

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BURDUR MİLLETVEKİLİ FETHİ ÇELİKBAŞ'IN DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ
MECLİS FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rukiye ÇETİN

MAYIS - 2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BURDUR MİLLETVEKİLİ FETHİ ÇELİKBAŞ'IN DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ
MECLİS FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rukiye ÇETİN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ

MAYIS - 2019

TRABZON

ONAY

Rukiye ÇETİN tarafından hazırlanan “Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş’ın Demokrat Parti Dönemi Meclis Faaliyetleri” adlı bu Çalışma 19.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ	Başkan	☒	☐	
Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA	Üye	☒	☐	
Doç. Dr. Kemal SAYLAN	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Rukiye ÇETİN
20.05.2019

ÖNSÖZ

Türkiye, 1923'ten 1950 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile yönetilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasi parti kurma faaliyetleri yoğunluk kazansa da, bu gayretler, dönemin gerek siyasi gerekse ekonomik atmosferinden dolayı, sonuç vermemiştir. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır ekonomik bunalım ve CHP'nin ortaya koyduğu birtakım kanunlar, hükûmete olan tepkileri arttırmıştır. Bu da, yeni siyasi oluşumların önünü açmıştır. Bu noktada, 7 Ocak 1946 tarihinde CHP içinden çıkan milletvekilleri, Demokrat Parti'yi (DP) kurmuşlardır. DP, 1950 seçimlerine kadar CHP'ye olan tavrını muhalefet olarak sürdürmüştür. 1950 seçimleri, Türkiye için yeni bir başlangıç olmuş, DP büyük bir oy oranıyla iktidar partisi durumuna gelmiştir.

Tez çalışmasında ele alınan ve Burdur Milletvekili olan Fethi Çelikbaş, 1950 yılında DP'den Meclis'e girmiş ve 1955 senesinin ortasına kadar DP milletvekilliği yapmıştır. 1955 yazından itibaren DP içinde meydana gelen birtakım sorunlar neticesinde Fethi Bey, partiden istifa etmiştir. Onunla birlikte partiden istifa eden ve ihraç edilen milletvekilleri, birlikte Hürriyet Partisi'ni (HP) kurmuşlardır. HP, DP'ye karşı muhalefetini 3 yıl sürdürebilmiştir. 1957 seçimlerinde başarılı olamadığı için kendini feshederek CHP'ye katılmıştır. Fethi Bey, 1958'den itibaren ise, DP'ye olan muhalifliğini CHP saflarından devam ettirmiştir.

Tezde, Fethi Çelikbaş'ın Demokrat Parti dönemini kapsayan parlamento faaliyetlerini incelemeye çalıştık. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; Fethi Çelikbaş'ın ailesi ve siyasi hayatı, ikinci bölümde; Meclis faaliyetleri, üçüncü bölümde ise, konuşmaları ele alınmıştır.

Çalışmam boyunca hiçbir yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. Uğur Üçüncü'ye, hayatımın her aşamasında desteğini hissettiğim ablam Kamile Çetin'e, verdiği bilgilerden dolayı merhum Fethi Çelikbaş'ın kızı Füsun Çelikbaş'a teşekkür ederim.

Mayıs, 2019

Rukiye ÇETİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X

GİRİŞ	1-6
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FETHİ ÇELİKBAŞ'IN AİLESİ VE SİYASİ HAYATI.....	7-32
1.1. Ailesi ve Hayatı.....	7
1.1.1. Soyu	7
1.1.2. Çocukluğu ve Eğitim Hayatı.....	7
1.1.3. Akademisyenlik Hayatı ve Görevleri.....	8
1.2. Siyasi Hayatı	11
1.2.1. Parlamento'ya Girişi ve Demokrat Parti Döneminde Aldığı Görevler	11
1.2.2. Muhalefete Geçişi ve Hürriyet Partisi.....	14
1.2.3. Hürriyet Partisinden Sonraki Siyasi Hayatı	24
1.2.4. Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Katılması	26
1.3. Vefatı.....	30
1.4. Şahsiyeti ve Aile Hayatı.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

2. FETHİ ÇELİKBAŞ'IN MECLİS FAALİYETLERİ.....	33-89
2.1. Oylamalardaki Tutumu	33
2.1.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasında Oylamalardaki Tutumu	33
2.1.2. Muhalefeti Sırasında Oylamalardaki Tutumu	34
2.2. Takrirleri	35

2.2.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasındaki Takrirleri	36
2.2.1.1. Tek Başına Sunduğu Takrirler	36
2.2.1.2. Arkadaşlarıyla Sunduğu Takriri	39
2.2.2. Muhalefeti Sırasındaki Takrirleri	39
2.2.2.1. Tek Başına Sunduğu Takrirler	39
2.2.2.2. Arkadaşlarıyla Sunduğu Takrirler	44
2.3. Soru Önergeleri	51
2.3.1. Sözlü Soru Önergeleri	51
2.3.1.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasındaki Sözlü Soru Önergeleri	52
2.3.1.2. Muhalefeti Sırasındaki Sözlü Soru Önergeleri	55
2.3.2. Yazılı Soru Önergeleri	63
2.3.2.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasındaki Yazılı Soru Önergeleri	63
2.3.2.2. Muhalefeti Sırasındaki Yazılı Soru Önergeleri	63
2.4. Bakanlıkları Sürecinde Cevapladığı Soru Önergeleri	72
2.4.1. Devlet Vekili Olarak Cevapladığı Soru Önergeleri	72
2.4.2. Ekonomi ve Ticaret Vekili Olarak Cevapladığı Soru Önergeleri	76
2.4.3. İşletmeler Vekili Olarak Cevapladığı Sorular	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FETHİ ÇELİKBAŞ'IN MECLİSTEKİ KONUŞMALARI	90-129
3.1. DP Milletvekilliği Sırasındaki Konuşmaları	90
3.1.1. Ekonomi	90
3.1.1.1. Bütçe	94
3.1.1.2. Vergi	100
3.1.1.3. Yabancı Sermaye	102
3.1.1.4. Turizm	104
3.1.1.5. Bankacılık	105
3.1.2. Basın	106
3.1.3. Eğitim	108
3.2. Muhalefeti Sırasındaki Konuşmaları	109
3.2.1. Ekonomi	109
3.2.1.1. Bütçe	113
3.2.1.2. Tarım	116
3.2.1.3. Bankacılık	117
3.2.2. Eğitim	118
3.2.3. Dış Politika	120

3.2.3.1. NATO	120
3.2.4. Basın	123
3.2.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi	125
3.2.6. Hukuk.....	127
SONUÇ.....	130
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	133
EKLER.....	142
ÖZ GEÇMİŞ.....	155

ÖZET

12 Mart 1912 tarihinde Burdur’da doğan ve 3 Kasım 2009 senesinde İstanbul’da vefat eden Fethi Çelikbaş, siyasetçi kimliğinin yanında akademik yönüyle de dikkati çeken bir isimdir. Tarafımızdan hazırlanan tez çalışmasında, Çelikbaş’ın Demokrat Parti Burdur Milletvekili olarak, 1950-1960 yılları arasındaki Meclis faaliyetleri ele alınmıştır. Kaynak olarak, dönemin zabıt ceridelerinin yanında yerel ve ulusal gazetelerden de yararlanılmıştır. 1950-1960 yılları arasındaki dönem, Çelikbaş’ın Demokrat Parti milletvekilliği ve Demokrat Parti’den ayrılarak muhalefet saflarına geçişi olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Diğer taraftan, Türkiye’nin bahsi geçen dönemdeki siyasî atmosferine de değinilmiştir.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde Fethi Çelikbaş’ın hayatı, aile yaşamı, şahsiyeti ele alınmış, siyasî hayatına dair örneklerle yer verilmiştir. İkinci bölümde milletvekili sıfatıyla verdiği tavrilerin yanında devlet bakanı göreviyle cevapladığı soru önermeleri ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise, Çelikbaş’ın hem muhalefet hem de iktidar milletvekili olarak Meclis’te yaptığı konuşmaların ele alındığı kısımdır. Çalışmada, Fethi Çelikbaş’ın Demokrat Parti Milletvekili iken Meclis’te sergilediği tavır ile muhalefet milletvekili olarak gösterdiği tutum arasında bir farklılık bulunup bulunmadığı ele alınmıştır. Böylelikle, Çelikbaş’ın, Türk siyasî hayatında, 1950-1960 yılları esas olmak üzere, siyasi figür olarak, nasıl bir yansıma bulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fethi Çelikbaş, Demokrat Parti, Muhalefet, Türkiye Büyük Millet Meclisi

ABSTRACT

Fethi Çelikbaş, who was born in 12 March 1912 in Burdur and died 3 November 2009 in Istanbul, is a significant name both with his politician personality and with his academic aspect. In this thesis, we dealt with the parliamentary activities of Burdur Deputy Celikbas between 1950 and 1960. We benefited from the registers and local and newspapers of that time as references. The period between 1950 and 1960 was analysed under two titles as Celikbas's Deputy of Democrat Party and his leaving Democrat Party and going to the Opposition. On the other hand, Turkey's political atmosphere in that time was also mentioned.

The thesis consists of three parts. First part contains Fethi Celikbas's life, family, personality and examples about his political life were given. Second part contains the motions that he submitted as a deputy and parliamentary questions that he answered as a state minister. Third part contains the speeches that Celikbas made both as an opposition deputy and power deputy. In this study, we evaluated whether there are any differences between Celikbas's attitudes as a deputy in power and his attitudes as a deputy in opposition. So we tried to reveal how Celikbas as a political figure affected the Turkish political life especially between 1950 and 1960.

Keywords: Fethi Celikbas, Democrat Party, Opposition, Grand National Assembly of Turkey

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e. : adı geçen eser
ANAP : Anavatan Partisi
a.g.m. : adı geçen makale
BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz. : Bakınız
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
CMP : Cumhuriyetçi Millet Partisi
ed. : Editör
DP : Demokrat Parti
GİK : Genel İdare Kurulu
HP : Hürriyet Partisi
Haz. : Hazırlayan
MKP : Milli Kalkınma Partisi
SCF : Serbest Cumhuriyet Fırkası
SDHP : Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TCF: : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Ele alınan tezin konusu, Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş'ın 1950-1960 yılları arasındaki Meclis faaliyetleridir. Fethi Çelikbaş, 1950'den 1955'e kadar DP milletvekilliği yapmış, 1955 yılında ise partiden ayrılmıştır. Dolayısıyla tezde Fethi Bey'in hem DP milletvekilliği yaptığı esnadaki hem de muhalefet milletvekilliği sırasındaki tutumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yaklaşık 40 yıl Burdur milletvekilliği yapan, böylelikle birçok politikacı ve devlet adamını yakından tanıyan, DP'den ayrıldıktan sonra farklı partilerde yer alan, en son Anavatan Partisi'nden Burdur Milletvekili olarak Meclis'e giren Fethi Çelikbaş, 1989 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Turgut Özal'ın karşısında rakip olarak yer almıştır. Ancak, tez çalışmasının asıl amacı, Fethi Bey'in Demokrat Parti Dönemi'ndeki tutumunu ortaya koymaktır.

DP Dönemiyle ilgili çok sayıda araştırma mevcut olsa da, münferit olarak Fethi Çelikbaş hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bazı eserlerde kendisi hakkında bilgiler mevcuttur. Bunların başında *Türk Parlamento Tarihi (1950-1954), (1954-1957), (1957-1960)* gelmektedir. Bu eserlerde Fethi Çelikbaş'a ait biyografi niteliğinde kısa bilgiler vardır. Ayrıca Fethi Bey'in hayatı DP Dönemiyle ilgili yapılan çalışmaların bazılarında da yer almaktadır. Aynı zamanda, Mustafa Albayrak'ın *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Cemal Anadol'un *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti* adlı ikinci el kaynaklarda da Çelikbaş ile ilgili bazı malumatlar bulunmaktadır. Ayrıca anı niteliğinde olan Rıfkı Salim Burçak'ın *10 Yılın Anıları* adlı eserde de Fethi Çelikbaş'ın DP'den ayrılışıyla ilgili kısa bilgiler mevcuttur. Çelikbaş, Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'nda hocalık yaptığı için Ali Çankaya'nın *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* adlı yapıtında Fethi Bey'e dair önemli bilgiler yer almaktadır. Fethi Çelikbaş ve arkadaşlarının DP'den ayrılış süreçlerine dair, Mustafa Albayrak'ın "Hürriyet Partisinin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri Ve Önemi", Diren Çakmak'ın, "Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi" makaleleri de vardır. Ayrıca, Sibel Demirci'nin *Hürriyet Partisinin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri* adlı yayımlanmamış yüksek lisans çalışmasında Fethi Bey'in Hürriyet Partisi'ndeki faaliyetlerine değinilmiştir.

Fethi Çelikbaş'ın 1950-1960 yılları arasındaki parlamento hayatını ve düşüncelerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu tez çalışmasında öncelikle, 9. 10. ve 11. dönemlere ait Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Cerideleri kullanılmıştır. TBMM Arşivi'nden Fethi Bey'in özlük dosyasına ulaşılmış ve bundan yararlanılmıştır. Dönemin *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Yeni Gün* gazetelerinin yanında, yerel bir gazete olan *Yeni Burdur* gazetesinden faydalanılmıştır.

Ayrıca *Akis Dergisi*'nden istifade edilmiştir. Bunların haricinde ikinci el kaynak eserlerden ve makalelerden de yararlanılarak çalışmaya yön verilmiştir.

II. Meşrutiyet'in (23 Temmuz 1908) ardından yaşanan siyasi mücadeleler partiler şeklinde ortaya çıkmıştır.¹ 1908'den itibaren Osmanlı siyasi hayatına damgasını vuran İttihat ve Terakki Fırkası, 31 Mart Olayı ile iktidarı elde etmeye yönelik faaliyetlerini arttırmış ve karşısına muhalefet olarak çıkan Hürriyet ve İtilaf Fırkası² ile aralarında baş gösteren siyasi mücadelenin şiddeti artmıştır. Bab-ı Âli Baskını'yla iktidarı ele geçirerek muhalefeti etkisiz hâle getiren İttihat ve Terakki Fırkası³, 1918 yılının sonuna kadar tek başına hâkimiyetini devam ettirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik sıkıntılar dolayısıyla da çok partili hayata ara verilmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından tarih sahnesinden çekilmiş⁴, Anadolu'da yeni bir Türk devletinin doğması yönünde önemli adımlar atılmış ve siyasi oluşumlar yeniden canlanmıştır. Milli Mücadele olarak adlandırılan bu dönemde Anadolu'da ortaya çıkan pek çok siyasi topluluk, Sivas Kongresi sırasında tek bir çatı altına alınarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti olarak birleştirilmiştir.⁵

Milli Mücadele'nin devam ettiği sırada TBMM'nin kuruluşu Meclis içinde pek çok siyasi oluşumun ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin bir parti şekline dönüşmesi için çalışmalar başlatmış ve "Halk Fırkası" adını taşıyan bir parti kurulacağını açıklamıştır. 8 Nisan 1923 tarihinde dokuz maddelik bir program yayınlayan Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin siyasi parti hâline dönüştüğünü açıklamıştır.⁶ Halk Fırkası'nın kurulmasıyla Cumhuriyet'in ilan edilmesi, halifelik makamının, Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimin birleştirilmesi gibi adımlar atılmıştır. Halifeliğin kaldırılması Meclis'te ve kamuoyunda sert tartışmalara yol açmış, başlangıçtan beri var olan düşünce ayrılıkları iyice belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle 1924 yılı sonbaharında Başvekil İsmet Paşa'ya olan muhalefet artmıştır⁷.

17 Kasım 1924 tarihinde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kurucuları arasında önemli isimler yer almıştır. Bu isimlerden bazıları Mustafa Kemal Paşa'nın silah

¹ Ercan Haytoğlu, "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri" **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, (3), Denizli 1997, s. 46.

² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.75.

³ Haytoğlu, a.g.m., s.47.

⁴ Tunaya, **a.g.e.**, s.75.

⁵ Haytoğlu, a.g.m., s, 48.

⁶ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.42.

⁷ Mehmet Özalper, "Bir Muhalefet Partisinin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının İlgası", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (1) , Muş, 2014, s.548.

arkadaşlarıdır. Fırkanın kurucuları arasında eski başbakanlardan Rauf (Orbay), ordu komutanı Kazım (Karabekir), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele) ve Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşalar ile sivillerden oluşan Adnan (Adıvar) Bekir Sami (Kunduh) Beyler gibi etkili kişiler yer almıştır.⁸ Fakat Doğu Anadolu’da ortaya çıkan Şeyh Sait İsyân’ında TCF sorumlu tutulmuştur.⁹ Takrir-i Sükûn Kanununa dayanılarak Türkiye’nin ilk muhalefet partisi olan TCF, 1 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır.¹⁰

Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci çok partili hayat denemesinde Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) bizzat Mustafa Kemal’in isteği ile Ali Fethi Bey’in önderliğinde 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur.¹¹ Denetim altında faaliyet gösterecek muhalif bir parti görünümündeki SCF, özellikle Batı Anadolu’da yoğun ilgi görmüş, üye sayısını arttırmış, bu durum hükûmeti rahatsız etmiş, Cumhuriyet Halk Fırkası içindeki bazı gruplar partinin kapatılmasına yönelik faaliyet göstermiştir. Fethi Bey, Mustafa Kemal Paşa ile siyasi anlamda karşı karşıya gelme riskini almadığı için 17 Kasım 1930 tarihinde SCF’yi feshetmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci muhalefet partisi de 3 ay gibi kısa bir siyasi hayatın ardından ömrünü tamamlamıştır.¹² TCF ve SCF, uzun süre siyaset hayatında kalamamış, böylelikle 1945’e kadar herhangi bir siyasi parti kurulmamıştır. II. Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuzluklar Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde muhalefetin artmasına ve yeni partilerin kurulmasına sebep olmuştur.¹³ Bu partilerden ilki, Nuri Demirağ tarafından 18 Temmuz 1945’te, İstanbul’da Milli Kalkınma Partisi (MKP) adıyla kurulan partidir.¹⁴ MKP’nin kuruluş amacı, zamanın gerektirdiği ilerlemelere göre hareket etmek, halkın layık olduğu mevki ve refahı temin etmek, ülkeyi iktisaden büyük bir kuvvet hâline getirmeyi sağlamak olmuştur.¹⁵ MKP, kendisinden kısa bir süre sonra kurulacak olan Demokrat Parti’nin (DP) gölgesinde kaldığı için siyasi hayatta bir başarı gösterememiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde 1923 yılından 1946’ya kadar egemen olan tek parti hâkimiyetinden halk genel anlamda memnun kalmamış, bu memnuniyetsizlik, DP’nin kurulmasında ve halk

⁸ Ahmet Yeşil, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Siyasi Kimliği”, **Türkler**, Hasan Celal Güzel (ed), (16), Ankara, 2002, s.546.

⁹ Evren Altınkaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TCF ve SCF”, **Akademik Bakış Dergisi**, (29), Ankara, 2012, s.6.

¹⁰ Enis Şahin, Bilal Tunç, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 1 (2), Sakarya, 2015, s.35.

¹¹ Barış Ertem, “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2 (1), Ordu, 2010, s.76.

¹² Ertem, a.g.m., s.88.

¹³ Orhan Özacun, “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi” **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, (2), İstanbul, 2002, s.207.

¹⁴ Zakir Aşar, Elif Emre Kaya, “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İradî Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13 (2), Sivas, 2012, s.118.

¹⁵ **Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi**, TBMM Yayınları, İstanbul, 1945, s.1.

tarafından benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁶ II. Dünya Savaşı esnasında Türkiye’de yaşanan savaş ekonomisi sebebiyle, özellikle yabancı devletlerle ithalat ve ihracat anlamında yaşanan ekonomik sorunlar, halkı güç duruma düşürmüştür. Savaş ekonomisinin oluşturduğu kargaşa ortamında kazançlarını arttıran ticaret ve tarım burjuvazisi hızla zenginleşirken, özellikle emekçi, memur ve sabit gelirli toplumsal kesimler zarar görmüştür. Savaş döneminde artan karaborsa süreci, siyasi iktidarı da olumsuz etkilemiştir. Temel tüketim mallarında yaşanan kıtlık ve artan enflasyon, geniş halk kesimlerini darlığa sürüklediğinden bu kesimler mevcut iktidara tavır almışlardır.¹⁷ Siyasal iktidar, toplumsal kesimlerin savaş ekonomisinin bütün ağırlığını sırtlanmalarına karşılık, bir dizi iktisadi politikayı hayata geçirmiş, buna yönelik olarak Milli Koruma Kanunu’nu, Toprak Mahsulleri Vergisi’ni, Varlık Vergisi’ni yürürlüğe koymuştur. Bu politikalar bütçe açığını gidermek, bozulan gelir dağılımını tekrar düzenlemek adına çıkarılsa da iktidarın durumunu ciddi anlamda sarsmış, iktidar içinde muhalefetin doğmasını beraberinde getirmiştir.¹⁸ DP’nin ortaya çıkmasına yol açan parti içi muhalefet, 1945 yılında iyice belirgin hâle gelmiştir. Bütçe görüşmeleri Meclis içinde şiddetli bir muhalefetin yaşanmasına yol açmıştır. Adnan Menderes, Emin Sazak, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur gibi milletvekilleri hükûmetle çatışmışlar ve tek parti döneminin alışık olmadığı bir sertlikle hükûmeti eleştirmişlerdir. Eleştiriler, genellikle bütçe açığı dolayısıyla artan devlet borçları, hayat pahalılığı, karaborsa, vergi sistemindeki adaletsizlik gibi konularda yoğunlaşmıştır.¹⁹

25 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bütçe oylamasında aleyhte oy kullanan 5 kişi arasında DP’nin kurucusu olacak ve “Dörtlü Takrir”i yayınlayacak olan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Refik Koraltan bulunmakla birlikte, Emin Sazak da yer almıştır.²⁰ Yine aynı kişiler Bakanlar Kurulu’na güvenoyu vermemiştir.²¹ İktidar içindeki çatışmanın en açık tezahürü Çiftçiye Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde olmuştur. Bu kanunun, topraksız ya da az toprağı olan köylüye toprak dağıtmak, köylünün ihtiyaç duyduğu önemli tarım araçlarının teminini sağlamak, toprakların belli bir büyüklüğün üzerine çıkmasını engellemek gibi amaçları bulunmaktadır. Ancak, bu kanuna kendilerinin çok fazla araziye sahip olmalarından dolayı, özellikle Emin Sazak ve Adnan Menderes karşı çıkmışlardır.²² Kanunun Meclis’ten çıktığı günlerde İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Kars Milletvekili Fuat Köprülü, İçel Milletvekili Refik

¹⁶ Şahin, Tunç, a.g.m., s.35.

¹⁷ Pınar Kaya Özçelik, “Demokrat Partinin Demokrasi Söylemi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 65 (3), Ankara, 2011, s.166.

¹⁸ Özçelik, a.g.m, s.167.

¹⁹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s.11.

²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 7, İçtima: 2, Cilt: 17, s.512.

²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 7, İçtima: 2, Cilt: 17, s.515.

²² Şahin, Tunç, a.g.m., s.37, 38.

Koraltan, CHP grubuna “Dörtlü Takrir”²³ adıyla anılan bir önerge sunmuşlardır.²⁴ Takrirleri reddedilince Adnan Menderes ve Fuat Köprülü açık muhalefete geçmiş, sonuçta da CHP tarafından ihraç edilmişlerdir. Ardından Refik Koraltan da partiden çıkarılmıştır. Celal Bayar ise hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa etmiştir. Böylelikle, “Dörtlü Takrir”i verenler CHP’den tamamen kopmuştur. İsmet İnönü’nün Meclis’te iktidar partisi karşısında denetim görevi yapacak bir muhalefet partisinin gerekli olduğu şeklindeki sözleri, takrir verenleri cesaretlendirerek DP’nin kuruluş sürecini kolaylaştırmıştır.²⁵

Celal Bayar’ın istifası ve Köprülü ile Menderes’in CHP den çıkarılmaları, yeni bir parti kuracakları söylentilerinin yayılmasına sebep olmuştur. Nitekim basında da yer alan tartışmaların ardından DP, 7 Ocak 1946 tarihinde kuruluşunu resmen ilan etmiştir.²⁶ DP, kuruluş amacını şöyle açıklamıştır: “Siyasi hayatımızın birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesi hizmetiyle kurulmuştur.”²⁷ Parti, ayrıca demokratik esaslara dayalı yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğunu, demokrasiyi milli menfaate ve insanlık haysiyetine en uygun bir prensip olarak tanıdığını ve Türk Milleti’nin siyasi olgunluğuna inandığını açıklamıştır. DP, programında CHP’nin prensipleri olan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik, Halkçılık, Devletçilik, İnkılâpçılık ilkelerine bağlılığını da bildirmiştir.²⁸

DP, kurulduktan sonra başkanının kim olacağı yönünde tartışmalar başlamışsa da, Celal Bayar’ın liderliği yönünde görüş birliğine varılmıştır. Bayar ise, hitabetinin güçlü olduğu gerekçesiyle Adnan Menderes’i parti başkanlığına getirmiştir.²⁹ DP kurulduktan 7 ay sonra erken genel seçimlerine gidilmiştir. DP, bu seçimlerde kapalı oy ve açık sayım usulü teklifini sunmuşsa da seçimler, “açık oy-kapalı tasnif” şeklindeki uygulamayla yapılmıştır.³⁰ Bu, Türkiye’de yapılan ilk tek dereceli seçim olmakla birlikte, “açık oy-gizli tasnif” usulü ve yolsuzluk iddialarının

²³ “Dörtlü Takrir” şu önemli noktalar üzerinde dikkat çekmektedir: Türkiye Cumhuriyeti’nin daha ilk kuruluş yıllarında itibaren demokratik esaslara dayandığı ve bunu demokratik anayasa yaparak ortaya koyduğu, bu anayasanın tanıdığı haklardan yararlanarak hükûmeti denetlemek için iki defa çok partili sisteme geçmek amacıyla denemeler yapıldığı ancak istenilen sonuca ulaşamadığı, II. Dünya Savaşı’nın olumsuz koşullarıyla Türkiye’de siyasi hak ve hürriyetlerin kısıtlandığı ulusun demokratik bir düzen istediği vurgulanmıştır. Bu yüzden Meclis denetimlerinin Anayasaya uygun olması, vatandaşların siyasi hak ve hürriyetlerini ilk Teşkilat-ı Esasiye’nin gerektirdiği şekilde kullanabilmeleri, parti çalışmalarının yeniden düzenlenmesi istenmektedir. Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1960**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.44

²⁴ Eroğul, a.g.e., s.14.

²⁵ Şahin, Tunç, a.g.m., s.40, 41.

²⁶ Faroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 2015, s.31.

²⁷ **Demokrat Parti Programı**, TBMM Yayınları, Ankara 1946, s.1.

²⁸ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, (40), Ankara, 2007, s.550

²⁹ Beril Yaşar, “Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi”, **Tarih Okulu Dergisi**, (18), İzmir, 2014, s.506.

³⁰ Mükerrerem Sarol, **Bilinmeyen Menderes**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2014, s.41.

gölgesinde kalmıştır.³¹ Seçimler sancılı bir süreçle bitmiş olsa da DP, 65 milletvekili ile Meclis'e girerek 1950'ye kadar CHP'ye muhalefetini sürdürmüştür.³²

DP'nin içinde yaşanan sıkıntılar ve iktidar muhalefet arasında oluşan gerginliğin ardından İsmet İnönü, 12 Temmuz 1947 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır. Söz konusu beyanname, DP saflarında önce şaşkınlık, sonra da ayrılık yaratmıştır.³³ Beyanname, İnönü'nün CHP'nin genel başkanından ziyade, tarafsız bir Cumhurbaşkanı gibi davranması açısından önemlidir. İnönü, bu bildiriye, demokrasiye giden yolun önündeki bazı engellerin kaldırılması açısından önemli bir adım atmış ve kendisinin Devlet Başkanı olarak her iki partiye eşit yaklaştığını ifade etmiştir.³⁴ Bu beyanname, ülkenin çok partili yaşama geçtiğini ortaya koyan bir belge niteliğindedir.³⁵ DP, 12 Temmuz Beyannamesi'ne rağmen, 16 Ekim 1949'daki ara seçimlere katılmamıştır.³⁶

DP, oluşturduğu ilçe komiteleri ve özellikle 1948'den sonra kuvvetlendirdiği yerel örgütler sayesinde halkın nabzını yoklamaya çalışmış, böylece 1950 yılında yapılacak olan genel seçimlere başarılı bir şekilde hazırlanmıştır. DP'nin seçimlere girmemesi, iktidara gücünü belli etmemesi açısından bir anlamda işine yaramıştır.³⁷ DP'nin güçlü bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkışı Türkiye ve Türk Demokrasi tarihinde ayrı bir öneme sahiptir. DP, kuruluşunun ardından hızlı bir şekilde büyümüştür. CHP'den istifalar artmış ve toplu bir şekilde DP'ye geçişler yaşanmıştır. CHP'nin DP'ye katılanlara yönelik baskılarının artmasına rağmen DP, halk tarafından desteklenerek kitle partisi hâline gelmiş, 1950'de yapılacak genel seçimlere de hazırlıklı bir şekilde katılmıştır.³⁸ 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimler, büyük bir sükûnet içinde geçmiş, seçime katılım oranı % 80'i aşmıştır. DP, oyların yarısından fazlasını alarak 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir.³⁹

³¹ Ayşe Aydın, "Demokrat Parti'nin Kuruluşu'nun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu", **Tarih Okulu Dergisi**, (19), İzmir, 2014, s.271.

³² Şahin, Tunç, a.g.m., s.52.

³³ Samet Ağaoğlu, **Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.218.

³⁴ Albayrak, a.g.e., s, 121.

³⁵ Fehmi Akın, "12 Temmuz Beyannamesi Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7 (2), Afyonkarahisar, 2009, s.98.

³⁶ Eroğul, a.g.e., s. 67.

³⁷ Yaşar, a.g.m., s.508.

³⁸ Şahin, Tunç, a.g.m., s.65.

³⁹ Filiz Çolak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)", Hasan Celal Güzel (ed), **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, 16, Ankara, 2002, s.781.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FETHİ ÇELİKBAŞ'IN AİLESİ VE SİYASİ HAYATI

1.1. Ailesi ve Hayatı

1.1.1. Soy

Fethi Çelikbaş, Burdur'un tanınmış ailelerinden Çelik Paşalar'a mensuptur. Burdur'un Üçdibek Mahallesi'ne yerleşen bu ailenin ismi, 1735 yılından itibaren duyulmaya başlamıştır. Konya, Isparta, Antalya gibi şehirlerde valilik, mutasarrıflık, mütesellimlik gibi görevlerde bulunan Çelik Paşalar, Burdur hariç diğer şehirlerde etkinliklerini sürdürememişlerdir. Çelik Paşalar'ın bir kısmı da Konya vilayetinde görevlendirilmiş ve orada kalmışlardır. Konya'da kalanlar İbrahim Paşa, Burdur'da kalanlar ise Çelik Ahmet ve Çelik Mehmet Paşalar'ın evlatları olarak zamanımıza gelmişlerdir. Çelik Ahmet ve Çelik Mehmet Paşalar, çeşitli vilayetlerde mirimiran, mutasarrıflık gibi görevleri sürdürürken Çelik Ahmet Paşa ise, Karaman valisi iken azledilmiş ve Burdur'daki çiftliğinde oturması emredilmiştir. Halil Hamit Paşa ve Şahin Ali Paşa da Çelik Paşalar ailesinden yetişen iki sadrazamdır. Halil Hamit Paşa, Burdur'da yaptırdığı kütüphane ile bilinmektedir.⁴⁰

Çelik Paşalar'ın önemli bir siması da Burdur'da günümüzde dahi Baki Bey olarak tanınan Abdülbaki Bey'dir. Abdülbaki Bey'in siyasi hayatla meşgul olan oğlu⁴¹, Fethi Çelikbaş'ın da amcası olan Hüseyin Baki Bey'dir.⁴²

1.1.2. Çocukluğu ve Eğitim Hayatı

Fethi Çelikbaş, 28 Mart 1912 tarihinde Burdur Merkez Üçdibek Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası İbrahim Baki Bey, annesi Fahriye Hanımdır. Çelikbaş, çocukluğunu Baki Bey

⁴⁰ Hayati Kuzucu, "Burdur Tarihinin Son 265 Yılından Bir Kesit: Çelik Paşalar ve 1840 Burdur İhtilâli", <http://burdurtarih.com>, (20. 02.2018), s.1, 11.

⁴¹ Kuzucu, a.g.m., s.13, 14.

⁴² Hüseyin Baki Bey, 1885 yılında Burdur'un Üçdibek Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Abdülbaki Bey, annesi Hayati Hanım'dır. Eşi Vesile Hanım'dır. Hüseyin Baki Bey, Burdur Rüştüyesi'ni bitirip, medrese eğitimi almıştır. Burdur Maarif Komisyonu'nda İdare Meclisi üyeliğinde bulunmuştur. 1919'da Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Burdur'dan milletvekili seçilmiştir. TBMM'nin toplanmasından 23 gün sonra Ankara'ya gelmiştir. İzinsiz ve özürsüz Ankara'ya gelmesinin gecikmesi I. Dönem TBMM'ye katılmasını engellenmiştir. Ancak, TBMM'nin II. dönemi için 11 Temmuz 1923 tarihinde yapılan seçimlerde Burdur milletvekili olarak Meclis'e katılmıştır. Kâzım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem, 1923-1927**, TBMM Yayınları, 3, Ankara, 1983, s.165, 166.

Konağı'nda büyükanne ve büyükbabası, anne ve babası, amcası ve kuzenleriyle birlikte geçirmiştir. Kalabalık ve zengin bir ailenin en küçük çocuğu olarak büyümüştür.⁴³

Fethi Bey, ilköğrenimine 1919 yılında Burdur Merkez Karasenir Mahallesi'nde başlamıştır. Fethi Bey'in babası, diğer çocuklarını eğitimleri için İstanbul'a göndermişse de, onu yanında tutmak istemiş, ancak, gitmek isteyine onu da İstanbul'a yollamıştır. Burdur'da devam ettiği ilkokul tahsilini yarıda bırakarak, ilk tahsiline İstanbul'da yeniden başlamıştır. Dolayısıyla, tahsil hayatını akranlarından daha geç tamamlamıştır. İlk ve ortaokulun ardından lise eğitimini, 1934 yılında Galatasaray Lisesi'nde tamamlamıştır. İstanbul'da yatılı okuyan Fethi Bey, öğrencilik yıllarında Galatasaray futbol kulübünde oynamıştır.⁴⁴ 1934 yılında girdiği Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1937'de mezun olmuştur. Fethi Bey, iyi derecede Fransızca öğrenmiştir. Üniversitede okuduğu 1934 ve 1937 yılları arasında Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi'nde, o zamanki adı ile Türk Ofis'te, memur olarak çalışmıştır. Fakülteyi bitirince 1937'de askerlik görevini yapmak için Ankara'da bulunan Yedek Subay Okulu'na girmiştir. Mayıs 1938'de piyade yedek asteğmen rütbesiyle kıtasına katılmış, Ekim 1938'de ise terhis edilmiştir.⁴⁵

1.1.3. Akademisyenlik Hayatı ve Görevleri

Fethi Çelikbaş, Nisan 1939'da Siyasal Bilgiler Okulu İktisadi ve Mali İlimler Grubu asistanlık sınavını kazanmış ve burada asistanlığa başlamıştır. 29 Eylül 1941 tarihinde Siyasal Bilgiler Okulu doçentliğine atanmıştır. Aynı yıl Siyasal Bilgiler Okulu'nda Türk İnkılâp Tarihi hocalığı yapmıştır.⁴⁶ 1943'te doçentlik görevine ek olarak müdür yardımcılığı vazifesine getirilmiştir. 1944-1947 yılları arasında Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde İktisat doçentliğine atanmış ve idari görevden ayrılmıştır.⁴⁷ 31 Mayıs 1947 tarihinde İktisadi ve Mali İlimler Grubu profesörlüğüne yükselmiştir.⁴⁸ Haziran 1948'de Siyasal Bilgiler Okulu'nun Müdürü Yavuz Abadan görevinden ayrılınca yerine Fethi Çelikbaş geçmiş, okulun fakülte olması için birtakım girişimlerde bulunmuştur.⁴⁹

1946 yılında üniversiteleri birer özerk kültür kurumu hâline getiren 4936 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir.⁵⁰ Siyasal Bilgiler Okulu'nun çalışma şekli ve öğretim sistemi tamamen

⁴³ 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de yapılan görüşme.

⁴⁴ 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de yapılan görüşme.

⁴⁵ **TBMM Arşivi**, Fethi Çelikbaş'ın 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1602.

⁴⁶ Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler 1859-1968**, SBF Yayınevi, 8, Ankara, 1969, s.880.

⁴⁷ Temurhan Öztürk, **Ankara'nın Mülkiyesi**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 99

⁴⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s.190.

⁴⁹ Çankaya, **a.g.e.**, s. 608.

⁵⁰ "Üniversiteler Kanunu", **Resmi Gazete**, 18 Haziran 1946, s.3.

üniversite mahiyetinde olmasına rağmen, bu kurum, ilgili kanunun dışında bırakılarak, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir yüksekokul olarak kalmıştır. Siyasal Bilgiler Okulu'nun fakülte hâline getirilmemesi büyük ölçüde öğretim üyelerinin ve okulun aleyhine olmuştur. Siyasal Bilgiler Okulu'nun öğretim üyeleri okulun fakülte hâline getirilip Ankara Üniversitesi'ne katılması için çalışmaya başlamışlardır.⁵¹ 4 Aralık 1949'da Siyasal Bilgiler Okulu'nun kuruluşunun 90. yıldönümü kutlamaları sırasında okulun müdürü Fethi Bey, okulu fakülte haline getirilmesinin gerekliliği üzerinde durmuş ve bu hususta, 1949 yılında Paris'te toplanan Siyasi İlimler Konferansı'nda edindiği izlenimleri şu şekilde aktarmıştır:

Hukuk Fakülteleri modern devletin birçok problemleri ile uğraşmaya cemiyetin bütün meselelerini tetkik etmeye artık kâfi gelmemektedir. Bu sebeptendir ki hukuk ilmi tedrisatı yanında, sahası henüz kâfi derecede tahdit edilmemiş olmakla beraber mevzuu ve metodu yavaş yavaş ortaya çıkarmaya başlamış siyaset ilmi tedrisatı yer almaktadır. Modern devletin fonksiyonları, hükümetin çalışmaları, muhtelif halk tabakalarının müşterek ihtiyaçları, çeşitli partiler umumî efkar, milletlerarası münasebetler siyasi ilimler tedrisatının müstakilen yapılması zaruretini ortaya çıkarmaktadır. Dünyada meydana gelen hadiseler siyaset ilmi alanında araştırma yapmaya zorlamaktadır. Nitekim içinde birçok hukuk profesörlerinin yer aldığı Paris Konferansında her memlekette siyasi ilimler tedrisatına önem verilmesi ve müstakilen siyaset ilmi kürsülerinin ihdası hakkında Amerikalı bir profesör tarafından yapılan teklif hiçbir itirazla karşılaşmadan kabul edilmiştir.

Üniversiteler Kanunu, Üniversite Tedris Heyeti ile Siyasal Bilgiler Okulu öğretim üyeleri arasındaki muadeletin hukuki mesnedini teşkil eden 2777 Sayılı Kanun'un 6. Maddesini 79. Madde hükmü ile sarahaten yürürlükten kaldırmıştır. Bugün müessese hukuki bir statüden mahrum olarak muallakta bulunmaktadır. Müesseseyi bu durumdan kurtarmak ve sağlam bir kaideye oturtmak için gereken teşebbüslerde bulunmayı vazife bilen Profesörler Kurulumuz Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girdikten sonra 26 Ekim 1946'da uzun münakaşa ve müzakerelerden sonra müessesenin üniversite camiasına katılmasına oy birliği ile karar vermiştir.⁵²

Fethi Bey'in Siyasal Bilgiler Okulu'nun 92. yıldönümü münasebetiyle yaptığı konuşmasında okulun durumuna, masraflarına ve müfredatına dair yapılan çalışmalara dikkat çekmiştir. Fethi Bey, köklü bir kurumun müdürü olmak gibi bir şerefe kavuşmanın mutluluğunu belirtmiştir. Mekteb-i Mülkiye'nin memleketin köhneleşen kurumlarını ıslah etmek ve kaliteli elemanlar yetiştirmek amacıyla kurulduğunun altını çizmiş, okulun Türkiye için faydalı adımlar attığını ifade etmiştir.⁵³ Mekteb-i Mülkiye'nin devletin geçirdiği yeniliklere ve inkılâplara tabi olarak çalıştığını dile getirmiştir. ABD ve İngiltere'de siyasal ilimlere ciddi bir önem verildiğini belirtmiştir. Bu ülkelerde Siyasal Bilimler Fakülteleri'nin açıldığına değinmiştir. Kendisinin Siyasal Bilgiler Okulu'nun toplumun ihtiyaçlarını karşılaması için müfredatında gerekli tadilatı yaptığını belirtmiş, okulun Türk ilim tarihinde büyük hizmetlerinin olduğunu ifade etmiştir. Fethi Bey, Siyasal Bilgiler Okulu'nun ders programı ve öğretim usulleri açısından muhafazakâr bir tavır sergilemediğini,

⁵¹ Çankaya, a.g.e., s.600.

⁵² Çankaya, a.g.e., s.613.

⁵³ Fethi Çelikbaş, "Siyasal Bilgiler Okulunun 92. Yıldönümü Söylevleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 4 (1), Ankara, 1949, s.2 - 3.

aksine modern bilgiler ve akademik araştırma usullerine göre hareket ettiğini beyan etmiştir. Çelikbaş, ayrıca İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde okutulan derslerin Siyasal Bilgiler Okulu'nun müfredatından alındığını ifade etmiştir. Siyasal Bilgiler Okulu'nun yabancı dil öğretimine de önem verdiğini, Türkiye'de dil eğitiminde en başta gelen ilim ocaklarından olduğunu belirtmiştir. Siyasal Bilgiler Okulu'nun öğretim yanında eğitime de geniş yer verdiğini, öğretim üyelerinin öğrencileri yakından takip ettiğini vurgulamıştır.⁵⁴ Siyasal Bilgiler Okulu'nun geçmişine ve fakülte hâline getirilmesinin nedenlerine dair konuşurken aşağıdaki hususlara da değinmiştir:

.... 1947-1948 ders yılında 87'si yatılı olmayan 410'u yatılı olmak üzere 497 talebemiz vardı. Mali şubeden 48, idari şubeden 44, siyasi şubeden 9 mezun verdik 1948-1949 ders yılında yatılı olmayan öğrencilerimizin miktarını 130'a çıkarmak ve yatılı kadroyu 410'dan 370'e indirmek suretiyle 500 mevcudumuz vardır. Birinci sınıfımıza bu sene aldığımız yatılı talebesi 99'dan 49'a indirilmiş yatılı olmayan talebe geçen sene 43 iken bu sene 83'e çıkarılmıştır. Profesör, doçent ve öğretmen kadromuz lisan öğretmenleri de dâhil olmak üzere 41'dir. 4 asistanımız mevcuttur. Siyasal Bilgiler Okulunun eğitim ve öğretim sahasında arzına çalıştığım bu hususiyetlerinin memleketimiz ve milletimiz için olan feyizli neticeleri herkesin gözü önündedir. İdari, iktisadi ve mali diplomasi alanlarında bankacılık sahasında hatta hususi teşebbüs hayatında mezunlarımız her biri kendi kabiliyet ve kudretiyle mütenasip olarak muhtelif derecelerde muvaffak olmaktadır. Müessesemizin 93. Yılıma tarihe ve bugünkü ilmi hüviyetine yaraşacak bir statü ile kutlanmasını temenni ederim.⁵⁵

Fethi Bey, konuşmasında modern demokratik devletlerde siyasi ilimler sahasında ihtisaslaşmaya gidildiğini, siyasi ilim öğretiminin gelişmekte olduğunu ifade etmiştir. Siyasal Bilgiler Okulu'nun fakülte hâlini alması durumunda ilmi sahada daha fazla yol kat edileceğine olan inancını belirtmiştir. İlim adamlarının bu mevzuda araştırmalarına devam ettiklerini, şimdiye kadar bu sahada Türkiye'de en fazla bilgi veren kurumun Siyasal Bilgiler Okulu olduğunu söylemiştir.⁵⁶

Fethi Bey ve arkadaşlarının girişimleri sonuç vermiş, Siyasal Bilgiler Okulu, 5627 Sayılı Kanun'la⁵⁷ Ankara Üniversitesine bağlı Siyasal Bilgiler Fakültesi hâline gelmiştir. Fethi Bey ise, 10 Nisan 1950 tarihinde Umumi İktisat Profesörlüğü uhdesinde kalmak üzere profesörler kurulu kararıyla Siyasal Bilgiler Fakültesi dekanlığına seçilmiştir. Böylelikle o, Siyasal Bilgiler Okulu'nun son müdürü ve okul fakülte hâlini aldıktan sonra da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ilk dekanı

⁵⁴ Çelikbaş, a.g.m., s.6.

⁵⁵ Çelikbaş, a.g.m., s. 8.

⁵⁶ Çankaya, a.g.e., s. 614.

⁵⁷ Siyasal Bilgiler Okulu'nun fakülte haline getirilmesine dair 1. ve 4. Maddeler şöyledir: Madde 1: Teşkilatı 2777 ve 4918 Sayılı Kanun'larla belirtilmiş olan Siyasal Bilgiler Okulu, İdari İlimler, Dış İlişkiler, Maliye, İskan ve Şehircilik adlarıyla başlıca dört enstitüyü de ihtiva etmektedir. Kendi bünyesinde zorunlu yabancı dil kurslarıyla yatılı öğrenci yurdu bulunmak ve her yıl sınavla ile en az 40 burslu öğrenci almak ve Mülkiye Mektebi adıyla kuruluşundan bugüne kadar devam eden tesis gayeleri aynı kalmak ve bu şartlar altında 4936 Sayılı Kanun hükümlerine göre yönetilmek üzere Siyasal Bilgiler Fakültesi adıyla Ankara Üniversitesine katılmıştır.

Madde 4: Mülkiye Mektebi ve Siyasal Bilgiler Okulu mezunları bu kanun yürürlüğe girdikten sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunlarına tanınacak haklardan faydalanacakları gibi, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunları da Mektebi Mülkiye ve Siyasal Bilgiler Okulu mezunlarına özel kanun ve tüzüklerle tanınan haklardan faydalanırlar. "Siyasal Bilgiler Okulunun Siyasal Bilgiler Fakültesi Adıyla Ankara Üniversitesine Katılması Hakkındaki Kanun", **Resmi Gazete**, 3 Nisan 1950, s. 1.

olmuştur.⁵⁸ Bu görevdeyken 14 Mayıs 1950'deki genel seçimlere Burdur milletvekili adayı olarak katılmış ve milletvekili seçildiği için fakülte dekanlığına Fadıl Hakkı Sur getirilmiştir.⁵⁹

1.2. Siyasi Hayatı

1.2.1. Parlamento'ya Girişi ve Demokrat Parti Döneminde Aldığı Görevler

Fethi Bey'in ailesinde amcası Hüseyin Baki Bey ve yeğeni Burdur Milletvekili Behçet Kayaalp dışında siyasetle uğraşan olmamıştır. DP kurulduğu ve çok partili hayat başladığı zaman ileri gelen devlet adamları önemli aile fertleriyle görüşmeler yaparak onların partiye katılmalarını sağlamak için ikna yoluna gitmişlerdir. Bunlardan biri de, Burdur'da hatırı sayılır ailelerden biri olan Çelikbaş'lar olmuştur. Fethi Bey'in de siyasette yerini alması bu şekilde başlamıştır. Aileden biri aday gösterilmek istenmiş, o kişi de tahsili sebebiyle Fethi Bey olmuştur. Böylelikle, 1950'de DP'ye katılarak siyasi hayata adımını atmıştır.⁶⁰ Fethi Bey, DP'den aday olma sebebini şöyle ifade etmiştir: *"İktisat profesörü olduğum için sanayi yatırımlarının Türkiye'yi kurtaracağına inanırdım. Biz Çiftlik sahibiyiz. Ama çiftlik para kazandırmaz. Sanayi para kazandırır. Bu nedenle sanayiye önemserdim. Ben özel sektör taraftarıydım. Halk Partisi devletçiydi."*⁶¹

Fethi Bey'in milletvekilliği adaylığı aday listelerinin belirlenmesinden sonra olmuştur. Bu da onun DP tarafından ikna edildiğini göstermektedir. DP genel başkanı adına Fuat Köprülü yüksek seçim kuruluna müracaat ederek 1950 seçimlerine katılacak milletvekili aday listesinde değişikliklerinin yapıldığını duyurmuş ve Burdur'da Naci Aykol'un yerine Fethi Çelikbaş'ın aday olmasının kararlaştırıldığını bildirmiştir.⁶²

14 Mayıs 1950'de seçimler yapılmıştır. Seçime DP, CHP, Millet Partisi ve bağımsızlar katılmıştır.⁶³ DP, seçimi büyük bir çoğunlukla kazanmıştır. DP'nin oy sayısı 4.241.393'tür. 408 milletvekili ile meclise girmiştir. Oy oranı ise % 53.3'tür. 63 ilin sayısı içinde 46'sında tamamen, 10'unda ise, kısmen seçimi kazanmıştır. Bunlardan biri de Fethi Çelikbaş'ın seçim bölgesi olan

⁵⁸ Murat Baskıcı, "Mektebi Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yılın Kronolojisi", **Mülkiye Dergisi**, 33 (265), Ankara, 2009, s.274,

⁵⁹ Çankaya, **a.g.e.**, s.639.

⁶⁰ 1951 doğumlu Füsün Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de yapılan görüşme.

⁶¹ "37 Sene Vekillik: İki Daire", **Yenişafak**, 24 Haziran 2007, s.7

⁶² "DP Adayları", **Akşam**, 1 Mayıs 1950, s.1.

⁶³ 1950 seçimlerine katılım oranı % 89.3'tür. CHP'nin oy oranı %39.9, Millet Partisi'nin oy oranı %3.1, bağımsızların ise % 4.8'dir. CHP 3 milyon 176 bin 561, MP 250.414, bağımsızlar da 383. 282 oy almıştır. CHP'nin milletvekili sayısı 69'dur. MP 1, bağımsızlar ise 9 milletvekili ile Meclis'e girmiştir. CHP 10 ilde kısmen 8 ilde tamamen seçimi kazanmıştır. Millet Partisi ise sadece Kırşehir'de 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Rıfki Salim Burçak, **On Yılın Anıları**, Pandora Yayınları, Ankara, 1998, s. 47.

Burdur'dur. Adayların hepsi de DP'den Meclis'e girmiştir.⁶⁴ Fethi Çelikbaş, milletvekillerinin içinde halkın teveccühünü en fazla kazanan olmuştur. Burdur'da oy kullanan vatandaşın oylarının 32.995'ini almıştır.⁶⁵ Seçilmesi hakkında herhangi bir itiraz veya şikâyet olmamıştır.⁶⁶ 22 Mayıs 1950'de Meclis'e girmiştir. Mazbatası ise 5 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır.⁶⁷ Burdur'dan seçilen diğer milletvekilleri ise Mehmet Erkazancı⁶⁸ ve Mehmet Özbey'dir.⁶⁹

Fethi Bey, 1950-1960 arasında milletvekilliği yaptığı sürede Avrupa Konseyi Türk Heyeti Başkanlığı, Genel Kurul Başkanvekilliği, Konsey Dış İşleri Komisyonu Başkanlığı yapmıştır.⁷⁰ Aynı dönemde, Bütçe Komisyon Başkanvekilliği vazifesini üstlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası arasında akdedilen kredi anlaşmaları hakkındaki kanun tasarısını görüşmek üzere kurulan geçici komisyonda görev almıştır. II. Menderes Hükûmeti'nde 9 Nisan 1953-5 Mayıs 1953 tarihleri arasında Devlet Bakanlığı ve 28 Mayıs 1953-17 Mayıs 1954 tarihleri arasında ise, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı yapmıştır.⁷¹

1950 seçimlerinin ardında dört yıl geçmiş ve Türkiye yeni bir seçim devresine girmiştir. Rıfıkı Salim Burçak'a⁷² göre, son dört yıl, partiler arası ilişkiler açısından siyasi istikrarsızlığın yaşandığı bir dönem olmuştur. 1953'e kadar süren ılımlı hava, 1953'ten sonra DP ve muhalefet adına

⁶⁴ Fethi Çelikbaş ile Meclis'e giren diğer milletvekilleri: Mehmet Erkazancı ve Mehmet Özbey'dir. Özbey, 13324 oy alırken, Mehmet Erkazancı ise, 10009 oy alabilmiştir. "Milletvekilleri Ankara'ya Gittiler" **Yeni Burdur**, 19 Mayıs 1950, s.2

⁶⁵ **BCA**, 030 10 00 00 / 77 512 , 5.1.(26 Mayıs 1950)

⁶⁶ **TBMM Arşivi**, Fethi Çelikbaş'ın 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1602.

⁶⁷ Öztürk, **a.g.e.**, s. 190.

⁶⁸ Mehmet Erkazancı, 1907'de Burdur'da dünyaya gelmiştir. Meclis kayıtlarında Mehmet Emin Erkazancı olarak geçmektedir. Baba adı Halil, anne adı Hadiye'dir. İlk ve orta öğrenimini Burdur'da tamamlamıştır. Mehmet Bey'in mesleği tüccar olup, 3 çocuk babasıdır. 1936'dan 1945 yılına kadar CHP'nin il idare kurulunda çalışmıştır. 1946'da ise Burdur'da teşkilatlanan DP'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1944-1945 senelerinde Burdur Güzelleştirme Cemiyeti Başkanlığında yer almıştır. Mehmet Erkazancı'nın yasama faaliyetleri 1950 seçimleriyle sınırlı kalmış, 1954 genel seçimlerine kadar milletvekili yapmıştır. 1984'te Burdur'da vefat etmiştir. **TBMM Arşivi**, Mehmet Erkazancı'nın 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1603; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi (1950-1954) IX Dönem**, TBMM Yayınları, 7, Ankara, 1999, s.191.

⁶⁹ Mehmet Özbey, 1909'da Burdur'un Tefenni ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini Tefenni'de, orta tahsilini İzmir, yüksek tahsilini ise Ankara'da tamamlamıştır. Mehmet Özbey, farklı okullarda öğretmenlik yapmıştır. 1950 seçimlerine memuriyetten istifa ederek katılmıştır. 9. 10. 12. ve 14. dönemlerde Meclis'te yer almıştır. 1992 yılında İzmir'de vefat etmiştir. Öztürk, **a.g.e.**, s.193, **TBMM Arşivi**, Mehmet Özbey'in 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1604.

⁷⁰ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi-Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişi**, TBMM Yayınları, 2, Ankara, 1998, s.794.

⁷¹ Öztürk, **a.g.e.**, s.190.

⁷² Rıfıkı Salim Burçak, 1913 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir. Babası, 1912'de Meclis-i Mebusan'da Erzurum milletvekilliği yapan Lütfullah Vehbi Efendidir. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum'da tamamlamıştır. Ardından Mektebi Mülkiye sınavlarına girmiş ve kazanmıştır. Buradan 1937 yılında mezun olmuştur. Erzurum Lisesinde Fransızca öğretmenliği yapmış, bir süre sonra Siyasal Bilgiler Okulunda Siyasi Tarih asistanlığına atanmıştır. Daha sonra doktora yapmak için Paris'e gitmiştir. 1942 yılında doçentliğe 1947 yılında ise profesörlüğe terfi etmiştir. Hocalığı devam ederken 1950'deki seçimlerde Erzurum'dan Meclis'e girmiştir. Adnan Menderes Kabinesi'nde 1951'de Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapmıştır. 1953'te Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmiştir. 1954'e kadar görevini sürdürmüştür. 10. ve 11. Dönemlerde de Erzurum milletvekili seçilmiştir. Rıfıkı Bey için Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca anayasayı çiğnediği suçlamasıyla 4 yıl 2 ay ağı hapis cezası verilmiştir. Öztürk, **a.g.e.**, s. 358, 359.

bozulmuştur. Rıfki Salim Burçak, iktidar ve muhalefet arasındaki gerginliğin sebeplerini şu şekilde özetlemiştir:

Muhalefet iktidarı demokrasiye sırt çevirip, memlekette diktatör bir idare kurmakla suçluyor, 'siyasi emniyet' deyiminin içinde ifadesini bulan demokratik hak ve hürriyetlerin teminat altına alınmasını istiyordu. İktidar ise şimdiye kadarki icraatının tek partili dönemin kalıntılarını tasviye etmekten başka bir şey olmadığını, demokratik hak ve hürriyetlere kendisinin saygılı bulunduğunu ifade ediyordu.⁷³

2 Mayıs 1954 seçimlerine DP, CHP, Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), Türkiye Köylü Partisi olmak üzere dört parti katılmıştır. DP ve CHP memleketin her ilinde, CMP 40, Köylü Partisi ise, 19 ilde seçimlere katılma kararı almıştır.⁷⁴ 4 Mayıs'ta açıklanan seçimlerin kesin neticesine göre, oyların %56.61'ini alan DP, 504 milletvekili ile Meclis'e girmiş⁷⁵ ve Meclis'te %93'lük bir çoğunluk kazanmıştır.⁷⁶ CHP'nin oy oranı ise, %34.78'e düşmüştür.⁷⁷ DP, toplamda 5.313.659, CHP, 3.193.471; Köylü Partisi, 50.935; İşçi Partisi 910; bağımsızlar ise 56.393 oy almıştır.⁷⁸

Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş, 10. dönemde de Burdur'dan Demokrat Parti adayı olarak seçime katılmış, 63.564 oy kullanan seçmenin 39.597 oyunu alarak Meclis'e girmiştir. Seçimi hakkında herhangi bir itiraz veya şikâyet olmamıştır.⁷⁹ Bu dönemde Burdur'dan Meclis'e giren diğer isimler; Mehmet Özbey⁸⁰, Hüseyin Çimen⁸¹ ve Behçet Kayaalp'tir.⁸² Fethi Çelikbaş, Mayıs 1954 ve 9 Aralık 1954 tarihleri arasında İşletmeler Bakanı olarak görev yapmıştır.⁸³

⁷³ Burçak, a.g.e., s.190.

⁷⁴ Burçak, a.g.e., s.194.

⁷⁵ **İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi**, İstanbul Matbaası, 2, İstanbul, 1959, s.161.

⁷⁶ Eroğul, a.g.e., s.149.

⁷⁷ Eroğul, a.g.e., s.130.

⁷⁸ "1954 Seçimlerinin Resmi Neticeleleri Dün İlan Edildi", **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1954, s. 6.

⁷⁹ **TBMM Arşivi**, Fethi Çelikbaş'ın 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1602.

⁸⁰ 10. Dönem seçimlerinde 38.226 oy almıştır. Bu dönemde Maarif Encümenliğinde görev yapmıştır. Mehmet Bey, 12. ve 14. Dönemlerde de Burdur milletvekili olarak Meclis'e katılmıştır. Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi X. Dönem (1954-1957)**, 2, Ankara, 2010, s. 154.

⁸¹ Hüseyin Çimen, 1905'te Burdur'un Yeşilova ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Molla Ömer Bey, annesi Dudu Hanım'dır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Tarım ve ticaretle uğraşan Hüseyin Bey, 1946'da Yeşilova DP teşkilatını kurmuştur. Siyasi hayatı sadece 10. Dönem ile sınırlıdır. Bu dönemde yapılan seçimlerde 32.124 oy almıştır. 1978'de Yeşilova'da vefat etmiştir. Öztürk, a.g.e., s.150.

⁸² Behçet Kayaalp, 1921'de Burdur'da dünyaya gelmiştir. Babası Fahri Bey, annesi Sadiye Hanım'dır. Evli ve 1 çocuk babasıdır. İlk ve orta öğrenimini Burdur'da liseyi Bursa'da tamamlamıştır. Üniversiteyi ise İstanbul Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. Mesleğini icra ederken 10. Dönem seçimlerine DP'den katılarak milletvekili seçilmiştir. Bu dönemde 34.026 oy almıştır. Siyasi hayatı 10. ve 11. Dönemlerle sınırlı kalmıştır. Behçet Kayaalp'e Yassıada Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğneme suçlamasıyla 5 yıl ağır ceza hapsi verilmiştir.1970 yılında Burdur'da vefat etmiştir. Behçet Bey aynı zamanda Fethi Çelikbaş'ın yeğenidir. Öztürk, a.g.e., 152.

⁸³ **Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, İrfan Neziroğlu (ed), TBMM Yayınları, 3, Ankara, 2013, s. 1009.

1954 seçimlerinde DP, çok yüksek bir oy oranıyla Meclis'e girmesine rağmen, gerek parti içinde gerekse muhalefet cephesinde hükûmete karşı tutumlar baş göstermiştir. 1955 yılına gelindiğinde her kesime uygulandığı iddia edilen antidemokratik uygulamalar DP içinde de sıkıntılara yol açmış, DP Genel İdare Kurulu üyeleri arasında da hoşnutsuzluklar yaşanmıştır. Bu durumdan memnun olmayanların başında Fethi Çelikbaş gelmektedir. Parti ile görüşlerinin örtüşmemeye başladığı zamanlar, seçimlerden yaklaşık bir sene sonraya tekabül etmektedir. Fethi Bey, 6 ay İşletmeler Vekilliği yaptıktan sonra hükûmetle uzlaşamayınca vekillikten istifa etmiştir. Onun ve arkadaşlarının partiden kopuş süreçleri ise, "İspat Hakkı" adıyla bilinen kanun teklifiyle başlamıştır.⁸⁴

1.2.2. Muhalefete Geçişi ve Hürriyet Partisi

Türkiye, 1950 seçimlerinde kendi siyasi, ekonomik ve toplumsal beklentilerine çözüm olarak gördüğü DP'yi iktidara taşımıştır. Bu seçimler, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir yer edinmiş, iktidar kavgasız ve demokratik bir ortamda el değiştirmiştir. İktidarı devralan DP, muhalefet yıllarındaki demokrasi, liberal ekonomi, insan hakları, grev hakkı ve "*devr-i sabık yaratılmayacağı*" yönündeki söylemlerin etkisiyle yeni döneme büyük umutlarla başlamıştır.⁸⁵ DP, iktidara geldiği ilk yıllarında, merkezini tarım politikası oluşturduğu ekonomi alanında gösterdiği başarısından dolayı, altın çağını yaşamıştır. İktidar, boş toprakları işletmeye açmış, tarım alanlarını genişletmiş, devletin elinde bulunan bir kısım toprakları köylüye dağıtmış ve böylelikle kırsal kesimde işsizlik oranı azalmıştır. Tarımda makineleşmeye gidilmiş, tarım ilaçlarının kullanılması⁸⁶, tarım ürünlerinin gerek taşınması gerekse depolanması için yeni önlemler alınarak ürünlerin gerçek fiyatlarıyla satışının yapılması sağlanmıştır. Ziraat Bankası aracılığıyla tarımla uğraşan kesimin kredi ihtiyaçları büyük ölçüde karşılanmıştır.⁸⁷ DP, uyguladığı tarım politikası ile köyleri etkilemiş ve kalkınma hamlesini köylere kadar götürebilen bir iktidar olmuştur.⁸⁸

DP'nin sanayi yatırımlarına önem vermesi de, onun ilk yılları açısından önemli bir gelişme olmuştur. İktidar, devletin sadece yerli sermaye ile kalkınamayacağını farkında olduğu için, yabancı sermayeye izin vererek ekonomiyi canlandırmaya çalışmıştır.⁸⁹ Ancak, 1954 tarihinden sonra dış ticaretin açık vermesi, tarımsal üretimde yaşanan durgunluk ve dünya piyasasında

⁸⁴ Yaşar, a.g.m., s.520,521.

⁸⁵ Kadri Unat, "Seçim Afişleri Işığında Hürriyet Partisinin 1957 Genel Seçimi Kampanyası", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 27, Konya, 2017, s.270.

⁸⁶ Dağcı, a.g.m., s.18.

⁸⁷ Abdullah Takım, "Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 67 (2), Ankara, 2012, s.167.

⁸⁸ Karpat, a.g.e., s.351.

⁸⁹ Baytal, a.g.m., s.552-553.

yaşanan gelişmeler ve ihracat hacminin gerilemesi, ekonomik durumun bozulmasına yol açmıştır. DP'nin yapacağı çalışmalarla ilgili ileriye dönük hamleler gerçekleştirilmemesi partiyi zor durumda bırakmıştır. DP, iktidara geldiğinden beri, muhalefete karşı aldığı birtakım kararlar sebebiyle, muhalefetle arası iyi olmamıştır. Millet Partisi'nin gerici faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla kapatılması, 15 Aralık 1953'te CHP'nin mallarına el konan yasanın yürürlüğe girmesi,⁹⁰ köy enstitülerinin köy öğretmen okullarıyla birleştirilmesi, iktidarla muhalefet arasındaki ipleri daha da germiştir. Ayrıca, 9 Mart 1954 tarihinde yayın yoluyla işlenecek suçlara ağır cezalar getirilen basının hükümet aleyhine yayın yapma hakkını kısıtlayan⁹¹, “neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler” hakkındaki 6334 Sayılı Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca, seçim yasasında değişikliğe gidilmiş, seçimlerde muhalefet partilerinin işbirliğini zorlaştıracak engeller getirmiştir. Bu yasa, 293 milletvekilinin oyu ile kabul edilmiştir.⁹²

İktidarın Haziran 1954 tarihinde yaptığı bir başka düzenlemesi de Yargıtay, Sayıştay mensupları ve üniversite öğretim üyelerinden 60 yaş ve 25 yıllık hizmet süresini tamamlayanların res'en emekli edilebilmesini sağlayan kanunun ortaya konulması olmuştur. Böylelikle, iktidar, kendisini eleştiren öğretim üyelerini zorunlu emekliye sevk etmiştir.⁹³

DP'nin uyguladığı tutumlarından dolayı Fethi Çelikbaş, Turan Güneş, Feridun Ergin gibi akademisyenler, 1954 yılından itibaren DP'den soğumaya başlamışlardır.⁹⁴ Genel İdare Kurulu üyelerinden Fethi Çelikbaş'ın dışında Rıfıkı Salim Burçak ve F. Lütfi Karaosmanoğlu gibi isimler, hoşnutsuzluklarını dile getirmişlerdir.⁹⁵ Fethi Çelikbaş'ın 1954 senesinde İşletmeler Bakanı olduğu sırada Türkiye kömür sıkıntısına girmiştir. Fethi Bey, memleketin tam bir kalkınma hamlesi içinde olduğunu ve ülkede tüketilen enerji miktarının arttığını, buna karşılık kömür üretiminin aynı hızla gelişmediğini ve bu sebeple, kömür bhranı yaşandığını, kömürün tasarruflu kullanılması gerektiğini söylemiştir. Ülkede yaşanan darlığın giderilmesi için kömür ithali gerektiğini, başka bir yolun bulunmadığını belirtmiş ve bunu, DP grubunda açıklamıştır. Fethi Bey'in bu önerisi kabul edilmeyince⁹⁶ bulunduğu İşletmeler Bakanlığı'ndan istifa etmiş⁹⁷, bu da onun DP'den kopuş sürecinin başlangıcı olmuştur.

⁹⁰ Bulut, a.g.m., s.126.

⁹¹ Mustafa Albayrak, “Hürriyet Partisinin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Türk Yurdu*, 24 (71), Ankara, 2008, s.345.

⁹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 15, s.374.

⁹³ Albayrak, a.g.m., s.346,347.

⁹⁴ Beral Alacı, “Hürriyet Partisinin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri (1955-1958)”, *Türk Yurdu*, 31 (290), Ankara, 2011, s.136.

⁹⁵ “Büyük Kongre Yaklaşırken”, *Akis*, 11 Eylül 1954, s.6.

⁹⁶ “Bir Beyanat Etrafında”, *Akis*, 2 Ekim 1954, s.4.

⁹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:10, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 4, s.48.

1955 yazına gelindiğinde, ülkede baş gösteren ekonomik sıkıntı DP grubu içinde de kendisini hissettirmiştir. Adnan Menderes, bakanların üzerlerine düşen görevleri yerine getirmediklerini, her işle kendisinin meşgul olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan, Türkiye’de yaşanan 6-7 Eylül olayları, gıda sıkıntısı, ekonomik bunalım, enflasyonun artması gibi sonuçlar doğurmuştur. İktidar, eleştirilerin önüne geçmek amacıyla basına ispat hakkını kaldıran yasayı tekrar gündeme getirmek istemiş, bu da DP içindeki muhalif kesimin tamamen ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁹⁸

Menderes’e muhalefeti artıran, ispat hakkının tanınması hareketinin başında bulunan Fethi Bey, 2 Mayıs 1955 tarihinde 10 arkadaşıyla⁹⁹ birlikte TBMM’ye verdikleri teklifle Yargıtay’ın 16 Mart 1949 tarih ve 3 sayılı “Tevhid-i İctihad Kararı”nın kaldırılarak basına “ispat hakkı” tanıyacak bir fıkra eklenmesini istemişlerdir.¹⁰⁰ DP içindeki bir kısım çevre, Fethi Bey ve arkadaşlarının amaçlarının Menderes’i devirmek olduğunu söylemişlerdir.¹⁰¹

Fethi Bey, ispat hakkının memleket için gerekli olduğunu, ağızdan ağıza dolaşan dedikoduların önüne geçmek için buna ihtiyaç duyulduğunu, kanun teklifinin kabul edilmesinin DP’ye kuvvet vereceğini ve partinin daha da gelişeceğini ifade etmiştir.¹⁰² Ayrıca, önerge sahipleri basına ispat hakkı tanınmadıkça, bakan, yargıç ve bürokratların kuşku altında kalacaklarını belirterek teklifin kabul edilmesinin doğru olduğunu yinelemişlerdir. Teklifi veren 11 milletvekili, “ispatçılar” olarak anılmaya başlanmış, onların teklifi, gerek DP’de gerekse basında geniş yankı bulmuştur. Menderes, ispat hakkına yönelik yapılan kanun teklifini, Anayasa’ya aykırı olduğu görüşünü savunarak, tanınmanın bazı sakıncaları olduğunu söylemiştir:

Seçimler arifesinde bir gazete büyük manşetlerle sansasyon yaratacak olan bir haber yayınlar ve şu bakanlar hırsızdır ispat etmeye hazırım! Dava sonuçlanmadan seçimler gelir ve böylece halkın zihnini karıştırır.¹⁰³

Menderes, kanun teklifinin maksadında her şeyden önce bir hizipçilik sezdiğini söyleyerek teklifin verilmesine öncülük eden Fethi Çelikbaş’ın aynı zamanda Genel İdare Kurulu Üyesi olduğunu ve böyle bir teklif hazırladıklarından kurulun haberinin bulunmadığını belirtmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından söz konusu kanun teklifine DP’nin önemli isimlerinden Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ ile birkaç milletvekili katılmış ve teklife imza verenlerin

⁹⁸ Albayrak, a.g.m., s. 348.

⁹⁹“İspat Hakkı” Kanun teklifini veren milletvekilleri şunlardır: Enver Güreli (Balıkesir), Seyfi Kurtbek (Ankara), Kasım Kührevi (Kars), Turan Güneş (Kocaeli), Muhlis Bayramoğlu (Ankara), Şeref Kamil Mengü (Ankara), Ekrem Alican (Kocaeli), Raif Aybar (Bursa), Mustafa Ekinci (Diyarbakır), İbrahim Öktem (Bursa). Burçak, a.g.e., s.328.

¹⁰⁰ Albayrak, a.g.m., s.348.

¹⁰¹ “Bardağı Taşırın Damla”, **Akis**, 23 Temmuz 1955 s.5.

¹⁰² Burçak, a.g.e., s.333, 334.

¹⁰³ Burçak, a.g.e., s.326,328

sayısı 19 olmuştur. Bu durum, parti içindeki ayrılıkların daha da derinleşmesine sebebiyet vermiştir.¹⁰⁴

Hükûmet, milletvekillerinden teklifi geri çekmelerini istemiş, Ankara Milletvekili Seyfi Kurtbek imzasını geri almıştır. Ardından DP Genel İdare Kurulu tarafından Fethi Bey'e ve F. Lütfi Karaosmanoğlu'na parti içinde düzeni bozduklarına dair gönderilen tezkerede DP'nin 4. Büyük Kongresi'ne katılmayacakları ifade edilmiştir.¹⁰⁵ Fethi Bey de, şu sözlerle karşılık vermiştir:

Gönderilen tezkerede tesanüdü bozduğum ifade ediliyor. Fakat Genel Kurulda muhterem heyetin huzurunda durumu izah edeceğim. İspat Hakkı teklifine imza koymakla fertlerin değil prensiplerin müdafaasını yapıyoruz. Beni bu yoldan alıkoymak ve prensiplerimizi umumi heyete açıklamak vazifesinden beni menetmek mümkün değildir. Ben şahsen tezkerenin Genel Kuruldan ihraç mahiyeti taşıdığına kani değilim esasen Tüzükte de ihraç imkânı Genel Kurula verilmemiştir. Bu itibarla pekâlâ kongreye iştirak edeceğim.¹⁰⁶

Fethi Bey, Manisa Milletvekili F. Lütfi Karaosmanoğlu ile birlikte Genel İdare Kurulu'nun (GİK) dışında bırakılmış ve diğer üyelerle çalışma imkânlarının kalmadığı gerekçesiyle DP GİK üyeliğinden çıkarılmışlardır.¹⁰⁷

Öte yandan, DP'nin büyük kongresine bir gün kala Fethi Bey'in de içinde bulunduğu 19 milletvekili, parti beraberliğini bozmak ve partiyi zayıflatabilecek durumda oldukları gerekçesiyle Haysiyet Divanı'na sevk edilmiştir.¹⁰⁸ Divan, bu vekillerden 9'unu partiden ihraç etmiş, Fethi Bey de dâhil, 10 milletvekili ise istifa etmişlerdir.¹⁰⁹ 19'lar olarak bilinen ve Meclis'e İspat Hakkı Kanun teklifini veren Fethi Bey ve arkadaşlarının partiden çıkarılmalarının ve istifalarının ardından yeni bir parti kurma söylemleri ortaya çıkmıştır. Fethi Bey, kendisini ve diğer arkadaşlarını almaya bütün partilerin gönüllü olduğunu belirtmiştir. CHP, resmi bir davet göndermese de, onlara açık kapı bırakmıştır.¹¹⁰

İktidar, radyo aracılığıyla söz konusu kanun teklifini sunan milletvekillerinin şahsi hırslarından dolayı bu teklifi verdiklerini belirtse de, iktidarın söylemleri havada kalmıştır.

¹⁰⁴ Alacı, a.g.m., s.137

¹⁰⁵ "DP'nin İspat Hakkı Taraftarları İçin Kararı", **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1955, s.5.

¹⁰⁶ "DP Genel Kongresine Teklifler Yapılacak", **Milliyet**, 11 Ekim 1955, s. 1.

¹⁰⁷ "Çelikbaş ve F.Lütfi Karaosmanoğlu DP Genel Kurulundan İskat Edildi", **Yeni Burdur**, 14 Ekim 1955, s.1.

¹⁰⁸ Yaşar, a.g.m., s.522.

¹⁰⁹Partiden çıkarılan milletvekilleri şunlardır: F. Lütfi Karaosmanoğlu (Manisa), Ekrem Hayri Üstündağ (İzmir), Sabahattin Çıracıoğlu (Bursa), Ziyad Ebuzyiya (Konya), Behçet Kayaalp (Burdur), Muzaffer Timur (Urfa), İsmail Hakkı Akyüz (Tekirdağ), Safaeddin Karanakçı (Çanakkale), Ragıp Karaosmanoğlu (Diyarbakır). İstifa edenler şunlardır: Fethi Çelikbaş (Burdur), Ekrem Alican (Kocaeli), Muhlis Bayramoğlu (Ankara), Enver Güreli (Balıkesir), Mustafa Ekşinci (Diyarbakır), İbrahim Öktem (Bursa), Raif Aybar (Bursa), Şeref Kamil Mengü (Ankara), Turan Güneş (Kocaeli), Kasım Kührevi (Kars). "Milletvekillerimizden Çelikbaş partiden istifa etti. Behçet Kayaalp ihraç edildi", **Yeni Burdur**, 18 Ekim 1955, s.1.

¹¹⁰ "19'lar Kurmak Ya Da Kurmamak", **Akis**, 12 Kasım 1955, s.9.

Menderes, kanun teklifinden vazgeçerlerse tekrar DP'ye dönebileceklerini belirtmiştir. Ancak, bu durum, milletvekillerinde iktidarın ikileminden dolayı olumsuz bir hava yaratmış ve parti kurma çalışmalarına başlamışlardır. Parti kurma meselesi ile alakalı ilk bilgiyi veren Fethi Bey, liberalizm ve devletçilikten uzak yeni bir parti kuracaklarını söylemiştir. Fethi Bey, modern ilmin ışığı altında Türkiye'nin mevcut ihtiyaçlarına uygun, halkın refah seviyesini yükseltecek, planlı ve programlı mali politikanın takibine taraftar olduklarını belirterek müstakbel partinin bu doğrultuda çalışacağını ifade etmiştir. Fethi Bey ve Feridun Ergin, parti programının ve takdim beyannamesinin Aralık ayı içinde tamamlanacağını ifade etmişlerdir. Fethi Bey, hiç kimseye parti kurulana kadar herhangi bir faaliyette bulunmak üzere vazife verilmediğini, partinin il teşkilatlanması için 18 ildeki siyaset dışı bazı şahıslardan müracaat aldıklarını söylemiştir.¹¹¹ Ayrıca, yeni partinin çift Meclis sistemini savunacağını da ifade etmiştir. 19'lar adıyla bilinen milletvekilleri, Ankara Milletvekili Şeref Kamil Mengü'nün evinde toplanarak ortak bir bildiri yayımlamış, kuracakları partinin adını "Hürriyet Partisi" (HP) olarak belirlemişlerdir.¹¹² Partiyeye dair malumat içeren bildiride şunlar ifade edilmiştir:

100 yıldan beri memleketimizde devam edegelen hürriyet mücadelesinin bazen siyasi ve tarihi şartların elverişsizliği, bazen de lider mevkiinde olanların davaya sadakatsizlikleri yüzünden hâlâ başarıya ulaşamamış olması cidden elem vericidir. Yakın tarihimizin tecrübeleri milletimizin demokrasiye layık oluğunu ve bu rejimin gerektirdiği olgunluğa sahip bulunduğunu ispat ettiği halde bunun batılı esaslarını kavramamış ve davaya yürekten inanmamış insanlar tarafından demokrasi bir defa daha tereddide uğramıştır. Son DP tecrübesi bunun hazin ve acı bir misali olmuştur. Her şeyden evvel bir zihniyet ve terbiye meselesi olan demokratik ruhun keyfiliğe ve iktidar hırsına kurban edilmiş olması memleketimizi siyasi, idari, içtimai ve iktisadi sahalarda gerekli inkişaflardan mahrum bırakmıştır.

...DP sevk ve idaresinin demokratik rejimin gelişmesini sağlayacak asgari bir zihniyete sahip olmayışı, program ve tüzüğündeki ana prensip ve hedeflere bilhassa son yıllarda daha bariz olarak aykırı bir yol tutmuş olması yüzünden artık bu partide aradığımızı milletle beraber bulamaz olduk. Ta 1946 yılından beri kuruluşuna her birimizin emek ve programına fikir katıp gönül verdiğimiz, fakat siyasi faaliyetlerimiz için zaruri olan demokratik havanın bozulmuş olmasından dolayı DP'den ayrılmak zorunda bırakıldık. İşte bu yüzdendir ki. Milletçe izhar edilen arzuyu göz önünde tutarak yeni bir parti kurmak lüzum ve zarureti duyduk. Kuracağımız partinin adı Hürriyet Partisi olacaktır.

... Partimiz tüzüğünün hâkim karakteri bizzat parti içinde demokrasidir. Partimiz sağlam fikirli ve karakterli insanların şevk ve heyecanla çalışabileceği bir fikir ve hareket ocağı olacaktır...Partimiz kurucularının en mühim vazifesi bu partinin prensipsiz ve davasız bir toplanma parti olmasını önlemek ve memleketimizde sayısı yüksek devlet ve millet hizmetine emeği ve mesuliyetini katmak isteyen yurt severleri bir araya getirmek olacaktır. ...

Maddi ve manevi sahadaki hamlelerimiz her şeyden evvel inkılaplarımızın hassasiyetle korunmasına ve kökleşmesine dayanacaktır. Medeniyet aleminde çok daha yüksek bir hayat

¹¹¹ "Yeni Kurulacak Partinin Hazırlıkları Devam Ediyor. Fethi Çelikbaş Bodrumda Temaslara Başladı", **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1955, s. 5.

¹¹² "Hürriyet Partisi", **Akis**, 26 Kasım 1955, s.8, Ahmad, **a.g.e.**, s.143.

seviyesine layık olan milletimizin iktisadi karakterini değiştirmek, çalışmalarımızın esaslı hedeflerinden biri olacaktır...¹¹³

Parti, resmen 20 Aralık 1955 tarihinde kurulmuştur.¹¹⁴ Kurucu nderler arasında bulunan Fethi Bey de, böylece ilk kez farklı bir partiden milletvekili olarak Meclis'teki yerini almıştır. HP'nin kurucuları 22 Aralık 1955 tarihinde kuruluş bildirgesini kamuoyuna açıklamışlardır. Parti, programında, amacını şu şekilde duyurmuştur:

Memleketimizi muasır medeniyetin ileri merhalesine götürmenin ve vatandaşın huzur, emniyet ve refahını sağlamanın yolunu demokratik rejimi yurdumuzda hakiki manasıyla ve bütün icaplarıyla gerçekleştirmekte gören partimiz bu rejimi en kısa zamanda tesis etmeyi hayatı bir dava sayar. Hedefimiz, bu programda gösterilen esasları tatbik suretiyle, üzerinde bütün vatandaşların dostça yaşadıkları hr ve mamur bir vatan içtimai muvazenesizlikten uzak, siyasi sahada olduğu kadar içtimai sahada da her türlü korkudan azade müstakar bir cemiyet vcoda getirmektedir.¹¹⁵

HP'nin 117 maddeden oluşan programında, Türkiye'de tam anlamıyla demokratik insan hak ve özgürlüklerine dayalı bir rejim kurulması öngörülmüştür. Bireyin haklarının ve özgürlüklerinin daha iyi korunduğu bir Anayasa yapılması, seçmen yaşının 18'e indirilmesi, cumhurbaşkanı'nın st üste iki kez seçilememesi kararları alınmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, üniversitelerin ilmi, mali özgürlüklerinin olması, basının her türlü baskıdan uzak tutulması amaçlanmıştır. Devlet hizmetlerinden vatandaşların eşit olarak yararlanması, ekonomik alanda özel girişimin temel alındığı bir mali politikanın uygulanması hedeflenmiştir. Bazı memurlara mesleki teşekküller kurmalarına izin verilmesi gibi görüşler de yer almıştır.¹¹⁶

HP, kuruluşundan bir süre sonra halkın desteğini almak için teşkilatlanma faaliyetlerine başlamış, illerde çeşitli görüşmeler yaparak toplantılar düzenlemiştir.¹¹⁷ Bu durum, DP tarafından hoş karşılanmamış, iki parti arasındaki gerginlik Meclis'te kendini hissettirmiştir.¹¹⁸ örneğin; bt müzakereleri esnasında Adnan Menderes ile HP Kocaeli Milletvekili Ekrem Alican arasında yaşanan gerginlik neticesinde Menderes, HP'nin kuruluşundan itibaren bugüne kadar parti hakkında herhangi bir olumsuz tutum sergilemediğini, ancak tutumunun değiştiğini belirterek

¹¹³ "19'lar Kuracakları Partiye Hürriyet Adını Koydular", **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1955, s.7

¹¹⁴Hrriyet Partisinin kurucuları şunlardır: Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (Manisa), Fethi elikbaş, Behçet Kayayalp(Burdur), Turan Güneş (Kocaeli), Enver Greli (Balıkesir), şekip İnal (Hatay), Hasan Hürşit Kangal (Tokat), Ragıp Karaosmanoğlu (Diyarbakır), şeref Kamil Mengü (Ankara), Emrullah Nutku (Trabzon), Ekrem Ocaklı (Gümüşhane), Asım Okur (Antalya), İbrahim ktem (Bursa), Emin Pakst, İhsan Hamit Tiğrel (Diyarbakır), Ekrem Hayri stndağ (İzmir), Kasım Kührevi (Kars), Enver Akadan, İsmail Hakkı Akyüz, Ekrem Alican (Kocaeli), Muammer Alakant (Manisa), Raif Aybars (Bursa), Yusuf Azizoğlu (Diyarbakır), Muhlis Bayramoğlu (Ankara), Nihat Reşat Belger, Sebahattin ıracioğlu (Bursa), Ziyat EbuZZiya (Konya), Yusuf Ali Egeli, Mustafa Ekinci (Diyarbakır), Feridun Ergin (Urfa), Muhlis Efe (Ankara). "Hürriyet Partisi Dn 16'da Resmen Kuruldu", **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1955, s.3

¹¹⁵ **Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı**, TBMM Yayınları, Ankara, 1956, s. 67.

¹¹⁶ **Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı**, TBMM Yayınları, Ankara, 1956, s.68 vd.

¹¹⁷ Alacı, a.g.m., s.140.

¹¹⁸ akmak, a.g.m., s.173.

HP'lilerin çete gibi davrandıklarını belirtmiştir.¹¹⁹ Fethi Bey, Menderes'in sözlerine asıl çetenin kendilerinin olduğunu söyleyerek karşı çıkmış, DP'nin tutumunu beğenmeyen bazı arkadaşlarının partiden kovulduğunu, bazılarının da istifa ettiklerini belirterek iktidarı eleştirmiştir.¹²⁰

DP, muhalefetle mücadele etmek için birtakım tedbirler almıştır. Örneğin; 27 Haziran 1956 tarihinde kabul edilen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile siyasi partilerin seçim ve propaganda devresi dışında açık hava toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapmaları yasaklanmıştır.¹²¹ Bu, yeni kurulmuş ve teşkilatlanamamış, birçok yerde yapmak istediği toplantıların böylelikle önüne geçilmiş HP için olumsuz bir durum olmuştur.¹²² Bunlardan biri de, Fethi Bey'in seçim bölgesi olan Burdur'dur. Fethi Çelikbaş ve Burdur Milletvekili Behçet Kayaalp, Burdur'un Yeşilova ilçesinde halka kahvehanede konuşurken DP'liler tarafından sorulan birkaç soru üzerine tartışmalar yaşanmış, bu sırada kaymakam tarafından gönderilen jandarma, izinsiz yapıldığı ve sohbet sınırlarını aştığı gerekçesiyle toplantıyı dağıtmıştır.¹²³ Fethi Çelikbaş, DP'nin HP'den çekindiği için Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu çıkardığını belirtmiş ve şu sözleri sarf etmiştir: *“Afrika’da bile milletlerin hürriyetlerine kavuştuğu bir zamanda hâlâ Türkiye’de hürriyet mücadelesini yapmak hazin ve acıdır. Türkiye’de rejim davası kanunlarını çıkarmak beş dakikalık bir iştir yeter ki iyi niyet olsun.”*¹²⁴

DP'ye karşı güç birleştirmek amacıyla partiler arasında iş birliği yapma çalışmaları 1957 Temmuzunda resmen başlamıştır.¹²⁵ Eylül 1957'de muhalefet partileri ortak bildiri yayımlayarak kamuoyunu haberdar etmişler, bundan rahatsız olan iktidari partiler arası iş birliğini engelleyen kanun tasarısını Meclis'e sevk etmiştir. Tasarının Meclis'e sevk edildiği gün ise, seçimlerin erken bir tarihte, 27 Ekim 1957 tarihinde yapılması kararı alınarak tasarı, kanunlaşmıştır.¹²⁶

Genel seçimlerin 27 Ekim'de yapılacağı kararının alınmasından kısa bir süre sonra CHP, iş birliğinden vazgeçmiştir. Hem iş birliğinin ortadan kalkması hem de seçimlerin erken bir tarihte alınması, henüz teşkilatlanmasını tamamlayamayan HP için olumsuz bir gelişme olmuştur.¹²⁷ Fethi Bey, ekimde yapılacak seçimleri şöyle değerlendirmiştir:

¹¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.438.

¹²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.442.

¹²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 42, s.561.

¹²² Alacı, a.g.m., s.141.

¹²³ “Burdur’da Hürriyet Partisi’nin Bir Toplantısı Dağıtıldı”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1957, s.1,5

¹²⁴ “Hürriyet Partili 4 Mebusun İktidara Hücumları”, **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1957, s.5

¹²⁵ “Üç Muhalif Parti Lideri CMP Merkezinde Buluştu”, **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1957, s.1.

¹²⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 91, s.748.

¹²⁷ Alacı, a.g.m., s.142.

Seçime gayrimüsavî şartlarla giriyoruz. DP her bakımdan avantajlıdır. Bugün DP'nin ne olduğunu bizlerden değil, bu partinin dört büyük kurucusundan biri ve memleketin içinde ve dışında büyük bir ilmi şöhrete sahip olan Fuat Köprülünün istifasında kullandığı cümlelerden öğrenilmiştir. DP 1946-1950 mücadele senelerinde kendisine hâkim olan fikir ve prensipleri inkâr etmiştir. 1955 yazından itibaren DP iktidarı memlekete çok pahalıya mâl olmuştur. İşte bu sebeptendir ki, 1950'de 'yeter söz milletindir.' Diyen DP'nin keyfi gidişine önümüzdeki seçimlerde paydos diyeceğiz. DP'nin iktisadi politikasının zararını görmeyen vatandaş yok gibidir. Karaborsa ve mal darlığı bu politikanın mümeyyiz vasfıdır. Partiler mukayyet azalarına göre rey toplamazlar. En kuvvetli müessir bitaraf vatandaşlardır. Biz en ziyade onlara güveniyoruz. Size senet vereyim Türkiye'de demokrasi kurulacaktır.¹²⁸

27 Ekim 1957 seçimleri böyle bir havada yapılmıştır. Bu seçimlerden de galip çıkan DP olmuş, CHP ise en güçlü muhalefet partisi olarak kalmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), geniş bir vizyona sahip olamamış, HP ise örgütlenmesini tamamlayamamış ve DP'ye alternatif bir sistem geliştirememiştir.¹²⁹ Bu seçimler, DP lehine sonuçlansa da parti, 67 ilde büyük oranda oy kaybetmiştir.¹³⁰ DP, oy oranını % 6 düşürerek % 47.70, CHP % 40.82, CMP % 7.19, HP ise % 3.85 oy oranıyla CMP'nin gerisinde kalmıştır.¹³¹ DP 424, CHP 178, CMP Kırşehir'den 4, HP ise Burdur'dan 4 milletvekili ile Meclise girmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar olurken hükûmet, Adnan Menderes tarafından kurulmuştur. 11. Dönem Hükûmeti için 4 Aralık 1957'de güven oylaması yapılmış, 610 milletvekilinden 536'sı oylamaya katılmış; sonuçta hükûmet, 403 güvenoyu almıştır.¹³²

1957 seçimlerinde Fethi Çelikbaş ile Alim Sipahi¹³³, Behçet Kayaalp¹³⁴ ve Osman Eroğlu¹³⁵, Burdur milletvekili olarak Meclis'e girmişlerdir. Sonuç, HP¹³⁶ adına iç açıcı olmamış, parti

¹²⁸ "Çelikbaş'ın Basın Toplantısı" **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1957, s.5

¹²⁹ Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasal Baskılar Ve Tahkikat Komisyonu", **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, 2 (4), Ankara, 2009, s.131

¹³⁰ Yaşar, a.g.m., s.531.

¹³¹ Cemal Anadol, **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2004, s.102

¹³² **Hükümetler Programları Ve Genel Kurul Görüşmeleri**, İrfan Neziroğlu- Tuncer Yılmaz (Haz.), 2, Ankara, 2013, s.1294.

¹³³ Alim Sipahi, 1924'te Burdur'un Yeşilova ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Bey annesi Fatma Hanım'dır. 2 çocuk babasıdır. İlk tahsilini Yeşilova'da, lise tahsilini Denizli'de tamamlamıştır. 1952 yılında ise İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. 1957'ye kadar mesleğini sürdürmüştür. 1957'de katıldığı seçimlerde 21.856 oy almıştır. Siyasî hayatı bu dönem ile sınırlı kalmıştır. Zühtü Arslan, **Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem (1957-1960)**, TBMM Yayınları, 3, Ankara, 2013, s. 237.

¹³⁴ 10. Dönemde seçilen Behçet Bey, 1957 seçimlerinde 22.350 oy alarak tekrar seçilmiştir. Dönem içinde Adliye Encümeni ve Ziraat Encümeninde görev yapmıştır. Arslan, **a.g.e.**, s.239.

¹³⁵ Osman Eroğlu, 1926'da Burdur'un Bucak ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Hasan Bey, annesi Ayşe Hanım'dır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. İlk tahsilini Bucak'ta tamamlamıştır. Ardından Isparta Gönen Köy Enstitüsüne gitmiştir. Gazi Terbiye Enstitüsü Pedagoji bölümünde yükseköğretimini tamamlamıştır. Türkiye'nin farklı okullarında müdürlük ve müfettişlik görevlerinde bulunmuştur. 1955'te istifa ederek kamyon şoförlüğü yapmıştır. 1957'deki seçimlere HP'den katılmış ve Meclis'e girmiştir. Seçimlerde 21.889 oy alan Osman Bey'in siyasî hayatı bu seçimlerle sınırlı kalmıştır. 2007'de vefat etmiştir. Arslan, **a.g.e.**, s.242.

¹³⁶ 1957 genel seçimlerine katılım oranı %76 olmuştur. 12.111.138 seçmenden 9.153.949 seçmen oy kullanmış, DP: 4.372.621 oy alarak yine iktidar partisi olmuştur. CHP: 3.753.136, CMP: 652.064, HP ise sadece: 350.597 oy alabilmiştir. DP: 424, CHP:173, CMP: 4 ve HP: 4 milletvekili ile Meclis'e girmiştir. HP, Türkiye genelinde en yüksek

milletvekillerinin hepsi de Fethi Çelikbaş'ın seçim bölgesi olan Burdur'dan Meclis'e girmiş; Fethi Bey, seçimlerde 23.656 oy almıştır.¹³⁷

HP'nin 80 civarında milletvekili çıkaracağı yönündeki söylentiler havada kalmış, parti 1955 sonbaharından beri "levha partisi" olmaktan öteye gidememiştir.¹³⁸ HP'nin genel seçimlerdeki başarısızlığının nedeni, teşkilatlanmasını yeteri kadar sağlayamaması, partinin aydın kadrosunun halk kesimleri ile yeteri kadar bağ kuramaması olarak görülmüştür.¹³⁹ HP, 27 Ekim'de yapılan seçimlerin ardından şu değerlendirme tebliğini neşretmiştir:

27 Ekim 1957 seçimleri neticelerini tetkik ve müzakere eden Hürriyet Partisi umumi idare heyeti aşağıdaki bu hususların muhterem umumi efkârınıza arzına karar vermiştir. Demokrat Parti süratle artmakta olan siyasi ve iktisadi buhranın kendi aleyhine vereceğini düşünerek seçimleri öne almıştır. Hürriyet Partisinin henüz inkişaf halinde bulunduğu bir devreye rastlanan bu seçimlerde, iktidar partisinin partiler arası eşitliği külliye ihlal eden kanuni ve fiili her türlü tedbirlerine rağmen, vatandaş ekseriyetinin reylerini iktidar aleyhine kullanmış olması, hiç şüphesiz üzerinde dikkatle durulması gereken bir mana taşımaktadır. Bu seçimlerin sonunda itirazlı neticelerin meydana çıkmış bulunması, seçmen kütük ve listelerinde vaki eksiklikler dolayısıyla hemen bütün vilayetlerimizde binlerce vatandaşın reylerini kullanmak imkânından mahrum bırakılmış olmaları üzerinde ciddiyle durulması gereken başka bir husustur. Seçimlerde kullanılan reyler millet tarafından muhtelif partiler arasında yapılmış bir tercihten ziyade umumi memnuniyetsizliğin ve tek parti idaresine doğru gidişe son vermek ihtiyacının bir ifadesidir. Artık vatandaş ekseriyetinin tasvip etmediği tek parti sistemine dönüşe ve iktisadi zorluklara son vermek, demokratik rejimi kurmak hakiki bir kalkınma yoluna girmek milli iradenin açıkça ortaya koyduğu bir zaruret olmuştur. Bu zaruretin vatandaş reyleriyle tespit edilmesinde Hürriyet Partisinin medeni cesaret ve vatan menfaatini parti menfaatinin üstünde tutan hizmet şuuru ile memleketin siyasi hayatında oynadığı rolün mühim amillerden biri olduğuna şüphe yoktur. Seçimlerin bu neticesi karşısında partimiz iki yıldan beri karşısına insafsızca çıkarılmış olan çeşitli manilere rağmen kuruluş ve temel teşkilatlanma devresi gibi en güç ilk gelişme safhasını başarılı bir şekilde geride bırakmış olmanın huzurunu duymaktadır. Bu huzur içerisinde bundan sonra yapacağımız imanlı ve azimli çalışmalarda milletimizin siyasi olgunluğu ve buhranlı zamanlarda isabetli karar alma yolunda tarih boyunca gösterdiği müstesna haslet istikbal haklarındaki ümidimizin başlıca teminatı olacaktır.¹⁴⁰

HP, seçimden sonra kısa bir süre için de olsa, tek başına muhalefetini sürdürmeye devam etmiştir. İktidar için herhangi bir tehdit oluşturulmasına ve seçimlerde çok düşük oy almasına rağmen, DP'nin parti üzerindeki bazı baskıları devam etmiştir. Örneğin; Fethi Bey ve Burdur'da yemek yediği 20 kişi Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten dolayı takibata uğramıştır.¹⁴¹ Fethi Bey, çıkarılan kanunların muhalefetin çalışmalarının zorlaştırıldığını savunmuş, Meclis içi çalışmaların güçleştirildiğini, siyasi buhranın, DP iktidarda olduğu sürece daha da

oyu Balıkesir'den almasına rağmen çoğunluk sistemi nedeniyle buradan aday çıkaramamıştır. HP, en düşük oyunu ise Rize'den almıştır. Burçak, **a.g.e.**, s.502, Albayrak, a.g.m., s.375.

¹³⁷ Arslan **a.g.e.**, s. 240.

¹³⁸ "Hürriyet Partisi", **Akis** 2 Kasım 1957, s.14.

¹³⁹ Albayrak, a.g.m., s.377, 378.

¹⁴⁰ "Hürriyet Partisinin Neşrettiği Bir Tebliğ", **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1957, s.5.

¹⁴¹ "Burdur'da İki Milletvekili İçin Takibat", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1958, s.3.

ağırlaşaacağını, hükûmetin yeni çıkardığı kanunlarla muhalefetin iş yapamaz hâle getirildiğini vurgulamıştır.¹⁴²

Fethi Bey'in 1955'te muhalefete geçtikten ve başka bir siyasi parti kurucuları içinde yer almaya başladıktan sonra hakkında, genellikle Meclis'teki sözlerinden kaynaklanan, çeşitli şikâyetler olmuştur. Bu noktada, hükûmet ve başvekâlet, Fethi Çelikbaş'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına dair çok sayıda girişimde bulunmuştur. Başvekâlet, onun yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına dair 24 Aralık 1956 tarihinde, İzmir'de bir vatandaşın kahvehanesinde halkın toplanmasına ve izinsiz toplantıya sebebiyet verdiği gerekçesiyle, 6761 Sayılı Kanun'a muhalefet oluşuna dair bir başvuru yapmıştır. Muhtelit Encümen Mazbatası, bu durumun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda geçen suçlarla ilgisinin olmadığını belirterek görüşmenin devre sonuna bırakılmasını kararlaştırmıştır.¹⁴³ Fethi Bey hakkındaki başka bir soruşturma ise, yine 17 Temmuz 1958 tarihli olup sahibi olduğu *Yeni Gün Gazetesi*'nde neşredilen haberin hükûmetin manevi şahsiyetini zedelediği yönündedir. Başvekâlet tarafından hem yazı sahibi hem de Fethi Bey için soruşturma başlatılması istenmiştir. Bu istek de, Muhtelit Encümen Mazbatası'nda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerindeki suçlarla ilgili olmadığı gerekçesiyle, devre sonuna bırakılmıştır.¹⁴⁴ Başvekâletçe *Yeni Gün Gazetesi*'nde Kütahya Valisi'ni küçük düşüren yazının neşredilmesinden dolayı yazı sahibi Cihat Baban ile Fethi Çelikbaş hakkında soruşturma açılması için yasama dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir. Bu husus da, Muhtelit Encümeni'nin kararına göre; milletvekilinin fiili takibine lüzum gerektirmediği gerekçesiyle devre sonuna bırakılmıştır.¹⁴⁵ Fethi Bey'in yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına dair 11 Kasım 1958 tarihli bir diğer teklif ise, vazife başındaki hakaret ettiği yönündedir. Burdur'da siyasi konuşma yapmak isteyen Fethi Bey'in emniyet müdürü ve memurları tarafından yapılan uyarıya uymayarak emniyet müdürü aleyhinde ve tehdit edici şekilde konuşmasından dolayı hakkında takibatın başlatılması için yasama dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir. Ancak Muhtelit Encümen Mazbatası'nda, durumun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 12. ve 27. maddelerinde yazılı olan suçların dışında kaldığı gerekçesiyle, Çelikbaş hakkında yapılmak istenen takibatın devre sonuna bırakıldığı bildirilmiştir.¹⁴⁶ Fethi Bey hakkında soruşturmanın başlatılması ve yasama dokunulmazlığının kaldırılması yönünde istenen 19 Aralık 1958 tarihli bir başka teklif, yine *Yeni Gün Gazetesi*'nde çıkan, küçük düşürmek kasdıyla Basın Yayın ve Turizm Vekili aleyhinde çıkan yazılarla ilgilidir. Adliye Vekâleti, başvekâlet yazısıyla birlikte, yazı sahibi ve Fethi Bey hakkında soruşturma

¹⁴² “ Adana’da Konuşan Prof. F. Çelikbaş Şartlar Ağırlaşıyor Önümüzü Karanlık Dedi”, *Yeni Gün*, 12 Mart 1958, s.5.

¹⁴³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 38, s.110.

¹⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 8, Birleşim: 56, s.171.

¹⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 8, Birleşim: 56, s.172.

¹⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 8, Birleşim: 56, s.170.

başlatılmasını talep etmiştir. Muhtelit Encümen’de ise takip ve mahkemenin yine devre sonuna bırakılması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁷

Fethi Bey ve arkadaşları hakkında açılmak istenen soruşturmalardan da herhangi bir netice çıkmamıştır. Fethi Bey ve Kocaeli Milletvekili Turan Güneş, Tokat Milletvekili Hasan Kangal,¹⁴⁸ Manisa Milletvekili Muammer Alakant,¹⁴⁹ Çanakkale Milletvekili Safaedin Karanakçı¹⁵⁰ olmak üzere, arkadaşları hakkında dokunulmazlıklarının kaldırılması yönünde açılması istenen soruşturmalardan herhangi bir netice çıkmamış, mahkemenin devre sonuna bırakılması kararlaştırılmıştır.

1.2.3. Hürriyet Partisinden Sonraki Siyasi Hayatı

1958 yılının ikinci yarısından sonra HP, kendi içinde kan kaybetmeye başlamış ve bazı fikir ayrılıklarına düşmüştür. Tek başına muhalefet olamayacağını bildiği için CHP ile yakınlaşma yoluna girmiş, 7 Temmuz 1958’de bu partiyle birleşme fikrini ileri sürmüş, 24 Kasım 1958 tarihinde ise, kendini feshederek 5’e karşı 175 oy ile CHP’ye katılmıştır.¹⁵¹ Böylece Fethi Bey de, CHP milletvekili olmuştur. Fethi Bey, Tarsus’ta CHP kürsüsünden bir konuşma yapmış, iktidarın o günkü tutumunun iki partinin birleşerek güç birliği yapmasını zorunlu hâle getirdiğini, iktidarın memlekette demokrasiyi uygulamamakta direndiğini ifade etmiştir. DP’nin kuvvetin kendisinde olduğu gerekçesiyle istediğini yaptığını ve yaptırdığını söylemiştir. Güç birliğini sağlamak, memlekette hasreti çekilen düzeni kurmak ve demokrasi rejimini uygulamak için bu kararı verdiklerini ifade etmiştir.¹⁵²

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından, Milli Birlik Komitesi, seçimle yeni bir hükümet iş başına gelene kadar memleketi idare etmiştir. Fethi Bey, yeni Anayasa ve Seçim Kanunu’nu hazırlamak üzere 157 Sayılı Kanun’la kurulan Kurucu Meclis’in Temsilciler Meclis’i kanadına 6 Ocak 1961’de Ticaret ve Sanayi Odaları temsilcisi olarak katılmıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunulacak kabul edilen Anayasa hükümlerine göre seçimler, 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmıştır. Seçimlere CHP, Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP) katılmıştır. 1961 seçimlerinde oy oranı % 34.3 olan AP, 3.527.435 oy almıştır. CHP’nin oy oranı % 36.7’dir. CHP ise 3 milyon 724 bin 752 oy almıştır. CMKP’nin oy oranı % 14, YTP’nin ise % 13.7’dir. Böyle bir durumda hiçbir parti, hükümeti oluşturacak

¹⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 8, Birleşim: 57, s.187.

¹⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 37, s.137.

¹⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 4, Cilt: 20, Birleşim: 80, s.165.

¹⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 4, Cilt: 20, Birleşim: 80, s.241.

¹⁵¹ “Büyük Kongre Dün Güç Birliği Fikrini Kabul Etti”, 25 Kasım 1958, **Yeni Gün**, s.1 ; Alacı, a.g.m., 143.

¹⁵² “Çelikbaş Tarsus CHP İlçe Kongresinde Mühim Bir konuşma Yaptı”, **Yeni Gün**, 15 Aralık 1958, s.5.

çoğunluğa erişememiştir.¹⁵³ Seçimlerin ardından CHP ve AP Koalisyonu kurulmuş, Cumhurbaşkanlığı'na Cemal Gürsel seçilmiştir. Hükûmeti kurma görevi, İsmet İnönü'ye verilmiştir.¹⁵⁴ Fethi Bey, seçim çevresi olan Burdur'dan ve CHP'den Meclis'e girmiştir. Burdur'dan Faik Kırbaşı ve İsmail Hakkı Boyacıoğlu ise, AP'den milletvekili seçilmişlerdir. Fethi Bey, İsmet İnönü Kabinesi'nde 20 Kasım 1961 ve 25 Haziran 1962 tarihleri arasında Sanayi Bakanı olarak görev yapmıştır.¹⁵⁵

CHP, 1965 seçimlerinden önce parti politikasını değiştirme yoluna girmiş ve bu konudaki ilk adımını “*Temel Hedefler Beyannamesi*” çıkararak atmıştır.¹⁵⁶ 1965 yılında parti yeni çizgisini “Ortanın Solu” olarak ilan etmiştir. Bu durum, parti içinde birtakım güvensizliklere yol açmış ve parti içinden bazı tepkiler yükselmiştir. Ortanın Solu Politikası, 1965 genel seçimlerine az bir zaman kala ortaya atılmış, CHP'yi tek parti döneminin suçlamalarından kurtarmak, partiye canlılık, dinamiklik getirmek amacıyla seçilmiştir. Ancak, CHP'nin daha sol çizgiye geçişinin de başlangıcı olmuştur. Bu sebeple, partinin bu politikası gerek muhalefet tarafından gerekse CHP içindeki bazı milletvekilleri tarafından eleştirilmiştir. Ortanın Solu Politikası'nın yeterince anlatılamaması, 1965 seçimlerinde CHP'nin oy kaybetmesine sebep olmuştur.¹⁵⁷ Bu durum, partiye karşı zaten var olan tepkilerin daha da artmasına sebep olmuştur. CHP'nin bu politikasından rahatsızlık duyan Fethi Bey'in de içinde olduğu bazı milletvekilleri, partiden istifa ederek 12 Mayıs 1967 tarihinde Fethi Bey, Süreyya Koç ve 43 kişi, Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni resmen kurmuşlardır.¹⁵⁸ Fethi Bey, 1969 seçimlerine bu partiden katılmış, ancak Meclis'e girememiştir.¹⁵⁹

Fethi Bey, 3 Temmuz 1972 tarihinde Ferit Melen Hükûmeti döneminde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine atanmıştır. Senatoda Adalet ve Anayasa komisyonlarında üye olarak bulunmuştur. Cumhurbaşkanlığı'na Fahri Korutürk'ün seçilmesinden sonra ise, hükûmeti kurmakla görevlendirilen Naim Talu başkanlığındaki koalisyon hükümetinde 15 Nisan 1973 ve 26 Ocak 1974 tarihleri arasında Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapmıştır. Kabinenin istifası ve yeni hükûmetin kurulmasıyla görevi sona ermiştir. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün 26-29 Nisan 1976'da Irak'a, 12-15 Nisan 1977'de Finlandiya'ya yaptığı ziyaretlerde onun yanında bulunmuştur. 3 Temmuz 1978 tarihinde süresi dolduğu için senatodan ayrılmıştır. 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetler'in ülke yönetimine el koymasından sonra Kurucu Meclis

¹⁵³ Derya Şimşek, “Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükümeti: CHP AP Koalisyonu”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu* 38. İCANAS, 6 (6), 2007, s.2959.

¹⁵⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 12, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, s. 3, 4.

¹⁵⁵ Çoker, a.g.e., s.794.

¹⁵⁶ Celal Bozkurt, *Siyaset Tarihinde CHP Dünü, Bugünü İdeolojisi*, Ankara, 1968, s.113.

¹⁵⁷ Altuğ Koç, “1965 Genel Seçimleri Öncesinde ‘Ortanın Solu’ Söyleminin Ortaya Çıkışı”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), Kırklareli, 2017, s. 36-39.

¹⁵⁸ Gürkan Bozkır, “Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), İzmir, 2007, s.226,229.

¹⁵⁹ Menderes Çınar, *Türk Parlamento Tarihi XIII. Dönem 1965-1969*, TBMM Yayınları, 4, Ankara, 2012, s.1720.

tarafından hazırlanan ve halk oylaması sonucu kabul edilen yeni Anayasa'ya göre oluşacak TBMM için 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi'nden Burdur milletvekili seçilmiştir. Parlamentodaki yerini 20 Ekim 1991 tarihindeki genel seçimlere kadar korumuştur.¹⁶⁰ Fethi Bey, 37 yıl milletvekilliği, 6 yıl senato üyeliği yaparak İsmet İnönü'den sonra en uzun süre parlamenterlik yapan isim olmuştur.¹⁶¹

1.2.4. Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Katılması

Anavatan Partisi 1983 yılında % 45.1 oy alarak tek başına iktidar olmuştur. 1987 yılında Anavatan Partisinin oy oranı düşmesine rağmen yine iktidarda kalmıştır. Ancak; gerek partinin kendi içinde yaşadığı muhalefet, gerekse diğer partilerin muhalefeti ANAP'ın iktidarı kaybedeceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır. Bu sebeple Başbakan ve Genel Başkan Turgut Özal'da Çankaya Köşküne çıkma fikri uyanmıştır.¹⁶²

Cumhurbaşkanlığı seçimine bir ay kala, Turgut Özal'ın aday olup olmama konusundaki belirsizliği çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Parti içinde Turgut Özal'ın adaylığını isteyip istemeyenler yanında bunun hem partiye hem de ülke zarar vereceği görüşünü savunanlar da olmuştur. TBMM eski başkanlarından Necmettin Karaduman: “Sayın Özal'ın adaylığı ülke şartlarına uygun değil. Aday olmamasında yarar görüyorum.” diyerek tavrını ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanlığına adaylığını koymasını istediği isimleri, Kaya Erdem, Fethi Çelikbaş, Yılmaz Altuğ şeklinde sıralamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde partiler arasında uzlaşma olması gerektiğine vurgu yapmıştır.¹⁶³

Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SDHP) Genel Başkanı Erdal İnönü ise, tek çözüm yolunun uzlaşma olduğunu belirtmiştir. İnönü: “Liderler bir araya gelir veya grup başkanvekilleri oturup konuşur. İsimleri ortaya koyarlar. Böylece % 75 desteğe sahip bir cumhurbaşkanı seçilir.” diyerek uzlaşmadaki görüşünü ifade etmiştir. Erdal İnönü, Özal'ın adaylığa yakışmadığını söylemiştir. ANAP'ın tek başına cumhurbaşkanı seçmemesi gerektiğini ifade etmiştir. İnönü: “Cumhurbaşkanının Anayasadaki yetkileri çok fazladır. Yargı, yürütme silahlı kuvvetlerle ilgili yetkileri çok önemlidir. Bu görevi yaparken uzlaşma olmaksızın seçilen cumhurbaşkanı rahat çalışamaz.” demiştir.¹⁶⁴ Başbakan Turgut Özal ise aday üzerinde uzlaşmaya gitmeyeceğini belirtmiştir. Uzlaşmanın milletvekilleri arasında olması gerektiğini söylemiştir. Buna yönelik Özal şunları söylemiştir:

¹⁶⁰ Çoker, a.g.e., s.794,795.

¹⁶¹ Çınar, a.g.e., s.1720.

¹⁶²Süleyman Aşık, “Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 34 (17), İzmir, 2017, s. 433.

¹⁶³ “Özal'ın Adaylığı Uygunsuz”, **Hürriyet** 29 Eylül 1989, s.13.

¹⁶⁴ “İnönü Özal'ı Layık Görmüyor”, **Hürriyet** 6 Ekim 1989, s.13.

Sizlerle, Türkiye'nin önündeki bu önemli seçimi konuşuruz. Fikirlerinizi düşüncelerinizi alırız. Biz de fikrimizi söyleriz. Ama şunu iyi bilmek lâzım. Bir aday üzerine uzlaşma diye bir pazarlığa bizim girmemiz mümkün değildir. Bunu demokrasinin tam zıttı, otokritik bir karar olarak görüyorum. TBMM kendi iradesiyle seçer. Seçim gizlidir. Herkes adayını koyar. Bizim de adayımız olur. Benim adaylığım olabilir veya olmayabilir. Kimse kimseye gizli oyla hükmedemez.¹⁶⁵

10 Ekim 1989 tarihinde cumhurbaşkanlığı adaylık süreci resmen başlamıştır. Turgut Özal'ın adaylığı kamuoyunda konuşulmaya başlansa da muhalefet onun adaylığına karşı çıkmıştır. Özal'ın aday olmasına ve cumhurbaşkanı seçilmesine karşı çıkan Erdal İnönü: “*Özal'ın cumhurbaşkanlığı ülkeyi allak bullak eder, herkesin huzurunu kaçıtır.*” demiştir.¹⁶⁶

Turgut Özal'ın karşısında ANAP Burdur Milletvekili 77 yaşındaki Fethi Çelikbaş, partinin muhalif kanadından gelen istek üzerine köşke aday olacağını açıklamıştır. Fethi Bey'in isminin gündeme gelmesi bazı çevreler tarafından taktik olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁷ Kamuoyu Turgut Özal ismi etrafında yoğunlaşırken CHP Eski Genel Sekreteri Kasım Gülek adaylığını açıklamıştır. Ancak Kasım Gülek adaylığını resmi olarak koymamıştır.¹⁶⁸ Erdal İnönü, Yıldırım Akbulut, Süleyman Demirel, Necmettin Karaduman gibi isimlerin de aday olacağı söylentileri ortaya çıkmıştır.¹⁶⁹

Fethi Bey ise adaylığını şu şekilde açıklamıştır: “*Arkadaşlar birden çok aday olması lazım diye düşünmüşler, benim için de 'eski parlamenterdir. Bakanlık yapmıştır, adı parlamento dışı çevrelerde de duyulmuştur' demişler ve tensip buyurmuşlar.*”¹⁷⁰ Fethi Çelikbaş, ANAP'ın liberal grubuna mensup milletvekilleri tarafından desteklenmiştir. Fethi Bey, Özal'ın cumhurbaşkanı olması halinde Türkiye'de demokrasi yerine aşiret hayatı yaşanacağını söylemiştir. ANAP'lı liberal milletvekillerinin kendisini destekleyeceklerinden ümitli olduğunu belirtmiştir. Adaylığını koyma hususunda şunları söylemiştir: “*Politikada kaybetmek de var kazanmak da var. Arkadaşlar madem uygun görmüşler, bu da bir vazifedir.*” Muhalefet partilerinin seçime katılıp katılmamaları hususunda şu ise sözleri sarf etmiştir:

Hele muhalefet girerse seçilme ihtimalimiz artar diyorlar, grupta da beni yakından tanıyanlar var. Babalarıyla parlamentoda birlikte çalıştığım arkadaşlarım var. Öğrencilerim var. Esasen

¹⁶⁵ “Aday İçin Uzlaşmam”, **Hürriyet**, 6 Ekim 1989, s.13.

¹⁶⁶ “Özal Cumhurbaşkanı Olursa Ülke Allak Bullak Olur”, **Hürriyet**, 11 Ekim 1989, s.19.

¹⁶⁷ Aşık, a.g.m., s. 437.

¹⁶⁸ Aşık, a.g.m., s. 437.

¹⁶⁹ “Çankaya'ya Layık İlk Beş”, **Hürriyet**, 7 Ekim 1989, s.12.

¹⁷⁰ “ANAP'lı Çelikbaş: Köşke Adayım”, **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1989, s.14.

bana oy verse de vermese de demokratik rejimin içeride ve dışarıda işler olduğu görüntüsünü vermek bakımından muhalefetin parlamentoya gelmesini arzu ederim.¹⁷¹

Samsun Milletvekili İlyas Aktaş ise, Özal dışında aday çıkmasının normal olduğunu belirtmiştir. Seçimlerin birden fazla adayla yapılması gerektiğini ve ancak o zaman demokratik bir seçim olacağını ifade etmiştir.¹⁷² Turgut Özal, resmi olarak cumhurbaşkanlığına aday olacağını 17 Ekim 1989 tarihinde “*Ben size emanetim. Siz vazifenizi yapınız.*” diyerek açıklamıştır.¹⁷³ Turgut Özal’ın karşısına resmen adaylığını koyan isim ANAP Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş olmuştur. Fethi Bey, 18 Ekim 1989’da TBMM başkanlığına cumhurbaşkanlığına aday olduğuna dair başvuru dilekçesini göndermiştir.¹⁷⁴ Fethi Bey, seçimin birden fazla adayla yapılması belirterek şunları dile getirmiştir:

Politikada aday olunca ille de seçilmek şart değildir. Seçim bir hizmetse aday olmak da sorumluluk duygusu ister. Demokratik sistemin çok partili bir sistem ve bir feragat rejimi olduğuna inandığım için bazı çevrelerde birtakım temaslarda bulundum, sonunda kendi isteğimle adaylığımı koydum. İlle de kazanacağım demiyorum. Demokrasilerde aday olmak için kazanmak şart değildir. Ancak; her zaman çok adaylı seçimden yanayım ve bunun da demokratik olacağı inancındayım.¹⁷⁵

ANAP içinde yaşanan çalkantılar ve muhalefetin sert tutumu esnasında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turu 20 Ekim’de yapılmıştır. Doğru Yol Partisi ve SDHP boykot kararı alarak seçime katılmamışlardır. Böylece cumhuriyet tarihinde ilk kez bir cumhurbaşkanlığı seçimi boykot edilmiştir.¹⁷⁶ Turgut Özal, en güçlü aday olmasına rağmen oy sayısı 300’e ulaşmadığı için ilk turda seçilememiştir. İlk turdaki oylamaya 284 ANAP milletvekili 1 bağımsız milletvekili katılmıştır. TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut, tutuklu milletvekili İdris Arıkan ile yurtdışında bulunan Cahit Aral ise oylamada yer almamıştır. Turgut Özal 247, Fethi Bey 18 oy almıştır. 17 boş, 3 tane de geçersiz oy kullanılmıştır.¹⁷⁷ İlk tur oylamadan sonra sonuçları değerlendiren SDHP Genel Başkanı Erdal İnönü; 38 ANAP’lı milletvekilinin Özal’a oy vermemesini manidar bir olay olarak değerlendirmiştir. Seçimin normal olmadığını da sözlerine eklemiştir. Erdal İnönü: “*Bir partinin genel başkanına oy vermemeleri ne kadar güç durumda olduklarını ve politikalarına katılmadıklarını gösterir. Bu politikalarına katılmamak için açık neden var: Özal’ı desteklemek millet iradesine karşı çıkmak anlamına geliyor.*” ifadesini kullanmıştır. İnönü, Turgut Özal’ın

¹⁷¹ “İlk Aday Çelikbaş”, **Hürriyet**, 13 Ekim 1989, s.13.

¹⁷² “ANAP’ta Liberallerin Adayı Belli Oldu: Özal’a Karşı Çelikbaş”, **Hürriyet**, 12 Ekim 1989, s.13.

¹⁷³ “Özal Açıkladı: Adayım” **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1989 s.10.

¹⁷⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 18, İçtima: 3, Cilt: 33, s.56.

¹⁷⁵ “İkinci Aday Fethi Çelikbaş”, **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1989, s.9.

¹⁷⁶ “İlk Turda 38 Fire”, **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1989, s.1.

¹⁷⁷ “İlk Turda 38 Fire”, **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1989, s.1.

ANAP milletvekillerini kendi etrafında uzlaştıramadığını belirtmiştir. Fethi Bey'in aday olarak karşısına çıkmasının bunun bir göstergesi olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁸

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel seçimin kendileri için herhangi bir öneminin olmadığına vurgu yapmıştır. Muhalefetin seçime katılmadığını da belirten Demirel: *“Tek başınıza seçim yapmışsınız. 285 oyun hepsini alsanız ne olacak? Yaptığınız iş onurlu bir iş olmaz. Bu oy sayısı inmiş çıkmış benim için hiç önemli değil.”* diyerek seçimi eleştirmiştir.¹⁷⁹ Fethi Çelikbaş ise sonucun normal olduğunu ifade etmiş: *“Ancak boş oyların dışarıdan birtakım müdahalelerle böyle yüksek olması mümkündür. Arkadaşların kendince birtakım özel sebepleri olabilir.”*¹⁸⁰ demiştir.

İlk turda çoğunluk sağlanamadığı için ikinci turun 24 Ekim'de yapılacağı bildirilmiştir.¹⁸¹ İkinci turda yapılan oylamalara, 284 milletvekili katılmıştır. Turgut Özal ilk tura göre oyunu 9 arttırarak 256, Fethi Bey ise 17 oy almışlardır. 9 boş oy atılmıştır. Adı okunaklı yazılmadığı gerekçesiyle Fethi Çelikbaş'a verilen 1 oy geçersiz sayılmıştır. Diğer geçersiz oyda ise belli belirsiz çizgiler yer almaktaydı.¹⁸² SDHP ve DYP'li milletvekilleri bu oylamaya da katılmamıştır. ANAP'tan Erkan Kemaloğlu, İlyas Aktaş, Nurhan Tekinel ve Tınaz Titiz istifa ettikleri için oylamada yer almamışlardır.¹⁸³

İkinci tur sonuçlarına göre seçim üçüncü tura kalmıştır. İlk iki turda yeterli oy alamadığı için seçilemeyen Özal'ın üçüncü turda salt çoğunluk olan 226 oyu alması yeterli olacaktı. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin son turu 31 Ekim'de yapılmıştır. Meclis Genel Kurulunu açan Yıldırım Akbulut, seçimlerin öğleden sonra yapılacağını belirtmiştir. Turgut Özal, Genel Kurula girdiği esnada Fethi Çelikbaş hariç diğer milletvekilleri onu ayakta alkışlamışlardır. Fethi Bey, oyunu kullandıktan sonra Turgut Özal'la sadece selamlaşmıştır. Turgut Özal 263 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fethi Bey ise bu turda 14 oy alabilmiş 8 milletvekili de boş oy kullanmıştır.¹⁸⁴ Turgut Özal, *“bu seçim aslında demokrasinin zaferidir”* diyerek bu makama lâyık olabilmek için her türlü gayreti sarf edeceğini söylemiştir. Son turun kesin sonucunu TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut açıklamıştır. Akbulut: *“Kendilerini tebrik eder millete hayırlı uğurlu olmasını temenni ederim.”* demiştir. Fethi Çelikbaş dışındaki tüm milletvekilleri Turgut Özal'ı ayakta alkışlayarak tebrik etmişlerdir.¹⁸⁵

¹⁷⁸ “İnönü'den Toplu İstifa İması”, **Milliyet**, 21 Ekim 1989, s.11.

¹⁷⁹ “İlk Turda 38 Fire”, **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1989, s.15.

¹⁸⁰ “Çelikbaş: Sonuç Normal”, **Hürriyet**, 21 Ekim 1989, s.13.

¹⁸¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 18, İçtima: 3, Cilt: 33, s.60,61.

¹⁸² “Özal'ın İkinci Turda Oyları Arttı”, **Hürriyet**, 25 Ekim 1989, s.13.

¹⁸³ “Çankaya 3. Tura Kaldı”, **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1989, s.14.

¹⁸⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 18, Cilt: 33, Birleşim: 24, İçtima: 1, s.128.

¹⁸⁵ “Özal 8. Cumhurbaşkanı Oldu”, **Hürriyet**, 1 Kasım 1989, s.16.

1.3. Vefatı

Fethi Bey, uzun siyasi hayatında aktif bir siyasetçi olmuş, en uzun süre parlamentoda bulunan milletvekilleri arasında yer almış¹⁸⁶, Fethi Bey, aktif siyasetten 1991 yılında ayrılmıştır. Siyasetten ayrıldığında ilerlemiş yaşına rağmen, hayatını enerjik bir biçimde sürdüren Çelikbaş, dostlarıyla evinde görüşmeler yapmış, vefatına yakın bir zamana kadar bu görüşmeleri devam ettirmiştir. 97 yıllık yaşamında sağlığına yeterince özeni göstermesi, sigara, alkol gibi alışkanlıklarının olmaması ve düzenli yaşaması onun kaliteli bir hayat sürmesini sağlamıştır. Yaşlılığında memleketi Burdur'a gitmek istemiş ve bunu sürekli olarak evlatlarına da söylemiştir. Ancak, yaşlılığa bağlı hastalık sebebiyle bu isteği gerçekleşmemiştir.¹⁸⁷

Fethi Bey, hayat arkadaşı Azize Hanım'ı 2004 yılında kaybetmiştir. Eşinin vefatına çok üzülmüş ve uzun süre toparlanamamıştır. Hayatı boyunca ağır bir hastalık geçirmeyen Fethi Bey'in hafızası da hayatının son anına kadar sağlıklı bir şekilde işlemiştir. 90'lı yaşların başında dahi kendi işini kendisi yapmış ve kimseden yardım istememiştir. Fethi Bey, ölümüne yakın son zamanlarını ise, hastanede geçirmiştir. Vefatının ardından Aşiyen Mezarlığı'na ve eşinin yanına defnedilmek istemiştir. Ayrıca ölümünden sonra kendisine ait olan kitapların da Galatasaray Üniversitesi'ne verilmesini vasiyet etmiştir. Fethi Bey, yaşlılığa bağlı olarak 3 Kasım 2009 tarihinde 97 yaşında vefat etmiştir. Fethi Bey'in vefatına dair haberlerşunlardır: *Hürriyet Gazetesi*'nde "başsağlığı" başlığı altında haber yapılmış: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde uzun yular milletvekili ve senatör olarak hizmet veren, çeşitli hükümetlerde muhtelif bakanlıkları temsil eden, özellikle sanayi bakanı olduğu devrelerde sanayinin kalkınma için büyük gayretler sarf eden akademisyen, devlet adamı Prof. Dr. Fethi Çelikbaş hakkın rahmetine kavuşmuştur. Tanrı'dan rahmet ve geniş ailesine başsağlığı dileriz*" şeklinde yer almıştır.¹⁸⁸ *Sabah Gazetesi*'nin sitesinde ise; "Fethi Çelikbaş son yolculuğuna uğurlandı" başlığı altında; "*Eski bakanlardan Encüme-i Daniş başkanlarından Prof Dr. Fethi Çelikbaş dün toprağa verildi. 97 yaşında hayatını kaybeden Çelikbaş'ın cenazesinde bayrak kargaşası yaşandı. Teşvikiye Camii'ndeki cenaze namazına gelen İstanbul Emniyet Müdürlüğü tören mangası, üzerinde Türk bayrağı olan başka bir cenazenin başında nöbete durdu. Bir süre sonra gerçek anlaşıldı. Çelikbaş, Aşiyen Mezarlığında toprağa verildi*".¹⁸⁹ ifadelerine yer verilmiştir. Timeturk'un haber sitesinde "*Encümen-i Daniş'in ilk Başkanı Öldü*", şeklinde Fethi Bey'in vefatına dair habere yer verilmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Öztürk, a.g.e., s. 190

¹⁸⁷ 1951 doğumlu Füsün Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de evinde yapılan görüşme.

¹⁸⁸ "Başsağlığı" *Hürriyet*, 4 Kasım 2009, s.27.

¹⁸⁹ "Fethi Çelikbaş Son Yolculuğuna Uğurlandı", *Sabah*, [https://m.sabah.com.tr/gundem/2009/11/04/fethi-
celikbas-son-yolculuguna-ugurlandi](https://m.sabah.com.tr/gundem/2009/11/04/fethi-celikbas-son-yolculuguna-ugurlandi) (02.02.2019)

¹⁹⁰ "Encümen-i Daniş'in İlk Başkanı Öldü", [https://www.timeturk.com/tr/2009/11/04/encumen-i-danis-in-ilk-
baskani-oldu.html](https://www.timeturk.com/tr/2009/11/04/encumen-i-danis-in-ilk-baskani-oldu.html), (03.04.2019)

Vasiyeti gereği kızları, onun kitaplarının bir kısmını Galatasaray Üniversitesi'ne bağışlarken, bir kısmını da hatıra gereği ellerinde bulundurmışlardır. Ancak, kızı Füsun Hanım'ın¹⁹¹ ifadesine göre, babasının asıl kıymetli kitapları 1972 yılında köşkünün yanmasıyla kül olmuştur. Fethi Bey'in cenaze namazına eski başbakan Bülent Ulusu, eski TBMM Başkanı Necmettin Karaduman gibi çok sayıda siyasetçi ve milletvekili katılmıştır.¹⁹²

1.4. Şahsiyeti ve Aile Hayatı

Fethi Bey, Burdur'un genel insan tipinin, başka bir deyişle Yörük Türkmen tipinin karakteristik yüz hatlarına sahiptir. Geniş alın, baskın olmayan elmacık kemikleri, küçük gözler ilk bakışta göze çarpmaktadır. Çelikbaş, giyimine daima önem vermiş, takım elbise giymeyi ve kravat takmayı tercih etmiştir. Onun giyim tarzı günlük hayatına da yansımış, gündelik hayatta da klâsik giyimi tercih etmiştir. Kişisel bakımına, dış görünüşüne son derece önem vermiştir. Hiçbir zaman sakal ve bıyık bırakmayı tercih etmemiştir.¹⁹³

Kalabalık ve köklü bir aileden olup siyasi hayata atılan Fethi Bey, küçüklüğünden beri okumayı ve araştırmayı seven bir şahsiyet olmuştur. Aile hayatına ciddi şekilde önem veren Fethi Bey, bir arkadaşının vasıtasıyla Azize Hanım ile tanışıp 4 Eylül 1941 tarihinde evlenmiştir. Azize Hanım'ın Alman olan annesi, eşini genç yaşta kaybedince Azize Hanım'ı Alman Lisesi'nden alıp Kandilli Kız Lisesi'ne göndermiştir. Burada lise tahsilini tamamlayan Azize Hanım, Denizcilik Bankası'nda çalışmaya başlamış ve Fethi Bey ile evlendikten sonra iş hayatına son vermiştir.¹⁹⁴ Bu evlilikten Fatma Canan ve Fahriye Füsun adında iki çocukları olmuştur.

Fethi Bey'in boş vaktinin pek olmadığını ifade eden kızı Füsun Hanım, babasının evde olduğu sürece hep gazete, kitap, dergi okuduğunu ve özel olarak yurt dışından farklı yayınları getirttiğini belirtmiştir. Fethi Bey'i bir "ansiklopedi" olarak gören kızı, onun yeni öğrenmelere her zaman açık olduğunu ve sürekli kendisini geliştirecek işlerle meşgul bulunduğunu söylemiştir. Füsun Hanım'ın ifadesine göre; Fethi Bey, çok yardımsever bir kişiliğe sahiptir. Gerek seçim çevresinden gerekse ülkenin farklı yerlerinden olan pek çok insana yardım eli uzatmıştır. Fethi Bey'in işine titizlikle bağlı olduğunu belirten kızı Füsun Hanım, disiplinli ve çok dakik bir insan olduğunu da söylemiş, hiç kimseyi hiçbir yerde bekletmediğini söyleyerek çocuklarına zamanın kıymetli olduğunu ve bu yüzden kimsenin zamanından çalmamaları gerektiği öğüdünü verdiğini

¹⁹¹ Fethi Bey'in küçük kızı 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş.

¹⁹² 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de evinde yapılan görüşme.

¹⁹³ Fethi Bey'in farklı yıllara ve yaşlara ait fotoğrafları. Bknz. Ekler.

¹⁹⁴ 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de evinde yapılan görüşme.

ilave etmiştir. Kızının ifadesine göre; adalete büyük önem veren Fethi Bey, bakanlıkları esnasında devletin tahsis ettiği araçları asla şahsi işleri için kullanmamıştır.¹⁹⁵

Füsun Hanım'ın anlatımıyla Fethi Bey, kızlarına tavsiyelerde bulunurken kimseye muhtaç olmadan kendi işlerini kendilerinin yapmaları gerektiğini söylemiştir. Onların yardımsever, dürüst ve merhametli olmaları gerektiğini belirtmiştir. Çok kitap okumalarını ve kendilerini en iyi şekilde geliştirerek insanlara faydalı olmaları öğüdünü vermiştir. Çalıştığı zaman yaşadığı sıkıntıların hiçbirini aile hayatına yansıtmamış, çocuklarına, eşine sevgi ve saygı çerçevesi dâhilinde yaklaşmıştır.

Fethi Bey'in 1972 yılında Kandilli'deki köşkü yanmıştır. Yan köşkte çıkan yangın rüzgârla birlikte ailenin evine de sıçramış ve kendisi bahçede iken bütün köşk kül olmuştur. Yangında Fethi Bey'in o zamana kadar biriktirdiği anıları, değerli fotoğrafları, tuttuğu notları ve binlerce kitabı yanmıştır. Yangında eşinin mücevherleri de çalınmıştır. Fethi Bey, mücevherlerden ziyade, yanan ve paha biçilemeyen kitaplarına aylarca üzülmüştür. Bir daha aynı kütüphaneyi kuramamıştır.¹⁹⁶ Siyasal Bilgiler Okulu'nda hoca olan Fethi Bey, burada da disiplini ve çok çalışmayı amaç edinmiştir. Girdiği derslerin sınavlarını, gece yarısı yaptığı dahi olmuştur.¹⁹⁷ Fethi Bey'in, öğrencileriyle olan diyalogları saygı ve hoşgörü çerçevesinde gerçekleşmiştir. Derslerinde de disiplin ilkelerinden taviz vermemiş, öğrencileriyle zaman zaman esprili diyaloglara girmiştir. Fethi Bey'in öğrencisi Hayrettin Demetoğlu, mülkiye hayatına ait hatırasını şu şekilde anlatmıştır.

1. sınıfta sene sonu sınavlarında iktisat dersi sözlü sınavlarında idik. Dersin hocası Prof. Çelikbaş idi. Sıram geldi. Sınav odasına gidip sualleri yazdım. Bir yandan soruların cevaplarını düşünüyorum ve ufak notlar alıyor diğer yandan da benden önce sınav sırası olan Karadenizli Dursun Ali adındaki arkadaşın cevaplarını izliyorum. Hocanın cevap alabilmek için mütemadiyen tevcih etmek zorunda kaldığı sorular ve genel manzara arkadaşın imtihanının pek parlak geçmediğini gösteriyordu. Nihayet Dursun Ali'nin imtihanı bitti. Hoca Dursun'u dışarı çıkaracağı sırada memnun olmadığını belli eden eda ile ve meşhur 'yani'sini ihmal etmeyerek 'etmeyin yani böyle çalışma olmaz! Şimdi sen bu soruların cevabını vermiş mi oldun?' Dedi. Dursun kendine göre hak etmediği bu söz karşısında katıksız Karadenizli şivesiyle cevabı yapıştırdı: 'koymadun ki hocam anlatayım' Çelikbaş hoca bizim Dursun'un ne dediğini anlayamamıştı. Biraz asabi bir eda ile 'ne biçim söz bu?' deyince Dursun hocanın senli ifade tarzına kızdığını sanarak 'koymadunuz ki anlatayım', Çelikbaş'ın gerilen yüzü mütebessim bir hal almıştı.¹⁹⁸

¹⁹⁵ 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de evinde yapılan görüşme

¹⁹⁶ 1951 doğumlu Füsun Çelikbaş ile 18 Eylül 2018 tarihinde İstanbul Etiler'de evinde yapılan görüşme.

¹⁹⁷ Çankaya, **a.g.e.**, s.3303.

¹⁹⁸ Hayrettin Demetoğlu'ndan gönderilen mektup. Aktaran; Çankaya, **a.g.e.**, s.3310

İKİNCİ BÖLÜM

2. FETHİ ÇELİKBAŞ'IN MECLİS FAALİYETLERİ

2.1. Oylamalardaki Tutumu

Fethi Çelikbaş, üç dönem içinde gerçekleşen 1.114 açık oylamadan 626 tanesine katılmıştır. Fethi Bey'in, DP milletvekilliği esnasında oylamalardaki tutumu, genellikle olumlu yönde olmuş, kanun teklifleri ve önergeler için kabul oyu kullanmıştır. Muhalefet saflarına geçtiği dönemden itibaren ise, oylamalarda aynı tavrı sergilememiştir. Fethi Bey'in, oylamalardaki tutumundan anlaşıldığına göre, gerek DP milletvekilliği sırasında gerekse muhalefete geçtiği dönemde genel olarak ret oyu ya da çekimser oy kullanmak yerine, oylamalara katılmamayı tercih etmiştir. Bu durum, özellikle muhalefet sürecinde kendini göstermiştir.

2.1.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasında Oylamalardaki Tutumu

Fethi Bey'in, DP milletvekili iken katıldığı açık oylamaların sayısı 439'dur. Fethi Bey, bu dönemde 426 kabul, 7 defa ret, 6 defa çekimser oy kullanmıştır. Fethi Bey, 170 oylamaya ise, katılmamıştır. 9. ve 10. dönemlerde Adnan Menderes Hükûmeti'ne güvenoyu vermiştir.¹⁹⁹ Mason derneklerinin kapatılması hakkındaki kanun teklifine iki kez,²⁰⁰ Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanun teklifine,²⁰¹ Gelir Vergisi Kanunu'na bir fıkra eklenmesine yönelik teklife²⁰² Sayıştay Başkanlığı 1952 yılı bütçesinin 477. bölümünün kaldırılmasına dair önergeye ret oyu kullanmıştır.²⁰³ Fethi Bey, 1945 ve 1946 yılları bütçeleriyle Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü'nün 1945, PTT İşletme Genel Müdürlüğü'nün, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Hudut ve Sahiller Genel Müdürlüğü'nün 1946 bütçe tekliflerine ise, çekimser oy vermiştir.²⁰⁴ 1950 ve 1955 yılları arasındaki bütçe kanunlarına kabul oyu vermiştir. Örneğin, Ankara Üniversitesi'nin, Karayolları Genel Müdürlüğü'nün, PTT Genel Müdürlüğü'nün, Orman

¹⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 1, İçtima: 1, Birleşim: 5, s.144; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 4, s.5.

²⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 6, Birleşim: 70, s.381.

²⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 44, s.924.

²⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 105, s.401.

²⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 44, s. 544.

²⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 14, Birleşim: 56, s. 194-214.

Genel Müdürlüğü'nün, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1950 bütçe tekliflerine kabul oyu kullanmıştır.²⁰⁵

İstanbul Üniversitesi'nin, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin 1951 bütçe tekliflerinde kabul oyu vermiştir. Türkiye ile Yunanistan, Hindistan, İtalya arasında imzalanan kültür anlaşmalarının onanması yönündeki kanun tekliflerine,²⁰⁶ Osmanlı Bankası'yla yapılan mukavelenin tasdikine yönelik kanun teklifine,²⁰⁷ yeni radyo istasyonlarının kurulması, Ankara radyo istasyonunun takviyesi yönündeki kanun teklifine kabul oyu kullanmıştır.²⁰⁸

Fethi Bey, Türkiye-Finlandiya Ödeme Anlaşması'nın 5. maddesinin değiştirilmesine yönelik kanun teklifinde, Türkiye- İsveç Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları'nın uzatılması hususundaki kanun teklifinde oylamaya katılmamıştır.²⁰⁹

2.1.2. Muhalefeti Sırasında Oylamalardaki Tutumu

Fethi Bey, 15 Ekim 1955 tarihinde DP'den istifa ettikten sonra partiye karşı tutumu değişmiştir. Bunu, katıldığı oylamalarda görmek mümkündür. Muhalefet sürecinde sadece 148 oylamaya katılmış, bunlardan 64'ünde kabul, 82'sinde ret, 1 tanesinde çekimser oy kullanmış, 400 oylamaya ise katılmamıştır.

Fethi Bey, muhalefet sürecinde Adnan Menderes Hükûmeti'ne güvenoyu vermemiştir.²¹⁰ Türkiye ve Japonya arasında imzalanan Ticaret ve Tediye Anlaşmaları'nın tasdikine dair, Londra'da imzalanan Milletlerarası Kalay Anlaşması'nın onayı hakkındaki,²¹¹ vatani hizmet karşılığında maaş alanlarla, emekli dul ve yetim maaşı bağlanmış olanlara tahsisat verilmesi yönündeki,²¹² İstanbul Üniversitesi'nin, Ankara Üniversitesi'nin 1956 bütçe kanunu,²¹³ Sivil Müdafaa Kanunu,²¹⁴ Karayolları Genel Müdürlüğü'nün, Devlet Şu İşleri Genel Müdürlüğü'nün

²⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 49, s. 637- 645.

²⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 15, Birleşim: 71, s. 203-211.

²⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 101, s.226.

²⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 105, s. 469.

²⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 31, s. 266, 270.

²¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 10, s.123.

²¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 19, s.450,454.

²¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 43, s. 691.

²¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 45, s. 912, 913.

²¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 78, s. 396.

1958 yılı bütçe kanunlarında bazı değişiklikler yapılması yönündeki kanun tekliflerine kabul oyu kullanmıştır.²¹⁵

Fethi Bey, 1958 yılı Bütçe Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması yönündeki kanun teklifi için çekimser kalmıştır.²¹⁶ Fethi Bey'in, muhalefet döneminde çekimser kaldığı tek oylama budur. TBMM Dâhili Nizamnamesi'nin bazı maddelerinin düzenlenmesine dair,²¹⁷ 1958 Mali Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun,²¹⁸ Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü'nün, Karayolları Umum Müdürlüğü'nün 1959 bütçe tekliflerinde,²¹⁹ İnhisarlar Umum Müdürlüğü'nün sermayesinin 750.000.000 liraya çıkarılması hakkındaki kanun tekliflerinde ret oyu kullanmıştır.²²⁰

Fethi Bey'in katılmadığı bazı önemli oylamalar ise; Türkiye ile Avrupa Konseyi Milli Mülteciler ve Avrupa'daki Nüfus Fazlalıkları İskân Fonu arasında düzenlenen mukavele hakkındaki kanun oylaması, Avrupa Konseyi Üyesi ülkeler arasında tıbbi tedavi amacıyla harp malullerinin mübadelesine dair anlaşmanın onayına dair kanun teklifindeki oylama,²²¹ Ereğli demir-çelik fabrikaları Türk Anonim Şirketi Kanunu'na yönelik oylama, Petrol Dairesi Reisliği'nin 1960 bütçesinin oylaması²²² şeklindedir.

2.2. Takrirleri

Fethi Bey'in milletvekilliği yaptığı 1950 ve 1960 arası dönemde tek başına verdiği takrirlerin sayısı 25, arkadaşlarıyla birlikte verdiği takrir sayısı ise, 24 olarak tespit edilmiştir. Bu takrirlerden Demokrat Parti saflarında iken verilenlerin birçoğu kabul edilirken muhalefete geçtiği zaman sunduğu takrirler genellikle reddedilmiştir.

²¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 30, s. 650, 655.

²¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 85, s. 749.

²¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 20, s. 408.

²¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 49, s. 1176.

²¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim: 83, s. 1002-1007.

²²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 34, s. 603.

²²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim: 72, s. 327, 332.

²²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 49, s. 980, 988.

2.2.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasındaki Takrirleri

2.2.1.1. Tek Başına Sunduğu Takrirler

Fethi Bey, DP milletvekili iken 11 takrir sunmuştur. Bunlardan 1'i red, diğer takrirleri kabul edilmiştir. Fethi Bey, takrirlerinin ilkini, 14 Temmuz 1950 tarihinde Basın Kanunu'nda ceza hükümlerine yönelik hükümet tasarısındaki 32, 34 ve 36. maddelerinin kanuna dâhil olması yönünde sunmuştur. Fethi Bey'in takriri şöyledir:

Madde 32: İntihar vakaları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyanları tesir altında bırakacak mahiyette olan tafsilat ve vakaya müteallik resimlerin neşri yasaktır. Bu madde hükmüne muhalif hareket edenler 100 liradan 1000 liraya ağır para cezası ile cezalandırılır.

Madde 34: Kanunen evlenmeleri men edilmiş kimseler arasındaki cinsi münasebetlere müteallik haberler ve yazılar yaratacakları kötü tahrik ve taklit hisleri göz önüne alınarak yasak edilmiştir.

Madde 36: Siyasi, iktisadi, ticari mevcutelerin sermayeleri ve devamlı veya geçici bütün gelir kaynaklarıyla basılan nüshaların adedi ve bir nüshasına 50'den fazla abone yazılmış olanların isim, adres ve tabiiyetleri umumi abone yekunu ve basıldıkları matbaa ile olan hukuki münasebetleri noterlikçe tasdik edilmiş bir deftere kaydedilir.

Bu defter tutulmadığı deftere noksan veya yanlış malumat geçirildiği veyahut savcılıkça talep vukuunda defter ve ihtiva etmesi gereken hususlar gizlendiği takdirde mevcutenin sahibi veya onun mümessili üç aydan bir yıla kadar hapis ve 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilir.²²³

Takrir, aynı birleşimde kabul edilmiştir.

Fethi Bey'in aynı tarihte sunduğu bir başka takriri, diplomatik pasaportlarla ilgilidir. Takririnde diplomatik pasaportların TBMM azasına, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay Başkanları'na, Genelkurmay 1. ve 2. Başkanlarına, Orgeneral, Oramiral gibi yüksek rütbelilerin yanı sıra üniversite rektörleri ve fakülte dekanları ile birlikte eski TBMM Başkanı'na da verilmesini istemiştir. Takrir kısmen kabul edilmiştir. Eski TBMM başkanları için diplomatik pasaporttan faydalanmaları kabul edilirken²²⁴ rektör ve dekanların diplomatik pasaporttan yararlanmaları reddedilmiştir.²²⁵

Fethi Bey'in, 13 Aralık 1950 tarihinde Bütçe Komisyonu Başkan Vekili sıfatıyla sunduğu üçüncü takrir, Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger ve 3 arkadaşının *Belediye Gelirleri Kanununun*

²²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, s55

²²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, s. 778.

²²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, s.779.

21. Maddesine bir fıkra eklenmesi hakkındaki tekliflerinin Maliye ve Bütçe Komisyonları'nda görüşülmesini istemesine yöneliktir.²²⁶ Fethi Bey, teklifin bu komisyonlarda görüşülmeden Meclis gündemine geldiğini ve bunun uygun olmadığını, teklifin öncelikle bu komisyonlarda görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir. İçtüzüğün üç komisyon şekli tespit ettiğini, birinci kategoriye giren komisyonların “Meclis görevleriyle karşılıklı komisyonlar” diye ayrıldığını zikretmiştir. Bütün hükümet hizmetleriyle ilişkili tek komisyonun Bütçe Komisyonu olduğunu dile getirmiş, her bakanlığa ait bir komisyonun kurulduğunu belirtmiş, muhtelif ve geçici gibi özel komisyonların içerisine Bütçe Komisyonu'ndan üyelerin katılmasının doğru olmadığını vurgulamış, Bütçe Komisyonu'nun inceleyeceği işleri şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Meclisin ve ona bağlı dairelerin bütçeleriyle ekleme ödenekleri hakkındaki Kanun tasarıları,
- 2-Bütçe Kanunu,
- 3-Ekleme ödenekler, olağanüstü ödenekler, bütçe bölümleri arasında aktarmalar isteyen Kanun tasarıları,²²⁷
- 4-Devlet gelirlerinin veya giderlerinin arttırılmasını ya da eksiltilmesini gerektirecek her türlü Kanun tasarı ve teklifleri.

İçtüzük hükümlerine göre Belediye gelirlerinin de devlet gelirleri arasında olduğundan hareketle verilen kanun teklifinin öncelikle Maliye ve Bütçe Komisyonlarında görüşülmesinin doğru olacağını ifade etmiştir. Fethi Bey'in takriri kabul edilmiş, teklifin Maliye ve Bütçe Komisyonlarında görüşülmesi uygun bulunmuştur.²²⁸

Fethi Bey'in 2 Şubat 1951 tarihinde sunduğu dördüncü takriri; içtüzüğün 85.maddesinin yorumlanmasına dair olup şöyledir:

T.B.M.M. Sayın Başkanlığına

Asil ve vakur milletimizin serbest reyî ile seçilmiş milletvekillerinden müteşekkil kamutayın amme vicdanını da tatmin edecek şekilde selamete çalışabilmesi, müzakerelerin içtüzük hükümlerinin lafzî ve ruhuna riayet olunmak suretiyle cereyan etmesi şartına bağlı bulunduğu aşikardır. Yüksek heyetle takdir buyurulacağı veçhile Mecliste herhangi bir nahoş hadisenin zuhuruna meydan vermemek ve aynı zamanda riyaset makamının çok partili bir parlamentoda esasen güçleşmiş olan vazifesini kolaylaştırmak hepimizin müşterek millî vazifesidir. Bu itibarla 2 Haziran 1950 Cuma günü birleşimde tatbik şekli üzerinde ihtilafa düşülen 85. Madde hükmünün, halen yürürlükte olan içtüzükte muhtevası ve sureti tatbiki tavzih ve tefsire muhtaç görülecek hususlar varsa bunlarla birlikte içtüzüğün 233 ve 124. Maddelerine uyularak açıklanması ve yorumlanması lüzumunu yüksek Meclis'in isabetli takdirlerine arz ve teklif ederim.²²⁹

²²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 18, s. 221.

²²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 18, s.221.

²²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 18, s.222, 223.

²²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 39, s. 76.

Fethi Bey'in bu takriri, Anayasa Komisyonu'nda incelenmiş ve komisyon, 85. maddenin yorumlanmasına gerek görmemiştir. Bu yüzden Fethi Bey'in takriri Meclis'e sunulmamıştır. 5 Şubat 1951 tarihinde Anayasa Komisyon Raporu Meclis tarafından kabul edilmiştir.²³⁰

30 Nisan 1951 tarihinde beşinci takririni sunmuştur. Takririnde kan davasının memleketin asayişinde olumsuz etkilere yol açtığını ve bunun Meclis'teki müzakerelerden de anlaşıldığını ifade etmiştir. Buna yönelik "*Ankara milletvekili Cevdet Soydan ve arkadaşlarının kan gütme sebebiyle işlenen adam öldürme ve buna teşebbüs cürümleri failleri hısımları hakkındaki 3236 sayılı kanunun²³¹ yürürlükten kaldırılması*"na²³² dair teklifin İç İşleri Komisyonu'nda görüşülmesini istemiştir.²³³ Fethi Bey'in teklifinin İç İşleri Komisyonunda görüşülmesi kabul edilmiştir.

Fethi Bey'in altıncı takriri İç İşleri Bakanından açıklama talebine dairdir. Takririni 6 Haziran 1951'de sunmuştur. Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı ve 8 arkadaşının Belediye Gelirleri Kanunu'nun 9. Maddesinin 1. Fıkrasının değiştirilmesi hakkında verdikleri kanun teklifi için Fethi Çelikbaş, mevzunun İçişleri Bakanını ilgilendirdiğini ve bu sebeple bakanın konuya dair görüşünü bildirmesinin faydalı olacağını ifade etmiştir. Bu yönde verdiği takrir reddedilmiştir.²³⁴

Fethi Bey'in 16 Şubat 1952 tarihinde sunduğu ivedilik teklifi Isparta ilinin Uluborlu ilçesinin Senirkent bucağının ilçe yapılmasına yönelik olup kabul edilmiştir.²³⁵

Fethi Bey'in Ekonomi ve Ticaret Bakanı olarak 9 Temmuz 1953'te sunduğu sekizinci takriri; "*Yeni radyo istasyonlarının kurulması, Ankara istasyonunun tevsi ve takviyesi için gelecek yıllara geçici yüklemelere girişilmesi hakkındaki kanun layihasının diğer işlere takdimen ivedilikle ve öncelikle görüşülmesi*"ne dairdir. Teklifi kabul edilmiştir.²³⁶

²³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 38., s. 51.

²³¹ 3236 Sayılı Kanun 1937 yılında adam öldürme olaylarını önlemeye yönelik çıkarılmıştır. "Kan gütme sebebiyle adam öldürme ve buna teşebbüs cürümleri failleri, hısımları hakkında tatbik olunacak muameleye dair kanun" adını taşımıştır. Bu kanun 10 maddeden oluşmuştur. Kanunda öngörülen tedbir, kan gütme sebebiyle adam öldürenlerin bu suça azmettirenlerin veya tahrik edenlerin belli derecedeki yakınlarıyla, öldürülen kişinin yakınlarının kan gütme sebebiyle adam öldüreceğine yönelik emareler mevcut olduğu takdirde ikametinden en az 500 km mesafede bulunan başka bir yere nakledilmelerine yöneliktir. Bu kanun, suç işlememiş kişilerin de sürgün edilmek suretiyle cezalandırılmasına yönelik olduğu ve cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olduğu için eleştirilmiştir. Nevzat Güreli, "Kan Davası Nedeniyle Adam Öldürmeler Konusunda Alınması Gereken Sosyal, İdari ve Hukuki Tedbirler Hakkında Bir Rapor", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 41(3-4), İstanbul, 1975, s.114,115.

²³² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 6, Birleşim: 70, s. 138.

²³³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 6, Birleşim: 70, s. 360.

²³⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 86, s.72.

²³⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 16, Birleşim: 85, s.256.

²³⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 105, s.446.

11 Ocak 1954'te sunduğu, dokuzuncu takriri ise Yabancı Sermaye Yatırım Kanun Layihası'nın diğer işlere göre öncelikle görüşülmesi yönünde olup bu teklifi de kabul edilmiştir.²³⁷

Fethi Bey'in bu kategoriye dair son iki takriri önemli olduğu gerekçesiyle bazı önergelerin müzakerelerinin öne çekilmesine dairdir. Takrirlerde 2 Mart 1954'te Belediye Gelirleri Kanunu'nun 24. maddesine bazı hükümler eklenmesi²³⁸ ve aynı tarihte Ankara Milletvekili Selahattin Adil'in Maden Kanunu tekliflerinin önemlerine binaen öne çekilmeleri istenmiştir. Takrirlerinin ikisi de kabul edilmiştir.²³⁹

2.2.1.2. Arkadaşlarıyla Sunduğu Takriri

Fethi Bey, DP saflarında iken arkadaşlarıyla yalnızca bir takrir sunmuştur. Fethi Bey'in Bütçe Komisyonu'nda görev yaptığı esnada 4 arkadaşıyla birlikte 9 Şubat 1951 tarihinde sunduğu takrirleri *bazı hallerde memurlara verilecek ikramiye usulünün kaldırılmasına yönelik olan teklifin reddi yönündedir.*²⁴⁰ Fethi Bey, Bütçe Komisyonu'na gelen bu teklife muhalif kaldıklarını belirterek memurları çalışmaya teşvik etmek ve daha fazla verim almak için belli miktarda ikramiye usulünün uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.²⁴¹ Ancak arkadaşlarıyla verdiği takriri reddedilmiştir.²⁴²

2.2.2. Muhalefeti Sırasındaki Takrirleri

2.2.2.1. Tek Başına Sunduğu Takrirler

Fethi Bey, muhalefet sürecinde tek başına 13 takrir sunmuştur. 9 tanesi reddedilirken 4'ü kabul edilmiştir. Fethi Bey'in 11 Ocak 1956 tarihinde HP Grubu adına sunduğu ilk takriri Meclis tahkikatının hükûmete geçmesine yöneliktir:

TBMM Sayın Başkanlığına

Meclis Tahkikatının tek mil döviz tahsis ve transfer işleriyle tevzi ve tahsis muamelelerine, tahkikatın seyri sırasında daha eski vekillerin zamanı vekâletlerine ait aynı muamelelerin de tahkikine lüzum görüldüğünde o muamelelerin de tahkik edilmesini, diğer taraftan mevzu bahis işlerle vazifeli vekiller kadar ve hatta onlardan daha fazla müessir bir şekilde hükümet reisi de alakadar olduğuna ve bundan başka döviz komitesinin lağvından sonra bizzat başvekâlet

²³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 27, s.108.

²³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 55, s.42.

²³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 55, s.56.

²⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 41, s.89

²⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 41, s.88

²⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 41, s. 99.

müsteşarı döviz işleriyle vazifelendirildiğine göre Meclis tahkikatının hükümete teşmili hususlarının Meclis-i Umumi Heyetinin reyine arz olunmasını saygılarımla rica ederim.²⁴³

Fethi Bey'in HP Grubu adına sunduğu bu tavrı reddedilmiştir.²⁴⁴

Fethi Bey'in 30 Mayıs 1956 tarihinde sunduğu ikinci tavrı, İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu'nun "*nüfuz ticaretinin Milli Koruma Kanununun bir maddesinin sonuna fıkra olarak eklenmesinin genel ceza sistemiyle alâkasının olmadığı ifadesi yönündeki teklifinin*" komisyonda görüşülmesine ve orada karar alınmasına yöneliktir. Fethi Bey'in bu tavrı dikkate alınmamıştır.²⁴⁵

6 Haziran 1956'da sunduğu üçüncü tavrı, Basın Kanunu'nun 19. maddesinin 3. fıkrasının değiştirilmesine yöneliktir. Söz konusu maddenin 3. fıkrası şu şekildedir:

Mevkute tarifine girmeyen basılmış eserlerle işlenen suçlarda ceza mesuliyeti suçu teşkil eden eserin müellif, muharrir, mütercim tersim edenine fail belli olmadığı veya bu kimse aleyhine Türk mahkemelerinde dava açılmadığı, kendisinin malumatı veya muvafakati dışında neşir olduğu hallerde naşire ve naşir de belli olmazsa tabii bu da bilinmediği takdirde bilerek satana dağıtana aittir.²⁴⁶

Fethi Bey, fıkranın "*Cevap veya tekzip taalluk ettiği yazının cevap verenle ilgili miktarından uzun olamaz.*" şeklinde olmasını arzu etmişse de bu teklifi reddedilmiştir.²⁴⁷

Fethi Bey, 1 Kasım 1957'de dördüncü tavrını sunmuştur. Meclis Reisi seçiminin Başkanlık Divanı seçiminin dışında tutulduğunu, Başkanlık Divanı'nın Dâhili Nizamname'ye göre TBMM'nin organı olarak kabul edildiğini ve ekseriyet partisine yönelik olmadığını belirtmiştir. Başkanlık Divanı'nın tarafsız çalışması için her partiyi temsil edecek şekilde olması gerektiğini vurgulamıştır. Başkanlık Divanı'nda muhalefet partilerinden de üye olması gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁸ Tavrı dikkate alınmamıştır.²⁴⁹

Fethi Bey'in, 27 Aralık 1957'de sunduğu beşinci tavrı, Dâhili Nizamname'nin 93. maddesinin düzenlenmesine yöneliktir:

²⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim: 22, s.47.

²⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim: 22, s.57.

²⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 11, Birleşim: 70, s.519.

²⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.191

²⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.191.

²⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, s.6.

²⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, s.7.

93. Madde: Bir mebus Heyet-i Umumiyyede galiz müstehcen sözler ve elfaz-ı tahrikeye istimal edemez. Ederse reis o mebusu lisan nezahetine davet eder ve Umumi Heyet kararıyla bu sözleri zabıttan çıkarılır. Devamı halinde mebusun sözünü keser.²⁵⁰

Fethi Bey, bu maddenin şöyle düzeltilmesini istemiştir: “ *Bir mebus Heyet-i Umumiyyede galiz, müstehcen sözler ve elfaz-ı tahrikeye istimal edemez. Ederse reis o mebusu lisan nezahetine davet eder. Devamı halinde mebusun sözünü keser*” Fethi Bey’in tadil teklifi reddedilmiştir.²⁵¹

Fethi Bey’in 23 Haziran 1958 tarihinde sunduğu altıncı takriri; “*Nakil vasıtalarından kamyon gibi motorlu vasıtaların veya bunlar satılmışsa bedellerinin geri verilmemesi hususunu arz ve teklif ederim.*” şeklinde olup incelenmeye değer bulunmuştur.²⁵²

Fethi Bey’in 20 Temmuz 1958’de sunduğu, Bankalar Kanun Layihası’nın 47. ve ²⁵³ 38. maddelerinin düzenlenmesine yönelik yedinci takriri de reddedilmiştir.²⁵⁴

Fethi Bey’in, 14 Ocak 1959’da sunduğu sekizinci takriri, *Emniyet Genel Müdürlüğüne yeni kadro ilavesi hakkındaki Kanun Layihasına* yöneliktir. Fethi Bey, söz konusu kanun layihasının bütçeye ek bir yük getireceğini ifade etmiştir. Kanun layihasını Meclis’e sevk etmenin hükûmetin ekonomik alanda giriştiği yeni politikasına aykırı olduğunu belirtmiştir. Mevcut memur kadrosunun çoğaltılmasının lüzumsuz olduğunu, hizmette verimin arttırılmasını daha doğru bulduğunu ifade ederek²⁵⁵ layihanın Bütçe Komisyonunda tekrar görüşülmesini istemiştir. Fethi Bey’in bu takriri de dikkate alınmamıştır.²⁵⁶

Fethi Bey’in 16 Şubat 1959’da sunduğu dokuzuncu takriri, milletvekili ödenekleri hakkındaki tekliflerin birleştirilmesine dairdir:

Reisliğe

Ankara Mebusu Übeyde Elli ve 14 arkadaşının teklifi mebus ödeneklerinin indirilmesi maksadına matuftur.

²⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 20, s.331.

²⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 20, s.340.

²⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 84, s.610.

²⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 83, s. 554.

²⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 83, s.583,584.

²⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 24, s.449.

²⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 24, s. 457.

Bütçe Komisyonundan çıkan Ağrı Mebusu Halis Öztürk ve arkadaşlarının teklifi mebus ödeneklerinin arttırılmasını istemektedir. Bu itibarla her iki teklifin tevhid edilerek müzakeresini teklif ederim.²⁵⁷

Fethi Bey'in takriri kabul edilmiştir.

Fethi Bey'in 16 Şubat 1960'ta sunduğu, onuncu takriri, Dâhiliye Vekâleti'nin Zile'de yaşanan olaylarda ihmali olduğu gerekçesiyle Meclis tahkikatı açılmasına yönelik olup şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine

Bir muhalefet partisine mensup milletvekillerinin bir muhalefet partisi Meclis grubu başkanının 17 Ekim 1958'de Zile'den geçişi esnasında vatandaşların sokağa çıkmaktan men edilmesi, üzerlerine su sıkılması ve gaz bombası atılması, ateşli silah kullanılmasının emri verilmesi gibi vahim hadiselerin cereyanı üzerine vatandaşlara reva görülen bu muamelenin Büyük Millet Meclis'i önünde mesulü bulunan Dahiliye Vekili bu mesuliyetini hatırlatan milletvekillerine şu şekilde cevap vermiş bulunmaktadır: 'Hesap sormak değil, hesap vermek mecburiyetinde bulunduğunuzu sizlere öğreteceğiz.'

Türk Anayasasının milli iradeye müstenit rejimini hiçe sayan huzurunda mesul bulunduğu insanları sorguya çekeceğini söylemekten çekinmeyen bir vekilin kendisine mevdu icra vazifesini gereken mesuliyet hissiyle yerine getiremeyeceği aşikârdır. Diğer taraftan 1955 senesi 6-7 Eylülünde cereyan eden hadiselerle de Dr. Namık Gedik'in Dahiliye Vekili bulunduğu hatırlanacak olursa bu çeşit müessif hadiselerin vatandaşlar arasında tekrerrit etmeyeceğine dair zihinlerde ve vicdanlarda bir emniyet de duyulmamaktadır.

Bu sebepten icra salahiyetlerini de elinde bulunduran yüksek Meclis'in Zile hadiselerine bizzat el koyarak hakikati aydınlatabilmesi için Dâhili Nizamnamenin 177. Maddesine²⁵⁸ göre bir Meclis tahkikatı açılmasını arz ve teklif eylerim.²⁵⁹

Dâhiliye Vekili Namık Gedik, Fethi Bey'in kendisine tahkikat açılması yönünde sunduğu takririn maksadını anlayamadığını ifade etmiştir. Hadise zamanında mahalli, idari ve bilhassa adli makamların devreye girdiğini, meselenin takip edilip incelendiğini, tahkikata sebep olacak herhangi bir usulsüzlük yapılmadığını vurgulamıştır. Namık Bey, Burdur Milletvekili Fethi Bey'in Tokat'ta yaşanan bu hadiseyle bir ilişkisinin bulunmadığını, olaya şahitlik edenlerin Tokat milletvekilleri olduğunu hatırlatarak Fethi Bey'in bu meseleyle ilgilenmesinin gereksiz olduğunu belirtmiştir.²⁶⁰

²⁵⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 38, s.198.

²⁵⁸ "Madde 177: Meclis bir madde hakkında re'sen malumat edinmek isterse bir tahkikat encümeni teşkil edilir veyahut mevcut encümenlerden biri bu vazife ile mükellef olur. Bu kabil tahkikatın icrasını aza veyahut bir encümen teklif edebilir." **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 37, s.891.

²⁵⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 37, s.888.

²⁶⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 37, s.889.

Fethi Bey, Namık Gedik'in sözlerine karşılık, kendisinin sadece Burdur'un değil, tüm milletin vekili olduğunu söylemiştir. Zile'de yaşanan hadiselerin kendisini de ilgilendirdiğini, burada meydana gelen hadiselerin başka bir yerde de benzer şekilde çıkabileceğini ifade etmiştir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun arkasına sığıldığını ifade ederek bu kanunun insanlar üzerinde hedef gözetmeden ateş açmaya yönelik hükümler içerdiğini, tahkikat açılmaması durumunda Meclis'in vekilleri koruyamayacağı algısının yayılacağını belirtmiştir.²⁶¹

Fethi Bey, 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olaylarının sorumlusunun da Dâhiliye Vekili olduğunu belirterek yaşanan hadiselerden dolayı Namık Bey'den hesap sorulması gerektiğini yinelemiş, Dâhiliye Vekili'nin telaşlanması gereken bir durumu yoksa kaygısının yersiz olduğunu ifade etmiştir.²⁶² Takrirdeki amacın Meclis'in haysiyetini korumak, memleketin içinde bulunduğu huzursuzluğa son vermek olduğunu ifade eden Fethi Bey'in²⁶³ Meclis gündemini meşgul eden bu takriri, uzun münakaşaların ardından reddedilmiştir.²⁶⁴

Fethi Bey'in 24 Kasım 1960 tarihinde sunduğu on birinci takriri, CHP Meclis Kurulu İdare Grubu adına olup şöyledir:

İstiklâlimizin ve istikbalimizin yurdumuzun, istiklâlimizin ve istikbâlimizin teminatı olan şanlı, şerefli ve kahraman Türk ordusunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin güven ve sevgilerinin iblağına karar alınmasını arz ve teklif ederiz.²⁶⁵

Fethi Bey'in bu yöndeki takriri kabul edilmiştir.²⁶⁶

Fethi Bey'in 26 Şubat 1960'ta sunduğu on ikinci takriri, Ereğli Demir- Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi Kanun Layihası'nın nizamnameye uygun olarak Meclis gündemine alındıktan sonra görüşülmesi yönündedir. Söz konusu takrir reddedilmiştir.²⁶⁷

Fethi Bey, 15 Nisan 1960'ta son takririni sunmuştur. Takriri, Avrupa Konseyi İstişari Meclisi'nin 12. Dönem toplantısına Türkiye'yi temsilen katılacak üye seçimine dairdir. Fethi Bey, Türkiye Avrupa Konseyine girdikten sonra buraya gönderilecek delegelerin Meclis'teki grupların oranı nispetinde seçildiğini hatırlatmıştır. Ancak; bu yıl Meclis'te 170 milletvekiliyle CHP 'nin yok sayıldığını ifade etmiştir. Türk Parlamentosunda tek parti varmış gibi davranıldığını ileri sürmüştür.

²⁶¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima:3, Cilt: 11, Birleşim: 37, s.894.

²⁶² "F.Çelikbaş'ın Önergesi", **Yeni Gün**, 19 Ekim 1958, s.5.

²⁶³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 37, s.891.

²⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 37, s.913.

²⁶⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 46, s.420.

²⁶⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 46, s.420.

²⁶⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 49, s.933.

²⁶⁸ Fethi Bey, Avrupa Konseyine giden milletvekillerinin kendi şahsi mesuliyeti altında çalıştıklarını dile getirmiştir. Ancak oraya giden milletvekillerinin parlamentoda temsil edilen gruplar nispetinde olması gerektiğini belirtmiştir. Orada tek parti olarak temsil edilmenin Türkiye'nin saygınlığına zarar vereceği görüşünü savunmuştur. Bu sebeple katılacak delegelerin seçiminin ertelenmesini teklif etmiştir. Ancak Fethi Bey'in takriri reddedilmiştir.²⁶⁹

2.2.2.2. Arkadaşlarıyla Sunduğu Takrirler

Fethi Bey, DP'den ayrıldıktan sonra arkadaşlarıyla 21 takrir sunmuştur. Takrirlerinin 17'si reddedilirken 4'ü kabul edilmiştir.

Fethi Bey, 2 Mayıs 1955 tarihinde 18 arkadaşıyla birlikte DP milletvekili iken basına matbuat özgürlüğünün tanınmasına dair "İspat Hakkı" adı ile değişiklik teklifi vermiştir. Bu teklif, onun DP'den istifa etmesine sebep olmuş, muhalefete geçiş sürecini hızlandırmış, ayrıca Meclis'i uzun süre meşgul eden bir konu hâlini almıştır.²⁷⁰ Teklif, Fethi Bey'in DP'den ayrılmasından sonra görüşülmüştür.

Fethi Bey ve arkadaşlarının DP milletvekili iken 2 Mayıs 1955 tarihinde verdikleri TCK'nin 481. maddesinin düzenlenmesine dair olan ve ispat hakkı kanun teklifi olarak bilinen söz konusu teklifleri Adliye Encümeninde 26 Nisan 1956 tarihinde görüşülmüştür.²⁷¹ Fethi Bey'in arkadaşlarıyla muhalefet döneminde sunduğu ilk takrirdir.

Tekliflerinde demokratik memleketlerde matbuat hürriyetinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Vatandaşın düşündüklerini ve bildiklerini başkalarına duyurabilmesinin insan hakları beyannamesinin ilk hukuki ifadelerin birini oluşturduğunu vurgulamışlardır. Şeffaflığı demokrasinin şartı olarak belirtmişlerdir. Devlet faaliyetlerinin aleni cereyan ettiği bir rejimde vatandaşın idareye katılımının sadece seçimlerle sınırlı olmadığını zikretmişlerdir. Aleniliğin aynı zamanda idarecileri daimi kontrol altında bulundurabilmek ve eleştirmek imkânı sağladığını vurgulamışlardır. Bunu sağlayan en önemli unsurun matbuat hürriyeti olduğunu, diğer hürriyetler gibi bunun da düzenlemeye tabi tutulması gerektiğini şu şekilde ifade etmişlerdir: "*Bütün demokratik ve medeni memleketlerde matbuata tanınan hakikati maddenin ispatı müessesesinin maksat ve gayesi budur. Bugün hiçbir demokratik rejim tasavvur olunamaz ki matbuattan amme*

²⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 57, s.163.

²⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 57, s.173.

²⁷⁰ İspat Hakkı, basının kısıtlanmasına neden olan ve basının özgürlüğünün yeniden canlanmasını sağlayan kanun teklifidir. Gazetecilere yayımladıkları haber dolayısıyla haklarında dava açılması durumunda haber konusu iddiayı ispat etme hakkını vermeyi ve ispatın davanın seyrini etkilemesini öngörmüştür. Nuran Yıldız, "DP İktidarı ve Basın" **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 51 (1-4), 1996, s.493.

²⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 86, s.135.

bakımından beklenen faydayı temin için şart olan ispat hakkına yer vermemiş olsun.” İspat hakkının mevcut olmamasının bazı olumsuz durumlara yol açabileceğini dile getiren Fethi Bey ve arkadaşları, ispat hakkını işlemez hâle getiren engelin ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamışlardır.²⁷² Basının ispat hakkı bulunmadıkça vekil, yargıç, devlet memuru gibi devlet görevlilerini kuşku altında bıraktığını ileri sürerek basın hürriyetini kısıtlayan 481. maddenin tadil edilmesi teklifini vermişlerdir.²⁷³

Anayasa Encümeni, teklifi incelemiş, raporunda Türk matbuatının özgür olduğunu, DP'nin iktidara geldikten sonra Türk matbuatı lehine düzenlemeler yaptığını, Türkiye'de haberlerin herhangi bir baskıya maruz kalmadan neşredildiğini ifade etmiştir. Raporunda birtakım gazetelerde haberlerin çarpıtıldığı, devlet büyüklerine yersiz ithamların yapıldığı vurgulanmış, bu yöndeki teklifin gereksiz olduğu açıklanmıştır. Teklif reddedilmiştir.²⁷⁴

Fethi Bey, 6/7 Eylül²⁷⁵ hadiselerine dair olan ikinci tavrini, 28 Şubat 1956'da Manisa Milletvekili Muammer Alakant ile birlikte sunmuştur. Bu hadiselerde, *İstanbul ve İzmir'de ev ve dükkânları zarar görenlerin zararlarının ödenmesi hakkındaki kanun layihasının* eksik olduğunu ifade ederek layihanın yeniden incelenmesini, bu doğrultuda layihanın riyaset makamı tarafından hükûmete iade olunması gerektiğini talep etmişlerdir. Fethi Bey ve arkadaşının tavrini reddedilmiştir.²⁷⁶

Fethi Bey'in 30 Mayıs 1956'da Muammer Alakant ile sunduğu üçüncü tavrini, Meclis'in mesaisinin selameti için bu yıl, birleşimlerin saat 20.00'ye kadar devam etmesine yönelik olup reddedilmiştir.²⁷⁷ Fethi Bey'in Elazığ Milletvekili Selahattin Toker ve Trabzon Milletvekili

²⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 86, s.135.

²⁷³ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Hayatın Açıklamalı Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, **Yayınevi**, s. 136.

²⁷⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 86, s.135.

²⁷⁵ 6-7 Eylül Olayları, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalanması haberleri üzerine gelişmiş meselelerdir. Hadisenin gerçekleştiği tarihler iç ve dış politikalar bakımından zor zamanlara denk gelmiştir. İçte, ekonomik, parti içi muhalefet gibi sorunlar varken dış politikada Kıbrıs buhranının çıkması DP Hükümetini zor durumda bırakmıştır. Atatürk'ün evinin bombalanması haberleri üzerine gençler ve üniversite öğrencileri, Taksim Meydanında protesto için toplanmışlardır. Rumlara ait dükkânlar, evler yağmalanmış ve olaylar İstanbul içindeki diğer semtlere yayılmıştır. Dâhiliye Vekili Namık Gedik ve İstanbul Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner olayları önleyememiş ve yağmacıları dağıtamamışlardır. Bu sebeple Dâhiliye Vekili Namık Gedik istifa etmiş, Emniyet Genel Müdürü ve 3 general görevinden alınmıştır. Pek çok memurun da görevini ihmal ettiği gerekçesiyle yerleri değiştirilmiştir. Adnan Menderes olaylarla ilgili konuşmasında zamanlamaya dikkat çekmiş hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da halkın tahrik edildiğini belirtmiştir. Menderes, hadisenin tamamıyla bir talebe topluluğu şeklinde başladığını bu durumdan haberlerinin olduğunu ancak bir süre sonra olayların çığırından çıktığını ve önlenemez hâl aldığını ifade etmiştir. Hadiselerin ekseriyetle Rumları etkilediğini söyleyen Menderes zarar gören vatandaşların maddi kayıplarının giderileceğini belirtmiştir. Meselenin hakikatinin ortaya çıkarılacağını söyleyen Başvekil, hadiselerden etkilenen İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetime gidilmesi yönünde tezkere vermiş ve bu şehirlerde sıkıyönetime gidilmiştir. Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları", **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 6 (12) İstanbul, 2007, s.43,46; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, Birleşim: 80, s.689,690.

²⁷⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 47, s.1065, 1066.

²⁷⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 11, Birleşim: 70, s. 509.

Emrullah Nutku ile aynı tarihte sundukları üçüncü takrirleri, Milli Koruma Kanun Layihası'nın 56. maddesinin²⁷⁸ düzenlenmesine yönelik olup dikkate alınmamıştır.²⁷⁹

Fethi Bey'in, 6 Haziran 1956'da Kocaeli Milletvekili Turan Güneş ile sunduğu dördüncü takriri, Basın Kanunu'nun 16. maddesindeki²⁸⁰ bazı hükümlerin çıkarılmasına dairdir. 16. maddenin ilk bendinin son paragraftaki “*mevkutenin mesul müdürüne*” ibaresinden sonra gelen ve “*mesul müdürlüğü kabul etmemiş olan sahibine*” kısmının çıkarılmasını istemişlerdir. Fethi Bey ve arkadaşının takriri reddedilmiştir.²⁸¹

Fethi Bey, Konya Milletvekili Ziyad Ebuzyia ile 6 Haziran 1956'da yine Basın Kanununun 16. maddesinin 2. fıkrasının değiştirilmesine dair sundukları beşinci takrir şöyledir:

Reisliğe

Mevkutelere müstear adla veya imzasız veyahut remizli imza ile neşredilen yazı veya resim sahiplerinin adlarını mesul müdür bildirmeye mecbur değildir. Ancak; suç teşkil eden yazı veya resim Türk Ceza Kanununun 2. Kitabının 1. Babının 1. Faslında yazılı cürümlere taalluk ediyorsa mesul müdür bunların sahiplerinin sarıh hüviyetlerini istek tarihinden itibaren 24 saat içinde Cumhuriyet Müddeiumumiisine bildirmeye mecburdur.²⁸²

Fethi Bey ve arkadaşının²⁸³ takriri öncekilerle aynı yönde olduğu gerekçesiyle oylamaya sunulmamıştır.

Fethi Bey ve 5 arkadaşının altıncı takriri, Basın Kanunu'nun 1. maddesine bazı hükümlerin eklenmesi yönündedir. Basın Kanunu'nun 1. maddesi, “*Neşir yoluyla veya radyo ile yahut toplantılarda işlenen bazı cürüm*”lere yönelik olup bu maddenin son fıkrasına bazı ilaveler yapılmasını istemişlerdir:

²⁷⁸ “Madde 56: Hükümetçe yapılan teftiş ve murakabeye muhalefet edenler, ticari kredilerin, şirket ve kooperatiflerin faaliyetlerinin tahdit, takyit veya menine müteallik olarak hükümetçe ittihaz olunan kararlara riayet edemeyenler hükümetin kararına muhalif olarak şirket veya kooperatifleri teşkil veya tescil ettiren ortaklar ve bu suçlara iştirak edenler hakkında 5.000 liradan 50.000 liraya kadar ağır para cezası hükmolunur. Tekerrürü halinde ağır para cezası üç misline çıkarılır. Hükümetçe ittihaz olunan karara muhalif olarak teşekkül eden veya tescil ettirilen şirketler ve kooperatifler feshedilir veya tasfiyeye tabi tutulur.” **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 11, Birleşim:70, s.510.

²⁷⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 11, Birleşim: 70, s.514, 519.

²⁸⁰ “Madde 16: Basın yoluyla işlenen suçlardan dolayı ceza mesuliyetine yöneliktir.

1. Mevkutelere işlenen suçlarda suçu işleyen, yazıyı yazan veya resmi yapan veyahut haber, havadis veya vesikaları veren muhabir veya muhabirle bu mevkutenin mesul müdürüne veya sahibine terettüp eder.

2. Mesul müdür mevkutelere müstear ad ile veya imzasız yahut remizli imza veya mahsus bir işaretle neşredilen yazı; resim, haber, havadis ve vesika sahiplerinin sarıh hüviyetlerini talep tarihinden itibaren 24 saat içinde Cumhuriyet Savcılığına bildirmeye mecburdur.” **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, Cilt: 12, İçtima: 1, Birleşim: 73, s. 181.

²⁸¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.189.

²⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.189

²⁸³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.189.

Yüksek Reislige

Bu cürümler 3. Bentte yazılı olanlar hariç, amme vazifesi gören bir şahsa, vazifeden mütevellit muayyen bir fiili isnattan ibaret ise maznun bunun doğruluğunu davayı görmeye salahiyyətli mahkeme huzurunda iddia ve ispat edebilir. Bu takdirde maznun beraat eder.²⁸⁴

Fethi Bey ve arkadaşlarının sunduğu taktir dikkate alınmayarak oylamaya sunulmamıştır.²⁸⁵

Fethi Bey'in Burdur Milletvekili Behçet Kayaalp ve 3 arkadaşıyla 6 Haziran 1956'da sundukları yedinci taktir, birleşimlerin müzakere zaptının Dâhili Nizamname'nin 147. maddesine göre Resmi Gazete'de neşredilmesi hususundadır. Teklifleri dikkate alınmamıştır.²⁸⁶

Fethi Bey'in ve 24 arkadaşıyla 6 Haziran 1956 tarihinde sundukları sekizinci taktiri şöyledir:

TBMM Reisligine

Neşir yoluyla veya radyo ile yahut toplantılarda işlenen bazı cürümler hakkındaki Kanun layihası üzerinde teker teker her mebusun hattı harekâtının bilinmesindeki amme menfaati aşikâr olmakla, Dâhili Nizamnamenin 136. maddesi mucibince açık reye müracaat olunmasını saygılarımızla talep ediyoruz.²⁸⁷

Meclis Başkanının teklifin düzeltilerek tekrar sunulması talebi üzerine; "*Basın Kanun layihası üzerine teker teker her mebusun hattı harekâtının bilinmesindeki amme menfaati aşikâr olmakla Dâhili Nizamnamenin 136. maddesi mucibince açık reye müracaat ediyoruz.*" şeklinde düzeltilen taktir, Meclis Başkanı tarafından usule uygun hazırlanmadığı gerekçesiyle iade edilmiştir.²⁸⁸

Fethi Bey ve 8 arkadaşının 13 Haziran 1956 tarihinde sundukları dokuzuncu taktir, Halk Bankası Kanunu'nun ilk maddesinin düzenlenmesi ve değiştirilmesine dairdir. Teklif, *Halk Bankası ve Halk sandıkları Kanununun 5652 sayılı kanunla tadil edilen 1. maddesinin değiştirilmesi ve bu kanuna bir madde ilavesi* hususundadır. Teklif, Ticaret, Dâhiliye ve Bütçe Encümenlerine gönderilmiştir.²⁸⁹

²⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.205.

²⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.211.

²⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.219.

²⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s. 219.

²⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.219, 220.

²⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 76, s.297.

Fethi Bey'in Burdur Milletvekili Behçet Kayaalp'in de içinde bulunduğu 10 arkadaşıyla 27 Haziran 1956 tarihinde sundukları onuncu takrir, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aykırı gördükleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerine dair layihanın reddine yöneliktir. Takrirleri reddedilmiştir.²⁹⁰

Fethi Bey'in 11 arkadaşı ile 30 Kasım 1956 tarihinde sundukları önerge, istizah takriridir. Takrirleri, Dördüncü Adnan Menderes Hükûmeti'nin dâhili siyasetinin Başvekil'den istizah olunmasına dairdir. Fethi Bey ve arkadaşlarının sunduğu bu takrir, hükûmetçe takip olunan dâhili siyasetin Meclis'te gözden geçirilmesi gerektiği yönünde olmuş ve Menderes Hükûmeti'nin takip ettiği politikaların yanlışlığından söz etmiştir. Meclis gündemini epeyce meşgul eden Basın Kanunu layihası takrirden eleştirilmiş, bu kanunun temel insan hak ve hürriyetlerini yok saydığı ifade edilmiş²⁹¹, vatandaşın hükûmete güveninin zedelendiği, işbaşındaki hükûmetin doğru dürüst seçim yapacağından dahi şüphe edildiği vurgusu yapılmıştır. Memleketteki siyasi buhranın maddi ve manevi sahalardaki etkisinin büyüklüğünden söz edilerek, 6334 Sayılı Basın Kanunu'nun değiştirilmesindeki amaçların memleketteki baskıyı daha da ağırlaştırmak olduğu ifade edilmiştir. Bu layihanın eşit şartlarda siyasi mücadele imkânını ortadan kaldırdığına vurgu yapılmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hususuna değinilen takrirden parti toplantısına bir şehirde müdahale edilmezken bir başka şehirde engel olunduğuna dikkat çekilmiştir. Herhangi bir milletvekilinin bir şehirde çok güzel şekilde karşılanırken bir başka şehirde zabıta kuvvetleri tarafından vatandaşla yan yana olmasının engellendiği söylenmiştir.²⁹² HP Meclis grubu olarak: "*Dördüncü Menderes hükûmetinin dâhili siyasetini milletin yegâne ve hakiki müessesesi olup millet namına hakkı hâkimiyeti istimal ettiği Anayasamızda mukayyet bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi huzuruna getirerek hâkimiyetin kayıtsız şartsız sahibi olan Türk milleti önünde müzakere ve başvekilden istizah etmeyi vazife sayıyor ve Dâhili Nizamnamenin 177. maddesine yönelik bu talebimizi kemali ehemmiyet ve müstaceliyetle yüksek Meclis'in takdir ve kararın arz ediyoruz.*" şeklindeki istizah takrirleri reddedilmiştir.²⁹³

Fethi Bey'in Çanakkale Milletvekili Safaaddin Karanakçı ile 18 Haziran 1957'de sundukları onbirinci takrir, Vilayet Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hususuna dairdir. Takrirden valilerin tahsisatının devlet bütçesinden tahsil edilmesi ve verilecek tahsisatın azami sınırının 500 lira olarak tespit edilmesini talep etmişlerdir.²⁹⁴ Takrir reddedilmiştir.²⁹⁵

²⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 82, s.531.

²⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 10, s.181.

²⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 10, s.182.

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 10, s.184.

²⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 83, s.334.

²⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 83, s.340.

Fethi Bey'in 20 arkadaşıyla 24 Haziran 1957'de sundukları on ikinci takrir, Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması meselesinin Dâhili Nizamname'nin 131. ve 136. maddeleri gereğince açık oylamaya konulmasına dairdir. Takrirleri reddedilmiştir.²⁹⁶

Fethi Bey ve 3 arkadaşı tarafından 2 Eylül 1957'de sundukları on üçüncü takrirleri, Grev ve Lokavt Hakkı Kanun teklifinde değişiklik yapılmasına dair olup Çalışma, Adliye, Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri'ne gönderilmiştir.²⁹⁷ Her iki teklife de encümenlerden gelen herhangi bir cevaba rastlanmamıştır.

Fethi Bey'in, 4 Nisan 1958'de 3 arkadaşıyla sunduğu on dördüncü takrir, “5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanununun” bazı maddelerinin değiştirilmesine yöneliktir. Teklif, Teşkilat-ı Esasiye, Dâhiliye ve Adliye Encümenleri'ne gönderilmiştir.²⁹⁸ Dâhiliye Encümeni, Fethi Bey ve arkadaşlarının teklifinin Muvakkat Encüme'nde görüşülmesinin uygun olacağına karar vermiştir. Teklifin, Muvakkat Encüme'nde görüşülmesi kabul edilmiştir.²⁹⁹

Fethi Bey'in 5 arkadaşıyla 28 Şubat 1959'da sunduğu on beşinci takrir ise Kıbrıs Adasının içinde bulunduğu durum ile ilgilidir. Takrir şöyledir:

Yüksek Reisliğe

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 16. IV. 1958 tarihli inikadında Kıbrıs meselesi hakkında umumi bir müzakere bulunmuş ve aynen 'adadaki iki cemaatin yekdiğerine karşı hissettikleri itimatsızlık ve düşmanlık bu iki cemaatin artık bir arada yaşamalarına ve bir idare altında iş birliği yapmalarına imkân verememektedir. Adaya sulh ve sükûnun iadesi için, bu iki cemaati fiilen ve hukuken birbirinden ayırmak lazımdır. Binaenaleyh adanın sulh ve sükûn ve refahını temin ve bu meselenin vahimleştirdiği beynelmilel münasebetlere gerekli dostluk ve anlayış havasını iade etmek için nihai bir hâl şekli almak ancak taksimi kabul ve tatbik mevkiine koymak lazımdır.' Yolundaki bu kararın bütün dünya parlamentolarına bildirilmesi kararlaştırılmıştı. Bugün yeni bir politika karşısındayız. Bütçe müzakerelerinin tahditleri dışında ve müstakil bir müzakere sonunda Kıbrıs tesvibi ve ademitasvibi hususunun reye vaz'ını arz ve teklif ederiz.

Takrirleri oylamaya sunulmamıştır.³⁰⁰

²⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 85, s.519.

²⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 86, s.538.

²⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 55, s.168.

²⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 10, Birleşim: 7, s.188.

³⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 48, s.1416.

4 Mart 1959 tarihinde 27 arkadaşıyla sunduğu on altıncı takrirlerinde, Kıbrıs konusunda yapılan müzakerelerin, verilen tekliflerin açık oya konmasını istemişlerdir. Takrir kabul edilmiştir.³⁰¹

Fethi Bey'in 7 arkadaşıyla 26 Mart 1959 sunduğu on yedinci takriri ise şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine

1955-1956 yıllarında Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi (SEKA) Umum Müdürlüğünce:

1. Amerikan yardımı ile satın alınan 550 bin dolarlık selüloz odununun ihalesi işinde çeşitli yolsuzluklar yapılmak suretiyle Samet Ağaoğlu'nun kız kardeşinin kocasına menfaat sağlandığı,
2. Aynı suretle temin olunan 200 bin dolarlık bir yardım ile satın alınmasına karar verilen graft selülozun ilk ihale olduğu firmadan alınarak usulsüz birtakım muamelelere başvurulmak suretiyle Samet Ağaoğlu'nun eniştesine verildiği bu yüzden müessesenin büyük zararlara duçar edildiği vuku bulan ihbarlardan anlaşılmıştır.

Yaptığımız incelemeler bütün bu yolsuz muamelelerin o tarihte Sanayi Vekili bulunan Samet Ağaoğlu'nun malumat, muvafakat ve himayesi altında cereyan etmiş olduğunu göstermiştir.

Bu itibarla eski Sanayi Vekili Samet Ağaoğlu ve suç ortakları hakkında mali ve cezai mesuliyetlerin tespiti maksadıyla Meclis içtüzüğünün 169. Maddesi gereğince Meclis tahkikatı açılmasını arz ve teklif ederiz.³⁰²

Takrir 17 Şubat 1960'ta reddedilmiştir.³⁰³

Fethi Bey'in, 8 arkadaşıyla 18 Kasım 1959 tarihinde sunduğu on sekizinci takrirleri, Kıbrıs görüşmeleri için Londra'ya giden heyette bulunanların geçirdiği uçak kazasıyla³⁰⁴ ilgili olup şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Vazife sırasında çok müessif kaza neticesinde vefat eden vekil, milletvekili ve diğer vazifelilerin hazin kayıplarından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Türk milletine ve kaza

³⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 50, s.52, 53.

³⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 39, s. 1012.

³⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 39, s.1087.

³⁰⁴17 Şubat 1957'de Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında uzlaşmaya varılacak olan üçlü Kıbrıs Anlaşmasını imzalamak için Londra'ya giden Başbakan Adnan Menderes'in de içinde bulunduğu uçak Londra'da alçalırken düşmüştür. Başbakan kazayı hafif yaralarla atlattırken heyette buluna vekil ve milletvekillerinden hayatını kaybedenler olmuştur. Elif Emre Kaya, Zakir Avşar, "İktidar Muhalefet İlişkilerinde Değerlendirilemeyen Bir İyileşme Şansı. Adnan Menderes'in Uçak Kazası Üzerinden Siyasi İletişim İnşa Çabaları", *History Studies*, 4 (4), 2012, s.220

kurbanlarının ailelerine taziyelerinin iblağına karar verilmesini ve ruhlarını taziz için Yüksek Meclis'in tazim duruşuna davet edilmesini arz ve rica ederiz.

Fethi Bey ve arkadaşlarının takriri kabul edilmiş ve Meclis Başkanı, Meclis'i üç dakikalık saygı duruşuna davet etmiştir.³⁰⁵

Fethi Bey'in 55 arkadaşıyla 17 Ocak 1960'ta sundukları on dokuzuncu takrirleri, basın mevzuunda Meclis tahkikatının açılmasına yöneliktir. Takrir oylamaya konulmamıştır.³⁰⁶

Fethi Bey'in 56 arkadaşıyla 26 Şubat 1960'ta sundukları yirminci takriri, Maarif Vekâleti'nin bütçesine dairdir. Takrirdede, Türkiye'de bazı gençlik teşekküllerinin maddi imkânsızlıktan çalışamadıklarını, Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun kongresini zamanında yapamadığını belirtmişlerdir. Milli Türk Talebe Birliği'nin kirasını zamanında ödeyemediği için barındıkları binadan çıkarıldıklarını ifade etmişlerdir. İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin öğrencilere yaptığı yardımların kesildiğini, bu teşekküllerin sosyal yardım fonlarını DP'ye teslim etmeye mecbur bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Gençlik teşekküllerinin siyasi baskıdan uzak tutulması, Maarif Vekâleti'nce buralara bütçenin daha fazla ayrılmasını talep etmişlerdir. Ancak takrirleri reddedilmiştir.³⁰⁷

Fethi Bey'in Burdur Milletvekili Osman Eroğlu'nun da aralarında bulunduğu 102 arkadaşının 28 Şubat 1960'ta sundukları yirmi birinci takrir, devlet radyosunun hakiki görevini yerine getirmediği hususundadır. Takrirlerinde, radyoda DP teşkilatının nutuklarına yer verildiği hâlde, diğer siyasi partilere böyle bir hak tanınmadığını belirtmişlerdir. Bu sebeple, Basın ve Ceza Kanunu'nun 163. maddesinin ihlal edildiğini ifade etmişlerdir. 1960'ta devlet radyosuna ayrılan 5.675.000 liralık tahsisatın tamamen kaldırılmasını talep etmişlerdir. Radyonun hakiki görevini yerine getirdiği takdirde, gerekli tahsisatın konması imkânını korumak için, faslın karşılığında 1 lira konması yönündeki takrirleri reddedilmiştir.³⁰⁸

2.3. Soru Önergeleri

2.3.1. Sözlü Soru Önergeleri

Fethi Çelikbaş'ın 9. 10. ve 11. dönemlerdeki sözlü sorularının sayısı 18'dir. Bunlardan 5 tanesini dokuzuncu, 11 tanesini onuncu, 3 tanesini ise on birinci dönemde sunmuştur.

³⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 39, s.258.

³⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 38, s.982, 995.

³⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 48, s.643.

³⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 50, s.1007, 1008.

2.3.1.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasındaki Sözlü Soru Önergeleri

Fethi Bey, DP milletvekili iken 5 sözlü soru önergesi sunmuştur. Bunlardan 4 tanesine cevap verilirken 1 sorusu kendisi birleşimde ikinci defa bulunmadığı için düşmüştür.

Fethi Bey'in ilk soru önergesi Marshall Planı'na³⁰⁹ dair olup 28 Haziran 1950 tarihlidir. Soru önergesi şöyledir:

1. Danimarka'dan memleketimize tanıdığı, takriben 2 milyon dolarlık çimento fabrikası malzemesinin halâ hususi teşebbüs erbabı tarafından kullanılmasına geçilmediğini işitiyoruz. Marshall Planınca sağlanan bu indirekt yardımlar haziran sonunda iptal edileceğine göre hükümet bugüne kadar bu mevzuda hususi sermaye erbabı ile resmen münasebet veya müzakereye girişmiş midir?
2. Hususi sermaye erbabının bu teşebbüsü gerçekleştirilememesi ihtimali derpiş olunarak hükümetçe alınmış veya alınması düşünülmüş tedbirler nelerdir?
3. Nihayet her ne surette olursa olsun bu yardımlardan milli iktisadımız faydalanabilecek midir? Hükümetin bu husustaki kanaatinin mesnetleri nelerdir.³¹⁰

Soru önergesini Başbakan adına Ekonomi ve Ticaret Vekili Zühtü Velibeşe cevaplamış, bu meseleyi iktidara geldikleri andan itibaren dikkate aldıklarını belirtmiştir. Meselenin Türkiye yararına neticelendiğini ifade etmiştir. 1. madde için, 2 milyon doların çimento sanayii için şahsi teşebbüse mal edildiğini, bir santiminin dahi zayi edilmediğini vurgulamıştır. 2. madde için, hükümetin hususi teşebbüse ve sermayesine özen gösterildiğini belirtmiştir. Özel teşebbüsün Türkiye ekonomisindeki önemini farkında olduklarını ifade etmiştir. Zühtü Bey, 3. madde için, özel teşebbüsün her sahada teşvik edileceğini söylemiştir. Söz konusu yardımdan milli ekonominin yeterince faydalanması için çalışacaklarını belirtmiştir.

Cevabın ardından söz alan Fethi Bey, yardımın zamanla sınırlı olduğu ve iki gün sonra biteceği gerekçesiyle bu soru önergesini yönelttiğini açıklamıştır. Ayrıca; 1950, 1951 yıllarında

³⁰⁹ Marshall Planı II. Dünya Savaşı sırasında savaştan ekonomik anlamda etkilenen Avrupa devletlerine ABD tarafından yapılan yardımdır. Savaştan etkilenen ülkelerde sosyalist rejimin yayılmasından endişe eden ABD'nin bu planını ilk kez 1947 yılında Dış İşleri Bakanı George Marshall açıklamıştır. Böylece ABD, Sovyet tehdidini bertaraf etmek ve sahip olduğu sanayi fazlasını Avrupa pazarında tüketme imkânı yakalamıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşına girmemesine rağmen siyasi, ekonomik, askeri alanlarda savaştan en çok etkilenen ülkeler arasında olmuştur. Türkiye ilk etapta Marshall Planına dahil edilmek istenmemiştir. Türkiye ABD'ye bizzat başvurmuş gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra Türkiye'ye de yardım edilmesine karar verilmiştir. Türkiye bu plan çerçevesinde DP döneminde aldığı yardımların yarısından fazla bir kısmını tarımda kullanmıştır. Tarım aletlerinin modern hale getirilmesi, tarımda traktör kullanımı alınan yardımlarla başlamıştır. Ancak; Türkiye'nin bu plan çerçevesinde aldığı yardım diğer ülkelere kıyasla çok az olmuştur. Coşkun Topal, "Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi", **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11, Trabzon, 2009, s.117,188; Barış Ertem, "Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12 (21), Balıkesir, 2009, s.395.

³¹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 14, s.293.

gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak yapılacak yardımların indirileceğini, ABD'nin teklifi üzerine Marshall Yardımı'ndan % 25 indirim yapıldığını belirtmiştir. Yardım yapılacak ülkelerin programlarının Avrupa İktisadi İş Birliği'ne gittiğini ve orada incelendiğini söylemiştir. Gelecek senelerde bu yardımların daha da düşeceğinin göz önünde bulundurulmasını ve ona göre tedbirlerin alınmasını istemiştir. Yardımdan istifade için gerekli teşebbüslerin yapıldığına olan inancını belirterek teşekkür etmiştir.³¹¹

Fethi Bey, diğer sözlü soru önergesini 22 Haziran 1951'de Başbakan'a yöneltmiştir. Sorusu Birleşmiş Milletler Avrupa İktisadi Komisyonuna dairdir. Takriri şöyledir:

T.B.M.M. Sayın Başkanlığına

1. Birleşmiş Milletler Avrupa iktisadi Komisyonunun çalışmalarından memleketimiz için ne gibi faydalar sağlanmıştır ve daha ne gibi faydalar sağlanacağı ümit edilmektedir?³¹²
2. Mezkûr komisyonca yayımlanan tetkik eserlerden memleketimizi ilgilendirenleri var mıdır? Bunlar hangi makamlarca takip ve tetkik olunmaktadır?
3. Heyet-i Umumiye toplantısında ekonomik açıdan geri kalan memleketlerin kalkınması için ne gibi tedbirler alınması tavsiye olunmuştur? Bu bahiste komisyonca yapılmış tetkik var mıdır?

Fethi Bey'in sorusunu başbakan adına Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü yanıtlamıştır. Fuat Köprülü, ilk soruya cevap olarak öncelikle 1947'de Cenevre'de kurulan komisyonun amacını açıklamıştır. Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını sağlamak ve Avrupa devletlerinin birbirleriyle ve dünya ülkeleriyle mevcut iktisadi ilişkilerini geliştirmek hedefinde olduğunu ifade etmiştir. Avrupa İktisadi Komisyonu'na bağlı kereste, kömür-çelik, elektrik enerjisi komitesi gibi kurumların çalıştığını ve bu kurumlar aracılığıyla diyaloglar kurulduğunu ifade etmiştir. 2. maddeye cevap olarak, komisyon tarafından yayımlanan tetkik eserlerin alakalı olanlarını ilgili bakanlık ve makamların incelediğini belirtmiştir. Son maddeye cevap olarak ise; 1950 yılında yapılan teknik yardım konusundaki toplantıda alınan kararlara uygun olarak Avrupa İktisadi Komisyonu'nun yardım hususunda pasif kaldığını belirtmiştir. Komisyonun teknik yardım faaliyetlerini finanse edecek mali imkânları bulunmadığını, komisyonun bu sahadaki rolünün irtibat ve koordinasyon mahiyetini aşmadığını zikretmiştir. BM Teknik Yardım İdaresi'nin Türkiye'de daimi bir temsilci buldurmaya karar verdiğini ve bir uzmanı da çalışmalar yapmak için görevlendirdiğini açıklamıştır.³¹³

³¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 14, s.293, 294.

³¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 93, s.328.

³¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 93, s.331.

Fethi Bey, Fuat Köprülü'ye cevabından dolayı teşekkür etmiştir. Ancak sorusuna verilen yanıtın kendisini tatmin etmediğini söyleyerek bu konuda birtakım açıklamada bulunmuştur. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra BM Teşkilatı işleriyle yeteri kadar alakadar olamadığını söylemiştir. Kendisinin, Avrupa İktisadi Komisyonu'nun mesaisini takip ederek bilhassa komite toplantılarının bir kısmında Türkiye'nin temsilcisinin bulunmaması nedeniyle bu soruları sorduğunu belirtmiştir. Dış İşleri Bakanlığı'nın bir nevi transit vazifesi gördüğünü ve meselelerin ilgili bakanlıklara gönderildiğini söylemiştir. İlgili bakanlıklarda ise, meseleyi ele alış şeklinin belli yararları sağlayacak derecede olmadığını belirtmiştir. Bayındırlık Bakanlığı'nın Karayolları kısmında müspet bir netice aldığını, ülkenin çıkarlarına yönelik 4.000 km yol yapımı için gerekli malzemenin ithal edildiğini belirterek Kömür Komitesi'nde aynı özenin gösterilmediğini vurgulamıştır. Türkiye'nin komisyona rapor göndermediğini ve dolayısıyla yapılacak incelemelerin eksik kaldığını ifade etmiştir. Bu sebeple, birinci sorusuna verilen yanıtın sınırlı olduğunu belirtmiştir. İkinci sorusuna yönelik de konuşmuştur. Raporların düzgün bir şekilde incelenmesinin ve bunun neticelerinin bildirilmesinin iyi bir koordinasyona bağlı olduğunu, fakat bakanlıkların bu koordinasyondan uzak bulunduğunu ifade etmiştir. Genel toplantılara giden delegelerin Avrupa İktisadi Komisyonu'nun mesaisini övmekten ziyade, önemli konular üzerinde durmalarını temenni ettiğini belirtmiştir. Fethi Bey, komisyona katılımın az olduğunu vurgulamış, geniş katılım hâlinde güzel neticelerin alınabileceğini belirtmiştir. Üçüncü sorusuna da açıklık getirerek bu konuda bütün BM Teşkilatı'nın yayınlarının incelenmesinin zorunlu olduğunu, ülkenin çıkarları için bu konunun tekrar gözden geçirilerek bir koordinasyona tabi tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Meselenin sadece Dış İşleri Bakanlığı'nı ilgilendirmediğini, diğer makamların da bu konuya sahip çıkmasını istemiştir.³¹⁴

Fethi Bey'in 13 Temmuz 1951 tarihindeki soru önergesi, İstanbul'da Paşabahçe İspirto Fabrikası'ndaki asitkarbonik tesisatının kurulmasından neden vazgeçilmesine dairdir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın cevaplamasını istediği önerge, Fethi Bey'in oturumda ikinci defa bulunmaması gerekçesiyle düşmüştür.³¹⁵

Fethi Bey'in bir başka sözlü soru önergesi, 30 Nisan 1952 tarihli ve CHP genel sekreterinin Burdur'da yapmak istediği açık hava toplantısına izin verilmediği iddialarının doğru olup olmadığı yönündedir.³¹⁶ Fethi Bey, iddialar doğruysa toplantıya neden izin verilmediğini sormuştur. Soru önergesine Maliye Vekili Hasan Polatkan cevap vermiştir. Hasan Bey, cevabında CHP il genel sekreterinin konuşması için gereken izinleri kanuna uygun şekilde almadığı gerekçesiyle yapılacak toplantıya müsaade edilmediğini belirtmiştir.³¹⁷ Fethi Bey, İç İşleri Bakanına verdiği cevaptan

³¹⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 93, s.332.

³¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 99, s.165.

³¹⁶ "İl Başkanı Avukat Ali Bal'ın Beyanatı" **Yeni Burdur**, 25 Nisan 1952, s.1

³¹⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 14, Birleşim: 66, İçtima: 2, s.562.

dolayı teşekkür etmiş ve müracaatın gayrikanunî bir müracaat olduğunu bilmediğini söylemiştir. Her müracaatın öncelikle kanuna uygun olması gerektiğini aksi halde kargaşaya yol açacağını ifade etmiştir. Cevabın delilinin bulunmasının kendisi için yeterli olduğunu söyleyerek, bundan sonraki müracaatların kanunun emrettiği şartlara uygun şekilde yapılmasını temenni ettiğini belirtmiştir.³¹⁸

2.3.1.2. Muhalefeti Sırasındaki Sözlü Soru Önergeleri

Fethi Çelikbaş, muhalefet saflarına geçtikten sonra daha çok soru önergesi vermiştir. Fethi Bey, 1955'ten sonra 11 sözlü soru önergesi sunmuş, bunlardan 6'sı cevaplanmazken 5'i yanıtlanmıştır. Fethi Bey, sözlü soru önergesinin ilkinin, 4 Mayıs 1956'da sunmuştur. Zonguldak Milletvekili Hüseyin Balık'ın geçici olarak Meclis'ten çıkarılma cezasına yönelik önergede genel kurul müzakerelerine Dâhili Nizamname'ye göre aykırı hareket edenlerin cezalandırılması hususunu sormuştur. Fethi Bey, oturumda ikinci defa bulunmadığı için önergesi düşmüştür.³¹⁹

Fethi Bey, 2 Temmuz 1956'da ikinci soru önergesini sunmuştur. Devlet Vekili Cemil Bengü'nün Şereflikoçhisar'daki DP Ocak Kongresinde yaptığı konuşmasına dair olan önerge oturumda ikinci defa bulunmadığı için düşmüştür.³²⁰ Fethi Bey'in 9 Temmuz 1956'daki soru önergesi hâkimlere dairdir. 19 hâkimin emekliye sevk edilmesinin nedenini Adliye Vekilinden sormuştur. Bu önergesi de aynı gerekçeyle düşmüştür.³²¹ 21 Kasım 1956'da sunduğu soru önergesi Burdur'un elektrik, su, yol durumu hakkında Burdur Belediyesi Başkan Vekili'nin yalan haberler yaymasının doğru olup olmadığı yönünde olup, önergesi cevapsız kalmıştır.³²²

Fethi Bey'in 18 Aralık 1956 tarihinde Başbakan'a yönelttiği bir diğer soru önergesi, şöyledir:

1. Kasım ayı başında akaryakıt stoku memleketin aylık normal ihtiyacının yüzde kaçını nispetinde idi?

2. Akaryakıt kıfayetsizliğinin iktisadiyatımızın muhtelif sahalarında ziraat, sanayi, küçük sanatlar, belediye, kara ve deniz nakliyatında tevhit ettiği ve edeceği tesirlere karşı, hükümetçe ittihaz olunan tedbirler nelerdir?

3. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı içinde kurulan petrol komitesine, akaryakıt vaziyetimiz hakkında, hangi tarihte ve ne gibi bilgiler verdik?³²³

³¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 14, Birleşim: 66, s. 563.

³¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 11, Birleşim: 61, s.255.

³²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 84, s.12.

³²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 87, s.130.

³²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 6, s.112.

³²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 16, Birleşim: 25, s.77.

Devlet Vekili Emin Kalafat, 14 Ocak 1957 tarihinde başbakan adına önergeye cevap vermiştir. Süveyş Kanalı'nın kapanmasının ve petrol nakleden boruların bir kısmının tahrip edilmesinin, Bahreyn'den rafine veya ham madde şeklinde akaryakıt satın alan memleketleri ve Avrupa'daki arıtım tesislerini zor duruma düşürdüğünü belirtmiştir. Ümit Burnu'ndan dolaşarak ABD'den mal getirmenin yol süresini üç kat uzatacağı göz önünde bulundurularak bunun birçok Avrupa devleti tarafından mümkün görülmediğini ifade etmiştir. Bu durum da pek çok ülkenin sınırlandırmaya gitmek zorunda kaldığını söylemiştir. Hükûmet tarafından alınan tedbirler sayesinde Türkiye'de ciddiye alınacak bir sıkıntının olmadığını söylemiştir. Kasım ayının stoklarını ve ithalatını akaryakıt cinsinden açıklamış, Avrupa'da var olan buhranın Türkiye'de yaşanmaması için gayret gösterildiğini belirtmiştir.³²⁴ Emin Bey, 12 Kasım 1956 tarihinde, ithal edilen akaryakıtın hakiki ihtiyaç sahiplerine ulaşması için Düzenleme Komitesi adı altında bir kurumun oluşturulduğunu, bu komitenin şehirlerin akaryakıt ihtiyacını karşılamak üzere valilerle temas hâlinde bulunduğunu ifade etmiştir. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı bünyesindeki petrol komitesinin Süveyş Kanalı'nın kapanmasıyla önem kazandığını, komitenin üye devletlerin akaryakıt ihtiyacı ile ilgilendiğini belirtmiştir. 16 Kasım 1956'da Hariciye Vekâleti'nde Petrol İstişare Komitesi'nin kurulduğunu ve komitenin düzenli çalıştığını vurgulamıştır. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye'ye akaryakıt gönderilmesini kabul ettiğini ifade etmiştir.³²⁵

Emin Kalafat'ın cevabının ardından söz alan Fethi Bey, vatandaşların Süveyş buhranından önce de akaryakıt konusunda şikâyetlerinin olduğunu belirtmiştir. Süveyş buhranından sonra ise akaryakıt darlığının daha ağır bir şekilde ortaya çıktığını vurgulamıştır. Türkiye'de bu meselenin yalnızca Süveyş meselesi ile alâkalı olmadığını da sözlerine eklemiştir. Cevabın genel açıklamalardan öteye geçmediğini belirterek, akaryakıt meselesinde hükûmetin titizlik göstermesi ve planlı bir çalışmasının olması gerektiğini vurgulamıştır. Hükûmetin çalışma tarzını, ilerisi için tedbirli olmadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Ülkede sıkıntı çıkmadan önlemlerin alınması gerektiğini, ancak hükûmetin akaryakıt sıkıntısının memleketi etkiledikten sonra önlem alma arayışları içine girdiğini ifade etmiştir. Fethi Bey akaryakıtta yönelik birtakım komitelerin kurulmasında geç kalındığını da belirtmiştir. Hükûmetin koordineli bir şekilde çalışması gerektiğini üreticinin eskiden yedek parça sıkıntısı çekerken şimdi ise akaryakıt sıkıntısı çektiğini dile getirmiştir. Vatandaşın ürünlerini nakledecek vasıtayı mazot sıkıntısı nedeniyle bulamadıklarını belirtmiştir. Yapılan çalışmaların Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatının esaslarıyla uyumlu olmasını temenni etmiştir. Bunun sadece Hariciye Vekâletini ilgilendirmediğini, vekâletlerin hepsinin üzerine düşen görevi yapması gerektiğini zikretmiştir.³²⁶

³²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 16, Birleşim: 25, s.77.

³²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 16, Birleşim: 25, s.78.

³²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 16, Birleşim: 25, s.80.

Fethi Bey'in 1 Şubat 1957'de sunduğu soru önergesi gıda sıkıntısı ve hayat pahalılığının önlenmesi ve fiyat politikasının gerçekleştirilmesi hususunda ne düşünüldüğüne dairdir. Ülkenin ekonomik ve sosyal düzenine dair sözlü sorusu başvekâlete gönderilmiş, ancak kendisi oturumda ikinci defa bulunmadığı için önergesi düşmüştür.³²⁷ Fethi Bey'in 5 Haziran 1957 tarihindeki önergesi, Amasya Belediye Meclisi'nin feshedilmesi ve Burdur Belediye Meclisi'nce yapılan reis seçiminin tasdik edilmemesi yönündedir. Bu soru önergesi de, oturumda ikinci defa bulunmadığı için düşmüştür.³²⁸

Fethi Bey'in, 2 Şubat 1957'de başvekile sunduğu diğer sözlü soru önergesi şöyledir:

T.B.M.M. Sayın Reisliğine

- 1.1956 mali yılının şeker istihlak resmi tahsilat miktarı, ay ve gayeleri itibarıyla ne olmuştur?
2. Devlet bütçesinin umumi varidat tahsilat miktarı 1956 Aralık sonu itibarıyla ne kadardır?
- 3.1955 ve 1956 yılları ay gayeleri itibarıyla şeker satışları ne kadardır?
4. Bugüne kadar ne miktar şeker ihraç edilmiştir?³²⁹, Bu ihraçtan mütevellit zarar ne kadardır? Hükümeti şeker ihracına sevk eden sebepler nelerdir?
5. Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin 1956 mali yılının her ayı ortasında ve en son tarih itibarıyla Merkez Bankasına olan ticari ve zirai senetler borç bakiyeleri nelerdir?
6. Şeker fiyatlarına yapılan %25 nispetindeki zammın sebepleri nelerdir?
7. Şeker gibi mühim bir zaruri ihtiyaç maddesine yapılan büyük zammın iktisadımızın her cephesindeki inikası tetkik edilmiş midir?
8. 1956 senesinde fiyatların daha evvelki yıllara nazaran görülmemiş surette yükselmekte devam etmiş bulunması karşısında, bu zammın fiyatları daha süratle ve yaygın bir şekilde yükseltmeye sebebiyet vereceği ve bu suretle halkın geçim darlığının daha da artacağı dikkate alınmış mıdır?
9. Şeker fiyatlarına yapılan bu zam pancar müstahsili çiftçilerimize nasıl intikal ettirilecektir?
10. Pancar ekiminde verimin artırılması için hükümetçe alınmış ve alınması düşünülen tedbirler nelerdir?
11. Şeker fabrikaların bulunduğu bölgelerde hükümetçe hayvancılığın geliştirilmesi için düşünülen tedbirler var mıdır?³³⁰

Maliye Vekili Hasan Polatkan, 15 Şubat 1957'de Fethi Bey'in 1.ve 2. sorularını cevaplamıştır. 1956 mali yılında şeker tüketiminin resmi tahsilat miktarını aylara göre açıklamış, devlet bütçesinin 10. ve 11. ay sonları itibarıyla gelirlerini ortaya koymuştur.³³¹

³²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 33, s.5.

³²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 77, s.31.

³²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s.220.

³³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s. 221.

³³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s. 221.

Önergenin diğer sorularını İşletmeler Vekili Samet Ağaoğlu cevaplamıştır. Şeker satış miktarını 1955 ve 1956 yıllarını karşılaştırarak vermiş, ihraç edilen şeker miktarının ne kadar olduğunu belirtmiştir. Samet Bey, hükûmetin şeker ihraç etme sebeplerini döviz ihtiyacını karşılamak ve Türk şekerine uluslararası piyasada yer temin etmek şeklinde açıklamıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin Merkez Bankası'na olan borcunun miktarını belirtmiştir. Şekere yapılan % 25 zammın sebeplerini detaylı bir şekilde ifade etmiştir. 1956 Haziranı'nda Şeker Kanunu'nun kabul edildiğini ve bunda bazı şeker cinslerine göre belli bir tüketim vergisinin yer aldığını belirtmiştir. Şekere yapılan zammın ülke ekonomisinin her cephesindeki yansımalarının tetkik edildiğini vurgulamıştır.³³² Pancar fiyatlarına 1955 ve 1956'da taşıma tazminatıyla birlikte zam yapıldığını ve yeni fiyat artışına gidilmeyeceğini belirtmiştir. Pancarın veriminin artırılması için gübreye ihtiyaç duyulduğunu, azotlu gübrenin Kütahya'daki fabrika kurulana kadar ithal edileceğini belirtmiştir. Şeker fabrikalarının bulunduğu bölgelerde hayvan cinslerinin ıslahı yolunda birtakım başarıların sağlandığını dile getirmiştir. Samet Bey, yeni kurulan fabrika sahalarında ahırların tesislerine başlandığını ve hızlı bir şekilde üretime geçmek için İsviçre'den şeker satıp hayvan alma kararında olduklarını belirtmiştir.³³³

Fethi Bey, Samet Ağaoğlu'nun cevabının ardından söz alarak, şeker meselesinin memleketin ekonomik durumu açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğunu vurgulamıştır. Şekerin ihracına karar vermeden önce ürünün memleketteki durumunun iyice tetkik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Şekere yapılan zam oranının fazla olduğunu ifade etmiştir. Zammın vatandaşın bütçesine büyük bir yük getireceğini, reklam amacıyla ve sanayinin tanıtılması düşüncesiyle şekerin ihraç edilmesinin yerinde bir karar olmadığını söylemiştir.³³⁴ Zammın şeker yerine kullanılabilir ne varsa bunların fiyatlarına asgari ölçüde olsa dahi yansıtacağını belirtmiştir. Zammın zamanının iyi seçilmediğini de konuşmasına ekleyerek üreticilerin pancar ekimi ve fiyatından yeterince memnun olmadıklarını ifade etmiştir. Şeker ve şeker pancarı konusunda verimin yükseltilmesi meselesine de değinmiştir. Sulama yapılan bazı arazilerde dönüm başına beş ton pancar elde edilirken sulamanın yetersiz olduğu bölgelerde bunun beş yüz kiloya kadar düştüğünü dile getirmiştir. Bu bölgelerde gelirin düşük olması dolayısıyla çiftçinin ekim hususunda isteksiz davrandığını söylemiştir. Pancar tarımının geliştirilmesinin önemli bir dava olduğunu ve üzerinde hassasiyetle durulması gerektiğini vurgulamıştır. Şeker fabrikalarının bulunduğu yörelerde hayvancılığın teşvik edilmesi yönünde çalışılması temennisinde bulunmuştur. Ancak bunun da hükûmet tarafından çeşitli kurumlarla işbirliği yapılarak koordineli bir şekilde olması gerektiğini açıklamıştır.³³⁵

³³² “İktisadi Durumumuza Dair Çelikbaş'ın Basın Toplantısı”, **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1957, s.5.

³³³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s. 222.

³³⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s.223.

³³⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s.224, 225.

Fethi Bey, şekerin ham madde olarak ihraç edilmesine karşı çıkararak bunun Türkiye'nin ekonomisine zarar vereceğini belirtmiştir. Pancarın işlenmesi sağlanarak mamul madde hâline geldikten sonra ihraç edilmesinin memleket ekonomisi açısından faydalı olacağını vurgulamıştır. Bu suretle, ihtiyaç duyulan dövizin sağlanacağını ifade etmiştir. Şekere yapılan zammın diğer alanlara etkisini belirttikten sonra psikolojik yansımalarının da olabileceğini³³⁶, bu zammın olumsuz etkilerinin ilerleyen zamanlarda daha fazla ortaya çıkacağını vurgulamıştır.³³⁷

Fethi Bey'in öğretim üyelerinin Vekâlet emrine alınmasını eleştirdiği ve 4 Şubat 1958 tarihinde Maarif Vekili'ne sunduğu soru önergesi şöyledir:

TBMM Sayın Reisliğine

13 Haziran 1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun halen yürürlükte bulunan 3. Maddesinin öğretim üyelerine yüklediği 'Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözlü ve yazılı ile yaymak' vazifesinin vekâlet emrine alınmak müeyyidesi altında ancak bir defaya mahsus olmak üzere mi yerine getirilebileceği kanaati taşıyorsunuz?³³⁸

Fethi Bey'in önergesini Maarif Vekili Celal Yardımcı 10 Şubat 1958'de cevaplamıştır. Cevabında vekâlet emre alma uygulamasının 6 aylık bir süre ile sınırlı olduğunu belirtmiştir. Vekâlet emrine alınan devlet memuru veya profesörün süre sonunda ya vazifesine iade edileceğini ya da kendilerine başka bir vazife teklif olunacağını söylemiştir. 6 aylık süresinin bitiminde yeni bir görev teklif olunmadığı takdirde emekliye sevk muamelesinin yapılacağını belirtmiştir. Uygulamanın bir defaya mahsus olmak üzere vekâlet emrine alınmasını mecbur eden fiillerin ortaya çıkması ile vücuda gelebileceğini açıklamıştır.³³⁹

Fethi Bey, Maarif Vekilinin cevabının ardından söz almıştır. Üzerinde durulması gereken meselenin vekâlet keyfiligi olduğunu söylemiştir. Vekâlet, bu tasarrufu kullanırken belli bir hukuk anlayışı içinde bulunmadığını iddia etmiştir. Bu türlü keyfiliklere müsaade edildiği takdirde bunların ne ölçüde tekrar edileceğinin belli olmadığını belirtmiştir. Vekâlet öğretim üyelerini istediği şekilde emri altına almak gibi amacının bulunduğunu ve öğretim üyelerine gözdağı vermeye çalıştığını söylemiştir. Üniversitelerden layıkıyla istifade etmek isteniyorsa bu tür tasarrufların kökünden kurutulması gerektiğini ifade etmiştir. 6 ay sonra bir başka hadiseden veya yeni bir beyandan dolayı öğretim üyelerinin vekâlet emrine alınabileceğini söylemiştir. Bu şekilde bir işleyişe üniversite tabiri kullanmanın yanlış olduğunu ifade etmiştir. Üniversitelerin görevinin

³³⁶ "Şeker", *Akis*, 23 Şubat 1957, s.21

³³⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 39, s.233.

³³⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 55, s.170.

³³⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 55, s.171.

bilim yapmak olduğunu vurgulamıştır. Öğretim üyelerinden fedakârlık beklemenin yanlışlığını belirtmiştir. Bir öğretim üyesine herhangi bir beyanından dolayı yaptırım uygulamanın üniversitelerin doğasına aykırı olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁰

Fethi Bey'in 7 Şubat 1958 tarihinde yönelttiği soru önergesi, 1957'de Türk sanayisinin kapasitesinin %42 eksiğiyle faaliyette bulunmasının sebebine dairdir. Ticaret Vekili Abdullah Aker, soruyu iki gün sonra cevaplamış ve yeni kurulan sanayinin dünyanın hiçbir yerinde tam kapasiteyle çalışmadığını belirtmiştir. Abdullah Bey, tek parti dönemine atıfta bulunarak bunun 1950'den önce de böyle olduğunu, Türkiye sanayisinin yeni kurulduğunu, kalifiye eleman eksikliği bulunduğunu belirterek bu durumun normal olduğunu açıklamıştır. Yedek parça sıkıntısının çekilmesinin de sanayinin kapasitesini düşürdüğünü belirtmiştir. 1950'den 1956'ya kadar sanayi için ayrılan paranın sürekli artış gösterdiğini ise cevabına eklemiştir.³⁴¹

Fethi Bey ise yaptığı konuşmada sanayinin tam kapasite ile çalışmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Ancak teknik açıdan aşağı derecede çalışmasının da fiyatların yükselmesine ve hayat pahalılığına sebep olacağını belirtmiştir. Hükûmetin genel ekonomi politikasında daha fazla ısrar etmemesini temenni etmiştir. Hükûmetin bu konuda halkı refaha kavuşturacak bir yolu seçmesi gerektiğini beyan etmiştir. Sanayinin kapasitesinin altında çalıştığı takdirde fiyatlarda istikrarsızlığın yaşanacağı görüşünü savunmuştur. Sanayi Vekâleti'nin alması gereken bir takım tedbirleri açıklamıştır. Bazı sanayi şubelerine tam kapasite ile çalışma imkânı verilmesi halinde bu sanayi şubelerinin ihracat yapmasının mümkün olacağını söylemiştir. Konuşmasında özellikle pahalılığa vurgu yapmış ve bunun giderilmesi için Sanayi Vekâleti'nin düzenli bir biçimde çalışması gerektiğini söylemiştir.³⁴²

Fethi Bey'in, Adalet Vekili'ne yönelttiği 5 Mayıs 1958 tarihli ve Kocaeli Sulh Hâkimi'ne soruşturma açılmasına dair önergesi şöyledir:

T.B.M.M. Sayın Reisliğine

1. Kocaeli sulh hâkimi hukuk doktoru Bayan Süreyya Erol hakkında soruşturma yapılmasının sebebi nedir?
2. Bundan bir müddet evvel Kocaeli vilayetine Adliye müfettişleri ve Adliye müsteşarının gitmesinin sebebi nedir?

³⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 55, s.173, 174.

³⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 66, s.83.

³⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 66, s84.

3. Üsküdar Vapuru faciasında halkı heyecana getirmek sebebiyle aleyhlerinde tahkikat açılan Mehmet Özbey ve Osman Aydoğan davasında hâkim neden davaya bakmaktan istinkaf etmiştir.³⁴³

Adliye Vekili Esat Budakoğlu, 12 Aralık 1958’de Fethi Bey’in sorusuna cevap vermiştir. Cevabında hâkimin baktığı bir dava hakkında 3 gün içinde yazması gereken kararı aylar geçtiği halde tamamlamadığını ayrıca ‘*Meşhut Suçlar Kanunu*’na bağlı bazı suçları bu kanunun dışına çıkardığı için hâkim hakkında soruşturma açıldığını ifade etmiştir. Bu sebeplerle ilgili soruşturmayı yapmak üzere adliye müfettişinin gönderildiğini söylemiştir. İzmit’te cezaevinde meydana gelen bir hadisenin ve izinsiz kaza sınırları dışına çıkan 5 hâkimin durumunun incelenmesi amacıyla da farklı müfettişlerin gönderildiğini belirtmiştir. Budakoğlu, Fethi Bey’in 3. sorusunu da, adı geçen şahısların duruşmasında hâkim hakkında ‘*Meşhut Suçlar Kanunu*’nun amacı dışında çalıştığını, duruşmaları uzattığı yolunda şikâyetler bulunduğunu, mevzunun incelenmesi için müfettişlerin gelişini bahane eden hâkimin davadan çekildiğini söyleyerek cevaplamıştır.³⁴⁴

Fethi Bey, cevaptan sonra söz alarak, Meşhut Suçlar Kanunu’na göre görülen bir davada kanun dışına çıkılmasını hâkimin takdir yetkisine bağlı olduğunu belirtmiştir. Davada taraflardan birinin geçmiş seçimde Hürriyet Partisi adayı, diğerinin de vali olduğunu belirterek bu davanın gelişigüzel bir şekilde ele alındığını iddia etmiştir. Hâkimler üzerinde vekâletin etkisinin bulunduğunu da sözlerine eklemiştir. Adliye Vekili tarafından verilen cevabın yeterli olmadığını ifade eden Fethi Bey, İzmit’te cezaevinde herhangi bir hadisenin meydana gelmesi hâlinde bunun basına yansıtacağını belirterek bu hadisenin doğru olmadığını söylemiştir. Kazaya gönderilen müsteşarın adalete aykırı konuştuğunu, bunu da Meclis kürsüsünde belirtmeyeceğini söylemiştir. Müsteşarın, dosyaları kendisine vermeyen hâkimleri zor durumda bıraktığını da konuşmasına eklemiştir. Her türlü tesirden uzak bir şekilde çalışması gerektiğini vurgulamıştır.³⁴⁵

Fethi Bey’in, 29 Mayıs 1958 tarihinde Nafia Vekâleti’ne yönelttiği son sözlü soru takriri şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine

Devlet bütçesinden her yıl vilayetlere köy içme suları ve vilayet köy yolları için yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlarla birlikte mahalli idareler bütçelerinden bu maksatlar için ayrılan tahsisatın en verimli şekilde kullanılmasını teminen:

1. Vilayetler ve Nafia Vekâletince alınmış tedbirler var mıdır? Ve nelerdir?

³⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 14, s.141.

³⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 14, s.142.

³⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 14, s.143.

2. Burdur vilayeti dâhilinde 1958 mali yılı zarfında köy içme sularından ve vilayet köy yollarından yapılması, ikmal olunması veya başlanması düşünülenler hangileridir?
3. Antalya, Denizli, Muğla, Isparta vilayetlerinde yapılması, ikmal olunması veya başlanması düşünülen vilayet yolları var mıdır ve hangileridir?³⁴⁶

Nafia Vekili Tevfik İleri, Fethi Bey'in sorusunu 23 Ocak 1959'da cevaplamıştır. Tevfik Bey, 1. madde için, susuz köylerin içme suyuna kavuşturulması hususunda devletin yardımcı bir fonksiyonunun olduğunu ve bu meselenin vilayetlere bırakıldığını ifade etmiştir. Gerek devlet bütçesinden gerekse mahalli bütçeden ayrılan tahsisatın en verimli şekilde kullanılması için çalışıldığını belirtmiştir. Devlet Su İşlerine mensup uzmanların zaman zaman bütün vilayetleri dolaşarak yapılan işleri değerlendirdiklerini, vilayetlerin muğlak bulduğu bazı projelerin yine bu kurum tarafından hazırlandığını ifade etmiştir.³⁴⁷

Tevfik Bey, sorunun 2. maddesini açıklamıştır. 1958 senesi içinde Burdur'a ve ilçelere bağlı içme suyu şebekesi tamamlanan köylerin isimlerini söylemiştir. 1959 senesinde su ihtiyacı tamamlanacak olan köyleri de sıralayarak, bazı köylerin su ihtiyacının depo yapılmak suretiyle karşılanacağını belirtmiştir. Köy ve vilayete bağlı olan yolların yapılması için Karayolları Bölge Müdürlükleri'nin çalıştığını, her bölgede il ve köy yollarıyla alakalı bir il yol müdürü ve ekiplerin bulunduğunu açıklamıştır. Bunlar aracılığıyla yolların durumunun kontrol edildiğini zikretmiş, köy yollarıyla ilgili işlerin mahalli ihtiyaçlara göre vilayetler tarafından belirlendiğini de cevabına eklemiştir. 3. maddeye yönelik olarak da Burdur'a komşu Isparta, Muğla, Denizli, Antalya vilayetlerinde yapılan ilçe ve köy yollarının isimlerini açıklamıştır.³⁴⁸

Fethi Bey, Nafia Vekili'nin cevabının ardından İl İdaresi Kanunu'na göre, vilayetlerde halledilmesi gereken ulaşım konusunun belli bir plan dâhilinde ele alınması gerektiğini, bu kanunun emrettiği şekilde hareket edilmediğini söylemiştir. Burdur'da 7 yıldan beri bazı vilayet yollarının güzergâhlarının sürekli değiştiğini ve bu durumdan anlaşıldığına göre plan dâhilinde çalışılmadığını dile getirmiştir. Vilayet ve köy yolları, köy içme suları meselesiyle ilgili merkezden yapılan yardımlarda denge olmadığını, bu yüzden halkın sorunlarının giderilemediğine vurgu yapmıştır. Bu durumun Burdur'la sınırlı olmayıp diğer vilayetlerde de aynı olduğunu, hükûmetin bu konuyla ilgili işleri plansız bir şekilde yürüttüğünü, vekâletin konuyla ilgili bir yıllık programının dahi bulunmadığını belirtmiştir.³⁴⁹ Nafia Vekili Tevfik Bey, Türkiye'de yapılması gereken köy yollarının asgari 200.000 km olduğunu, 8 sene zarfında 49.000 km.sinin yapıldığını belirterek yolun henüz başında olduklarını ifade etmiştir. Kendilerinden önce vilayet yolları mevzusuna hemen hemen dokunulmadığını, ancak iktidara geldiklerinden bu yana yaklaşık 8.000

³⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 28, s. 582.

³⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 28, s. 583.

³⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 28, s.583, 584.

³⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 28, s.584.

km vilayet yolunun yapıldığını açıklamıştır. Tevfik Bey, ülkenin imkânları doğrultusunda bu meselenin ele alındığını, ileriye dönük programların uygulanmasının güç olduğu için yapılmadığını da belirtmiştir.³⁵⁰

Fethi Bey, tekrar söz alarak Nafia Vekâleti'yle vilayetlerin, mahalli idarelerin meseleleri rasyonel bir biçimde ele alıp yürütmeleri gerektiğini, il ve köy içme suları hususunda koordinasyon içinde çalışmalarını hâlinde yapılan yatırımların daha sistemli olacağını söylemiştir. Köy ve vilayet yolları inşaatı için makineleşmeye ihtiyaç olduğunu da ifade ederek vekâlet tarafından bu konuda gerekli çalışmaların yapılmasını temenni etmiştir.³⁵¹

2.3.2. Yazılı Soru Önergeleri

Üç dönem içinde Fethi Çelikbaş'ın yazılı soruları 31 tanedir. DP milletvekili iken sunduğu yazılı soru önergesi tektir. Ancak; DP'den ayrıldıktan sonra yazılı soru önergelerinde artış yaşanmıştır.

2.3.2.1. Demokrat Parti Milletvekilliği Sırasındaki Yazılı Soru Önergesi

Fethi Çelikbaş, DP saflarında iken tek yazılı soru önergesi sunmuştur. 17 Kasım 1950 tarihli önergesi Tarım Vekâleti'nin bazı dairelerinde bu dairelerin işlerinin düzenlenmesinde tam donanımlı yabancı uzmanlar çalıştırıldığı iddialarının doğru olup olmadığına yöneliktir.³⁵²

Tarım Bakanı Nihat Eğriboz 24 Kasım 1950 tarihinde verdiği cevapta, bakanlığın emrinde çalışmak üzere, müşavir olarak ABD'li 7 uzmandan oluşan bir heyetin Türkiye'ye geldiğini ifade ederek uzmanların isimlerini ve hangi alanlarda görev aldıklarını açıklamıştır. Uzmanlardan hiçbirinin herhangi bir dairenin başkanı olarak çalışmadıklarını kendilerinden sadece uzman müşavir olarak faydalandığını bildirmiştir.³⁵³

2.3.2.2. Muhalefeti Sırasındaki Yazılı Soru Önergeleri

Fethi Çelikbaş'ın muhalefet döneminde sunduğu yazılı önergelerin sayısı 30'dur. Bu önergelerden 25'i cevap bulurken 5'i cevapsız kalmıştır. Fethi Bey'in 2 Haziran 1956 tarihli ve Avrupa Tediye Birliği'ne üye ülkelere olan borçlara yönelik soru önergesi şöyledir:

³⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 28, s.586, 587.

³⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 28, s.586, 587.

³⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 12, s.267

³⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 12, s.267.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine

1. Avrupa Tediye birliğine dahil memleketlerden hangileriyle 2 Haziran 1956 tarihine kadar müterakim dış ticaret borçlarımızın tasfiyesi için karşılıklı anlaşmalar imzalanmıştır?
2. Bu anlaşmalardan her birinin ilk imza tarihleri ile temdit ve tecdit tarihleri nelerdir?
3. Yukarıdaki sorulara verilen cevaplara göre, teker teker her anlaşmada borçların sureti tasfiyesine ait maddeler cinsleriyle tasfiyeye tahsis olunacak azami ve asgari nispetler nelerdir?
4. 2 Haziran 1956 tarihine kadar her anlaşmanın mucibince ödenen borç tutarı nedir?³⁵⁴

28 Kasım 1956 tarihinde Ekonomi ve Ticaret Vekili Zeyyat Mandalinci, bu önergeye verdiği cevapta anlaşma imzalanan ülkelerin isimlerini, anlaşmaların her birinin uzatma ve yenileme tarihlerini, anlaşma borçlarının suretlerini ortaya koymuştur.³⁵⁵ Hariciye Vekili Ethem Menderes de, dış ticaret borçlarının ödemesi için anlaşma yapılan ülkeleri, her anlaşma için ödenen borç miktarını liste şeklinde açıklamıştır.³⁵⁶

Fethi Bey'in Adliye Vekâleti'ne sunduğu diğer yazılı soru önergesi, 26 Haziran 1956 tarihli olup şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Muhterem Reisliğine

1. Ankara ve İstanbul Cumhuriyet müddeiumumilerinin gazeteler mesullerini davet ederek veya kendilerine telefon etmek suretiyle, bundan böyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden müzakerelerin hepsinin neşredilmeyeceğine dair tembihatta buldukları alâkalı gazeteciler tarafından söylenmiş ve bu haber bazı gazetelerde de yazılmıştır. Müddeiumumilerin bu yolda hareket; ettikleri doğru mudur?
2. Doğru ise, müddeiumumilere bu hususta kim ve hangi tarihli yazı ile emir verilmiştir? Yazının bir suretini lütfen gönderir misiniz?
3. Müddeiumumilerin bu hareketlerinin delâlet ettiği mana, Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile umumi efkâra açık olan Meclis müzakeratının sansür edilmesi demek değil de nedir ?
4. Vekil olarak siz emir vermemiş iseniz, vekâletinizde hangi memurunuz bu neviden işleri yapmasına salâhiyet vermiş bulunuyorsunuz?
5. Müddeiumumilere, hiçbir emir verilmediği-takdirde bugüne kadar haklarında her hangi bir muameleye başlanmış mıdır? Başlanmamışsa esbabı nedir?
6. Cumhuriyet müddeiumumileri resmen böyle bir harekette bulunmuşlarsa kendilerini emekliye sevk etmeyi lüzumlu mütalâa eder misiniz?³⁵⁷

Adliye Vekili Avni Göktürk, Fethi Bey'in önergesini, 15 Ağustos 1956'da cevaplamıştır. Avni Bey, TBMM'de gerçekleşen müzakerelerin neşredilmeyeceğine dair, vekâleti tarafından

³⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt:15, Birleşim: 22, s.356.

³⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt:15, Birleşim: 22, s.356, 357.

³⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, Birleşim: 22, s.358,359.

³⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 91, s.405.

Ankara ve İstanbul savcılıklarına herhangi bir emir verilmediğini ifade etmiştir. Savcılıklar tarafından bazı gazete idarelerine böyle bir tembihatta bulunulmuşsa bunun kendi sorumlulukları dâhilinde olmadığını belirtmiştir. Önergede TBMM müzakerelerinin hepsinin değil, bazı kısımların neşredilmemesinin tebliğ edildiğinin anlaşılakta olduğunu ifade etmiştir. Meclis müzakerelerinin aleniliğine ve neşrine ilişkin maksadın Meclis'te gerçekleşen muamelelerden halkı haberdar etmek olduğunu söylemiştir. Meclis müzakerelerinde zaman zaman istenmeyen konuşmaların meydana geldiğini ve bu konuşmaların neşredilmesinin kimseye fayda sağlamayacağını, dolayısıyla savcılıkların tenkidini gerektiren herhangi bir durumun olmadığını da beyan etmiştir.³⁵⁸

Fethi Bey'in 9 Ağustos 1956 tarihinde sunduğu önergesi, gül ve gülyağı üreticileri tarafından kurulan gülbirlik ile ilgilidir. Ekonomi ve Ticaret Vekâletine yönelttiği önergesi şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Muhterem Reisliğine

1. Gül ve gül yağı üreticileri kooperatifleri tarafından Isparta'da teşkil olunan 'Gülbirlik'e katılmayan kooperatifler var mıdır ve hangileridir?
2. 2834 ve 2836 sayılı kanunlar üreticilerin kooperatifler, kooperatiflerin de birlik halinde teşkilatlandırılmalarını istihdaf ettiğine göre vekâletinizce bütün kooperatiflerin 'Gülbirlik'e girmeleri için ne gibi tedbirler alınmıştır?
3. Gülbirliğe ve birlik dışındaki kooperatiflere bugüne kadar Ziraat Bankasınca hangi neviden ve ne miktarda kredi verilmiştir?
4. Gülbirliğin halen elinde mevcut geçen yıllardan müdevver yağ stoku ne kadardır?
5. Ziraat Bankasının bu mevsim yağları için Gülbirliğe ve birlik dışındaki kooperatiflere açtığı kredi ne kadardır.
6. Vekâletiniz gül yağının değerlendirilmesi ve sürümü için ne düşünmektedir?³⁵⁹

Fethi Bey'in sorusuna Ekonomi ve Ticaret Vekili Zeyyat Mandalıncı 17 Kasım 1956'da yanıt vermiştir. Cevabında hükûmetin bu konuda gerekli çalışmaları yaptığını belirtmiş, üreticilere açılan kredilerin miktarını izah etmiştir. Gülbirliğin eline geçen mevcut yağ stoklarını kg cinsinden açıklamıştır. Gül yağı kalitesinin rakip ülke olan Bulgaristan'dan daha düşük olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple ihracatında zorlukların yaşandığını açıklayarak, kalitenin arttırılması için çalışmalar yapıldığını belirtmiştir.³⁶⁰

Fethi Çelikbaş'ın 9 Ağustos 1956 tarihinde sunduğu diğer soru önergesi Burdur merkezde görev yapan eğitim alayının bulunduğu arsaya yöneliktir. Milli Müdafaa Vekâletine yönelttiği soru önergesi şöyledir:

³⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 91, s.405, 406.

³⁵⁹ "Çelikbaş'ın Meclise Verdiği Soru Önergesi" Cumhuriyet, 13 Ağustos 1956, s.1

³⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 5, s. 97, 98.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Reisliğine

1. Burdur vilâyet merkezinde vazife gören eğitim alayının bazı vatandaşların halen vergilerini dahi ödemekte devam ettikleri tapulu tarlaları üzerinde, tarlalar istimlâk olunmadan veya satın alınmadan, yerleşmiş ve bu araziyi fiilen işgal etmekte bulunmuş olduğu bizzat ilgili vatandaşlar tarafından ifade olunmaktadır. Bu iddia varit midir ?
2. İddia varit olduğu takdirde hangi tarihte işgal olunmuştur? İşgal tarihinden itibaren ilgililerden şikâyet edenler olmuş mudur? Olmuşsa şikâyet tarihinden bugüne kadar vekâletinizce ne muamele yapılmıştır?
3. Alâkalılar işgalden sonra dahi vergisini ödediklerini iddia ettiklerine göre, ödenen vergiler de dâhil olduğu halde, tarlaların bedellerini vekâletiniz ne zaman mal sahiplerine ödeyecektir?³⁶¹

Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin, 11 Ocak 1957'de önergeye cevap vermiştir. Şemi Bey, eğitim yerinin valilik ve belediye ile ortak tespit edildiğini ifade etmiştir. Böyle bir eğitim merkezinin Burdur'a gönderilmesinin vilayet merkezine ekonomik bakımdan faydalar getireceği göz önünde bulundurularak gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Sahipli yerlerin belediye tarafından satın alındığına dair belediye encümeninin onaylı kararının vilayete gönderildiğini belirtmiştir. Sahipli sahaların dönümünün 5 liradan mal edildiğini, belediye başkanı tarafından bizzat resmi belgeyle teslim olunduğunu vurgulamıştır. Belediyenin iyi niyetine rağmen bazı şahısların araziyi devretmeyecekleri göz önünde bulundurulduğu için, şimdilik kiraya verilmesinin lüzumlu görüldüğünü açıklamıştır.³⁶²

Fethi Bey'in başka bir yazılı soru önergesi, 15 Ekim 1956 tarihli olup şekerin fabrikalardaki sanayi maliyetine, Suriye'ye ihraç edilen şekerin satış ve ödeme şartlarına, ihraç pazarlarındaki durumuna dairdir. Önergeyi, İşletmeler Vekili Samet Ağaoğlu, 22 Kasım 1956'da cevaplamıştır. Cevabında şekerin sanayi maliyetini, Suriye'ye ihraç olunan şekerin tonunu ve fiyatını açıklamış, Türkiye'nin Yunanistan, Suriye, Irak, İran, Ürdün gibi ülkelere şeker ihraç ettiğini bildirmiştir.³⁶³

Fethi Bey'in diğer yazılı soru önergesi 19 Ekim 1956 tarihlidir. Fethi Bey önergesinde Balıkesir vilayetinin Savaştepe kazasındaki HP merkezinin levhasının indirildiğini belirtmiştir. Bunu yapanların ise; Jandarma kumandanı, tapu memuru ve DP ilçe başkanı ve belediye başkanı olduğu yönündeki söylentileri dile getirmiştir. Söz konusu olayı gerçekleştirenler hakkında herhangi bir işlemin yapılıp yapılmadığını sormuştur.³⁶⁴ Dâhiliye Vekili Avni Göktürk, 14 Kasım 1956 tarihinde verdiği cevabında haberin alındığı andan itibaren gerekli işlemlerin yapıldığını,

³⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 16, Birleşim: 24, s.58

³⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 16, Birleşim: 24, s. 59.

³⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 7, s.132, 133.

³⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 3, s.58.

durumun öneminin dikkate alındığını ve bu işe dâhil olan şahıslar hakkında tahkikatın açıldığını belirtmiştir.³⁶⁵

Fethi Bey, 9 Mayıs 1957’de sunduğu başka bir soru önergesinde belediyelerin, vekâletlerle haberleşme yapmalarını yasaklayan herhangi bir genelgenin olup olmadığını sormuştur. Önergeyi, Dâhiliye Vekili Namık Gedik 18 Mayıs 1957 tarihinde cevaplamıştır. Cevabında, il merkez ve çevresindeki belediyelerin yazışmalarının vali vasıtasıyla yapmalarının kanunun maksadına uygun olacağını belirtmiştir. Bu yolda devlet şurasınca karar alındığını ifade etmiş ve keyfiyetin valiliklere genelge şeklinde bildirildiğini açıklamıştır.³⁶⁶

Fethi Bey’in 10 Mayıs 1957 tarihli önergesi, Kıbrıs Adası’na yöneliktir. Fethi Bey, İngiltere Hükûmeti adına adanın taksimine dair yapılmış herhangi bir taahhüdün mevcut olup olmadığını sormuştur.³⁶⁷ Başvekilin, 3 Mayıs 1957’de Bursa’da Kıbrıs konusunda yaptığı konuşmada İngiltere’nin taksime taraftar olduğunu, bu hususta açık beyanda bulunduğunu ve hükûmetimize teminat verdiğini ifade ettiğini açıklamıştır.³⁶⁸ Fethi Bey’in bu hususta Başvekil Adnan Menderes’ten konuyla alâkalı cevap istediği önergesi şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Umumi efkârımızı çok yakından ilgilendiren bu mevzuda, İngiltere hükûmeti mensuplarının ve temsilcilerinin bugüne kadar umuma açıklamış oldukları beyanlarına göre adadaki Türk ve Yunan cemaatlerinin, halkın kendi mukadderatının tayin hakkının istimali hususunda müsavi muameleye tabi tutulacakları ancak taksimin bu müşavirliğin tahakkuku bakımından sadece bir ihtimal ve herhalde kısa bir zaman zarfında derpiş edilmesi mevzu bahis olmayan bir ihtimal olduğu bilinmekte ve taksim mevzuunda memleketimize karşı İngiltere tarafından yapılmış herhangi bir taahhüdün mevcudiyeti bulunmamaktadır. Halbuki bu meselede İngiltere hükûmetinin hat-ı hareketinin her noktasının bilinmesindeki fayda aşikârdır. Bu itibarla İngiltere hükûmeti adına adanın taksimine müteallik olarak yapılmış herhangi bir taahhüt var mıdır ve tarihi nedir? Mahzur yoksa mevzu bahis taahhüde ait metnin açıklanması.³⁶⁹

Fethi Bey’in önergesi cevap bulmamıştır.

Fethi Bey’in 16 Mayıs 1957’de sunduğu soru önergesi İzmit selüloz ve Kâğıt Fabrikaları Genel Müdürlüğü idaresinde iki genel müdür yardımcısının görevlerinden alındıklarının doğru olup olmadığına, teftiş vazifesinden alınarak vekâlet teftiş heyeti reisinin aynı işe memur edilip

³⁶⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 14, Birleşim: 3, s.58,59.

³⁶⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 19, Birleşim: 70, s.254, 255.

³⁶⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 19, Birleşim: 66, s.90.

³⁶⁸ “Bulutlar Dağılacak Mı?”, **Akis**, 2 Mart 1957, s.4.

³⁶⁹ **BCA**, 030 10 00 /38. 227 13.4.5. (9 Mayıs 1957).

edilmediğine yöneliktir. Önergeyi, İşletmeler Vekili Samet Ağaoğlu, 8 Haziran 1957 tarihinde cevaplamıştır. Samet Bey, müdür yardımcılarının farklı kurumlara tayin edildiklerini, vekâlet teftiş heyeti reisine son aylarda herhangi bir vazifenin verilmediğini ifade etmiştir.³⁷⁰

Fethi Bey'in 7 Haziran 1957'de sunduğu soru Dâhiliye Vekâleti'ne yönelttiği ve Adıyaman'da yaşanan asayişsizlik olaylarına yönelik takriri şöyledir:

Türkiye Büyük Meclisi Reisliğine

Adıyaman vilayetinde halka vaki umumi vazife temaslarımda asayişsizlikten sızlanan vatandaşlar oldu. Adam öldürmekten sanık bazı eşhasın, ciddi takibat yapılmamak yüzünden yakalanmamış olmalarının muhitte umumi bir endişe ve huzursuzluk sebebi olduğundan şikâyetler edildi. Bazı gençler korku içinde yaşadıklarını söylediler.

1. 1955 senesi haziran ayı başından beri Adıyaman vilayetinde adam öldürmekten sanık olup henüz yakalanmamış olanları var mıdır? Kaç kişidir? Vaka tarihi itibarıyla bildirilmesi.
2. Bunlar arasında yakalandığı halde kaçanlar var mıdır?
3. Hükümet bunların yakalanması için ne gibi tedbirler almıştır? Tedbirler kafi gelmemişse ne düşünülmektedir?
4. Vali hangi tarihten itibaren vazife başında değildir.

Fethi Bey'in önergesine Dâhiliye Vekili Namık Gedik, 29 Haziran 1957'de cevap vermiştir. Namık Bey, vilayette huzuru bozan gelişmelerin yaşanmadığını bildirmiştir. Suçların meydana geldiği sırada bulunamayan failerin güvenlik güçlerinin takibine alındığını, yakalanıp adliyeye teslim edildiğini belirtmiştir. Adıyaman valisinin ise sağlık sorunları nedeniyle 4 ay süreyle rapor aldığını ifade etmiştir.³⁷¹

Fethi Bey'in bir başka soru önergesi 7 Eylül 1957 tarihli olup Adıyaman'da Demokrat Adıyaman ve Fırat gazetelerine verilen resmi ilan parasının bildirilmesi ve bu gazetelerin neşriyata başladıkları tarihlere dairdir. Takrire Dâhiliye Vekili Namık Gedik cevap vererek gazetelerin neşriyata başladıkları tarihleri açıklamış, gazetelere verilen resmi ilan parasını listeler şeklinde sunmuştur.³⁷²

Fethi Bey'in 24 Mayıs 1958'deki soru önergesi, Burdur'un Yeşilova kazasına bağlı Aşağıkırılı Köyü muhtarına köyde huzursuzluğa neden olduğu gerekçesiyle soruşturma açılmasına dairdir. Fethi Bey, muhtar hakkında açılan soruşturmaya engel olunup olunmadığını sormuştur. Ayrıca, muhtarın, kaymakam tarafından görevinden uzaklaştırılmışken DP ileri gelenlerinin müdahalesi

³⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 79, s.140.

³⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 86, s.569.

³⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 89, s.632.

üzerine soruşturmadan vazgeçilip niçin göreve döndüğünün cevabını istemiştir. Bu konuda Burdur Valiliği tarafından yapılan uygulamayı sormuştur. Dâhiliye Vekili Namık Gedik, 3 Haziran 1958 tarihinde verdiği cevapta, muhtar hakkında soruşturma açıldığını, muhtarın vazife başında kalmasının soruşturmanın seyrine herhangi bir engel teşkil etmediğini belirtmiştir. Söz konusu muhtarın görevinden uzaklaştırılmasının gerekli olmadığı yönünde dosyasının Cumhuriyet Savcılığına teslim edildiğini ve bunun Burdur Valiliğinden bildirildiğini beyan etmiştir.³⁷³

Fethi Bey'in 13 Kasım 1958 tarihindeki önergesi, son kredi ve hibe paralarından, kredilere ait faiz nispetiyle ödeme vadelerinin ne olduğu yönündedir. Takriri, 25 Aralık 1958 tarihinde Maliye Vekili Hasan Polatkan cevaplamıştır. Cevabında kredi mahiyetinde bulunanları ve kredilerin vadeleriyle faiz nispetlerini sayısal verilerle liste şeklinde açıklamıştır.³⁷⁴

Fethi Bey'in 13 Mart 1959 tarihinde sunduğu önerge, Dâhili Nizamnamede yapılan son düzenlemelerin ardından milletvekillerinden kimlere ne yönde ceza verildiğine yöneliktir. Milletvekillerinin mensup oldukları partiyle birlikte cezaların verildiği birleşim tarihlerinin bildirilmesini rica etmiştir. TBMM Başkan Vekili Mahmut Goloğlu, 17 Nisan 1959 tarihinde verdiği cevapta milletvekillerinin isimlerini, mensup oldukları partileri, ceza aldıkları tarihleri tablo şeklinde sunmuştur.³⁷⁵

Fethi Bey'in 23 Mart 1959 tarihli soru önergesi, Burdur'un merkez kazasına bağlı Çine Köyü muhtarının görevden alınmasının sebebine yöneliktir. Dâhiliye Vekili Namık Gedik 25 Mayıs 1959'da verdiği cevabında muhtarın vazifesini suistimal ettiğine dair ihbarın yapıldığını açıklayarak hakkında açılan tahkikatın neticelenmesine kadar görevinden el çektirildiğini bildirmiştir.³⁷⁶

Fethi Bey'in, 23 Mart 1959 tarihli önergesinde Zürih ve Londra'da gerçekleşen Kıbrıs müzakerelerine kimlerin katıldığının isimlerini istemiştir. Takriri, 18 Ocak 1960'ta Dış İşleri Vekili adına, Namık Gedik cevaplamıştır. Cevabında müzakerelere iştirak edenlerin isimlerini ve hangi vazifeye katıldıklarını açıklamıştır.³⁷⁷

Fethi Bey, 24 Mart 1959'da sunduğu önergesinde Burdur'un Merkez kazasına bağlı Düğer Köyü'nden Hacılar Köyü'ne gidilen yolun 1953'ten bu yana hâlâ niçin yapılmadığını, içme suyu

³⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 5, Birleşim: 3, s. 136, 137.

³⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 19, s.299.

³⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 58, s.345.

³⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim:72, s.268,269.

³⁷⁷ Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Zürih toplantısında bulunacağı için onun dönüşüne kadar kendisine Dâhiliye Vekili Namık Gedik'in vekillik edeceğine dair Cumhurbaşkanı tezkeresi yayınlanmıştır. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 25, s.227.

tesisatının ise, 1959 yılı içinde tamamlanıp tamamlanmayacağını sormuştur. Nafia Vekili Tevfik İleri, 13 Haziran 1959 tarihli cevabında iki köy yolunun 1959 yılında tamamlanacağını, Düğür Köyü'nün içme suyunun bu yılki programa alındığını Burdur Valiliğinden gelen bilgi doğrultusunda ifade etmiştir.³⁷⁸

Fethi Bey'in, 24 Kasım 1959 tarihinde sunduğu soru önergesi, askeri eğitim merkezlerinde sürekli vazife görenlerin lojmanları hakkında ne düşünüldüğüne dairdir. Sorusunu Milli Savunma Vekili Ethem Menderes, 11 Aralık 1959'da cevaplamıştır. Ethem Bey, cevabında sürekli vazife görenlerin iskân edilmeleri için lojman inşaatının vekâlet tarafından bir programa bağlandığını ifade etmiştir.³⁷⁹

Fethi Bey, at yarışlarından elde edilen paranın nerelere harcandığına yönelik soru önergesini 24 Kasım 1959 tarihinde sunmuştur. Fethi Bey'in Ziraat Vekiline yönelttiği soru önergesi şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine

17 Haziran 1957 tarih ve 7000 sayılı at yarışları hakkındaki 6132 Sayılı Kanuna ek kanunla Ziraat Vekâleti emriyle kullanılmak üzere ihdas olunan hususi fonda 1957, 1958 yıllarında toplanan para miktarı nedir? Bu paradan nerelere ve ne miktar sarf olunmuştur?

Ziraat Vekili Nedim Ökmen, 8 Ocak 1960'ta verdiği cevabında 1957 ve 1958 yıllarına ait at yarışları gelirlerini, tablolar hâlindeki veriler yoluyla açıklamıştır. Gelirlerin bir kısmının bazı şehirlerdeki hipodromların yapımında kullanıldığını ifade etmiştir.³⁸⁰

Fethi Bey'in 12 Aralık 1959 tarihli soru önergesi Amerikan Sefarethanesi ve Amerikan kütüphanesinin yakınlarındaki patlamaya yöneliktir. Önergesi şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine

27 Ocak 1958'de Ankara'da Bağdat Paktı Vekilleri Konseyi'nin toplantısının arifesinde geceleyin (26 Ocak gününü 27'ye bağlayan gecede) saat 23.45'te Amerikan Sefarethanesi arka bahçesindeki saç barakanın önünde ve takriben 45 dakika sonra da 0.30'da Yenişehir'de Konur Sokakta 9 numaralı Amerikan Kütüphanesi isimli binanın bahçe duvarı dâhilinde infilaklar olduğu ve alakalı makamların derhal tahkik ve takip vazifesine başladıkları Ankara Valiliğinin 27 Ocak günü gazetelerde neşredilen tebliği ile kamuoyuna duyurulmuştu.

O tarihten bugüne kadar dost ve müttefik Amerika'nın sefarethane ve kütüphane binalarının yakınlarında patlayan bomba hadisesinin tahkik ve takibi işinden ne netice alınmıştır? Mesuller

³⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim: 81, s.850.

³⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 10, Birleşim: 15, s.384.

³⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 23, s.187.

tespit edilmiş midir? Edilmişlerse haklarında ne muamele yapılmıştır? Edilmemişlerse sebebi nedir?

Dahiliye Vekâleti merkez teşkilatında bu çeşit kanun dışı tedhiş olaylarını tahkik ve takip eden daire ve şube müdürlüğü hangisidir?

Dâhiliye Vekili Namık Gedik, 13 Nisan 1960'ta verdiği cevapta, hadisenin gerçekleştiği andan bu yana bütün imkânların seferber edildiğini, failerin ortaya çıkarıldığını, gerekenin yapıldığını, ancak memleketin selameti açısından isimlerinin açıklanmayacağını belirtmiştir.³⁸¹

Fethi Bey'in 23 Aralık 1959 tarihli önergesi, Denizli vilayetindeki bazı ovaların sulanması için herhangi bir proje tesis edilip edilmediği yönündedir. Nafia Vekili Tevfik İleri, 13 Nisan 1959 tarihinde verdiği cevabında, ovaların sulanmasına dair çalışmalar yapıldığını, hangi ovanın sulama ihtiyacının nasıl karşılandığını detaylı bir şekilde ifade etmiştir.³⁸²

Fethi Bey'in 26 Aralık 1959 tarihli önergesi vatandaşların ihtiyaçları için otomobil ithaline izin verildiği halde cip ithaline niçin müsaade edilmediği yönündedir. Maliye Vekili Hasan Polatkan, 4 Ocak 1960 tarihinde verdiği cevapta her iki taşıtın da ithaline izin verildiğini belirtmiştir. Bunun otomobil şeklinde tek başlık altında ele alındığını ve dolayısıyla cip ithalini yasaklayan herhangi bir durumun bulunmadığını söylemiştir.³⁸³

Fethi Bey'in 2 Şubat 1960 tarihli soru önergesi, Denizli Vilayeti Bozkurt Nahiyesi'nin kaza haline getirilmesinin düşünülüp düşünülmediğine yöneliktir. Dâhiliye Vekili, 18 Mayıs 1960 tarihli verdiği cevapta işlemlerin inceleme aşamasında olduğunu, İl İdaresi Kanunu'na uygun olarak işlemlerin yapılması halinde nahiyenin kaza haline geleceğini açıklamıştır.³⁸⁴

Fethi Bey'in, 3 Şubat 1960 tarihinde sunduğu önerge, Türk parasının kıymetini koruma hakkında Resmi Gazete'de neşredilen kararlar kurulan kambiyo karşılık fonunun aylara göre dağılımı açısından biriken miktarına yöneliktir. Maliye Vekili Hasan Polatkan, Fethi Bey'e 15 Nisan 1960 tarihinde cevap vermiş ve cevabında bunların ay sonu itibarıyla bakiyelerini gösteren listeyi açıklamıştır.³⁸⁵

³⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 60, s.255.

³⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 57, s.176,177.

³⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 34, s.598.

³⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 68, s.505.

³⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 57, s.174.

Fethi Bey'in 15 Nisan 1960 tarihli son soru önermeleri, Burdur'un Bucak kazasına bağlı Boęazköy³⁸⁶, 27 Nisan 1960 tarihli Burdur'un Ağlasun kazasına bağlı Mamak Köyü'nün içme suyu ihtiyacına dair ve yine aynı tarihli Burdur Belediyesi'ne 1959'da verilen borcun yardım yapılmak suretiyle hesaba geçirilmesi hususunda ne düşünöldüğüne dair önermeleridir. Bunlara cevap verilmemiştir.³⁸⁷

2.4. Bakanlıkları Sürecinde Cevapladığı Soru Önermeleri

Fethi Çelikbaş, Birinci Menderes Hükümeti'nde Devlet ile Ekonomi ve Ticaret Vekillikleri yapmış³⁸⁸, İkinci Menderes Hükümeti'nde ise, kısa bir süreliğine İşletmeler Vekilliği'ne tayin edilmiştir.³⁸⁹ Fethi Bey, vekillikleri esnasında kendisine yöneltilen, yazılı ve sözlü olmak üzere 32 soru önermesine muhatap olmuştur. Fethi Bey'in cevapladığı soru önermelerinin 9'u sözlü, 21'i ise, yazılıdır. Fethi Bey, Devlet Vekilliği sırasında 4 sözlü soru, Ekonomi ve Ticaret Vekilliği esnasında 22 yazılı ve 4 sözlü soru önermesine, İşletmeler Vekilliği'nde ise, 1 yazılı ve 1 sözlü soru önermelerini cevaplamıştır.

2.4.1. Devlet Vekili Olarak Cevapladığı Soru Önermeleri

Fethi Bey, Devlet Vekilliği görevindeyken sözlü soruların ikisini Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller, birini Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, diğerini ise Kars Milletvekili Sırrı Atalay sormuştur. Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in sözlü soru önermelerinden ilki, 17 Kasım 1952 tarihli olup mesken konusuna dairedir. Boyacıgiller takririnde:

1. Memleketimizde kiralarn günden güne arttığı, mesken darlığına, kira ve arsa spekülasyonlarına yol açtığı bilindiğine göre hükümetin buna kayıtsız kalma sebeplerini,
2. Hükümetin niçin vatandaşlarına ev yapmak için çaba harcamadığını,
3. CHP zamanında doğuda memurlar için mesken inşa etmek üzere adımlar atıldığı halde bunun devam ettirilmeme sebeplerini,
4. Mesken meselesinin halledilmesinde Emlak ve Kredi Bankası'nın girişimlerinin yeterli olup olmadığını,
5. Söz konusu bankanın Ankara'da yapılan apartmanlara ve dar gelirli vatandaşlara tahsis ettiği kredi miktarını,

³⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 57, s.161.

³⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 61, s.271.

³⁸⁸ **Dünden Bugüne Başbakanlık**, 1920 -2004, İbrahim Karaer (Haz.), Ankara, 2004, s. 244, 245

³⁸⁹ Karaer, a.g.e., s.247.

6. Bu kredilerden kaç milletvekilinin yararlandığını ve bunların isimlerini,
7. Hükûmetin mesken konusunda topyekûn aldığı tedbirleri,
8. Devlet elinde olan demir, çimento, kereste, tuğla fabrikalarının memur, işçi, köylü, esnaf arasında durumu iyi olmayanlara maliyetleri üzerinden verilmesi için ne gibi tedbirlerin alındığını,
9. İnşaat malzemelerinin fiyatlarını düşürmek için gereken mali ve kanuni tedbirlerin neler olduğunu,
10. Emlak ve Kredi Bankası'nın yanında, vatandaşların mesken ihtiyaçlarını sağlamak için diğer milli bankalarımızın da bu konuda kredi vermelerini sağlamak için yapılması gereken düzenlemeleri,
11. Saraçoğlu Mahallesi'nde açık arttırma yolu ile işçiler ve memurlar arasında az gelirli vatandaşlara evlerin satılıp satılmadığını,
12. Emekli Sandığı ve işçi sigortalarının biriken 400.000.000 sermayesinin memurlara ve işçilere ev yapılmasına tahsis edilmesi durumunu,³⁹⁰
13. İşçi Sigortaları Kurumu ve Emekli Sandığı'nın mesken davalarının hallinde rol oynaması mümkünken, mensuplarının mesken ihtiyaçlarını mesken kooperatifleri ile banka kredileri sistemi içinde halletmeye imkân olmadığı dikkate alınarak cüzi bir faizle bu iki kurumun kredi vermeleri için hükûmetçe alınan tedbirleri sormuştur.

Fethi Bey, 7 Mayıs 1953 tarihinde önergeyi cevaplamıştır. Fethi Bey'in verdiği cevaplar şu şekilde sıralanabilir:

1. Hükûmetin iktidara geldiğinden beri ülkedeki kiraların yüksekliğini göz önünde bulundurduğunu, bunu gidermek adına mali ve iktisadi alanda gerekli tedbirleri aldığını söylemiştir. Mali sahadaki tedbirleri, Emlak ve Kredi Bankası'nın inşaat kredisi olarak ayırdığı miktarın 1950'den 1952'ye kadar artış gösterdiği şeklinde açıklamıştır. İktisadi sahadaki tedbirler olarak ise, mevcut çimento sanayisinin genişletildiğini ve inşaat demiri üretiminin arttığını söyleyerek inşaat kerestesinin gümrük vergisinden muaf tutulduğunu belirtmiştir.
2. Mesken konusu ile uğraşmak üzere bazı devletlerde olduğu gibi, müstakil bir vekâlet politikasının düşünülmediğini ifade etmiştir. Bunların dışında mevcut bina yapımı, Teşvik Kanunu'nun aksayan yönlerini ıslah etmek için hazırlanan kanun tasarısının Meclis'e sunulduğunu söylemiştir.
3. Yurdun bazı bölgelerinde memur evlerinin yapıldığını belirtmiştir.
4. Mesken davasının görülmesinde Emlak ve Kredi Bankası'nın önemine vurgu yapmış, bunun en bariz kanıtının Ankara olduğunu söylemiş ve bankanın son zamanlardaki faaliyetlerini bütün memlekete yayma yolunda olduğunu açıklamıştır.

³⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İctima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 78, s.84.

5. Emlak ve Kredi Bankası'nın Ankara'daki mesken inşaatı ve diğer inşaatlar için verdiği kredi miktarını belirtmiştir.
6. Bankadan kredi alanların isimlerinin açıklanmasının Bankalar Kanunu'na göre uygun olmadığını söylemiştir.
7. Milli Koruma Kanunu'nun düzenlenme meselesinin kanunla kabul edildiğini açıklamıştır.
8. Soruyu iki kısımda cevaplamıştır.
 - a. Fabrikaların dağıtımı kast ediliyorsa, Devlet İktisadi Teşekkülleri elinde bulunan müesseselerden bazılarının anonim şirket haline dönüştürülmesi prensibi üzerinde çalışıldığını belirtmiştir.
 - b. Fabrika mamullerinin dağıtımı kast ediliyorsa, Devlet İktisadi Teşekkülleri'ne ait fabrika mamulleri maliyetlerine normal bir işletme gereği, belli sınırlar dâhilinde ilave olarak satıldığını, demir ve çimentonun bundan muaf tutulduğunu belirtmiştir.
9. İnşaat malzemesi fiyatlarının düşürülmesi için gerekli tedbirlerin alındığını söylemiştir.
10. Emlak kredisinin uzun vadeli ve düşük faizli yatırım kredisi olduğunu, diğer milli bankaların böyle bir krediyi temin etmeye elverişli bulunmadıklarını vurgulamıştır.
11. Ankara'da söz konusu muhitteki evlerin açık arttırma suretiyle veya memur ve işçilere satılması hakkında hükümet tarafından alınan herhangi bir kararın olmadığını ifade etmiştir.
12. ve 13. sorulara verdiği yanıtta ise, Emekli Sandığı'nın biriken sermayesi ile meskeni olmayan memurlara ev yapılması hususunun incelendiğini dile getirmiştir.³⁹¹

Mesken konusunu ülkenin ana meselelerinden biri olarak değerlendiren Abdurrahman Boyacıgiller, Fethi Bey'in cevabının ardından tekrar söz alarak hükümetin mesken konusunda gerekli tedbirleri almadığını iddia etmiştir. Bu davanın ilerleme kaydetmediğini, planlı bir şekilde çalışmaların yapılmadığını vurgulamıştır. Ankara'da bir yıl içinde çok sayıda bina yapılmasına rağmen, kira bedellerinin yüksek olduğunu söylemiştir. Boyacıgiller, ülkedeki mesken sıkıntısını Avrupa ile kıyaslamış, onlardan örnekler vererek sorunun çözülmesini istemiştir. Mesken meselesinde programsız çalışıldığının, hükümetin belli bir mesken politikasının olmadığını altını çizmiştir. Emlak ve Kredi Bankası'nın bu meseleyi halletmekte yetersiz olduğunu, Milli Koruma Kanunu'nun inşaat malzemesi fiyatlarının yükselmesine engel olamadığını ifade etmiştir.³⁹²

Fethi Bey, Boyacıgiller'in eleştirilerine karşılık olarak, hükümetlerin mesken politikasının o memleketlerin içinde bulunduğu mali, iktisadi ve sosyal politikalarının toplamı olarak değerlendirildiğini söylemiştir. Bunun dışında, ayrıca bir mesken politikası diye bir durum olmadığını belirtmiştir. Hükümetin inşaat malzemeleri üretimini arttırma yoluna gittiğini, fiyatların düşürülmesi hususunda çaba harcadığını ifade etmiştir. Başka ülkelerle yapılan kıyaslamının doğru

³⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 78, s.85, 86.

³⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 78, s. 87, 88.

olmadığını, ülkenin şartları neye elverişli ise ona yönelik tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Hükûmetin inşaat malzemeleri üzerinde önemle durduğunu, fakat bunun hemen halledilebilecek bir mesele olmadığını vurgulamıştır.³⁹³

Abdurrahman Boyacıgiller, konuyla ilgili tekrar söz alarak, işçilerin mesken davalarını halletmek için küçük çaplı tedbirlerle yetinildiğini vurgulamıştır. Vatandaşa ev yapma kolaylığının sağlanmadığı takdirde, ülkenin gecekonda meselesiyle karşı karşıya kalacağını belirtmiştir. Memurun barınma durumunun iyi olmadığını, bu sebeple doğuya gitmediğini söyleyerek hükûmetin eleştirileri kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Fethi Bey, bazı vilayetlerde memurlara mesken verilmesinin bir kanun konusu olduğunu söylemiş, bu konuda hükûmete gerekli salahiyet verilmesini içeren bir kanun teklifinin yapılabileceğini ifade ederek soru üzerindeki tartışmayı sonlandırmıştır.³⁹⁴

Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Bey'in diğer soru önergesi, 23 Şubat 1953 tarihlidir. Önergesinde, *Büyük Doğu Mecmuası'nın* günlük gazete haline geldiği tarih ile kapandığı tarihin ve bu süre içinde aldığı resmi ilan bedelinin ne kadar olduğunu sormuştur. Fethi Bey, 27 Mayıs 1953'te önergeyi cevaplamıştır. Adı geçen gazetenin 16 Mayıs 1952'den 19 Eylül 1952'ye kadar yayın hayatını sürdürdüğünü, günlük 122 nüsha bastığını ve bu müddet içinde 47.408 lira resmi ilan bedeli aldığı cevabını vermiştir.³⁹⁵

Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu, 1945'ten beri var olduğunu iddia ettiği anti demokratik kanunlarının DP tarafından tasfiye edildiğine yönelik önergesini 9 Mart 1953'te sunmuştur. Aradan geçen zamana rağmen, hükûmetin bu yönde fiili hareketinin olmadığını belirtmiştir. Bu konudaki ilim heyeti raporlarının yayımlanmadığını ifade ederek, bu raporların bilinmesinin faydalı olacağını söylemiştir. Devlet Vekili Fethi Çelikbaş, 24 Nisan 1953'teki cevabında hükûmetin bu meseleyi incelemek için bir komisyon görevlendirdiğini, komisyonun hazırladığı raporun kamuoyuna sunulmasını uygun görmediğini söylemiştir. Hükûmetin bu raporu gizli tutmak gibi bir niyetinin olmadığını da zikretmiştir. Söz konusu raporun bir nüshasını önerge sahibine takdim etmiştir.³⁹⁶ Cemal Reşit Eyüboğlu, Fethi Bey'in cevabının ardından tekrar söz almış, Adnan Menderes'in muhalefet yıllarında vaat ettikleri işlerden birinin hükûmete geldiklerinde antidemokratik kanunları hızla tasfiye edecekleri garantisini Meclis huzurunda vermek olduğunu hatırlatmıştır. Cemal Bey, muhalefet yıllarında bu meselenin belli başlı davacıları iken iktidara geldikten sonra aynı tavrın Adnan Menderes Hükûmeti tarafından gösterilmediğini vurgulamıştır. Fethi Bey'in sorularını yeterince açıklamadığını ifade etmiştir. Cemal Bey'in

³⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 78, s.88,89.

³⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 78, s.90.

³⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 88, s.425.

³⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 21, Birleşim: 72, s.486, 487.

ardından tekrar konuşan Fethi Bey, hükûmetin oluşturduğu komisyonların raporlarını her zaman ilan etme mecburiyetinin bulunmadığını söylemiş, ayrıca raporu kendisine takdim ettiğini belirtmiştir. Hükûmetlerin istedikleri mevzuları tetkik ettirmek için muhtelif ilim heyetleri veya ilim adamlarından oluşan komisyonlar kurduğunu ve bu komisyonlardan rapor istediklerini söylemiştir. Ancak heyetlerin bütün raporlarını neşretmesinin gereksiz bir külfete yol açacağını ifade etmiş, raporun neşredilmemesi hukukunun kamu prensipleri açısından uygun telakki edildiğini belirtmiştir.³⁹⁷

Fethi Bey'in cevapladığı bir başka soru önergesi, Kars Milletvekili Sırrı Atalay'a aittir. Sırrı Atalay, 27 Mayıs 1953 tarihli soru önergesinde Kars'ın iktisadi açıdan kalkınması için hükûmet tarafından hazırlanan bir programın olup olmadığını sormuştur. Fethi Bey, önergeye aynı gün cevap vermiştir. Vilayetler için ayrı ayrı iktisadi program yapmanın milli ekonominin bütünlüğü ile örtüşmediğini ifade etmiştir. Bu sebeple Kars için ayrıca iktisadi kalkınma programının yapılmadığını belirtmiştir. Hükûmetin programları genel olarak uyguladığını, bundan Kars'ın da istifade edeceğini açıklamıştır. Fethi Bey'in cevabını yeterli bulmayan Sırrı Atalay, bazı vilayetlere iktisadi kalkınmaları için uzmanların incelemelerde bulunduğunu söyleyerek hükûmetin beyanlarında zıtlıklar olduğunu söylemiştir. Fethi Bey ise, cevap olarak hükûmetin beyanlarında tezatlık olmadığını belirtmiş, ülkenin ekonomik kalkınması için vilayetlerin teker teker incelenmesinin bir ölçüt olduğunu, ancak bunun vilayetler için ayrı kalkınma hamleleri yapılacağı anlamına gelmediğini ifade etmiştir.³⁹⁸

Konuyla ilgili tekrar söz alan Sırrı Atalay, münferit iktisadi kalkınmanın yapılamayacağına göre, Türkiye'nin iktisadi açıdan kalkınması için Doğu vilayetleri adına hükûmetin "*dört başı mamur*" bir programının olup olmadığını sormuştur. Fethi Bey, Sırrı Bey'in sorusuna karşılık olarak, milli iktisadi yatırımın tespiti gerekli olduğunda ister vilayetlerden ister diğer yerlerden, herhangi bir mülki teşkilattan tetkiklerin yapılabileceğini belirtmiştir. Belirli bir vilayette iktisadi kalkınma planı yapmanın doğru olmadığını söylemiş, ülkede kalkınmanın bütün olarak ele alınmasının gerekliliği üzerinde durarak benzer yanıt vermiştir.³⁹⁹

2.4.2. Ekonomi ve Ticaret Vekili Olarak Cevapladığı Soru Önergeleri

Fethi Bey'in Ekonomi ve Ticaret Vekilliği sırasında cevapladığı soru önergelerinden ilki Yozgat Milletvekili Faik Erbaştan gelmiştir. Faik Bey'in önergesi, 20 Mayıs 1953 tarihlidir. Yerköy Petrol Ofisi Temsilcisi Şükrü Öncül adına ne kadar benzin, gaz, mazot ve muhtelif yağ

³⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 21, Birleşim: 72, s.488,489.

³⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 88, s.446, 447.

³⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 88, s.448.

sevk edildiğine dairdir. Fethi Bey, 11 Haziran 1953 tarihinde önergeye verdiği cevapta kaç teneke benzin, gaz, mazot ve muhtelif yağların sevk edildiğini rakamlarla göstermiştir.⁴⁰⁰

İzmir Milletvekili Tarık Gürlek'in 6 Mayıs 1953 tarihli sözlü soru önergesi, *Tütün Ekicileri Ortaklığı Kanun Tasarısı'nın* Ziraat Komisyonu'nda incelendikten sonra Ticaret Komisyonu'nda görüşüldüğü sırada hükümet tarafından hangi sebeplerle geri alındığına dairdir.⁴⁰¹ Fethi Bey, 9 Aralık 1953'teki cevabında söz konusu kanun tasarısının Ticaret Komisyonu'nda incelenirken mevzuata uygun olmayan kararların yer aldığına anlaşıldığını belirtmiştir. Bu sebeple de tasarının Meclis Genel Kurulu'nda tekrar incelenmek amacıyla komisyona iade edileceğine karar verildiğini açıklamıştır.⁴⁰²

Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın 18 Mayıs 1953 tarihli soru önergesi, Arpaçay'ın Kızılçakçak Bucağı'ndaki Tarım Kredi Kooperatifleri'nin yaptığı seçimlerin iptalinin sebeplerine dairdir. Sırrı Bey, seçimde iktidar partisine mensup adayların kazanamadıkları için bu yola başvurulduğuna dair iddialarının doğruluğunu sormuştur. Fethi Bey, 9 Aralık 1953'teki cevabını seçim sırasında bulunan ajans müdüründen aldığı bilgiye göre vermiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Ana Mukavelesi'nin maddeleri gereğince Genel Kurul'a 2, Hakem Kurulu'na 3 üyenin seçilmesi gerekirken toplantıya katılanların bir kısmının toplantıyı terk ettiklerini, orada kalanların da iki taraflı aday göstermesi sebebiyle, çoğunluğun ne tarafa yöneleceğinin anlaşılmamış olmasından dolayı seçimin iptal edildiğini, seçimlerin yenileneceğini ifade etmiştir. Fethi Bey, ayrıca kooperatiflerin mesleki bir kuruluş olduklarını ve dolayısıyla toplum menfaatine hizmet vermek amacıyla yapılandıklarını, vekâlet tarafından buralarda herhangi siyasi bir etkinin bulunmamasına özen gösterildiğini belirtmiştir.⁴⁰³

Sırrı Atalay'ın 23 Mayıs 1953'te sunduğu yazılı soru önergesi ise; Kars, Ardahan, Sarıkamış ve Iğdır'da Yapı Kredi ve Emlâk Bankaları'nın birer şube açarak bu yerlerin imarına yönelik faaliyetlerin yapılıp yapılmayacağına yöneliktir. Fethi Bey, önergeyi 30 Haziran 1953'te cevaplamıştır. Emlâk ve Kredi Bankası'ndan alınan bilgiye göre; bankanın Erzurum şubesinin Mayıs 1953'te faaliyete geçtiğini ifade etmiştir. Kars, Ardahan, Sarıkamış'ın da faaliyet sahasına alınması için gerekli tetkiklerin yapılacağı bilgisini vermiştir. Mesken ve inşaat yardımlarının söz konusu diğer vilayetlere ve sahalara da yapılacağını ifade etmiştir. Emlâk ve Kredi Bankası'nın özel bir teşkilat olduğunu, çalışma şekline ve nerede şube açacağına bankanın kendisinin karar verdiğini söylemiştir.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 23, Birleşim: 94, s.159.

⁴⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.85.

⁴⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.86.

⁴⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.83, 84.

⁴⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 24, Birleşim: 112, s.901, 902.

Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu'nun, 30 Mayıs 1953 tarihli soru önergesi, 1950-1953 yılları arasında yabancı ülkelere satılan hububat miktarına yöneliktir. Ayrıca Toprak Mahsulleri Ofisi'nin alıcılarla yaptığı sözleşmelerin hükümlerine, 1950 ve 1953 yılları arasında satın alınan hububatın ülke içindeki satış miktarlarını sormuştur.⁴⁰⁵ Fethi Bey, 29 Haziran 1953 tarihli cevabında kampanya yılları itibarıyla hububatın cinsini ve alımlarını gösteren tabloyu sunmuştur. Ülke içinde yapılan satışları; halka ekmeklik ve yemeklik satışı, tohumluk satışları, askeri satışlar ve resmi dairelere yapılan satışlar şeklinde sıralamıştır. Kaç ton hububat satıldığını da açıklamıştır. Yabancı ülkelere yapılan hububat satışlarının buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır şeklinde olduğunu söylemiştir. Hangi üründen ne miktarda satış yapıldığını, yıllara göre ayrıntılı şekilde açıklamıştır. 1950 yılında ise ihracatın yapılmadığını ifade etmiştir.⁴⁰⁶

Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in 30 Mayıs 1953 tarihli önergesi, 1950-1953 yılları arasında Maadin Nizamnamesi Ek Kanunu'na göre yapılan müracaatların sayısını ve Maden Genel Müdürlüğü'nden işletme ruhsatı almak isteyenlere yönelik uygulama usullerine dairdir. Ayrıca bazı milletvekillerinin müdürlüğe baskı yaparak ruhsat talebinde bulunan vatandaşlar arasında adaletsiz durumlara sebebiyet verdikleri iddialarının doğru olup olmadığını sormuştur.⁴⁰⁷ Fethi Bey, 30 Haziran 1953'te verdiği cevabında, maden işlerinin eskisine oranla kıyaslanamayacak kadar iyileştiğini söylemiştir. Maden Genel Müdürlüğü'nün mevcut sınırlı kadrosuyla talepleri zamanında karşılayamadığını, bu sebeple 1953 Haziran ayında 20.000'e yakın evrakın devredildiğini belirtmiştir. Maden arama ruhsatına yönelik müracaatların kayıtlara geçmek üzere sıralandığını açıklamıştır. Vatandaşların bazılarının işlerinin zamanında sonuçlanmadığına dair şikâyetlerini bildirdiklerini ve bunlar arasında milletvekillerinin de bulunduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, milletvekillerinin kendi müracaatlarının önce yapılması yönünde herhangi bir baskılarının olmadığını ifade etmiştir. Müracaat edenlerin miktarlarının ve kimler olduğunun kayıt altına alınmadığını belirtmiştir.⁴⁰⁸

Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in 30 Mayıs 1953'te sunduğu bir başka önergesi, Ziraat Bankası tarafından 1946-1953 yılları arasında köylüye yapılan yardımların miktarı, Marshall ve karşılıklı güvenlik yardımlarından ne kadarının köylüye aktarıldığı yönündedir. Ayrıca, doğu illerine ve bazı seçim çevrelerine imtiyazlı uygulama yapılmasının sebeplerini sormuştur. Fethi Bey, önergeyi 7 Temmuz 1953'te cevaplamıştır. Ziraat Bankası kanalıyla açılan kredilerden 1946-1953 yılları arasında olanları tablo şeklinde açıklamıştır.

⁴⁰⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 23, Birleşim: 98, s. 310, 311.

⁴⁰⁶ Ekonomi ve Ticaret Vekili Fethi Çelikbaş, milletvekilinin sorusunu yazılı olarak detaylı bir şekilde cevaplandırmış ve hangi ülkelere, hangi tarihlerde ihracat yapıldığını tablolarla belirtmiştir. Ayrıca ihracatı yapılan ürünlerin neler olduğunu da ayrıntılı şekilde açıklayan Fethi Bey, hangi ülkelerle bu yönde ticari ilişkilerimizin gerçekleştiğini de yazılı cevabındaki ekte belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 23, Birleşim: 98, s. 312-317.

⁴⁰⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 99, s.38

⁴⁰⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 99, s.38.

Marshall yardımından kredi yoluyla 1953 yılı nisan ayına kadar zirai vasıtaların ithal edildiğini belirtmiştir. Karşılıklı güvenlik yardımlarının 1952’de başladığını belirterek, bunların miktarını açıklamıştır. Çiftçilerin bu yardımlardan faydalanmaları için, öncelikle çiftçilik belgesi almaları gerektiğini ifade etmiştir. İllere yapılan yatırımların bankanın imkânları doğrultusunda olduğunu açıklamıştır. Ziraat Bankası’nın doğu bölgesine önem verdiğini, teşkilatı bulunmayan bazı ilçelere ajanslar açtığını ifade etmiştir. Doğudaki Ziraat Bankası teşkilatına tahsis edilen yatırımların geçen yıllara oranla arttığını zikretmiştir. Herhangi bir seçim bölgesine tercihli muamele yapılmadığını belirtmiştir.⁴⁰⁹

Konya Milletvekili Murat Ali Ülgen’in yazılı soru önergesi, 1 Haziran 1953 tarihlidir. Önerge, Fahri Fuat Orsan’ın Konya Ereğli Mensucat Fabrikası müdürlüğü görevinden uzaklaştırılma sebeplerine dairdir. Murat Ali Bey, Orsan’ın hangi okullarda eğitim gördüğünü, askerlik faaliyetlerini, üyeliğinde bulunduğu dernek ya da kurumları sormuştur. Ayrıca, yurt dışına ne zaman gidip geldiğini ve bu seyahatleri niçin yaptığını Ankara’daki evi ve otomobili ne yolla elde ettiğini İç İşleri, Maliye, Milli Eğitim, İşletmeler, Ekonomi ve Ticaret Vekâletleri’ne sormuştur.⁴¹⁰ Fethi Bey, önergedeki kendi vekâletini ilgilendiren soruları 12 Haziran 1953’te yanıtlamıştır. Önergede bahsi geçen şahsın, Ereğli fabrikasında yapılan incelemeler neticesinde mekik imali için odun ve kereste alımında kendisinden beklenen performansı göstermediğini beyan etmiştir. Bir ürünü arkadaşına toptan ve fiyat farkıyla sattığını, bez, parça, iplik satışlarında emirlere uymadığını, bu nedenlerden dolayı görevinden uzaklaştırıldığını bildirmiştir.⁴¹¹

Ülgen, aynı tarihli bir diğer soru önergesini, sözlü olarak doğrudan Ekonomi ve Ticaret Vekâleti’ne sunmuştur. Konya Ereğli Mensucat Fabrikası müdürlüğünden uzaklaştırılan Fahri Fuat Orsan hakkında daha önce sunduğu soruya yeterli cevabı alamadığı için yeniden aynı şahısla ilgili soru önergesi yöneltmiştir. Orsan’ın otomobilleri hangi suretle ve kaçır liraya satın aldığını, Avrupa seyahatlerini ve aldığı harcırahları sormuştur. Fethi Bey, 6 Ağustos 1953’teki cevabında Orsan’ın verdiği bilgilere göre, eşinin üzerine kayıtlı küçük bir otomobilinin olduğunu söylemiştir. Söz konusu şahsın 1951 yılı içinde gittiği Avrupa ülkelerini açıklamıştır. Bu ülkelere giderken vekâlet tarafından gereken iznin verildiğini ifade etmiştir. Orsan’ın 1952 yılında yaptığı yurt içi seyahatlerini ise Zonguldak, İstanbul, Rize ve Adapazarı olarak belirtmiştir.⁴¹²

Burdur Milletvekili Mehmet Özbey, 5 Haziran 1953’te sunduğu soru takriri, Maden Genel Müdürlüğü’nün işleyişinin aksadığına yöneliktir. Bu kuruma bağlı memurların gece gündüz çalıştıklarını, maden arama izni talep eden vatandaşların ciddi sıkıntılar yaşadıklarını ifade

⁴⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 104, s. 379.

⁴¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 25, Birleşim: 2, s.67.

⁴¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 25, Birleşim: 2, s. 68, 69.

⁴¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 25, Birleşim: 3, s.65.

etmiştir.⁴¹³ 23 Haziran 1953'te önergeyi cevaplayan Fethi Bey, maden arama ruhsatı talebine dair müracaatların çok fazla olduğunu, bu sebeple teşkilatla ilgili işlerin zamanında sonuçlanmasına imkân kalmadığını söylemiştir. Maden İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilatı'nın işlerini normal şekilde yürütmesi ve aksaklıkların giderilmesi için çalışmaların başlatıldığını açıklamıştır.⁴¹⁴

Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce'nin soru önergesi, 11 Haziran 1953 tarihli. Önerge, üzüm bağlarının soğuktan zarar görmesiyle üreticilerin düştükleri zor durumla ilgili ne gibi tedbirler düşünüldüğüne yöneliktir. Üzüm üretiminin maliyetinde kolaylık sağlamak için hangi önlemlerin alındığını sormuştur.⁴¹⁵ Fethi Bey, önergeyi 6 Temmuz 1953'te cevaplamıştır. Bağların 1952 ilkbaharında yaşanan soğuktan etkilendiğini buna rağmen kuru üzümün 60 bin ton civarında normal bir üretim seyrinde olduğunu açıklamıştır. Bu rakamın 1951'e oranla arttığını ifade etmiştir. Dış pazarlara ne kadar üzüm ihraç edildiğini açıklamış, yeni sezona 2-3 bin ton kuru üzüm devredeceğini dile getirmiştir. Üreticinin sıkıntısını giderici herhangi bir tedbirin alınmasının gerekli olmadığını ifade etmiştir. 1953 yılında hava şartlarının iyi gitmesi durumunda üretimin yaklaşık 75 bin tona ulaşacağını, üzüm fiyatlarının da dış pazarın durumuna göre ayarlanacağını belirtmiştir.⁴¹⁶

Zonguldak Milletvekili Muammer Alakant, 24 Haziran 1953 tarihinde Ekonomi ve Ticaret Vekâleti'ne sunduğu sözlü soru önergesinde:

1. Hükûmet tarafından uygulanan ve Meclis tarafından kabul edilen ihracat maddesi toprak mahsullerinin kıymetlendirilmesi prensibinin gelecek mevsimde pamuk ve özellikle çekirdeksiz üzüme etkisini,
2. Çekirdeksiz üzüm üreticisi rakip devletlerin bu maddeye verdikleri ihracat priminin ve Yunanistan'ın son zamanlarda parasını devalüe etmesinin kuru üzüm üreticilerini zor duruma düşürdüğünün hükûmet tarafından tespit edilip edilmediğini,
3. İhracat rejimindeki listeye dâhil edilen mallar yoluyla gerçekleşen takas sisteminin paranın kıymetini düşürmesi, üreticinin maliyetini arttırması karşısında takas usulünün terk edilmesinin, ithalattan alınacak primlerle himayeye muhtaç ihraç mallarını finanse etmenin daha uygun olup olmayacağını,
4. Dışarıya gerçekleşen satışların başladığı haziran ayı içinde söz konusu maddelere ait kararların ilan edilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştur.⁴¹⁷

⁴¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 23, Birleşim: 98, s.310.

⁴¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 23, Birleşim: 98, s.310.

⁴¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 25, Birleşim: 2, s.77.

⁴¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 25, Birleşim: 2, s.78.

⁴¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.95

Fethi Bey, yukarıda verilen önergeyi 9 Aralık 1953 tarihinde cevaplamıştır. İhraç ürünleri fiyatlarının her memlekette bir taraftan iç, diğer taraftan genel dünya piyasasındaki şartlarla ilgili olduğunu söylemiştir. İlk madde için, sorunun yöneltildiği günden bu yana pamuk fiyatlarında düşüşün yaşandığını beyan etmiştir. Ancak, pamuk konusunda yeni pazarlar kazanmak için çalışıldığını belirtmiştir. Türk pamuklarının alıcı devletlerde makbul metaa haline geldiğini bildirmiştir. 2. madde için, çekirdeksiz kuru üzüm konusunu ele alırken iç piyasa, dünyanın genel durumu ve alıcı ülkelerin şartlarının göz önünde bulundurulduğunu ifade etmiştir. Üzüm üreticilerini desteklemek amacıyla ihraç edilen üzüme kilo başına fiyat farkı vermenin hükümet tarafından uygun görüldüğünü söylemiştir. Fiyat farkı verilirken bunun doğrudan doğruya üreticiye yansımaları imkânlarının araştırıldığını, ancak diğer ülkelerde ihraç mallarında fiyat farkının ihraç edildiği esnada verildiği dikkate alınarak ihracatta prim ödenmesinin kabul edildiğini belirtmiştir. Bunun üreticiye intikal ettirilmesi için birtakım tedbirlerin alındığını ve üreticinin Ziraat Bankası'na olan borcunu mahsul elinden çıkana kadar ödemeyeceğini ifade etmiştir. Ancak, piyasada üzüm fazlalığının bulunduğunu belirterek öteden beri Türk üzümlerinin müşterisi olan Almanya'nın satış sözleşmesine girmemesi, elinde yeteri kadar üzüm bulunan İngiltere'nin kalan açığını Avustralya ve ABD'den tamamladığını, bunların da üzüm piyasasında devam eden buhranı arttırdığını söylemiştir. Vekâletin gerekli girişimlerde bulunduğunu, 3. maddeyle ilgili olarak listenin kaldırıldığını, bunun yerine üreticiyi ilgilendiren maddelere fiyat farkı verme esasının kabul edildiğini⁴¹⁸ ifade etmiştir. 4. maddeye yönelik olarak da hükümetin görüşlerine uygun olarak istenilen hususların tespit edildiğini belirtmiştir.

Önerge sahibi Alakant, pamuğun himayesi bakımından prim mevzunda da bilgi vermesini rica etmiştir. Fethi Bey, cevabında üzüme verilen primin başka ülkelerde içinde bulunulan rekabet şartlarına bağlı olduğunu, pamuğun primle desteklenmediğini söylemiştir. Pamuğa prim verildiği takdirde, ürünün dünya fiyatları çizgisinden çıkabileceğini, bunun da ekonomik açıdan kötü sonuçlar meydana getirebileceğini belirtmiştir. Pamuk fiyatının piyasadaki 30-40 kuruş fazlalık gösterdiği gerekçesiyle prim vermenin uygun olmadığını savunmuştur.⁴¹⁹ Muammer Alakant, Fethi Bey'in verdiği cevaptan sonra tekrar söz almış ve bazı açıklamalarda bulunmuştur. Dış Ticaret rejimiyle ilgili kararnamenin zamanında yapılmadığını, bunun da ihracatta bazı sıkıntılara sebebiyet verdiğini, ülkenin ticari politikasında bütünlük bulunmadığını ve ürünler arasındaki fiyatların dengesiz olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden pamuk için istisnai bir muamele yapmanın üreticiyi zor duruma düşüreceğini ifade etmiştir. Fethi Bey ise, Türkiye'nin ticaret politikasının gayet yerinde olduğunu, bunun da Dünya Para Fonu ve Avrupa İktisadi İşbirliği tarafından onaylandığını belirtmiştir. Kararname hazırlanırken vekâletin çok çaba sarf ettiğini, Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları, Borsalar Birliği gibi kurumlarla işbirliği içinde çalıştıklarını vurgulamıştır. Vekâletin pamuk konusunda Tarım Vekâleti ile işbirliği içinde bulunduğunu belirterek pamuğun

⁴¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s. 96, 97.

⁴¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.98.

zannedildiği gibi, değer fiyatının altında satıldığı görüşüne karşı çıkmıştır.⁴²⁰ Alakant, Fethi Bey'in açıklamasına karşılık tekrar söz alarak, yapılan işlerin teoride kaldığını, ülke içinde gerçekleşen ticaret politikasının farklı olduğunu ifade etmiştir. Kararname çıkmadan önce üzümlerin daha yüksek fiyatlarla satıldığını belirterek kararname çıktıktan sonra fiyatlarda düşüş yaşandığını dile getirmiştir. Gelecek senelerde fiyatların yükselmesinin zor olduğunu söyleyerek üzüme verilen prime karşı çıktığını belirtmiştir.⁴²¹ Fethi Bey, cevabında üzüme prim verilmemesi durumunda fiyatların daha da düşeceğini ve hükûmetin bu kararının yerinde olduğunu belirtmiştir. Ülkenin dış ticaret rejimini tespit etmenin 10-15 günde yapılacak bir iş olmadığını, vekâletin bütün organlarının bu konuda çok çaba gösterdiğini sözlerine eklemiştir. Üzüme verilen primin uygulanmaması halinde üzüm fiyatlarının zannedilenden çok daha düşeceğini yinelemiştir. Bu konuda geçmiş yıllarla karşılaştırma yapmanın doğru olmadığını, iktisadi meselelerin içinde bulunan şartlar dâhilinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴²²

Trabzon Milletvekili Mahmut Goloğlu'nun 3 Temmuz 1953 tarihli soru önergesi, Trabzon'da balık yağı ve unu fabrikası kurulması hususunda yapılan incelemelerden neticelerin alınıp alınmadığına dairdir. Fethi Bey, önergeyi 15 Temmuz 1953'te cevaplamıştır. Balıkçılığın geliştirilmesi için teşebbüsler yapıldığını ifade etmiş, balık üretiminin arttırılmasının amaçlandığını belirtmiştir. Ekonomik ve teknik şartların imkân verdiği yerlerde de balık unu ve yağı fabrikalarının kurulması için hazırlıkların yapıldığını açıklamıştır. Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı'na mensup ABD'li uzmanların geldiğini ifade etmiştir. Söz konusu uzmanların yaptıkları incelemeler sonucunda fabrikaya en uygun yer olarak Trabzon'u belirlediklerini söylemiştir. Fabrikanın kurulması için Et Balık Kurumu tarafından 400.000 lira temin edildiğini, kuruluş için gerekli hazırlıkların bu kurum tarafından yapıldığını belirtmiştir. Fabrikanın 1954 Eylülü'nden önce işletmeye açılabileceğini vurgulamıştır. Balık avı metotlarının ıslah edilmesiyle de üretimin çoğalacağına değinmiştir.⁴²³

Kırşehir Milletvekili Halil Sezai Erkut'un 2 Eylül 1953 tarihli yazılı soru önergesi, tarımda kullanılan alet ve makinelere ait yedek parçaların karaborsaya düşmesinin önlenmesi hususunda hükûmetçe ne gibi tedbirler alındığına yöneliktir. Fethi Bey, önergeyi, 23 Aralık 1953'te cevaplamıştır. Tarımda ve nakliyatta kullanılan alet ve makinelere ait yedek parçaların 1952'de tescillerinin vekâlet tarafından yapıldığını ifade etmiştir. Buna uygun olarak, ülkenin zirai kalkınma hamleleriyle uyumlu hale gelmesi için yapılan tescil ve tahsislerle yedek parça ithaline normal seviyede devam edildiğini açıklamıştır. Vekâlet tarafından ülkenin şartlarına uygun olan zirai alet

⁴²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.99, 100.

⁴²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.102, 103.

⁴²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.104, 105.

⁴²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 24, Birleşim: 109, s. 725, 726.

ve makinelerin yurda girişine önem verildiğini, daha önceki alımlarla yurda giren ve kullanıma uygun olan makinelerin tasfiyesine girişildiğini belirtmiştir.⁴²⁴

Halil Sezai Erkut'un 2 Eylül 1953'te sunduğu diğer yazılı soru önergesi, değerlerinden çok yüksek bir bedelle dahi teminde zorluk çekilen taşıt lastikleri sıkıntısı için hükûmetin aldığı tedbirlere yöneliktir.⁴²⁵ Fethi Bey, önergeyi 23 Aralık 1953'te cevaplamıştır. Lastik ithalinin 1952'ye kadar serbestçe yapıldığını, ancak bu yıldan sonraki alımlarda birtakım şartların olduğunu ifade etmiştir. Lastiklerin normal fiyatı dışında satıldığına yönelik şikâyetlerin vekâlet tarafından incelendiğini beyan etmiştir. Ayrıca, vekâletin nakil işlerini düzenli yürütebilmesi için lastik ihtiyacını karşılayacak şekilde sağlanmasını amaçladığını ifade etmiştir.⁴²⁶

Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu'nun 24 Eylül 1953 tarihli soru önergesi, 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren Dış Ticaret Rejiminde üzüm için kabul edilen prim oranlarında bir değişiklik yapıp yapılmayacağına yöneliktir.⁴²⁷ Fethi Bey, önergeyi 23 Aralık 1953'te cevaplamıştır. 1953 ve 1954 yıllarında ihracı yapılan üzümlere belli oranda fiyat farkı ödemesinin kabul edildiğini bildirmiştir. Bunun sebebini de, ABD'nin birkaç yıldan beri üzüm ihracatına prim vermesi olarak belirtmiştir. Ayrıca, Yunanistan'ın parasını devalüe etmesini, İran'ın dış pazara düşük fiyatla üzüm satmasını da sebepler arasında göstermiştir. Üzümlerin satış fiyatının kaliteye göre değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Üzüm üreticilerini himaye amacıyla Ziraat Bankası'nın çiftçinin kredi borçlarını ertelediği bilgisini vermiştir. Yine, Tekel İdaresi İzmir Borsası'ndan 10.000 ton üzüm alınarak üreticinin yükünün hafifletildiğini bildirmiştir.⁴²⁸

Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan'ın 6 Ekim 1953 tarihli sözlü soru önergesi, paranın dış ticaretteki kıymetini kaybetmesinin, transfer işlerinin gecikmesinin, traktör yedek parçalarının pahalılaşmasının ve lastiklerin karaborsaya geçişinin sebeplerine dairdir. Ayrıca, döviz stoku ile altın miktarının ne ölçüde olduğunu, Maliye ile Ekonomi ve Ticaret Vekâletlerinden sormuştur.⁴²⁹ Fethi Bey, 9 Aralık 1953'te önergeyi cevaplamıştır. Ülkenin genel ekonomik gelişmesinin içerisinde ithalat ihtiyacının arttığını belirtmiştir. İthalat taleplerini normal kaynaklardan karşılamak mümkün olmayacağından transferlerin belli bir sraya tabi tutulmasının zorunlu olduğunu söylemiştir. Dış ödemede yaşanan sıkıntının yatırım noktasında hamle yapmaktan ileri geldiğini, ödeme sıkıntısının geçici olduğunu da belirtmiştir. Yapılan ithalatın tüketim maddeleri sahasında durdurulmasının mümkün olmadığını söylemiştir. İhracatın zirai ve hayvan mahsulleri

⁴²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 21, Birleşim: 21, s.424-426.

⁴²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 21, s.427.

⁴²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 21, s.428.

⁴²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 21, s. 428.

⁴²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim 21, s. 429, 430.

⁴²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.108.

itibarıyla ekim ile mart ayı arasında yükseleceğini ifade etmiştir. Döviz gelirlerinin aylar itibarıyla dengede olmaması sebebiyle, bazı sıkıntılı durumlarla karşılaşılacağını vurgulamıştır. Gümrüklerde belli sıkıntılı durumların yaşandığını kabul etmiş, gümrüklerde bekleyen malların büyük ölçüde izinsiz getirildiğini belirtmiş, Gümrük Vekâleti tarafından gerekli tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir.⁴³⁰ Traktör ve yedek parçalarıyla ilgili alınan tedbirleri ve lastik konusunda kabul edilen kararı açıklamıştır. Öncelikle geçimini otobüs, kamyon, otomobil kullanmakla sağlayan şoförlerin geçim konusunun ele alınarak bunların ihtiyaçlarını karşılamak hususunda prensip kararına varıldığını ifade etmiştir. Vekâletin ilgili ithalatçı firmalar, Şoförler Cemiyeti ve Türkiye Esnaf Birlikleri Federasyonu ile görüşmeler yaptığını ve bu birliklerin vekâletin denetimini kabul ettiklerini dile getirmiştir. Döviz kıtlığı yüzünden yükselen fiyatların alınan tedbirlerle birlikte düşmeye başladığını belirtmiştir. Yedek parça konusunda da açıklamada bulunarak yedek parça satıcılarını teşkilatlandırmak için çalışmaların yapıldığını söylemiştir.⁴³¹

Şevket Mocan, Fethi Bey'in cevabından yeterince memnun olmamış ve tekrar söz alarak ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan söz etmiştir. Merkez Bankası'nın transfer yapamadığını, Türk Lirası'nın kıymetinin %40 civarında düştüğünü, döviz açığının yüksek olduğunu belirterek gerçeklerin açıkça ortaya konmadığını, devletin itibarının zarar gördüğünü belirtmiştir. Fethi Bey, verdiği cevapta ithalat transferinin gecikmesi dolayısıyla devletin itibarının sarsılmasının söz konusu olmadığını, Avrupa İş Birliği Teşkilatı'na üye ülkelerin Türkiye'den tedarik etmeleri gereken malları satın almadıkları için borçların bulunduğunu söylemiştir. Bununla devletin itibarının sarsılmadığı vurgusunu tekrar etmiştir. Başka ülkelerin Türkiye'nin kurmak istediği fabrikalar için 5-12 yıllık kredi ve malzeme vermeyi teklif ettiklerini, Türkiye'de hiçbir zaman bugünkü kadar müsait şartlarla kredili malzeme verme teklifinin yapılmadığını söylemiştir. Ülkenin itibarının zayıflatıldığı görüşünün doğru olmadığını yineleyerek döviz konusunda detaylı bilginin Maliye Vekâleti tarafından verileceğini belirtmiştir.⁴³²

Van Milletvekili Ferit Melen, 10 Ekim 1953 tarihli yazılı soru önergesinde, 1951-1953 yılları arasında dış ticaret açığının ne kadar olduğunu ve ödeme dengesinin sağlanması için hükümet tarafından hangi çalışmaların yapıldığını ve ne gibi önlemlerin alındığını sormuştur. Fethi Bey, 9 Şubat 1954'te önergeyi cevaplamıştır. İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından belirtilen kayıtlara göre, söz konusu yıllar arasında toplamda 1.000.000'un üzerinde ihracat farkının olduğunu belirtmiştir. Sadece mal giriş çıkış hareketlerini bildiren istatistiklere dayanarak aradaki farkın açık şeklinde algılanmasının yanlış olduğunu, hakiki açığın ödeme dengesi rakamlarından anlaşılacağını belirtmiştir.⁴³³

⁴³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s.108, 109

⁴³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s. 110.

⁴³² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 15, s. 111, 112.

⁴³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 65, s.927 928.

Halil Sezai Erkut'un 20 Kasım 1953 tarihli yazılı soru önergesi, Yeni Mahalle'de arsa tahsis edilen vatandaşların belediye izninde ve kredi alımlarında uğradıkları güçlüklerle yöneliktir. Fethi Bey, önergeyi 30 Temmuz 1953'te cevaplamıştır. Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'nın sermayesinin yarıdan fazlasının hazineye ait olduğunu, denetiminin de Maliye Vekâleti'ni ilgilendirdiğini, dolayısıyla söz konusu önergenin ilgili vekâletçe cevaplandırılmasını uygun görmüştür.⁴³⁴

Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın 25 Kasım 1953 tarihli önergesi, Kars vilayetinin kaza ve köylerindeki meskenlerin tamir ve inşası için ne kadar para ayrılacağına dairdir. Fethi Bey, 28 Aralık 1953 tarihli cevabında, köylerin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal koşullara göre yatırımların yapıldığını ifade etmiştir. Bu açıdan, köylülerin sağlıklı hayat şartlarına kavuşmalarını sağlamak amacıyla Ziraat Bankası tarafından % 3 faizle ve uzun vadeler dâhilinde kredilerin açılmasının kararlaştırıldığını belirtmiştir. Gerekli incelemelerin yapılmasının ardından uygulamaya geçileceğini ve Kars'ın ihtiyacının da bu yönde dikkate alınacağını ifade etmiştir.⁴³⁵

Trabzon Milletvekili Cahit Zamangil'in yazılı soru önergesi 27 Kasım 1953 tarihlidir. Zamangil, önergesinde Başbakan'ın 18 Kasım 1953'te Meclis'te yaptığı konuşmasında ülke ithalatının %70 ila %72'sinin yatırım maddesi olduğunu ifade ettiğini açıklamıştır. Bu oranın bulunmasında ithalat gümrük tarifesinin fasıllarını ve bu fasıllardan bir kısım tarife numaraları alınmışsa, hangi tarife numaralarına dâhil maddelerin yatırım sayıldığını sormuştur.⁴³⁶ Fethi Bey, 15 Mart 1954'teki cevabında, başbakanın TBMM'deki beyanatında zikrettiği oranın karşılık geldiği gümrük, fasıl, tarife ve istatistik numaralarını açıklamıştır. Bunların tarım, sanayi, nakliyat, imar, inşaat, sağlık ve sanayide kullanılan ham ve yarı mamul maddeler sahalarında alınan tarife ve istatistik numaralarını bir tablo ile sunmuştur.⁴³⁷

Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in önergesi ise, 3 Aralık 1953 tarihlidir. Önerge, ülkenin iktisadi ve içtimai kalkınmasına dair hükûmetin aldığı tedbirlere yöneliktir. Abdurrahman Bey, bu konuda herhangi bir teşebbüsün yapılıp yapılmadığını, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın hükûmetle ortaklaşa yürüttükleri incelemelerin neticelerini sormuştur. Ayrıca, hükûmet programında yer alan planların hangilerinin yapılıp yapılmadığının cevabını istemiştir. Şehirlerin ekonomik kalkınması hakkındaki incelemelerden neden vazgeçildiğini, devlet bünyesinde iktisadi ve idari koordinasyonun ne şekilde sağlandığını sormuştur.⁴³⁸ Fethi Bey, önergeyi 12 Şubat 1954'te cevaplamıştır. Ekonomik kalkınma meselesinde, tarım ve sanayi ihracatı

⁴³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 25, Birleşim: 8, s.388.

⁴³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 26, Birleşim: 23, s.504, 505.

⁴³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 65, s.935.

⁴³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 65, s.936.

⁴³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 43, s. 354.

davasından söz etmiştir. İktisadi ve içtimai kalkınmaya ilk önce zirai sahadan başladığını belirtmiştir. 1950-1953 yılları arasında gösterilen gayretlerin üretici lehine yapılan iyi çalışmalar olduğunu ifade etmiştir. Sanayi alanında 1950'den itibaren belli bir program dâhilinde çalışmaların yapıldığını, çimento, şeker, tuğla, tekstil gibi kollarda gelişmelerin yaşandığını vurgulamıştır. Maden sanayinin gelişmesi için, memleketin kaynaklarının da göz önünde tutularak, gerekli tedbirlerin alınacağına değinmiştir. Bazı vilayetlerde gerçekleştirilen incelemeler doğrultusunda raporlar hazırlanarak illere yapılan yatırımlarda eksikliklerin belirlendiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda genel iktisadi politika üretmek için ciddi şekilde koordinasyona ihtiyaç duyulduğunu, iktisadi ve idari koordinasyonun vekâletler arası yapılan çalışmalarla mümkün olduğunu söylemiştir.⁴³⁹

Abdurrahman Boyacıgiller'in bir diğer soru önergesi, 9 Aralık 1953 tarihli ve 1951 yılında gerçekleşen sanayi kongresinde alınan kararlardan bugüne kadar hangilerinin uygulandığına yöneliktir. Türk sanayisini geliştirmek için Sanayi Teşvik Kanunu'nun niçin uygulamaya konulmadığının cevabının verilmesini rica etmiştir.⁴⁴⁰ Fethi Bey, önergeye verdiği yanıtını başlıklar halinde şöyle kategorize etmiştir:

1. Sanayi politikası: 1951 yılı Sanayi Kongresi'nde tespit edilen esaslardan hükûmetin faydalandığını belirtmiş, özel teşebbüsü teşvik ve himaye etmek suretiyle hususi sermayeyi iş sahasına çıkarmanın amaçlandığını söylemiştir.
2. Planlı faaliyetlerin neticeleri: 1950'den 1953 ortalarına kadar ülkenin sanayi gücünün geliştiğini, çimento, şeker, pamuklu ve yünlü mensucat sanayi alanlarında yeni fabrikaların kurulduğunu ve bu ürünlerin ihtiyacı karşılayacak şekilde üretiminin arttığını beyan etmiştir.
3. Dış ticaret rejimi: Dış ticaret rejiminin yeni hazırlandığını ve sanayi ihtiyaçlarının ayrı ayrı ele alınıp incelendiğini, hükûmetin serbest teşebbüsü teşvik edecek her imkândan yararlandığını dile getirmiştir.
4. Uygulamaya konulan ve açıklanan kanunlar:
 - a. Yabancı Sermaye Kanunu: Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal anlamda gelişmesinde rol oynayacak sanayi ve madencilik gibi sahalarda yabancı sermayenin daha geniş ölçüde yer almasını sağlamak için kanunun yürürlüğe girdiğini açıklamıştır. Bu kanunun tamamen teşvik mahiyeti taşıdığını, yabancı sermayeye imkân ve kolaylıklar sağladığını vurgulamıştır.⁴⁴¹

⁴³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 43, s.355, 356.

⁴⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 43, s. 356.

⁴⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: :28, Birleşim: 43, s. 358.

- b. Sanayi Kanunu: Sanayi faaliyetlerini incelemenin zaruri olduğunu ifade etmiştir. Bu sahada yapılan çalışmalar sonucunda memleketin durumunun göz önünde bulundurulması kanun üzerinde incelemelerin genişletildiğini belirtmiştir.
 - c. Sanayi Mülkiyet Kanunları: Patent kanun tasarısı ile marka ve menşei işaretleri hakkında kanun tasarısının Meclis'in incelemesine arz edildiğini izah etmiştir.
 - d. Muamele Vergisi Kanunu: Sanayi faaliyetlerinin gelişmesiyle yakından alakalı bulunan bu kanun tasarısının Meclis'e sunulduğunu belirtmiştir.
5. Sanayi Teşkilatlanması:
- a. Mahalli Teşkilat: Sanayi odalarının müstakilen kurulması yoluna gidildiğini söylemiştir. Bunun İzmir ve İstanbul'da uygulamaya konulduğunu belirtmiştir. Bu konuda bölge sanayi odalarının kurulması gerektiğini ve bu odaların sanayinin meselelerini halledebilecek vaziyete getirilmesinin önemini ifade etmiştir.
 - b. Devlet Teşkilatı: Ekonomi ve Ticaret Vekâleti'ne bağlı Sanayi İşleri Genel Müdürlüğü'nün olduğunu, bu teşkilatın ihtiyaçlara uygun şekilde geliştirildiğini açıklamıştır.
6. Diğer Faaliyetler: Sanayi ürünlerinin bir düzene kavuşması için BM'den bir uzmanın geldiğini ve çalışmalara başladığını açıklayarak hazırladığı esaslar üzerinde faaliyete geçileceğini açıklamıştır.
7. Mesleki Kurslar: Endüstriyel sahadaki teknik ve idari eksikliklerini giderecek ve işçilerin verim kabiliyetini arttıracak bir programın uygulamaya konulacağını belirtmiştir. Ülkenin sermaye ve işgücünün servet kaynaklarının en verimli şekilde işletilmesinde rol alacağını vurgulayarak önergeyi ayrıntılı bir şekilde cevaplamıştır.⁴⁴²

Abdurrahman Boyacıgiller'in Ekonomi ve Ticaret Vekâleti'ne yönelttiği son soru önergesi, 21 Aralık 1953 tarihli olup zirai sigortaların tesis edilmesi hususuna yöneliktir. Boyacıgiller, Türk köylüsünün zarara uğradığını belirterek bu hususta, 1950-1954 yılları arasında bir çalışmanın yapıp yapılmadığını sormuştur. Fethi Bey, önergeyi 12 Şubat 1954'te cevaplamıştır. Zirai sigortanın çiftçilerin muhtemel doğal afetlere karşı korunması bakımından büyük önem arz ettiğini, ancak, söz konusu sigortanın bugüne kadar uygulanmadığını belirtmiştir. Doğal afetlere karşı sigorta yapılmamasının çiftçiyi zor duruma düşürdüğü dikkate alınarak zaman zaman bazı kanun tasarılarının hazırlandığını, ancak bu tasarıların yürürlüğe girmediğini açıklamıştır. Konunun önemi doğrultusunda zirai kanun tasarısının hazırlandığını ve vekâletler arası incelemeye konulduğunu ifade etmiştir.⁴⁴³

Trabzon Milletvekili Cahit Zamangil'in 1 Ocak 1954 tarihli yazılı soru önergesi, 1953-1954 dış ticaret rejimine dâhil III sayılı ithalat listesinin serbest dış alımla uygulanacağı tarihin tespit ve

⁴⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 43, s.359.

⁴⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 43, s.372.

ilan edilip edilmediğine yöneliktir. Fethi Bey, önergeyi 6 Şubat 1954'te cevaplamıştır. Söz konusu ithal listesinin serbest dış alım usulü ile uygulanacağına ne zaman başlanacağına henüz döviz komitesi tarafından tespit edilmediğini belirtmiştir.⁴⁴⁴

Cahit Zamangil'in diğer soru önergesi de aynı tarihlidir. Önerge, gümrüğe gelmiş veya gümrükten çekilmiş mallarla bedelinden ve karşılığı Türk Lirası olarak yatırılmış akreditiflerden⁴⁴⁵ yabancı memleketlere transferi yapılmamış paraların miktarına daıdır.⁴⁴⁶ Fethi Bey, önergeye dair yaptığı konuşmada söz konusu paraların seyrinin Merkez Bankası tarafından takip edildiğini ifade etmiştir. Transfer miktarlarının tespit edilmesi, uzun çalışmalar gerektirdiği için bu miktarın verilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Konuyla ilgili çalışan Odalar ve Borsalar Birliği anketinin sonuçlarının vekâlete ulaşmadığını yazılı cevabında beyan etmiştir.⁴⁴⁷

2.4.3. İşletmeler Vekili Olarak Cevapladığı Sorular

Fethi Bey, İşletmeler Vekili iken biri yazılı biri sözlü olmak üzere 2 soru önergesine cevap vermiştir. Önergelerin ilki, Balıkesir Milletvekili Halil İmre tarafından sözlü olarak 14 Haziran 1954'te sunulmuştur. Önerge, mesken ve iş yerleri kiralari ve devlet dairelerinin iktisadi ve devlet teşekkülleri ile kurumlarının belli bir yerde toplanması hususunda ne düşünüldüğüne daıdır. Halil Bey, soru önergesini, Adliye, İşletmeler, Ekonomi ve Ticaret ile Maliye Vekâletleri'nin cevaplamasını istemiştir. Fethi Bey, kendi vekâletini ilgilendiren kısmını 12 Kasım 1954'te yanıtlamıştır. Vekâlete bağı 8 genel müdürlüğün şehrin farklı noktalarında olduğunu ve kiralariının ödendiğini açıklamıştır. Vekâletlere bağı kurumların belli bir mahalde toplanmasının dönemin şartlarına göre mümkün olmadığını ifade etmiştir.⁴⁴⁸

İkinci soru önergesi ise Sivas Milletvekili Rıfat Ökten tarafından yazılı olarak 1 Temmuz 1954'te sunulmuştur. Önergesi, devlet nakil vasıtalarını şahsi menfaatinde kullanmak suretiyle görevlerini su istimal eden Etibank Genel Müdürlüğünde vazife yapan mühendisler daıdır.⁴⁴⁹ Fethi Bey önergeyi 26 Ekim 1954'te cevaplamıştır. Belirtilen araçların Sarıyar Tesisleri Grup Müdürlüğü emrinde bulunduğunu belirtmiştir. Mehmet Kavruk adında bir mühendisin bu tesislerde çalışırken Ankara'ya görev icabıyla giderken söz konusu araçlardan istifade etmesinin Grup Müdürlüğünün izniyle gerçekleştiğini açıklamıştır. Söz konusu şahsa işletme tarafından araç tahsis

⁴⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 39, s.135.

⁴⁴⁵ Akreditif, taraflara belgeler üzerinden bankanın garantisini sağlayan, ithalatçı ve ihracatçının güven sorununu ortadan kaldıran bir ticaret yöntemidir. Seymur Zeynalzade, "İhracatta Akreditifli Ödeme Yönteminin Değerlendirilmesi: Bir Katılım Bankası Örneği, İşletme Bilim Dergisi, 4 (1), 2016, s.125.

⁴⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 65, s.941.

⁴⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 29, Birleşim: 65, s. 942.

⁴⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 3, s. 60,61.

⁴⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 2, s. 53.

edildiği için harcırah verilmediğini ifade ederek, adı geçen memur hakkında herhangi bir işleme gerek görülmediğini söylemiştir.⁴⁵⁰

⁴⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 2, s.55,56.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FETHİ ÇELİKBAŞ'IN MECLİSTEKİ KONUŞMALARI

3.1. DP Milletvekilliği Sırasındaki Konuşmaları

3.1.1. Ekonomi

DP, 1946'da kurulduktan sonra CHP'nin politikalarını eleştirmiş, Türkiye'nin kalkınmasının liberal ekonomi ile mümkün olacağını savunmuştur. DP, devletin milli ekonomiye yüklediği ağır külfetleri ortadan kaldırmak, özel teşebbüsü geliştirmek istemiştir. Özel teşebbüse yeteri kadar kredi sağlamak için girişimlerde bulunmuştur.⁴⁵¹ DP'ye mensup milletvekilleri de, partilerinin bu yöndeki görüşünü desteklemişlerdir. Bu isimlerden biri olarak Fethi Bey, DP milletvekilliği sırasında, Ekonomi ve Ticaret Vekilliği yapmasının da etkisiyle, genellikle ekonomik meseleler üzerinde durarak görüşlerini aktarmıştır. Fethi Bey'in bu dönemde ekonomik alandaki görüşleri içinde bulunduğu Menderes Hükûmeti'yle uyumlu olarak ekonomide devletçilikten ziyade liberal ekonomi fikrini savunma, ekonomide yabancı sermayeyi destekleme şeklindedir. Fethi Bey, ülke içinde yabancı sermayeye çalışma fırsatının verilmesi hâlinde ülkenin ekonomik yönden kalkınacağı görüşünü benimsemiştir. Diğer taraftan, 28 Şubat 1953 tarihli konuşmasında ülkenin ekonomik meselelerinde bütün partilerin birlikte hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.

DP'nin 10 yıllık iktidarında yaptığı en çok eleştirilen meselelerden biri, halk evlerinin kapatılması ve CHP'nin mallarına el konulmasıdır. DP, 1950'de iktidarı devraldıktan sonra halkevleri, muhalefetin yan kuruluşları konumuna gelmiş, bu da halkevlerinin sorgulanmasına neden olmuştur.⁴⁵² DP iktidarının ilk zamanlarında devletin bütün organlarında tek parti döneminin izleri olduğu gerekçesiyle, bu konuda bir düzenlemeye gitmiştir. İktidarla muhalefet arasındaki siyasi ilişkiler, DP iktidarının ilk zamanlarında iyi bir seyir izlerken ilerleyen süreçte sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır. CHP'nin mal varlığına ilişkin problemler de, Eylül 1950'de kendini göstermeye başlamıştır.⁴⁵³ Bu bağlamda, Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu, 15 Aralık 1950'deki toplantıda "*Atatürk'ün nakit, menkul ve gayrimenkul mallarına ve vasiyetinde bu*

⁴⁵¹ Şule Sevinç Kişi, "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası Ve Değerlendirilmesi", Hacettepe Üniversitesi, *Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1) Ankara, 2005, s.94,97.

⁴⁵² Müslime Güneş, "Adnan Menderes Ve Halkevleri", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 12 (25), İzmir, 2012, s.150.

⁴⁵³ Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisinin Mallarına El Konulması", *History Studies: International Journal of History*, 7 (3), 2015, s. 3, 4.

*malları nerelere ve kimlere bıraktığına” dair soru önergesi sunmuştur.⁴⁵⁴ Adliye Vekili Halil Özyörük, Atatürk’ün vasiyetnamesini uzun ve ayrıntılı bir şekilde açıklamış, CHP’ye devrettiği menkulleri de okumuştur.⁴⁵⁵ Ardından Atatürk’ün CHP’ye bıraktığı paranın Anıtkabir’in yapımında kullanılması gerektiğini, bu paraların halktan alınmamasını istemiştir. Böylelikle, CHP’nin mallarına el koyma ve halkevlerinin kapatılma meselesi başlamıştır.⁴⁵⁶ 1951 yılının yazından itibaren CHP’nin mal varlığı ve halkevleri meselesi tekrar gündeme gelmiştir. DP Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşının⁴⁵⁷ 6 Ağustos 1951 tarihindeki teklifleri buna yöneliktir. Teklifte; “*Resmi daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terk edilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesine.*” ifadesi yer almıştır. Bu teklif, CHP’nin mallarına el koymak yönünde olmasına rağmen, bu durum açıkça vurgulanmamıştır. Fethi Bey, 6 Ağustos 1951’de, bu konu üzerinde fikirlerini beyan etmiş, iktidarda bulunmanın mesuliyetini üzerinde taşıyan bir parti olmak itibarıyla, bu meselenin çözülmesi gerektiğini söylemiştir. Yapılan teklifin yerinde olduğunu belirterek şu sözleri sarf etmiştir:*

14 Mayıs 1950 seçimleriyle dünyaya bir mucize gösteren bu milletin tek parti devrinden arta kalan kurumları ıslah ve tasfiye etmek bakımından bizlere vazifeler verdiğini asla inkâr edemeyiz. Tek partinin mesullerini aramanın yoluna gitmeyeceğiz. Fakat asla unutmayacağız ki bu devir içerisinde kanunlar Büyük Millet Meclisi’nce kabul edilmiş, millet kanun ve mevzuatın tatbikatını beklerken hükümetler ve idare maalesef bir hakikati ifade etmek lazım gelirse bilhassa Meclis’in murakabesinden uzak kalarak keyfi bir gidişe kendini kaptırmaktan nefsinin alıkoyamamıştır.⁴⁵⁸

Fethi Bey, tek parti devrinde CHP’ye devlet bütçesinden büyük paralar aktarıldığını belirtmiştir. Bunun, çok partili hayata geçtikten sonra silinip atılmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Meselenin CHP’nin mallarına el koymak şeklinde değerlendirilmemesi, tek partinin bakiyesi olan halkevleri meselesi olarak bakılmaması gerektiğini söylemiştir. İktidarın halkevini de içine alan tek parti devrinden kalan kurumların ıslahını benimsediğini vurgulamıştır.⁴⁵⁹ Fethi Bey, CHP’nin önceki tutumunu eleştirmiş ve söz konusu teklif için şunları söylemiştir:

⁴⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 19, s.237.

⁴⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 19, s. 239-243.

⁴⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 3, Birleşim: 19, s. 243-245.

⁴⁵⁷ “CHP’nin Malları Müsadere Mi Ediliyor”, **Yeni Burdur**, 3 Ağustos 1951, s.1

⁴⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 109, s. s.576.

⁴⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 109, s.579.

Halkevleri vesilesiyle muhtelif kaynaklardan yardım almaya devam etmekten kendini alamayan nefisini bu derece kontrol altında bulunduramayan bir parti karşısında nihayet kendisi iktidara geldikten sonra nefisini bağlayan DP grubu arkadaşlarının tam bir isteğinin ifadesidir.⁴⁶⁰

Fethi Bey, muhalefette olan partiye karşı en ufak bir tasfiye niyetlerinin olmadığını, ancak hukuka aykırı şekilde yapılan tasarrufların hukuk yoluna konulması maksadıyla hareket edildiğini belirtmiştir. İktidar olarak halkevlerini müsadere etmek gibi bir niyetlerinin olmadığını, kanun teklifinin hiçbir yerinde de bu ifadeye yer verilmediğinin altını çizmiştir. Ancak, istedikleri takdirde de müsadere edebileceklerini belirtmiştir.⁴⁶¹ Fethi Bey, kaynağı ne olursa olsun, herhangi bir gayrimenkulün halkevi olarak kullanılması halinde bunun inşası için toplanmış paraların kaynağına bakılmaksızın, bu binaların hazine adına tescil edilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Bunların hazineye devri gerçekleşince söz konusu partiye bina bulmak için 3 ay süre vermenin yeterli olduğunu da söyleyerek bu kanun teklifini savunmuştur.⁴⁶²

Fethi Bey, 28 Şubat 1953 tarihi konuşmasında ekonominin daralmasının sebebini, uzun yıllardan beri devlet müdahalesi ile ekonomik hayata yön verilmesinden kaynaklandığını, bu sebeple özel teşebbüse fırsat sunulması gerektiğini belirtmiştir. Muhalefetin üzerinde durduğu bir diğer mesele olan zam ve vergi sorunlarının memleketin iktisadi şartlarının göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Hükûmetin özel girişimleri destekleyeceğini ve kendi imkânlarıyla çalışmalarına fırsat tanıyacağını açıklamıştır.⁴⁶³ CHP'nin bu açıdan hükûmete destek vermediğini de cümlelerine eklemiştir. Hükûmetin yapıcı, dinamik ve hamleci politikasıyla Batı'nın takdirini kazandığını belirtmiştir. Ülkenin kalkınması için bütün siyasi partilerin küçük hesapları bir kenara bırakarak, ülkeye ekonomik açıdan katkı sağlamalarını istemiş, bu yönde kendilerini destekleyen muhalif Köylü Partisi'ne teşekkürlerini sunmuştur.⁴⁶⁴

Fethi Bey, fabrikalaşmanın ekonominin gelişmesinde kilit rol oynadığı düşüncesindedir. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Kanunu'na dair yaptığı konuşmasında, Türkiye'de kurulması kararlaştırılan traktör ve ziraat makinaları fabrikası ve sanayinin ülkenin sadece tarımında değil, teknik vasıtalara ihtiyaç duyulan her iktisadi faaliyet alanında önemli görevler üstleneceğini ve netice olarak devletin genel ekonomisinde bir dönüm noktası teşkil edeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin son dört yıl içinde iktisadi anlamda gelişme gösterdiğini, bu kurumun kurulmasının da bugünkü iktisadi faaliyete ayak uydurması bakımından önem arz ettiğini söylemiştir. Sadece traktör motoru imalatıyla yetinilmeyeceğini, yolların inşasında kullanılan birçok makinenin yedek parçalarının üretimini Türkiye'de yapılacağını belirtmiştir. Traktörün yanında diğer makinelerin

⁴⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 109, s. s.581.

⁴⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 110, s.670.

⁴⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 111, s.703,711.

⁴⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 51, s. 1293, 1294.

⁴⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 56, s.1369,1370.

de üretiminin mümkün olabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte, fabrikanın kurulmasının zaman alacağını ifade etmiştir.

Fethi Bey'in ekonomiye yönelik 25 Mart 1954 tarihli konuşmasında, hükûmetin iktisadi politikasının özel mülkiyet esasına dayanan, serbest rekabetin uygulanmasına imkân veren bir sistem olduğunu belirtmiştir. Türk ekonomisini daha iyiye yöneltmek, milletin refah şartlarını arttırmaya yönelik politika izlemeye çalıştıklarını söyledikten sonra Ekonomi ve Ticaret Vekâleti'nin birtakım programlarına değinmiştir. Uluslararası şartların sürekli değiştiğini, ülkenin hızlı bir gelişme içinde olduğunu göz önünde bulundurarak gereken adımların atıldığını ifade etmiştir.⁴⁶⁵ Uluslararası iktisadi meselelerde ilişkide bulunulan ülkenin de şartlarının önemsenmesi gereğine değinmiştir. Vekâletin Madrid'te ve Tokyo'da ticaret müşavirliği oluşturduğunu açıklamıştır. Türk ekonomisinin dünya ekonomisiyle irtibatını arttırdıkça uluslararası iktisadi teşkilatımızın gelişeceğini, kredi meselesine de değinerek, Maliye Vekâleti'nin bu konuda çalıştığını söylemiştir. Açılan kredilerin özel teşebbüs konusunda sevindirici boyutta olduğunu, ancak henüz tam anlamıyla ihtiyaca cevap veremediğini de belirtmiştir. Ziraat Bankası Kanunu'yla balıkçılara sağlanan kredilerin emniyet altına alındığını, Ziraat Bankası ve Et Balık Kurumu'nun balıkçıları teşkilatlandırmaya çalıştığını ve kredilerinin Ziraat Bankası tarafından sağlandığı örneğini vermiştir.⁴⁶⁶ Hububat meselesine de değinen Fethi Bey, Türkiye açısından bu meselenin çok önemli boyutta olduğunu vurgulamış, hükûmetin bu konuda isabetli bir politika takip ettiğini belirtmiştir. Hububat üretim ve ihracat miktarında ciddi artış yaşandığını, içeride de tüketimin geliştiğini ifade etmiştir. Ayrıca 1950'den 1953'e kadar tütün satışlarının arttığını belirterek tütünde piyasa kaybının yaşanmadığını ifade etmiştir.⁴⁶⁷

Fethi Bey, ekonomide dış ticaretin önemine de vurgu yapmış, dış ticaretin temel eksenini ihracat politikasının belirlediğini ifade etmiştir. İhracatın geniş ölçüde artırılmasının amaçlandığını sözlerine eklemiş, şeker konusunda da hükûmetin atacağı adımlara vurgu yapmıştır.⁴⁶⁸ Bazı ülkelerde şeker üretiminin pancardan elde edildiğini ve Türkiye'de de bu yönde adımların atıldığını belirtmiştir. Ancak, özel teşebbüsün şeker kamışı üretmek istediği takdirde hükûmetin bunu teşvik edeceğini belirtmiştir. DP Hükûmeti'nin özel teşebbüsleri önemseydiğini, bu teşebbüslere verilen kredi miktarının artış gösterdiğini, ülkede pamuklu mensucat sanayi dalında gelişmelerin yaşandığını, üretimde ve ihracatta artışların meydana geldiğini beyan etmiştir. Sanayi alanında da hükûmetin Sanayi Bankası teşkil etmek veya sanayi kredisi konusunu halletmek için adımlar attığını belirtmiştir. Hükûmetin takip ettiği iktisadi politikanın sağlıklı olduğunu, tütün, pamuk,

⁴⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 21, Birleşim: 50, s.960.

⁴⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 28 Birleşim: 50, s. 965.

⁴⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 28, Birleşim: 50, s. 965

⁴⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 21, Birleşim: 58, s. 962, 963.

üzüm, çay gibi ürünlerde artışların yaşandığını vurgulamıştır. Bunun neticelerinin bir yıl içinde alınacağını belirterek sözlerini tamamlamıştır.⁴⁶⁹

3.1.1.1. Bütçe

Fethi Bey, DP döneminde milletvekilliği yaparken Bütçe Komisyonu'nda yer almıştır. Bu komisyonda bulunduğu için de bütçe konusu, konuşmalarında fazlasıyla yer bulmuştur. Bu dönemde bütçe ile ilgili görüşlerini paylaşırken genellikle olumlu ifadeler kullanmış, hükümeti desteklemiştir. Ancak, bazı hususlarda komisyona muhalif kalmış, muhalifliğinin sebeplerini de Meclis'te dile getirmiş, 1951, 1952, 1953 ve 1954 bütçeleri üzerinde ve Bütçe Komisyonu Başkanvekili sıfatıyla görüşlerini bildirmiştir. Fethi Bey'in, 9 Şubat 1951 tarihli konuşması, memurlara verilecek ikramiye usulünün kaldırılması yönündeki kanun teklifine yöneliktir. Bütçe Komisyonu'nun söz konusu teklife müspet baktığını belirtmiştir. Bütçe Komisyonu, memurların terfi suretiyle ödüllendirildikleri gerekçesiyle onlara verilen ikramiyelerin kaldırılması görüşünü savunmuştur. Fethi Bey ise, ikramiye usulünün terfiden ayrı tutulmasını, memurlara verilen ikramiyenin devam etmesini istemiştir. Bütçe Komisyonu'na muhalefet şerhini: *"Bazı dairelerde ve katma bütçeli idarelerde memurları çalışmaya teşvik etmek ve hizmetlerinin ifasında iktisadilik prensibine riayet temin ederek binnetice tasarruf sağlamak maksadıyla vazedilmiş bulunan bu ikramiye usulünün kaldırılmasına muhalifiz. Fena tatbikatın böyle bir prensipten rücu edilmesini değil, belki tatbikattaki kötülüklerin giderilmesi gayesine matuf bir çalışmayı istilzam edeceği mütalaasındayız."* şeklinde açıklamıştır. Fethi Bey, memurlara ikramiye verilmesinin onları daha fazla gayrete ve titiz çalışmaya teşvik edeceğini, bunun doğru uygulanması halinde emekten tasarruf etmenin mümkün olacağını belirtmiş ve ikramiye usulünün devam etmesini savunmuştur.⁴⁷⁰

Fethi Bey, 1951 yılı bütçesine dair görüşlerini 28 Şubat 1951'de açıklamıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında gerçekleşen müzakerelerde CHP tarafından yapıcı hiçbir teklif gelmediğini belirtmiştir. Bazı muhalefet milletvekillerinin bütçe açığının 1 milyon Türk Lirasına yaklaştığını ifade ettiklerini, ancak ülke açısından alınması gereken tedbirlerin neler olabileceği hakkında herhangi bir fikir ortaya koymadıklarını söyleyerek muhalefetin tavrını eleştirmiştir. Millet'in hayat pahalılığı çekmesi ve bütçesini açıkla kapatmaya çalışmasının sebebinin Tek Parti Dönemi'nde uygulanan yanlış iktisadi politikalara bağlamıştır. İktisadi politikaların kısa zamanda sonuç almaya elverişli olmadığını, uzun vadede yapılacak çalışmalar neticesinde başarılar elde edilebileceğini ifade etmiştir. Hükümetin, hayatı ucuzlatmak için cesur adımlar attığını, pahalılığa ve bütçe

⁴⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 21, Birleşim: 58, s.965.

⁴⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 41, s.88, 89.

açığına yönelik ekonomi alanında çalışma programının ele alındığını ve bunun adım adım uygulamaya konulacağını belirtmiştir.⁴⁷¹

Fethi Bey, II. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkede bütçe açığının Marshall Yardımı ile kapatılmasının zorunlu hale geldiğini söylemiştir. Ancak, önceki yanlış uygulamalar neticesinde cılızlaşan bir memleketin bütçe açığının Marshall Yardımı ile kapanmayacağını ifade etmiştir. Açığın kapatılması için Avrupa Tediye Birliği'nden kredi alınması yoluna gidileceğini ve bu kredinin en doğru şekilde kullanılacağını belirtmiştir. 1951 bütçesinin uygulanmasında halka yapılan hizmetlerin niteliğinin arttığını, bunun olumlu sonuçlarının ilerleyen süreçte görüleceğini de vurgulamıştır. 1951 bütçesinin geçmiş yılların ağır ekonomik yüklerini taşımasına rağmen, halka hizmet yolunda, ekonomik kalkınmayı sağlama hususunda, önceki yıllara göre verimli bir bütçe düzenlemesine adım atıldığını belirtmiştir.⁴⁷² Öte yandan Fethi Bey, Kore Savaşı'nın Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etki yarattığını, bu savaşın bazı iktisadi alanlarda pahalılığa yol açtığını belirtmiştir.⁴⁷³

Fethi Bey, 9 Ağustos 1951 tarihli konuşmasında, Denizbank Türk Anonim Ortaklığı Kanun Tasarısı hakkında Bütçe Komisyonu adına söz almıştır. Denizbank'ın katma bütçe ile yürütülmesini öngören tasarıya komisyonda muhalif kaldığını ifade etmiştir. Bu idarenin katma bütçe ile yürütülmesinin mümkün olmadığını, kanun tasarısında kendisini ikna edecek bir açıklamaya rastlamadığını belirtmiştir. Tasarıda işletme yönetiminin ve denetiminin tamamen devletin eline bırakıldığını söyleyerek hususi teşebbüsün bu şekilde bir teşekküle katılma durumunun zayıfladığını ifade etmiştir. Bu sebeple özel teşebbüs sahiplerinin Denizbank'a girmesini mümkün kılıp emniyet altına alacak tedbirlerin olması gerektiğini vurgulamıştır. Kendi prensiplerimizden ödün vermeyerek özel teşebbüse eşit şartlar içinde çalışma imkânı hazırlamak gerektiğini gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷⁴ Fethi Bey, tasarıda özel teşebbüs sahipleri gözetilmediği için komisyona muhalif kaldığını belirtmiştir.

Fethi Bey'in Bütçe Komisyonu adına konuştuğu bir başka konu 18 Ocak 1952 tarihli olup, "*Necip Bilge tarafından önerilen TBMM başkanının makam ödeneğinin 800 liradan 500 liraya düşürülmesi*" meselesine yöneliktir. Fethi Bey, TBMM Başkanının görevlerinin içtüzükte belirtildiğini ve bu ödeneğin bütçe kanunlarıyla verildiğini belirtmiştir. Ödeneğin 500 liraya indirilmesinin bu makamda bulunanların almış olduğu vazifeler dolayısıyla kendisine yüklenen bir kısım işleri yapamaması neticesini doğurabileceğini söylemiştir. Diğer sahalara yıllardan beri zam

⁴⁷¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim 54, s. 1208, 1209.

⁴⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 54, s.1210,1211.

⁴⁷³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 5, Birleşim: 54, s.1210, 1211.

⁴⁷⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 112, s.792, 793.

yapıldığını belirtmiştir. TBMM Başkanının makam ödeneğine zam yapılması gibi, ödeneğin düşürülmesinin de doğru olmadığını belirtmiş, takririn reddini rica etmiştir.⁴⁷⁵

Fethi Bey'in yine komisyon adına söz aldığı 23 Ocak 1952 tarihli konuşması, bütçe komisyonunun çalışmasına yöneliktir. Fethi Bey, bütçe komisyonunun çalışmasına yönelik içtüzükte müstakil bir bölüm bulunduğunu, ancak muhalefetin iddia ettiği gibi bu komisyon çalışmalarının diğerlerinden farklılığı iddiasının da doğru olmadığını söylemiştir. Bütçe komisyonunun inceleyeceği işleri:

1. Meclis'in ve ona bağlı dairelerin bütçeleriyle ekleme ödenekleri hakkındaki kanun tasarıları,
2. Bütçe Kanunu,
3. Ekleme ödenekler, olağanüstü ödenekler, bütçe bölümleri arasında aktarmalar isteyen kanun tasarıları,
4. Devlet gelirlerinin ya da giderlerinin artırılmasını veya eksiltmesini gerektirecek tasarı veya teklifler şeklinde açıklamıştır.⁴⁷⁶

Fethi Bey, Bütçe Komisyonu'nda birtakım çalışma usulleriyle görüşülen bir işin daha sonra Meclis'e gideceğini ve son kararı Meclis'in vereceğini, dolayısıyla bütçe komisyonunun bağımsız hareket etmediğinin altını çizerek komisyonun görevinin maliyenin dengesini hâkim kılacak şekilde meseleyi inceleyip Meclis huzuruna getirmek olduğunu vurgulamıştır.⁴⁷⁷

Fethi Bey, 21 Şubat 1952 tarihli konuşmasında, Bütçe Komisyonu'nun birtakım çalışma usulüne de değinerek ülkedeki mevcut durumu açıklamıştır. Kore Savaşı'nın bitmesine rağmen dünyanın genelindeki ekonomik durumu etkilediğini ifade etmiştir. Yeni şartlara uygun olarak mali esaslar bulmanın gereğinden söz etmiştir. Savaş tehdidinin ekonomik açıdan gelişmiş ülkeleri dahi mevcut vergilere zam yapma yoluna götürdüğünü, iktisadi açıdan geri olan Türkiye'de de bu yönde hareket edilmesinin doğru olduğunu açıklamıştır. Ülkedeki pahalılığın diğer memleketlerin fiyat artışlarına nazaran düşük olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Avrupa Tediye Birliği'ne üye olan devletlerin ithalat ve ihracatta belli ilkeler doğrultusunda hareket etmelerinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Fethi Bey, birliğin ortak Avrupa piyasasını meydana getirmeyi amaçladığını, bunun için mevcut engelleri ortadan kaldırma yoluna gittiğini ifade etmiştir. İlk merhalede üye ülkelerde ithalatın % 60'ının serbest bırakıldığını, ikinci aşamada ekonomik açıdan zayıf olan ülkelerin birliğe müracaat ettikleri takdirde ithalatı %75'e çıkarmak imkânı tanıdığını söylemiştir. Bütçe komisyonunda ise ülkenin mevcut şartlarını düşünerek

⁴⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 28, s.191.

⁴⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 30, s.262.

⁴⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 30, s.264.

hükûmetin ithalatı serbest bırakma konusunda % 60 oranındaki ısrarının yerinde olduğu kararının alındığını belirtmiştir.⁴⁷⁸

Fethi Bey, Avrupa ülkelerinde Türkiye'nin gıda ve hammadde açısından müsait durumda olduğunun belirtildiğini söylemiş, komisyonun gerek madencilik konusunda memlekette kaydedilen gelişime gerekse tarımsal üretime ait rakamların bunu doğruladığını ifade etmiştir. Türkiye'nin bu durumda Avrupa Tediye Birliği'ne üye ülkelere ihracat yapmasının yerinde olacağını belirtmiştir. Ülkedeki fiyat durumuna da değinerek Türkiye'nin Kore Savaşı'ndan beri dünyada meydana gelen enflasyonist yönelimlerin etkisinin diğer memleketlere oranla daha az olduğu görüşünü de açıklamıştır.⁴⁷⁹

Fethi Bey, 22 Şubat 1952'de 1952 yılı bütçesine dair görüşlerini Bütçe Komisyonu adına açıklamıştır. Bütçeyi değerlendirirken zirai üretim meselesi üzerinde durmuştur. Tarımsal ürünlerin artışında yalnızca hava şartlarının etkili olmadığını, ekim alanlarının da arttığını belirtmiştir. Hükûmetin programlı çalıştığını ve Avrupa Tediye Birliği'nin çalışmalarını da dikkate aldığını belirtmiştir. Bütçe komisyonunun hükûmetle ortak çalışmalar yaptığını belirterek bu çalışmalar sayesinde bütçenin daha iyi uygulanabileceğini sözlerine eklemiştir. Bütçe açığının fazlalaştığını⁴⁸⁰, ancak bunun ülke ekonomisi için olumsuz bir durum yaratmayacağını belirtmiş, komisyonun bu açığı müspet karşıladığını sözlerine eklemiştir.⁴⁸¹

Fethi Bey, 1952 yılı bütçesi içinde Sayıştay bütçesi hakkında görüşlerini bildirmiştir. Sayıştay bütçesinin tamamen ayrı bir mahiyet arz ettiğini, bu bütçede bir yıla mahsus olmak üzere 480.000 liralık tahsisatın kabul edildiğini belirtmiştir. Önceki yıllarda bu kurumun iyi çalışmamasının sebebini Meclis denetiminin zayıf olmasına bağlamıştır. Meclis denetiminin daha iyi yapılabilmesi ve hizmetlerin iyi yürümesi için bahsi geçen tahsisatın verilmesinin uygun olduğunu belirtmiştir. Tahsisatın verilmesinin Meclis tarafından kabul edilmesini rica etmiştir.⁴⁸²

Fethi Bey, 1952 yılı bütçesi hakkında konuşmalarına devam ederken müzakerelerin kısa bir devreye sıkıştırıldığını söyleyerek muhalefet tarafından örneğine rastlanmayacak şekilde eleştirilere maruz kaldığını da söylemiştir. Hükûmetin iktisadi politikasında istikrarlı olduğunu, bir taraftan yıllardır devam eden dalgalı borçlarla uğraştığını, diğer taraftan iktisadi kalkınma için çalıştığını söylemiştir. İktisadi sahada üretimde büyük bir gelişmenin olduğunu, bunun farklı alanlara

⁴⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 43, s.465.

⁴⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 43, s. 466, 467.

⁴⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 44, s.485,486.

⁴⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 44, s.487.

⁴⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 44, s.521,522.

yayıldığını örneklerle açıklamıştır. Üretici lehine önemli adımlar atıldığını belirtmiş, Ziraat Bankası'nın üreticiye verdiği kredi miktarının önceki yıllara oranla fazlaştığını ifade etmiştir.⁴⁸³

Fethi Bey, mali istikrarın sağlandığını savunmuştur. Hükûmetin öncelikle Merkez Bankası kaynaklarına müracaat etmek suretiyle katma bütçelerin ve iktisadi devlet teşekküllerinin çalışmalarını durdurmak kararında olduğunu, memleketin maliyesini düzenli şekle getirmek için borçlanmalara karşı tedbir aldığını dile getirmiştir. Denizcilik Bankası Kanunu ile yıllarca devlete yük olan denizyolları idaresinin kendi imkânlarıyla çalışır hale geldiği örneğini vermiştir. Hükûmetin 1952 yılı bütçesini yürütmeye yeteri kadar kudretinin olduğunu, bu bütçenin ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak şekilde hazırlandığını ifade ederek muhalefetin bu konudaki eleştirilerinin ve endişelerinin yerinde olmadığını, bütçeye rahatlıkla güvenoyu verilebileceğini söylemiştir.⁴⁸⁴

Fethi Bey, Bütçe Komisyonu adına 29 Şubat 1952'de “*öğretmenlerin maaşlarının hizmet müddetlerine göre düzenlenmesine*” yönelik teklif üzerinde konuşmuştur. Bütçenin açık verdiğinin göz önünde bulundurulmasını, dolayısıyla taleplerin ona göre yapılmasını istemiştir. Memleketin ekonomik durumunun herkesçe bilindiğini belirterek komisyonca bu teklife müspet bakılmadığını, teklifin bütçeye 7.500.000 lira külfet getireceğini, bu miktarın karşılanamayacağını zikretmiştir. 40 bin köyün yollarına 1951'de ancak 12.000.000 lira ayrılabildiğini açıklamıştır. Ülkenin ekonomik gücünün bundan öteye imkân vermediğini de belirterek söz konusu teklifin Bütçe Komisyonu'nda reddedildiğini söylemiştir.⁴⁸⁵

Fethi Bey'in Bütçe Komisyonu adına 20 Haziran 1952 tarihli konuştuğu bir başka mesele “*tıp mensuplarına bazı çalışma koşulları içinde maaşlarının %50'si oranında tazminat verilmesine*” dairdir. Fethi Bey, mahrumiyet bölgelerinde çalışacak, doktor, eczacı ve diş hekimlerine yapılacak % 50 oranındaki zam konusunun Bütçe Komisyonu'nda reddedildiğini ifade etmiştir. Mahrumiyet bölgesi olarak adlandırılan yerlerde Sağlık Bakanlığı'na bağlı teşkilatın dışında pek çok kuruluşun bulunduğunu belirtmiştir. Herhangi bir bölgede çalışacak devlet memurlarına verilecek tahsisatın genel olarak ele alınması gerektiği için teklifin komisyonca reddedildiğini söylemiştir.⁴⁸⁶

Fethi Bey, 28 Şubat 1953'te, 1953 yılı bütçesi üzerinde söz almıştır. Muhalefet kanadında olan CHP'nin Bütçe Kanunu'na verecekleri oy hususunda rahat olmalarını söylemiştir. DP'nin iktidara geldiğinden bu yana dört yıl içinde gerçekleşmesini taahhüt ettiği parti prensiplerini hatırlatarak söze başlayacağını belirtmiştir. DP'nin kuruluşundan itibaren mücadelelerini

⁴⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 51, s. 1293.

⁴⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 51, s.1295,1296.

⁴⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 88, s.153,154.

⁴⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 16, Birleşim: 88, s.406.

demokratik bir şekilde verdiğini, tek parti zihniyetinden arta kalanların tasfiye edilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Muhalefetin de iyi niyet göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Hükûmet tarafından iktidara gelindiğinden bu yana iktisadi ve mali politikaların aksayan kısımlarının değerlendirilip incelendiğini zikretmiştir. Hükûmetin üretimi arttırmak, milli geliri çoğaltmak ve bunların sonucu olarak halkın hayat standartlarının yükselmesini sağlamak amacıyla çalıştığını dile getirmiştir.⁴⁸⁷

Fethi Bey, DP'nin hedeflerinden birinin memleketin ulaşım şebekesini düzenlemek olduğunu belirtmiş ve bu durumun uzun yıllar ihmal edilmesinin neticesi olarak da üretime ciddi zarar verildiğini açıklamıştır. Limanların, yükleme boşaltma tesisleri açısından, çağın gereklerine hizmet etmediğini, bunun modern hale getirilmesinin üzerinde durulduğunu beyan etmiştir. İktidarın dikkate aldığı diğer önemli noktanın da su ve sulama işleriyle alakalı olduğunu söylemiştir. Üç yıllık icraatın neticesi olarak hükûmetin kısa vadede su işlerine verdiği önemin yapılan hizmetlerle anlaşıldığını zikretmiştir. Hükûmetin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda birtakım hizmetler ortaya koyduğunu, genel ekonomi politikasıyla üretimi arttırmak, milli geliri yükseltmek, gerçekleşen vergi reformu ile milli gelir ve devlet geliri arasındaki doğal ilişkinin kurulması için çalıştığını vurgulamıştır. 1953 bütçesine yönelik görüşlerine devam ederken milli paranın kıymetini koruyacak tamamlayıcı tedbirler alındığı takdirde ekonomik dengenin sağlanacağını vurgulamıştır. Bütçelerin incelenmesinden çıkan sonucun her yıl hükûmetin gelirleri düzenli bir şekilde arttırdığı yönünde olduğunu ifade etmiştir. Artan gelirin memleketin iktisadi kaynaklarını çoğaltmayı ve takviye etmeyi hedeflediğini zikretmiştir.⁴⁸⁸

Fethi Bey, 28 Şubat 1954 tarihli konuşmasında, 1954 yılı Ekonomi ve Ticaret Vekâleti Bütçesi'ne yönelik görüşlerini bildirmiştir. Hükûmetin iktisadi politikasının iyiyi kötüden ayırmak şeklinde olduğunu ve bu politikanın fiyatlar üzerine etki etmeden üretimi artırmak suretiyle ortaya çıktığını belirtmiştir. Üretimi artırırken vatandaşların mağdur edilmemesi için çalıştıklarını, hükûmetin, her sınıf vatandaşın hayat şartlarını yükseltmeyi amaçladığını bildirmiştir.⁴⁸⁹ 1950'den beri iktisadi alanda takip edilen politikanın meyvelerini aldıklarını, Türk köylüsünün refahının arttığını dile getirmiştir.

Fethi Bey, muhalefetin hükûmetin ithalat politikasının tezatlar barındırdığı ve uygun politika takip etmediği yönündeki eleştirisine karşı çıkmıştır. İthalatın; “*sanayi ihtiyaçları, piyasa ihtiyaçları ve ticari ihtiyaçlar ve memleketin kalkınması, imarı ile ilgili ihtiyaçlar.*” olarak üç kısma ayrıldığını ifade etmiştir. Sanayi ihtiyaçlarının ülkede iş sahası kurmak amacıyla diğerlerine göre öncelikli olarak ele alındığını, vatandaşların refah şartlarını yükseltmeyi amaçladıklarını

⁴⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 56, s.1367, 1368.

⁴⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 56, s.1369.

⁴⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 50, s. 958.

vurgulamıştır. Bunun dışında hükûmetin yabancı sermayeye önem verdiğini, iktisadi bünyenin “kapitalist” değil “hususî mülkiyete rekabete dayanan” bir sistem olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁰

3.1.1.2. Vergi

Fethi Bey yaptığı konuşmalarda vergiye dair düşüncelerini açıklamıştır. Vergi konusunda hassasiyet göstermiştir. Her Türk vatandaşının vergi ödemesinden yana olmuştur. Vergilerin adaletli bir şekilde alınması, herkesin geliri oranında vergi vermesi gerektiğini savunmuştur. Vergiyi devletin en önemli gelir kaynağı olarak görmüştür. Muhalefetin vergiler konusunda adaletin sağlanamadığı görüşüne karşı çıkmıştır. Vergilerden elde edilen gelirlerin halka yansıtıldığı gibi ülke ekonomisinin geliştirilmesi için de kullanıldığını belirtmiştir. Ülkede iktisadi konularda kısa bir süre içinde netice alınamayacağını belirtmiş, bu sebeple vergi hususunda düzenlemelerin yapılacağını zikretmiştir.

Fethi Bey 4 Haziran 1951’de “*Balıkesir milletvekili Sıtkı Yırcalı ve arkadaşlarının aydınlatma ve temizleme işleri yapılmayan semtlerden vergi alınmaması yönündeki kanun teklifleri*” üzerinde konuşmuştur. Hizmetlerin genel vazifeye yönelik olduğunu, belediye sınırları içindeki gelir getiren bütün binalar ve arsalardan bu vergilerin alınacağını, vergilerin alınmaması durumunda belediye bütünlüğüne aykırı hareket edileceğini ifade etmiştir.⁴⁹¹

Vergi meselesi üzerine 18 Haziran 1951 tarihli yaptığı konuşma ise, görme engellilerin tahsilleriyle alakalı kullandıkları malzemenin gümrük vergisinden muaf tutulmasına yönelik teklife dairdir. Fethi Bey, teklifin Bütçe Komisyonu’nda görüşüldüğünü, sağır ve dilsizlerin ayrı tutulmak kaydıyla, bu teklifin kabul edildiğini ifade etmiştir.⁴⁹²

Fethi Bey’in vergi hususunda 25 Temmuz 1951 tarihinde söz aldığı başka bir konu, “*Hayvanlar üzerinden alınan verginin kaldırılmasına*” yönelik teklife dairdir.⁴⁹³ Meselenin Bütçe Komisyonu’nda incelendiğini, komisyonun bu verginin ilkelliğine katıldığını, ancak verginin kaldırılamayacağı görüşünü savunduğunu bildirmiştir. Ülkenin vergi reformu içine girdiğini ve bütçe açığının herkesçe malum olduğunu belirterek, söz konusu teklifin komisyon tarafından reddedildiğini belirtmiştir. Memleketin ekonomik durumunun da herhangi bir vergiyi lağvetmeye

⁴⁹⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, Birleşim: 50, s. 958, 959.

⁴⁹¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 85, s. 50, 56.

⁴⁹² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 91, s.264.

⁴⁹³ Hayvanlar Vergisi Kanunu 1936’da çıkmıştır. Koyun keçi gibi hayvan sahiplerinden alınan vergi çeşididir. Bu verginin 18. maddesinin değiştirilmesine yönelik teklifi Balıkesir milletvekili Sıtkı Yırcalı vermiştir. Verginin 1952 yılından itibaren kaldırılmasına yönelik teklifi ise Erzurum Milletvekili Sabri Erduman ve Çoruh Milletvekili Mecit Bumin vermiştir. Gerekçeleri ise: Verginin ilkel bir karakter taşıdığıdır. Modern vergi sisteminin uygulanması gerekirken bu verginin aşamalar halinde kaldırılmasının yerinde olacağı belirtilmiştir. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 104, s.147.

müsaait olmadığını, yol vergisinin⁴⁹⁴ hayvanlar üzerinden alınan vergiden daha ilkel olduğunu, onun dahi kaldırılmadığını söylemiştir. Vergi sisteminin bütün bir şekilde ele alınması gerektiğinin altını çizmiştir.⁴⁹⁵

Fethi Bey'in 27 Temmuz 1951 tarihli konuşması ise, gelir vergisine yöneliktir. “*Gelir vergisinin uygulanmasıyla emekli, dul ve yetimlerin eline daha az para geçmesi dolayısıyla bu vatandaşlardan alınan gelir vergisinin düşürülmesi*” teklifi üzerine konuşan Fethi Bey, bu meselenin de Bütçe Komisyonu’nda görüşüldüğünü ve iki görüşün ortaya çıktığını belirtmiştir. İlk görüşe göre; “*Vergi kanunları ilgililerin kazanılmış haklarını ihlal eder diye bir düşünceye sahip olmamız doğru değildir. Devlet vergi kanunlarını vazederken alâkaluların sübjektif hukukuna müdahale etmek telakkisinden uzak bir görüşle hareket eder, yani vergi mevzuatı karşısında alâkaluların haklarının ihlal edilmesi keyfiyeti asla varit olamamaktadır.*” İkinci görüşe göre ise; “*Bu durumda olan vatandaşlar daha çok çalışma çağından uzaklaşmış veya çalışma çağına girmemiş olan kimselerdir. Bunlarda asgari geçim mevzuunda daha müsamahalı davranmak bunların ihtiyaçları bakımından faydalıdır, içtimai adalet telakkisine uygundur. Çalışan bir kimsede asgari maişet haddini 45 lira olarak tutmak mümkünken çalışmayanların da bir başka gelir elde etmek imkânı külliye ortadan kalktığı için asgari maişet haddini yükseltmek içtimai adalet telakkilerine uygun düşebilir şu halde teklif yerindedir.*” İlk görüşe sahip olanların teklifin reddedilmesi, ikinci görüşe sahip olanların kabul edilmesi yönünde tavır takındıklarını belirtmiştir. Gelir vergisinin uygulandığı tarihte ve o tarihi takip eden devrelerde aynı durumda olan bütün ilgililerin bundan istifade etmesine imkân verecek bir hüküm konulduğunu belirterek teklife olumlu şerh düşüldüğünü ifade etmiştir.⁴⁹⁶

Fethi Bey, vergi konusu üzerinde hassasiyetle dururken, bu konuda bazı eleştirileri de olmuştur. Bu yönde 2 Mayıs 1955 tarihli konuşmada tek el ürünlerinden alınan vergi üzerinde düzenlemeler yapılması gerektiğini söylemiştir. Hatta bu ürünler üzerinden alınan tüketim vergisinin kaldırılmasından yana tavır sergilemiştir. Örnek olarak, biradan alınan tüketim vergisinin kaldırılması görüşünü savunmuştur. Bira maliyetinin %150-200 aralığında tüketim vergisi olarak zorunlu tutulduğunu, köpüklü şarap ve viski için aynı şeyin söylenmediğini, onların üretimlerinin mahiyetinde ve satışında takip edilen maksatların biradan farklı bulunduğunu söylemiştir. Yabancı sermayenin de katılımı ile biradaki tüketim vergisinden meydana gelecek eksikliğin gelir vergisinin

⁴⁹⁴ Kurtuluş Savaşı yıllarında dönemin ekonomik zorluğundan dolayı TBMM tarafından çıkarılan kanunlardan biri olan Yol Vergisi Kanunu, cumhuriyetin ilanından bir süre sonra kaldırıldıysa da 1929 yılında tekrar konmuştur. Uzun yıllar uygulanan bu vergiye DP muhalefet yıllarında karşı çıkmıştır. 1950 seçimlerinde iktidar olan DP bu vergiyi hemen kaldıramasa da vergi üzerinde bir kısım düzenlemelere gitmiştir. Nuray Özdemir, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32, Ankara, 2013, s.217,222; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 13, Birleşim: 47, s.824.

⁴⁹⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 104, s.335, 336.

⁴⁹⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 105, s.365,366.

artırılması ile kapanacağını söylemiştir.⁴⁹⁷ Gelir vergisinin iktisadi maksatlarla konulduğunu ifade etmiştir. Tüketim vergisinin ise ayrı bir husus olduğunu söylemiştir. Tüketim vergisinde düzenlemeye gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tüketim vergisinin, üretimi azalttığını ve kısır bir vergi olduğunun altını çizmiştir. Bu yüzden bu vergi çeşidinin kaldırılmasından yana tavır sergilemiştir. Tüketim vergisinin bir sisteminin dahi bulunmadığını ifade etmiştir. Eğer isabetli bir tüketim vergisi ortaya konulursa kanuna uygun olarak yürüyebileceğini konuşmasına eklemiştir.⁴⁹⁸

Fethi Bey'in 20 Mayıs 1955 tarihli vergi ile ilgili başka bir konuşması, "*esnaf vergisinin kaldırılması yönündeki teklif*" e dairdir. Konuşmasında esnaf vergisinin kaldırılması teklifine karşı çıkan Fethi Bey, gelir vergisini uygulayan ülkelerde esnaf vergisi diye bir ayırım yapılmadığından söz etmiştir.⁴⁹⁹ Bu teklifin kabulü halinde, 350.000 kişilik mükellefin vergi dışında bırakılacağını belirtmiştir. Ancak, hazine menfaati üzerinde durulması gerektiğini söyleyerek herkesten vergi alınması taraftarı olduğunu belirtmiştir. Hazine gelirlerinin köy yollarında, barajlarda vesaire yerlerde kullanıldığını ifade ederek yatırımların yine halka yapıldığını vurgulamıştır. Kalkınma hamlesi içinde olan Türkiye'de vergi hususunda dikkatli davranmak gerektiğini ifade etmiştir. Dört yıllık bir uygulamadan sonra esnafın 25.000.000 liralık vergiden muaf tutulduğunu, ancak bunun uygulanmasının ileride hangi neticelere sebebiyet vereceğinin bilinmediğini söylemiştir. 25.000.000 lira fedakârlığı gerekli bulan ve 350.000 vatandaşı da vergi külfetinden uzak tutan bir kanunun önlerine geldiğini, böyle bir fedakârlığa katlanan hükûmetin iki üç yıl sonra yeni bir sıkıntıyla karşılaşacağını vurgulamıştır. Esnaf vergisinin kaldırılmasının vergi geliri açısından doğru olmadığını belirterek yine eski şekliyle devam etmesinin gerekli olduğunu; "... *Vatandaşa inanacağız, birtakım müeyyideler koyacağız. Beyannameye tabi tutacağız. Bu mevzuda bir defa adım atılsın neticeleri bizi tatmin etmediği takdirde yeni bir şey getirir deneriz. Fakat; bugün bu ihmal edilmesin. Beş on kişi de vergi içine girecekse bunları vergiye tabi tutmak lazımdır.*"⁵⁰⁰ cümleleriyle ifade etmiştir.

3.1.1.3. Yabancı Sermaye

Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu, 1951 yılında DP Hükûmeti tarafından çıkarılmıştır. Böylece, Türkiye'ye yatırım amacıyla gelecek olan yabancı sermayenin döviz bırakarak ülke ekonomisine katkıda bulunması sağlanmak istenmiştir. Kanun, yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi için birtakım kolaylıklar sağlamış, ancak ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı bu kanundan istenilen sonuç elde edilememiştir.⁵⁰¹ Fethi Bey, ekonomide yabancı

⁴⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, Birleşim: 70, s.28.

⁴⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, Birleşim: 70, s.28,29.

⁴⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, Birleşim: 78, s.406.

⁵⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 7, Birleşim: 78, s. 406,407.

⁵⁰¹ O. Murat Koçtürk, Meral Eker, "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi", *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18 (1), İzmir, 2012, s.39.

sermayenin önemine inanmış, bu sermayenin ekonomik kalkınmanın önünü açtığını ve desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. 1951’de Yabancı sermaye⁵⁰² yatırımlarının teşvik edilmesi yönünde verilen kanun teklifini olumlu karşılamıştır. Ancak, uluslararası sermaye piyasalarından Türkiye’ye sermaye çekmek için diğer benzer ülkelerdeki uygulamaları takip etmek gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰³

1951 yılında çıkarılan kanun yeterli olmadığı için 1954’te Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Fethi Bey, bu kanun teklifi üzerine 11 Ocak 1954 tarihli konuşmasında düşüncelerini aktarmış, 1951 yılında çıkarılan kanunda birtakım aksaklıklar yaşandığını, bunların düzeltilmesi gerektiğini ifade ederek yabancı sermayenin önünün açılmasının gerektiğinin altını çizmiştir. Buna izin verildiği takdirde, ülkenin parasını güçlendirmek yolunda önemli bir adım atılacağını, ekonomik kaynakların daha düzenli kullanılacağını ifade etmiştir. Ülkede kurulan yabancı sermaye yatırımlı tesislerin memleketin doğal kaynaklarını kullanarak yeni iş imkânları açacağını, işsizlikle mücadeleyle hizmet edeceğini, işçi ücretlerinin yükselmesini sağlayacağını belirtmiştir. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanun Layihasının ülkeye döviz temin edeceğini, döviz tasarrufunu mümkün kılacağını söylemiştir. Söz konusu layihanın, belirli yatırımların Türkiye’de kurulmasına fırsat tanıyan, Türk işçisine çalışma imkânı sunan tasarı olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁴ Fethi Bey, muhalefetin yabancı sermayeye eleştirel baktığını iddia etmiş ve bu durumu eleştirmiştir. Muhalefetin *“ticarette ve yatırımda ecnebi sermayenin iştirak etmesi sadece iktisadi bakımdan değil, siyasi ve içtimai bakımdan da tehlikeli”* olduğu sözlerine karşı çıkararak⁵⁰⁵ yabancı sermayeyi teşvik yönünde hazırlanan kanun layihasının müsait şartlar bulduğunda memlekete gelecek olan yabancı sermaye için uygun zemini hazırladığını belirtmiştir. Türkiye’ye sermaye getirecek yatırımcıların ülkenin durumunu daha iyi analiz edip hareket edeceklerini söylemiştir.⁵⁰⁶

Fethi Bey, yabancı sermayeye yönelik konuşmasını 12 Ocak 1954 tarihinde de sürdürmüştür. Türkiye’nin yer altı ve yer üstü kaynakları açısından zengin bir ülke olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun, Türkiye’nin şartlarını uygun gören yatırımcılara mevcut sermayelerini Türkiye’ye getirme imkânını sağlayacağını söylemiştir. Bu kanun layihasının işçinin, esnafın, fabrikatörün, üreticinin menfaatlerine uygun düştüğünü, hiç kimsenin ayrıcalığının gözetilmediğini belirtmiştir. Bu mevzularda ilerlemenin adım adım

⁵⁰² Yabancı sermayeyi Türkiye’ye çekebilmek için ilk kez 5583 sayılı ‘Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun’, 1 Mart 1950 tarihinde kabul edilmiştir. DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte yabancı sermayeye olan önem artmış ve 1951 yılında Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun öncelikle sanayi, enerji, madencilik, bayındırlık, turizm, ulaştırma gibi alanlara yatırım yapmak amaçlı gelecek olan yabancı sermayeye belirli kolaylıklar sağlamıştır. 1954 yılında ise Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. O zamanlar DP’de bulunan Fethi Bey, söz konusu kanunu sonuna kadar savunmuştur. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 8, İçtima: 2, Cilt: 25, Birleşim: 57, s.122; Takım, a.g.m., s.179.

⁵⁰³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 9, Birleşim: 106, s.429.

⁵⁰⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 27, s. 107, 108.

⁵⁰⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 27, s.118.

⁵⁰⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 27, s.119.

sağlanacağını, muhalefetin kanun layihasına yönelik eleştirilerine karşılık hangi neticelerle sonuçlanacağını kestirmenin zor olduğunu ifade etmiş, memleket şartlarına uygun düşmeyen fikirlerin ortaya atılmaması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰⁷ Türkiye’de çalışacak yabancı sermayeye yerli sermayeye nispetle herhangi bir ayrıcalığın verilmeyeceğini söylemiştir. Ülkenin kaynakları ve çalışma çağındaki işgücü ile yeterli, ancak iktisadi açıdan noksan olduğunu, bunun da yabancı sermayeye belirli ölçülerde izin verilerek giderilebileceğini ifade etmiştir. Sürekli dış ticaret açığı veren bir ülke olmanın sebebini de, CHP’nin yıllardan beri süren iyi bir ekonomi, yatırım, özel teşebbüs ve genel bir iktisadi politika takip edememesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Hükûmetin amacının yabancı sermayenin çalışma şartlarını güvenlik içinde hazırlamak olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁸ Yabancı sermayeye kendi memleketlerinde kazanacaklarından daha fazla kâr imkânı sağlanması hâlinde sermaye sahiplerinin Türkiye’ye çekileceğinin altını çizmiştir. Yabancı Sermaye Kanunu’nun zannedildiği gibi, Türk lirasının değerini düşürmeyeceğini, aksine ihracatı arttıracığını, ülkeye döviz kazandıracığını, döviz tasarrufu sahasına yatırım yaptıracağını ve Türk lirasına değer kazandıracığını belirtmiştir.⁵⁰⁹ Ayrıca, kanun layihasının ülkenin dış ödeme zorluğunu hafifletmek amacı güttüğünü, yabancı sermayenin ayrı bir sistemle değil, yerli sermayenin şartları ile çalışacağını söylemiştir.⁵¹⁰

Fethi Bey, Türkiye’de uygun şartlar bulunmasına rağmen, bugüne kadar gerekli tedbirler alınmadığı için, yabancı sermayenin gelişmediğini savunmuştur. Yabancı sermayenin gelişmesine engel teşkil edecek sebeplerin tespitinden sonra hükûmetin bunları ortadan kaldırma yoluna gittiğini belirtmiştir. Yabancı sermayenin çekilmesiyle ülkenin yıllardan beri ihmal edilen servetlerinin değerlendirileceğini, böylelikle yeni iş imkânlarının ortaya çıkacağını, ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasının hızlanacağını dile getirmiş, yabancı sermayenin Türkiye’de yerleşmesinin olumlu sonuçlar getireceğine vurgu yapmıştır.⁵¹¹

3.1.1.4. Turizm

Fethi Bey, turizmin ekonominin can damarlarından olduğu, geliştirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu’na dair yaptığı 30 Nisan 1953 tarihli konuşmasında, kanunun en önemli maksadının Türkiye’ye çok sayıda turist çekmek olduğunu söylemiştir. Ülkeye turist geldiğinde eğlence yerlerinin, lokantaların sayısında artış yaşanacağını, turistlerin buralara çok miktarda döviz bırakacaklarını belirtmiştir.⁵¹² 6 Mayıs 1953 tarihinde aynı

⁵⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 27, s. 120.

⁵⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 28, s.165, 166.

⁵⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 28, s.167.

⁵¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9 İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 28, s.192.

⁵¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 27, Birleşim: 30, s.234.

⁵¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 21, Birleşim: 75, s.594.

konuyla ilgili görüşlerini sarf etmiştir. Geliştirilmek istenen turizm endüstrisinde belediyelerin büyük rolünün olduğuna inanmıştır. Belediyelerin içinde çalışan kurumlardan bazılarının turizm müessesesi belgesi olduğunu dile getirdikten sonra turizmi Türkiye'nin tamamına yaymak için bazı kuruluşlara turizm belgesi verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun belediyelerin gözetimi dâhilinde yapılacağını belirtmiştir.⁵¹³ Türkiye'de turizm sanayinin teşvik edilmek istendiğini ve turizm belgesi olan kurumların bazı muafiyetlere kavuştuklarını dile getirmiştir. Bu kurumların geçmişin uygulamalarına göre çalışmayacaklarını, turizm belgeleri almaları halinde bunun içindeki hükümlere uymalarının gerekli olduğunun altını çizmiştir. Ülkede tutunabilmeleri için gereken tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir. Bir belediye içinde turizm belgesi alan kurumların artmasının o belediyeye gelişme sağlayacağını belirtmiştir.⁵¹⁴ Turizm müesseselerinin kurulmasının ülkeye gelecek turistlere daha kaliteli hizmet sunulması açısından faydalı olacağını vurgulamıştır. Turistlerin memnun kalmaları halinde tekrar gelerek ülkeye ekonomik anlamda ciddi katkılarının olacağını, bu sebeple konunun üzerinde durulmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Turizm endüstrisini kurma tasarısının asıl amacının ülkeye daha fazla turist çekmek olduğunu açıklamıştır. Turizmde yabancı işçilerin çalıştırılması gerektiği görüşünü de savunmuştur. Bu işçilerin otel, eğlence yerleri, lokanta gibi yerlerde çalıştırılmasının yerli ve yabancı turistleri çekeceğini ifade etmiştir. Türkiye'ye gelen turist sayısının artması halinde ülkede turizm endüstrisinin gelişeceğini, iktisadi, zirai, ticari alanlarda ülke için hayırlı neticelerin alınacağını belirtmiştir.⁵¹⁵

3.1.1.5. Bankacılık

Fethi Bey, DP milletvekilliği esnasında bankacılık konusunda görüşlerini, yaptığı konuşmalarda ortaya koymuştur. Onun, 2 Temmuz 1953 tarihli konuşması Osmanlı Bankası ile hükûmetin yapacağı anlaşmaya dair kanun layihasına yöneliktir. Bahsi geçen layihanın, yabancı sermayeden istifade etmek maksadını gözettiğini belirtmiştir. Dünya Kalkınma Bankası borçlarıyla kurulan Türkiye Sanayi Bankası'nın da hazine tarafından belli bir süreye kadar kazancının garanti altına alındığını belirtmiştir. Uluslararası kredi ve mali müesseselerle hükûmetin sıkı ilişki kurmak amacıyla gerekli kanunları çıkardığını ve bunların Meclis tarafından onaylandığını söylemiştir. Avrupa İktisadi İşbirliği ve Avrupa Tediye Birliği ile yapılan anlaşmaların da gözden uzak tutulmaması gerektiğini belirtmiştir.⁵¹⁶

Osmanlı Bankası'yla hükûmet arasında bir anlaşma yapmak gerektiği zaman Paris ve Londra piyasalarında gerek sermayeye katılım gerekse şahısların dâhil olmaları hâlinde uluslararası bir kuruluşun Türkiye'de çalışmalarının meydana getireceği faydayı dikkate almak gerektiğini

⁵¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 77, s.59.

⁵¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 77, s.66,67.

⁵¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 22, Birleşim: 79, s.124.

⁵¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 101, s.182.

söylemiştir. Bankanın geçmişte yarar sağlamamasının o zamanki yönetimle alakalı olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber, 1929-1930 buhranında Türk lirasının değerinde ciddi düşüşler yaşandığı sırada bankalar arasında işbirliğinin düşünüldüğünü ve Osmanlı Bankası'nın en çok sermaye veren banka olduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁷

Fethi Bey, Halk Bankası'nın esnafa kredi kolaylığı sağlamasına dikkat çekmiş, ayrıca bankanın teşkilatında artış yaşandığını ifade ederek 1954 yılı içinde 10 şube daha açmayı hedeflediğini söylemiştir. Küçük sanat erbabının ve esnafın muhtaç olduğu kredi, hatta ihtiyaç duyduğu ham madde veya malzemenin satın alınması konularında Halk Bankası'nın esnaf birlikleri ile yakından ilgili olan vekâletle birlikte çalışmalarda bulunduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁸

Fethi Bey'in, bankalara dair başka bir konuşması, 3 Temmuz 1954 tarihlidir. Fethi Bey, bu konuşmasında, 1930'dan 1950 yılına, yani Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu çıkana kadar, yabancı sermayenin ülkede korkarak çalıştığını, uluslararası teşebbüsün Türkiye'de yeterince sermaye yatırımı yapmadığını söylemiştir. Bahsi geçen kanunun çıkarılmasındaki amacı, bu sermayeye Türkiye'de yatırım yapabileceği telkinini vermek olarak açıklamıştır. Meclis'in bu yöndeki çalışmasına benzer şekilde, verilen kanun tasarısının tasdik edilmesi halinde mali politikanın hedeflerine uygun olacağını belirtmiştir. Uluslararası pazarda ihraç mallarının yabancı pazarlara sürülmesinde Osmanlı Bankası'nın hükûmetle işbirliği yapma ihtimalini belirtmiştir. En hassas pazarların kredi ve para pazarları olduğunu, bu bakımdan Osmanlı Bankası'nın da verilecek imkânla sermayesini artırarak ülkeye fayda sağlayacağını söylemiştir. Bankanın hükûmetle anlaşma yapmasının onanması halinde, yabancı sermayenin Türkiye'ye daha güvenli bir şekilde geleceğini, bunun bahsi geçen banka aracılığıyla sağlanacağını belirterek kanun teklifinin kabul edilmesini istemiştir.⁵¹⁹

3.1.2. Basın

DP, iktidara geldikten sonra basın konusunda düzenlemelere gitmiş, ilk başlarda basına özgür olacağını garantisini vereceklerini, fakat bu özgürlüğün hakaret içerikli, küçük düşürücü boyutta olmasına müsaade edilmeyeceği görüşünü savunmuştur. Basına tanınacak hürriyetin sınırlılığını da baştan çizmiştir.⁵²⁰ Fethi Bey de aynı düşünceyle hareket etmiş, basının özgürlüğünden yana olmuştur. Ancak, bütün haberlerin gazetede aleni bir şekilde yer verilmesine karşı çıkmıştır. Fethi Bey, Basın Kanun Tasarısı'nın bazı kısımlarının düzenlenmesine dair 14 Temmuz 1950 tarihli

⁵¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 101, s.182, 183.

⁵¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 50, s.961.

⁵¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 101, s. 183.

⁵²⁰ Kaya, a.g.m., s. 94.

birleşimde söz almıştır. Bu yönde Temmuz 1950’de kabul edilecek Basın Kanunu hükümet tasarısının aynen muhafaza edilmesini savunduğu 32. maddesi şöyledir:

32. Madde: Kriminal istatistiklerde işaret edildiği gibi intihar vakalarının gazete ve mecmualarda tafsilatıyla yazılması ve vakaya müteallik resimlerin yayınlanması ve bunları okuyan zayıf iradeli kimseler üzerinde taklit ve tahrik bakımından menfi tesir icra eylediği cihetle bu tipteki kimseleri intihara sevk edeceği sebeplerden sayılmaktadır.⁵²¹

Fethi Bey, bu maddeden yola çıkarak, ülkenin sosyal düzenini korumakla görevli olduklarını belirtmiştir. Basında bu türden haberlerin detaylı bir şekilde yer almasına karşı çıkmış, söz konusu hadiselerin gazetelerde ayrıntılı bir şekilde yayımlanması halinde neşredene ceza verilmesi görüşünü savunmuştur.⁵²² Bu tür haberlerin bazı zayıf iradeli kişileri intihara teşebbüse sevk edeceğini belirterek intihar vakalarının basında açık bir şekilde yer almasına karşı çıkmıştır. Bunun yanında, yine basında yer alan haberlerden evlenmesi kanunen yasak olanların aralarındaki münasebetlere yönelik haberlerin de, gerek aile fertlerinde gerekse toplum üzerinde kötü etkilere yol açabileceği düşüncesiyle, yer almaması gerektiğini belirtmiştir. Her iki meselenin de haberleşme hürriyetiyle alakasının olmadığını, basına verilmesi gereken hürriyeti temin ederken gerekli tedbirlerin alınacağını belirtmiştir. Bundan, basın aleyhine yönelik herhangi bir kararın alınması sonucuna varılmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁵²³

Fethi Bey’in 9 Temmuz 1953 tarihli basınla ilgili bir başka konuşması; “*yeni radyo istasyonlarının kurulması Ankara İstasyonunun tevsi ve takviyesine dair kanun layihası*”na yöneliktir. Fethi Bey, bazı yörelerdeki halkın ülkede meydana gelen iktisadi olaylar gibi hadiselerden haberdar olamadıklarını ya da geç haberdar olduklarını söylemiştir. Önemli ekonomik, sosyal, siyasi hadiselerin ülke çapına duyurulmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Ülkenin çeşitli bölgelerine radyo istasyonları kurularak bu meselenin halledileceğini, bunun milletin olaylardan haberdar olması adına yapılması gereken bir iş olduğunu söylemiştir.⁵²⁴

Fethi Bey, televizyon meselesine değinmiştir. Televizyonun ülkeye girişi konusunda ABD menşeli bazı kurumların Türkiye’de teşebbüse geçmelerine dair birtakım çalışmaların olduğunu belirtmiştir. Ancak bu konuda sonuç alınacak herhangi bir teşebbüsün gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Büyük ölçüde seyirciler için terbiyevi bir hüviyet arz edeceğini ve bu hususta gereken tedbirlerin hükümet tarafından alınacağını belirtmiştir. Televizyonun ülkeye gelmesi hususunda endişe edilmemesi gerektiğini de söylemiştir.⁵²⁵

⁵²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, , s. 759.

⁵²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, s. 741.

⁵²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, s.759,760.

⁵²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 105, s. 445, 446.

⁵²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 3, Cilt: 24, Birleşim: 105, s. 447.

3.1.3. Eğitim

Fethi Bey, gerek DP milletvekili iken gerekse 1955'ten sonra eğitimci olmasına rağmen, bu konuda görüşlerini çok fazla açıklamamıştır. Fethi Bey, eğitimi memleketin kalkınması açısından önemli görmüştür. Okur yazar oranının düşük olduğu ülkemizde halkın okuma yazma bilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. 13 Haziran 1951 tarihli konuşmasında, “köylü kız çocuklarının ilk tahsil yaşının indirilmesine” dair teklif hakkında söz almıştır. Milli Eğitim Komisyon raporuna göre, köy okullarından mezun olanların dörtte birinin yaşlarının 15 ve 16 olduğunu, mecburi yaş sınırının 14'e indirilmesi yönünde yapılan teklifin bazı sorunlara yol açabileceğini ifade etmiştir. Teklifin kabul edilmesi halinde, zaten düşük olan okur yazar oranının daha da düşebileceğini söylemiştir. İlkokul derecesinden geçeceklerin sayısı ne kadar arttırılırsa o oranda cumhuriyet rejimiyle uyumlu yol alınacağını belirtmiştir. Bazı milletvekillerinin yaş sınırının düşürülmesinden yana olduklarını, ancak bugüne kadar ülkede vatandaşlara okuma yazmanın ne derece faydalı olduğunun yeterince anlatılmadığını, onları okumaya teşvik etmeye çalışılmadığını belirterek yaş sınırının aynı kalmasını ifade etmiştir. Yaş sınırının 14'e indirilmesiyle eğitim öğretimde % 25 azalma yaşanacağını belirtmiştir. Çünkü 1950'de ilkokuldan mezun olanların % 25'inin 15 ve 16 yaşlarında olduklarını belirtmiştir.⁵²⁶

Fethi Bey, halka okuma yazmanın faydaları telkin ve tavsiye edilir ve bunun sonucu olarak da somut ve güzel örnekler verilirse vatandaşların çocuğunu okutmaya istekli olacaklarını söylemiştir. Meselenin sadece okuma yazma miktarına katkı sağlamak olmadığını, kaliteli ve bireylere faydalı bir eğitimden yana olduğunu belirtmiştir. Diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'de okur yazar oranının demokratik ve ileri olarak adlandırılan diğer ülkelere nazaran düşük olduğunu dile getirmiştir. Bazı illerde okuma yazma çağındaki çocukların sadece %13'ünün okula devam edebildiğini belirtmiştir. İlköğretim mecburiyetinin olması gerektiğini, bunun Anayasada kabul edilmesi ve uygulanması halinde birden bire bütün gençlere yetecek kadar okulun ve öğretmenin olmayacağını ancak, bu durumun üzerinde durulursa güzel bir sonuç elde edileceğini vurgulamıştır. İlköğretim müfredatının nihai amacının vatandaşlar arasında eşitliği sağlamak maksadına yönelik olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple, ilkokuldan mezun olanların yaş sınırının düşürülmesinden yana olamamış, mevcut durumun korunmasını istemiştir.⁵²⁷

⁵²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 89, s. 209.

⁵²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 1, Cilt: 8, Birleşim: 89, s. 209, s.210.

3.2. Muhalefeti Sırasındaki Konuşmaları

3.2.1. Ekonomi

Fethi Bey'in Demokrat Parti milletvekilliği sırasındaki ekonomi meseleleri üzerindeki tutumu ile muhalefete geçtikten sonraki yaklaşımı farklıdır. DP döneminde daha çok yapıcı konuşan Fethi Bey, bu dönemde eleştirilerini arttırmıştır. Fethi Bey, 22 Şubat 1956 tarihli konuşmasında vatandaşın ekonomik durumunun günden güne ağırlaştığını savunmuştur. Ülkeye yapılan yatırımların belli bir plan ve program dâhilinde gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. İktisadi alandaki istikrar politikasının bu zamana kadar çoktan yapılması gerektiğini söyleyerek hükûmeti bu konuda eleştirmiştir. Türkiye'de genel iktisat politikasının veriler üzerinden değerlendirilmediğini, bu şekilde tutarlı olmayan bir politika takip edildiğinde yüksek bütçeli yatırımlar yapılsa dahi sonuç alınamayacağını belirtmiştir.⁵²⁸

Fethi Bey, Türkiye'nin ekonomik imkânları itibarıyla hesaplı çalışmak mecburiyetinde olduğunu dile getirerek en küçük bir israfa fırsat verilmemesi gerektiğini zikretmiştir. Ekonomik açıdan geri kalmış bir ülke olan Türkiye'de Hükûmet Programının ve Bütçe Komisyonunun eksik olan şeyin dış yardım olduğunu söylediklerini belirtmiştir. Ancak, dış yardım hususunda da gereği kadar yardım alınmadığını, önceki yıl istenen 300.000.000 dış yardımın yarısının dahi tahsis edilemediğini belirtmiştir. Bu sebeple ülkeye gelecek yardım hususunda ortak çalışılması gerektiğini dile getirmiştir. Uzman heyetlerin de bu işi ele almalarını vurgulamıştır. Türkiye'nin bu yardıma ihtiyacının olduğunu belirtmiştir.⁵²⁹

Fethi Bey, Türkiye'nin 1950'den sonra girdiği kalkınma devri yatırım politikasının ihtiyaçlara cevap vermekten uzak olduğunu, hükûmetin iktisadi alandaki tutumlarının yanlış olduğunu söylemiştir. İktisadi meselelerin bir uzmanlık işi olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu meselelerde hiç bilgi sahibi olmayan, araştırma yapmayan ve konu üzerinde yetişmeyenlerin iktisat programıyla ilgilendiğini, ortaya da iç açıcı bir durum çıkmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple uzmanlardan, ilim adamlarından oluşacak bir heyetle iktisat programının düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. İthalat ve ihracatın dengede olmadığını söylemiştir. Türkiye ekonomisinde alınacak tedbirlerin öncelikle ihracatın arttırılmasından geçtiğini belirtmiştir. İktisadi politikayı bugünkü ihracat üzerinden dengede tutmanın mümkün olmadığını savunmuş, ithalat ve ihracat açısından dengede tutmanın gerekli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca tüketimi artan ürünlerin bilinmesi gerektiğini, fabrikaların tam kapasite ile çalışmalarını sağlayacak tedbirlerin alınmasını istemiştir.⁵³⁰

⁵²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.446.

⁵²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.449.

⁵³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.448,449.

Fethi Bey, 23 Şubat 1956 tarihli konuşması, “*memurlara ve hizmetlilere yapılan zamlar*”la ilgilidir. Ülkenin ekonomik durumunun manzarası karşısında memura ve hizmetliye yapılan zammın yerinde olduğunu, ancak, geçim sıkıntısının ve hayat pahalılığının halkın geneli üzerinde etki bıraktığını söylemiştir. Fiyatların günden güne artarken maaşların yükseltilmesinin herhangi bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir. Hükûmetin, maaşları artırmak yerine fiyatların istikrarı noktasında hassasiyet göstermesini istemiştir.⁵³¹

Fethi Bey, 25 Şubat 1956 tarihli konuşmasında, uluslararası iktisadi ilişkilerde tıpkı dış politikada olduğu gibi, üye devletler arasında güven oluşturmanın zorunlu olduğunu, bu sebeple eski ve düzensiz metotları takip etmenin faydalı olmayacağını söylemiştir. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı’nın Türklerin kalkınmasını istememesi gibi bir durumun olmadığını ifade etmiştir. Bilakis, teşkilatın Türkiye ile birlikte diğer üye devletlerin ileri derecede sanayileşmesi yönünde beyanlarının bulunduğunu belirterek Türkiye’nin teşkilattan alacağı yardıma ihtiyacının olduğunu söylemiştir. Hükûmetin bu konuda daha titiz ve dikkatli çalışması gerektiğini ifade etmiştir. Kendi bakanlık sürecine değinmiş, Ekonomi ve Ticaret Bakanı iken Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan dolayı gerekli tedbirlerin alındığını söylemiş, ancak, bu tedbirlerinin devamının gelmediğini ifade ederek hükûmeti eleştirmiştir.⁵³²

Fethi Bey, aynı tarihteki konuşmasında, 1956 yılı Milletlerarası İktisadi İşbirliği Bütçesi görüşmelerinde ekonomi üzerine söz almıştır. Geçmişte kurulan bazı müesseselere değinmiştir. ABD ve İngiltere’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası alanda Dünya Kalkınma ve İmar Bankası gibi bazı kurumlar oluşturduklarını söylemiştir. Ancak, bu kurumların Avrupa’nın ihtiyacına cevap vermekten uzak olduklarını ifade etmiştir. Avrupalı devletlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı’nın kurulduğunu söylemiştir. Türkiye’nin de bu teşkilatın içinde yer aldığını ve üye ülkelerin iktisadi, mali, içtimai alanlarda birbirlerini tamamlama amacı taşıdığını ifade etmiştir. Bu teşkilatta yer alan üye devletlerin kendilerine ait bilgileri diğer ülkelere gizlemediklerini söylemiştir. Teşkilatla olan ilişkilerde gerek CHP gerekse DP hükûmetinin ülke için gerekli olan yardımı ve krediyi sağlayamadıklarını belirtmiştir. Hükûmetin bu teşkilattan faydalanması için planlı çalışmalar yapması gerektiğini, fakat hükûmetin çalışmalarının tamamen aksi bir istikamette yol aldığını belirtmiştir. Dış politikada daha açık olunması gerektiğini ifade etmiştir. Uluslararası İktisadi İşbirliği işinin kapalı kapılar arkasında tutulmaması gerektiğini vurgulamıştır. Hükûmetin düzenli bir çalışmasının bulunmadığını söyleyerek, Türkiye’nin layık olduğu yardımın bu şekilde alınamayacağını savunmuştur. Fethi Bey, söz konusu işbirliği teşkilatının çalışma metotlarının raporlara bağlı olduğunu söylemiştir. Hükûmetin bu konuda yeteri kadar titiz ve samimi davranmadığını ifade etmiştir.⁵³³

⁵³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 42, s.546.

⁵³² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 44, s.768 vd.

⁵³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 44, s.762,764.

Fethi Bey, 27 Şubat 1956 tarihli konuşmasında, 1956 İktisat ve Ticaret Vekâleti Bütçesi üzerinde söz almış, ülke ekonomisinin bütün partileri ilgilendiren bir mesele olduğunu ve bu konuda ortak hareket edilmesi gerektiğini yinelemiştir. Hükûmetin herhangi bir plan ve program yapmaktan yoksun olduğunu söylemiştir. İktisadi meselelerin, bulunduğu dönemin şartlarına göre incelenmesi gerektiğini ifade eden Fethi Bey, şu sözleri sarf etmiştir:

Muhterem hükümet reisinin dediği gibi varidat artmıştır. Türk ekonomisinin kuvveti arttıkça mevcut olan vergi sisteminin milli gelirle olan elastikiyeti nispetinde varidatın artacağı tabidir. Ama bu nasıl olmuştur. Bilhassa 1954'ten sonra katılan arkadaşlara arz ederim. Sene 1951. Hükümet bütçe müzakerelerine geldi. Gelir vergisinin 1951 yılında tatbik edilmemesi için muvakkat madde koydu o zaman bütçe komisyonundaki arkadaşlarımız itiraz ettiler. Gelir vergisi mahiyeti itibarıyla öyle bir vergidir ki bünyesinde haiz olduğu elastikiyet dolayısıyla milli iktisadın kalkınması, milli gelirin artmasını intaç eder dendi. Eğer arkadaşlar bugün varidatın artan seyri ile tahakkuk etmekte olduğunu görüyorsanız bunun neticesi muhterem hükümet reisine ait değildir.⁵³⁴

Fethi Bey, 22 Şubat 1957 tarihli konuşmasında düzenli bir ekonomi politikasının takip edilmediğini söylemiştir. 1954 yılına nispetle ileri bir iktisadi dengeye ulaşılabileceği görüşünü savunmuştur. Belli bir iktisadi politikanın olmamasıyla sıkıntıların da beraberinde geldiğini ifade etmiştir. Ülkenin önceki yıla kıyasla daha ağır bir iktisadi buhran içinde bulunduğunu belirtmiştir. Ülkeyi, içinde bulunduğu iktisadi buhrandan kurtarma görevinin tüm milletvekillerine ait olduğunu, bütün milletvekillerinin gerekli tedbirlerin alınmasından sorumlu olduklarını söylemiştir.⁵³⁵ Ülkede pahalılığın olduğuna vurgu yaparak iktidara mensup milletvekillerinin türlü kelime oyunları bu durumu yok saydıklarını ifade ederek onların tutumunu eleştirmiştir. Türkiye'nin ekonomik, siyasi alanlardaki düğüm noktalarının şahıslara değil, birtakım prensiplere bağlı kalarak yapılması gerektiğini açıklamıştır. Türk köylüsünün zor durumda olduğunu, patatese konan narh üzerinden örnek vererek ifade etmiştir.⁵³⁶

Fethi Bey, 26 Şubat 1957'de 1957 Yılı İktisat ve Ticaret Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde söz almıştır. Ülkenin ekonomik durumunun kötü olduğunu her fırsatta söylemekten ve hükûmeti eleştirmekten çekinmemiştir. Hükûmetin iktisadi meselelerde çok rahat davrandığını, istikrarlı bir iktisadi politikadan uzak bulunduğunu, ekonomik vaziyetin sadece Milli Koruma Kanunu'nun⁵³⁷

⁵³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 46, s.946,947.

⁵³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 43, s.456-457.

⁵³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 43, s.458-460.

⁵³⁷ Türkiye, II. Dünya Savaşının başlamasıyla farklı alanlarda birtakım tedbirler almaya yönelmiştir. Savaşa dâhil olmamasına rağmen savaşın ağır ekonomik ve sosyal koşullarından oldukça etkilenmiştir. Savaşın olumsuz ekonomik etkilerini hafifletmek için TBMM tarafından 18 Ocak 1940 tarihinde Milli Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile devletin ekonomiye müdahale fırsatları artmıştır. Özel girişimler devlet kontrolü altına girmiştir. Devlet ekonomide hâkim konuma gelmiştir. Demokrat Parti döneminde ise Milli Koruma Kanunu tekrar gündeme gelmiştir. 30 Haziran 1956 tarihinde kabul edilen kanunla belirli maddeleri düzenlenmiş ve tekrar uygulamaya konulmuştur. Kanuna göre girişimcilerin tek başına karar almalarının önüne geçilmiştir. Hükûmetin belirlediği kanunlar dışında işlem yapmaları yasaklanmıştır. Hükûmet gerekli gördüğü yerleri ve depoları bedeli karşılığında kiralayabilmiştir. Bu kanunla küçük ve büyük sanayicilerin birlikler kurmaları zorunlu hale getirilmiştir. Bu kuruluşların yönetim ve denetimlerinin İktisat ve Ticaret Bakanlığı tarafından yapılması da kanunda yer almıştır. Ancak; Milli Koruma Kanunu, beklentilere yanıt

düzenlenmesiyle halledileceği düşüncesinin yanlış bir uygulama olduğunu belirtmiştir. Milli Koruma Kanunu'nun çıktığı ilk yılda fiyatlarda düşüş yaşanmasının normal olduğunu, ancak ilerleyen süreçte köylülerin gereksiz bir narh politikası yüzünden zor duruma düştüklerini ifade etmiştir. Bu kanundan dolayı pek çok tüccarın zarara uğradığını belirtmiştir. İktisat ve Ticaret Vekâleti'ni de iktisadi politikaya hâkim olmamakla eleştirmiştir. Memlekette yaşanan ekonomik sıkıntıların tek sebebinin İktisat Vekâleti değil, asıl sorumluların hükûmet olduğu vurgusunu yapmıştır.⁵³⁸ Fethi Bey, ülkenin bu çıkmazdan bir an önce kurtulmasını temenni etmiş, bunun için bol ve ucuz üretime başvurulması gerektiğini ifade etmiştir. İşletmelerin tam kapasite ile çalışmadan yeni bir tesis açılmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Milli Koruma Kanunu'nun düzenlenmesiyle birlikte birtakım olumsuzlukların meydana geldiğini söylemiş, bu durumun Marmara ve Ege Bölgesi'nde örneğinin yaşandığını belirtmiştir. Milli Koruma Kanunu'nun yıllardan beri ticaretle uğraşan müesseseleri bile kendi içinde böldüğünü ileri sürmüştür.⁵³⁹

Fethi Bey, milletvekili ödeneklerinin yüksek olduğunu, ekonomik şartlar düşünüldüğünde bunların düşürülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda, 16 Şubat 1959 tarihinde, “*Ankara Milletvekili Übeyde Elli ve 14 arkadaşının Mebus ödeneklerinin indirilmesine yönelik teklifleri*” üzerinde söz almış ve şunları ifade etmiştir:

Mebus ödeneklerine 1955 yılında zam yapıldıktan sonra memleketimizde hayat pahalılığı alabildiğine yükselmiştir. Bu yükselişin muhtelif amilleri arasında mebus tahsisatına yapılan büyük zammın da rol oynadığını kabul etmek lazımdır. Bir parlamentoda mebuslar vatandaşın duyduğu sıkıntıyı duymayacak olurlar ve kendileri sırf kanunun verdiği salahiyetle ücretle ve maaşla geçinen vatandaştan kendilerini sıyracak olurlarsa mebuslar hükümetin murakabesini yapamazlar. Yıllarca hayat pahalılığından müteessir olan memur vatandaşlara bu sırada kanunlarla yapılacak bazı tadiller sonunda zamlar yapılır ve bu zamlar kendilerine layık görülürken, bunu yani memurlara zammı fırsat bilerek bugüne kadarki politikanın neticelerinden murakabe vazifesini zayıf yürütmek yüzünden bizzat mesul olmak durumunda olan insanların bugün de tekrar kendi ödeneklerine bir zam yapmak suretiyle kurtulmaları dünya emsaline rast gelinecek bir parlamento hadisesi değildir.⁵⁴⁰

Fethi Bey, milletvekilleri ödeneklerinin yüksek oluşunun zaten vatandaşların dikkatini çektiğini ifade etmiştir. CHP grubu olarak milletvekili ödeneklerinin azaltılması maksadıyla sunulan kanun teklifinin kabul edilmesini rica etmiştir.⁵⁴¹

vermemiştir. Kanunun meydana getirdiği toplumsal hoşnutsuzluk 1957 seçimlerinde Demokrat Partinin oy kaybetmesine neden olmuştur. Kanunun uygulanmasından en çok zarar gören kesim tüccarlar, esnaflar ve köylüler olmuştur. Bu kanun Demokrat Parti dönemindeki liberalizm ve serbest piyasa ekonomisiyle bağdaşmamaktadır. Fethi Bey de ekonomide daha çok liberalizmden yana olduğu için bu kanunun düzenlenip yeniden uygulanmasına karşı çıkan isimler arasındadır. Pakize Çoban Karabulut, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Milli Koruma Kanunu ve Ege Kırsalındaki Etkileri”, **Tarih Okulu Dergisi**, (XXII), İzmir, 2015, s. 393; Mustafa Albayrak, “Demokrat Parti Döneminde Milli Koruma Kanunu (1955-1960)” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 23 (67), Ankara, 2007, s.222,250

⁵³⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 47, s.945,946

⁵³⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 47, s.947.

⁵⁴⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 38, s.195,196.

⁵⁴¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 38, s.210.

3.2.1.1. Bütçe

Bütçe, Fethi Bey'in gerek DP milletvekilliği sırasında gerekse muhalefet saflarında iken üzerinde durduğu önemli bir mesele olmuştur. 1956 yılı bütçesi üzerinde konuşan Fethi Bey, DP'nin, ilk yıllarında özverili bir biçimde çalıştığını söylemiştir. Paranın kıymetinin istikrarında, genel hizmetlerin yürütülmesinde belli bir program dâhilinde çalışıldığını belirtmiştir. Ancak, hükûmetin şu anda o günkü heyecanla çalışmadığını söylemiştir. Ülkede zengin fakir farkının göze batmaya başladığını ifade etmiştir. Sorumlu mevkideki kişilerin bu durumu dikkate almadıklarını ve “*memleketin refah içinde olduğunu*” iddia etmenin yanlış bir tutum olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴²

Fethi Bey, 29 Şubat 1956 tarihli konuşmasında, 1956 yılı mali yılı muvazene-i umumiye kanun layihası ve Bütçe Encümen Mazbatasına yönelik fikirlerini beyan etmiştir. Hükûmetin bütçe üzerindeki tutumunu eleştirerek, henüz açık bir fikre ulaşmadıklarını iddia etmiştir. HP grubu olarak görüşlerinin iktisadi meselelerin münferit tedbirlerle halledilmeyeceği yönünde olduğunu söylemiştir. İktisadi tedbirlerin topyekûn bir sahada birbirlerinin eksikliğini ele alarak tamamlamak gerektiğini açıklamıştır.⁵⁴³ 1956 bütçesinin vatandaşa fayda getirmediğini söylemiştir. Aksine grup içinde iktidar partisine mensup olan insanlar arasında dahi çeşitli tereddütlere yol açacağını ifade etmiştir. Bütçe Encümeni'ni de eleştirmiştir. Hükûmetin 1956 bütçesinde ülkenin iktisadi meseleleri üzerine ışık tutacak bir çalışma yapmadığını belirtmiştir. Bu bütçenin ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmadığını, altını çizmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu bütçenin ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu daha da zorlaştıracağını belirtmiş, HP grubu olarak bütçeye güvenoyu vermeyeceklerini söylemiştir.⁵⁴⁴

Fethi Bey, 27 Şubat 1957 tarihli birleşimde 1957 yılı bütçesi ile alakalı görüşlerini eleştirel bir tavırla ifade ederek “*Bütçe müzakerelerinin ülkenin içinde bulunduğu mali ve idari şartlara göre halkın menfaatine uygun bir bütçe politikası maksadına matuf olması iktiza eder.*” demiştir. Ancak, komisyonun bütçe raporunu ülkenin şartlarını göz önünde bulundurarak hazırlamadığını söylemiştir. Bütçe Komisyonu'nun teknik bir komisyon olduğunu, dolayısıyla en ince ayrıntıyı gözden kaçırmayarak rapor düzenlemesi gerekirken bunu yapmadığını söylemiştir. Raporun Meclis'ten geçmemesi gerektiğini sözlerine eklemiştir.⁵⁴⁵

Fethi Bey, DP'nin 1954 yılına kadar istikrarlı bir kalkınma hamlesi gerçekleştirdiğini, ancak, bu yıldan itibaren istikrarını kaybettiğini ifade etmiştir. HP olarak eleştirilerini yaparken takip edilmesi gereken yolu da gösterdiklerini belirtmiş ve buna şu şekilde örnek vermiştir:

⁵⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.444.

⁵⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 46, s.1247,1248.

⁵⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 48, s.1247-1250.

⁵⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 42, s.412, 413.

Geçen sene Amerika başkanının müşavirinin Türkiye'yi ziyareti esnasında Başvekil, daha evvel Maliye Vekili tarafından beyan edilen iktisadi ve mali istikrar politikasıyla alakalı beyanatını benimseyerek Hükümetin buna göre bir bütçe hazırlaması maksadıyla iki aylık muvakkat bütçe dahi teklif etmiştik. Fakat hazin olan şudur ki hükümet 'bir mali istikrar politikası takip edeceğim' dediği halde bunu takip etmiyor. Bunu hükümete takip ettirmekle mükellef olan bir kısım arkadaşlar da hükümeti ikaz etmiyorlar. Hükümet üzerinde tesirli bir murakabe kurulamıyor.

26 Şubat 1958 tarihinde, 1958 Yılı Maliye Vekâleti Bütçesi üzerinde görüşlerini açıklayan Fethi Bey, İstanbul'un imarı için İstanbul Belediyesi'ne aktarılacak tahsisata plansız ve sistemsiz olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır.⁵⁴⁶ Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik vaziyetin iyice tetkik edilmeden imar için yatırım politikası yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Öncelikli amacın vatandaş hayata pahalılığının ağır yükünden kurtarmak olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴⁷ Maliye Vekâleti'ni turizmi teşvike yönelik koyduğu 102 küsur milyon liralık tahsisattan dolayı ise tebrik etmiştir. Yapılan bu tahsisatta HP olarak hükümeti desteklediklerini ifade etmiştir.⁵⁴⁸

Fethi Bey, 14 Ocak 1959 tarihli konuşmasında Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bazı kadrolar eklenmesine dair Bütçe Encümen Mazbatasına yönelik söz almıştır. Emniyet teşkilatına alınacak 3.225 yeni kadronun devletin bütçesini önemli derecede etkileyeceği görüşünü savunarak Cumhurbaşkanlığı Bütçesi'ndeki 52.000 liralık personel kadrosunu reddeden Komisyonu'n bütçeye külfet getirecek kanun layihasını olumlu karşılamasını eleştirmiştir. Yeni iktisadi tedbirler alınırken mevcut kadroyu %25 arttırmanın doğru olmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple konunun encümende tekrar görüşülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴⁹

Fethi Bey, 25 Şubat 1959 tarihinde, 1959 yılı Maliye Vekâleti Bütçesi hakkında söz alarak bütçe görüşmelerinde Türkiye'nin dış borcu üzerinde durmuştur. Türkiye'nin istikrar programının yabancılar tarafından bilindiği halde, milletvekillerinin o programı okuyamadıklarını ifade etmiştir. Hükümetin ve encümenin raporlarına göre borcun 4.000.000.008 lira gösterildiğini, ancak İstatistik Umum Müdürlüğü'nün bu borcu 7.000.000.000 lira civarında gösterdiğini söyleyerek arada bir tutarsızlık olduğundan söz etmiştir. Hükümetin bu konuda Meclis'i yeterince aydınlatmadığını ifade etmiştir. Bazı verilerin ve bilgilerin eksik gösterilerek borçların daha az olduğu yönünde izlenim uyandırılmaya çalışıldığını iddia etmiştir. Dış borçlara yönelik belirli bir hükümet politikasının olmadığını savunmuştur. Türk Milleti'nin vekilleri olarak hep birlikte ortak bir noktada çözüm bulmak gerektiğini söylemiştir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ "İstanbul'un İmarına Dair Çelikbaş'ın Konuşması", **Yeni Gün** 27 Şubat 1958, s.5.

⁵⁴⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 47, s.697.

⁵⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 47, s.701.

⁵⁴⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 6, Birleşim: 24, s.448,459.

⁵⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 45, s.746.

Fethi Bey, 3 Şubat 1960 tarihli konuşmasında, bütçede gereksiz olduğuna inandığı harcamalara itiraz etmiştir. 1959 bütçesi görüşmelerinde Maliye Vekâleti'nin İstanbul Belediyesi'ne yaptığı 50.000.000 liralık yardım hususuna bu şekilde bakmıştır. 1959 yılı içinde yapılan 50.000.000 liralık yardımın üzerine tekrar 50.000.000 liranın Bütçe Encümeni'nde kabul edildiğini ifade etmiştir. Bu yardımın Meclis'ten geçmeden yapıldığını, kanunlara aykırı olduğunu belirtmiştir. İstanbul Belediyesi'nde bazı partililerin çalışmadan para aldıklarını iddia etmiştir. 1951 yılında Ankara Belediyesi'ne şehrin susuzluğuna çözüm bulmak için 500.000 lira tahsis edilmesi dair verilen teklifinin Meclis tarafından reddedildiği örneğini vererek İstanbul Belediyesi'nin söz konusu tahsisatı nerelerde kullandığının bilinmediğini ifade etmiştir. Bu tahsisatın vatandaşların sorunlarını giderecek alanlarda kullanılacaksa buna itirazlarının olmadığını söylemiştir. Ülkenin imkânlarının kısıtlı olduğunu ifade ederek plansız bir ekonomi seyri içinde vatandaşın toplanan vergilerin keyfe göre sarf edilmesine karşı olduklarını belirtmiştir. Pek çok alanda ekonomik sıkıntının var olduğunu ve öncelikle onların halledilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Öncelikli meselenin İstanbul'un imarından ziyade İstanbul'da yaşayan vatandaşların geçimini temin etmek olduğunu ifade etmiştir. İstanbul'un birçok köyünde su ve ulaşım sorunu bulunduğunu söylemiştir. İstanbul'da şehrin biraz uzak yerlerinde vatandaşın ne şekilde yaşadığını hükûmetin bilmediğini ifade eden Fethi Bey, 50.000.000 liranın hangi alanlara harcanacağını bilmeden paranın verilmemesini istemiştir.⁵⁵¹

Fethi Bey, 10 Şubat 1960'taki konuşmasında Bütçe Encümeni'nin vekâletlere gereksiz tahsisat ayırdığını ileri sürmüştür. Encümenin vekâletlere Meclis onayı almadan kanunsuz masraf yaptığını söylemiştir. Vekillerin mevcut tahsisat dışında ek ödenek almamaları gerektiğini de ifade etmiştir. Yine Hariciye Vekâleti'ne 1.250.000 lira tahsisat yapıldığını ve bunun Meclis tarafından onaylandığını söylemiştir. Bunun dışında 3.750.000 lira daha kanun dışı ek ödenek istendiğini belirtmiştir. Meclis'te bu ödeneğin nerelere harcandığının da aydınlatılması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁵² 25 Şubat 1960'ta 1960 Yılı Maliye Vekâleti Bütçe görüşmelerinde belediyelere yapılacak yardım meselesi hakkında görüşlerini belirlemiştir. Bütçe Encümeni'nin belediyelere yardım adı altında 25.000.000 lira verilmesini kabul ettiğini belirtmiştir. Ancak, yapılacak bu yardımın ne suretle kullanılacağını bilinmediğini, bu miktarın fazla olduğunu söylemiştir. Bütün il belediyelerine 100'er bin, kaza belediyelerine 30'ar bin lira yardım yapılması usulünün kabul edilmesini istemiş, bunun daha yararlı olacağını söylemiştir.⁵⁵³

Fethi Bey, 26 Şubat 1960 tarihinde ise, 1960 Yılı Maarif Vekâleti Bütçe görüşmeleri sırasında söz almıştır. Vilayet ve kaza merkezlerinde halk tarafından yaptırılan okul binaları için müteşebbis derneklere yardım edilmesi hususunu konuşmuştur. Bu yardımın Bütçe Komisyonu'nda

⁵⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 32, s.475-479.

⁵⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 35, s.640, 641.

⁵⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 47, s.535, 536.

10.000.000 lira olarak kabul edildiğini belirterek bu derneklere verilen yardımın ne suretle kullanıldığının bilinmediğini söylemiştir. Fethi Bey, 1960 Yılı Ziraat Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde bir takrir üzerine söz almıştır. Takrir, orman içinde bulunan köylerin kalkınmaları için 50.000.000 liralık tahsisatın ayrılmasına yöneliktir. Fethi Bey, bu takririn binlerce vatandaş ilgilendirdiğini ve yapılacak yardım hususunun önemli olduğunu, takririn kabul edilmesinin doğru bir tercih olacağını belirtmiştir.⁵⁵⁴

3.2.1.2. Tarım

Fethi Bey, 27 Şubat 1957 tarihinde 1957 Yılı Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde tarım hususuna değinmiştir. Ege Bölgesi'nde yetiştirilen tütünün önemli bir ihraç malı olduğunu, vekâletin tütünü karaborsadan uzak tutması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için de ülkenin içinde bulunduğu şartların iyi değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ege Bölgesi'ndeki dönüm başına 75-100 lira gibi yüksek fiyatlar veren tütün üreticilerinin maliyet fiyatlarının arttığından şikâyet ettiklerini söylemiş, tütün fiyatlarının istikrarlı bir seyirde olmadığını da sözlerine eklemiştir. Fiyatın kaliteye göre ayrılması gerektiğini ifade ederek hükûmetin bu konu üzerinde de çalışmasını istemiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlara göre gümrük tarifelerinin titizlikle hazırlanması gerektiğini, tüm vekâletlerin ekonomi ve Türkiye'nin kalkınması üzerinde ortak çalışmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁵⁵

Fethi Bey, yine 27 Şubat 1957'de 1957 Yılı Ziraat Vekâleti Bütçe görüşmelerinde de söz almış, Türk ekonomisinin kalkınmasındaki sorumluluğun en büyük payının Ziraat Vekâleti'nde olduğunu belirtmiştir. Vekâletteki bazı memurların çok özverili bir şekilde işlerine sarıldığını, ancak, vekâletin topyekûn olarak bu çalışma tarzından uzak olduğunu sözlerine eklemiştir. Tarımda bir istikrarsızlık yaşandığını, Milli Koruma Kanunu'nun istenilen fayda sağlamadığını, aksine çiftçiyi hayal kırıklığına uğrattığını vurgulamış⁵⁵⁶, Türk çiftçisine güvenli bir zemin yaratmak gerektiğini söylemiş, diğer önemli bir faktörün de ihracatla ilgili olduğunu belirtmiştir:

Biz Hürriyet Partisi Meclis Grubu olarak, Türkiye'nin kalkınması, yani vatandaşların kolay yaşaması, refah içerisinde yaşaması tedbirinin ihracat ve ithalatımızın geliştirilmesinde gördüğümüz için, Türk çiftçisinin ihracata müteveccih inkişafında mühim bir maninin döviz kurları arasındaki farkta olduğunu tespit etmek mecburiyetindeyiz.

⁵⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 49, s.252, 253.

⁵⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 48, s.1021,1022.

⁵⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 48, s.1046.

3.2.1.3. Bankacılık

Fethi Bey, 13 Haziran 1958'deki konuşmasında yeni banka şubeleri açmanın olumlu ve olumsuz sonuçlarının doğacağını belirtmiştir. Türkiye'de son yıllarda mevduatın gelişmesiyle yeni banka şubelerinin açıldığını, Bankalar Kanunu Layihasına göre mevduat bankalarını sevk ve idare eden kişilerin sahip olmaları gereken vasıfların incelendiğini ifade etmiştir. Bunun yerinde bir tutum olduğunu belirtmiştir. Ancak, bankaların hükûmetin denetimine tabi tutulmaları gerektiği anlayışına karşı çıkmıştır. Bu denetimin bankacılığın gelişmesine engel olabileceğini ifade etmiştir. Bu sebeple Bütçe Encümeni'nden 10. madde ile alakalı sorunların olup olmadığını sormuştur. Encümen sözcüsü ise, bankalar kurulurken Maliye Vekâleti'nden yetki almaları ve bankaların yeni şubeler açarken de bu şarta uymaları gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁵⁷

Fethi Bey, aşağıda verilen 14. madde üzerinde de düşüncelerini aktarmıştır:

Madde 14: Bankalar umumi heyetlerinde reye iştirak edebilmek için her hissedarın dâhil olması icap eden asgari hisse miktarı hiçbir suretle 20 hisse senedinden daha fazla olarak tespit edilemez

Fethi Bey, büyük bankalarda hisse senetlerinin dağınık olduğunu, bankaların hissesini oluşturan menkullerin ve gayrimenkullerin her türlü kıymetlerinin bölündüğünü, bununla birlikte bankaların idaresinin merkezileştiğini belirtmiştir. Bu maddeye göre, 20.000 lira hisse senedine sahip her hissedarın genel idare heyetinde⁵⁵⁸, 500.000 veya 1.000.000 lira koyan hissedarla aynı derecede söz sahibi olacaklarını söylemiştir. Bu hissedarların ekonomik güçlerinin aynı olmadığını, zira 20.000 liranın düşük bir miktar olduğunu belirtmiş, hissedarları ayırmaksızın “*demokrasi bunu gerektiriyor diyerekten*” oy sahibi yapmanın kanun kayıhasını zedeleyeceğini ifade etmiştir. İdare Meclislerinde iktisadi sahalarda güçleri, kabiliyetleri olan ve hükûmetle istişare edebilen kişilerin yer alması gerektiğini vurgulamıştır. Söz konusu maddenin yürürlüğe girmemesinden yana olduğunu belirtmiştir. Bankalara yönelik layihanın iyi şekilde kanunlaşması gerektiğini ifade etmiş, 20.000 liralık sınırın da arttırılmasını istemiştir.⁵⁵⁹

Madde Fethi Bey, 15. maddeye yönelik konuşmuştur. 15. madde şöyledir:

15: Bankaların İdare Meclisleri 5 kişiden ve murakıplar da 2 kişiden az olamaz. Banka umum müdürü İdare Meclisi'nin tabi azasıdır. Bu kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerden dolayı hapis cezası ile cezalandırılan kimseler ile haysiyet ve namus cürmünden dolayı mahkûmiyeti bulunanlar, banka idare Meclis ve reis azalıklarıyla, murakıplık, umum müdürlüğü ve müdür muavinliği vazifelerinde veya imza yetkisini haiz diğer vazifelerde istihdam olunamazlar.

⁵⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 80, s.461.

⁵⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 80, s.464.

⁵⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 80, s.467.

Fethi Bey, bankaların kredi ve itibar kuruluşu olduğunu söylemiştir. Bu maddenin yanı sıra ticari hayatta iflas eden birinin de bankaların idaresinde oy sahibi olmaması gerektiğini belirtmiştir. Bankaların itibar müesseseleri olduğunu, bunun için de haklarında hususi kanun çıkarıldığını ifade etmiştir. Bu sebeple ticari hayatta iflas etmiş, ancak, herhangi bir cezaya uğramamış kişilerin bankaların iradesinde oy sahibi olabilmeleri gerektiğini savunmuştur.⁵⁶⁰

Fethi Bey, 18 Haziran 1958 tarihinde, Bankalar Kanun Layihası'ndaki kredi işleri ve sınırlamalarına dair 38. maddeyle ilgili de söz almıştır. Bu maddenin prensip olarak verilecek kredileri % 10 olarak belirlediğini ifade etmiştir. İkinci fıkrasında; "*Sanayi, maden, enerji, nafia hizmetleri, nakliyat ve ihracat işlerinde kullanılmak üzere açılan ve fülen bu işlerde kullanıldığı teşvik edilen kredilerde bu haddin %25'e çıkarılması caizdir.*" ibaresinin yer aldığını belirtmiş, bunda kıstasın ne olacağını sorgulamıştır. Maddede tarım ve hayvancılığın yer almamasını eleştirmiştir. Sanayinin, enerjinin bir yatırımı ve ihtiyacı olduğunu, ancak tarım ve hayvancılığın neden kredilere dâhil olmadığını sormuştur. Muvakkat Encümen Mazbata Muharriri Server Somuncuoğlu, hayvancılık ve ziraata yönelik kredilerin Ziraat Bankası tarafından verildiğini, dolayısıyla Ticaret Bankaları'na bu ibareyi koymadıklarını söylemiştir.⁵⁶¹

Fethi Bey, verilen cevabın kendisini ikna etmediğini ifade ederek tarım ve hayvancılığın esasen özel bir bankanın mevzuatı içine girdiğini belirtmiştir. Ziraat Bankası'nın bu işe bakmasının diğer bankaların kredi açmaması anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir. Bunun, komisyon keyfiyeti yerine bankaların isteğine bırakılmasını söylemiştir. Ziraat Bankası'nın ülkenin pek çok yerinde kredi imkânlarının yetersiz olduğunu, bu yüzden bu konularda Ticaret Bankaları'na kredi açmaya imkân verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin en kolay kalkınabileceği sahanın hayvancılık olduğunu savunmuştur. Diğer sahalara verilen kredilerin tarım ve hayvancılığa da yansması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁶² Bu konuyla ilgili 38. maddenin tekrar encümende görüşülmesi gerektiğini belirtmiş, söz konusu maddeye tarım ve hayvancılığın da eklenmesini beyan etmiştir.⁵⁶³

3.2.2. Eğitim

Fethi Bey, 26 Şubat 1956 tarihli konuşmasında Maarif Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde eğitim hakkında söz almıştır. Adnan Menderes'in üniversitelerin gündelik politikaya girmemesi gerektiği yönündeki görüşüne karşı çıkarak bu görüşün doğru kabul edilmesi halinde, sosyal bilimlerde yapılması gereken araştırmaların gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiştir. Üniversitelerin

⁵⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 80, s.468.

⁵⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 82, s. 510, 511.

⁵⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 82, s.513, 514.

⁵⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 82, s.521.

“entelektüel jimnastik” yaptıkları yerler olduğunu söylemiştir. Günlük meselelerin incelenmesine engel olunduğu takdirde üniversitelerin yaratıcılığına darbe vurulacağını söyleyerek üniversite mezunu bir kişinin şöyle olması gerektiğini belirtmiştir:

Üniversite mezunu kendisinin haline memur edileceği meseleler karşısında bütün müktesebatı üzerine dayanarak kafasını işletmek yoluyla meseleleri halletmenin anahtarını elde eden insan demektir. Yoksa ilim dağarcığını birtakım nazari bilgilerle doldurmuş insan değildir.⁵⁶⁴

Fethi Bey, günlük meselelerin üniversitelerin dışında tutulması halinde, öğrencilerin dikkatinin azalacağını, üniversitelerden iyi yetişmemiş, yaratıcılıktan mahrum, kırtasiyeciler insanların çıkacağını, öğrencileri araştırma yapmaya sevk etmek gerektiğini⁵⁶⁵, çünkü üniversitelerin araştırma tahlil etme ve yaratma yerleri olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁶

Fethi Bey, 26 Şubat 1957’de yaptığı konuşmasında üniversite meselesine değinmiştir. Üniversitelerin bilim ve araştırma faaliyetlerine bulunmakla, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayını yapmakla görevli kurumlar olduklarını söylemiştir. Ayrıca üniversitelerin, Türk toplumunun genel seviyesini yükseltecek bilimsel yayınları yaymakta da görevli olduklarını belirtmiştir. Bu hususların kanunda yer aldığını belirtmiştir. Ancak, DP hükûmetinin bu gidişattan çok uzak olduğunu ifade etmiştir. Üniversitelerin özgürlüklerinin elinden alınmaya çalışıldığını, üniversiteler meselesinde partizanca uygulamalara yer verildiğini, bunun böyle olması halinde üniversitelerin gerçek vazifelerini yapamayacağını ifade etmiştir.⁵⁶⁷

26 Şubat 1957 tarihindeki diğer konuşmasında eğitimdeki sorunlarla ilgili görüşlerini sürdürmüştür. Çok partili hayata girildiğinden itibaren ilköğretimin öneminin bir kat daha arttığını belirtmiştir. Tanzimat Dönemi ile birlikte, bir asırdan fazla süredir mecburi ve parasız olan ilköğretimin esaslı bir programa tabi tutulmadığını, Türkiye’deki ilköğretimin memnun edici bir durumda olmadığını ifade etmiştir. Ülkenin nüfus artışına yönelik bir eğitim politikasının ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Eğitimde öğretmen meselesinin de ciddi bir sorun olduğunu ancak, sayıdan ziyade, niteliğin daha önemli olduğunu, öğretmene karşı olan hareketlerde onun şahsiyetini zedeleyecek herhangi bir harekette bulunmamak gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye’de okuryazarlık oranının da düşük olduğunu ifade etmiştir. UNESCO’nun eğitim ile ilgili atılımlar yaptığını belirtmiştir. Maarif Vekili’nin eğitim ile ilgili işlerde UNESCO ile işbirliği yapması gerektiğini, Türkiye’de demokrasinin gelişiminin ve kökleşmesinin yolunun eğitimden geçtiğini ifade etmiştir. Maarif Vekâleti’nin ülkeye en büyük hizmeti yapacak makam olduğunu sözlerine ekleyerek 1949’da Maarif Vekili olan ve bütün partilerle görüşerek ortak bir kararda buluşan

⁵⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 4, Birleşim: 45, s. 836.

⁵⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 4, Birleşim: 45, s.837.

⁵⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 4, Birleşim: 46, s.946.

⁵⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 47, s.858.

Tahsin Banguoğlu'nu örnek göstermiştir. Mevcut hükûmetin ise, o politikadan uzaklaştığını ifade etmiştir.⁵⁶⁸

3.2.3. Dış Politika

DP, iktidara geldikten sonra Batı çizgisini takip eden bir politika izlemiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından SSCB ve ABD merkezli iki kutuplu dünya ortaya çıkmıştır. SSCB'den gelen Komünizm tehlikesi, güvenlik ve toprak bütünlüğüne yönelik tehditler, Türkiye'yi ABD'ye yakınlaştırmıştır. Türkiye'yi Batı Bloğu'na bağlayan anlaşmalar imzalanmıştır. Bunların en önemlisi ise, SSCB'ye karşı NATO'ya girmek olmuştur.⁵⁶⁹

3.2.3.1. NATO

Türkiye ABD'nin öncülüğünde 4 Nisan 1949'da Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri tarafından kurulan NATO'ya üyelik için başvurmuş, fakat İngiltere, Danimarka, Norveç gibi ülkelerin karşı çıkmasıyla bir netice alınamamıştır. Türkiye'nin NATO'ya girişi, Kore Savaşı'na Birleşmiş Milletler üyesi olması dolayısıyla asker göndermesinin bir neticesi olarak Eylül 1951'de mümkün olmuştur.⁵⁷⁰ 18 Şubat 1952'de de Türkiye'nin NATO'ya girişi TBMM'de 409 oyla kabul edilmiştir.⁵⁷¹

Fethi Bey, 25 Şubat 1957'de 1957 Milli Müdafaa Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde NATO ile ilgili konuşmuştur. HP olarak NATO sistemini klasik ittifaklardan biri olarak görmediklerini ifade etmiştir. NATO'ya üye ülkelerin SSCB'ye karşı kaderlerini birleştirdiklerini, belirli ve rasyonel kıstaslar içinde askeri esaslara bağlandıkları bir sisteme dâhil olduklarını belirtmiştir. NATO'nun hür ve bağımsız yaşamak isteyen milletler için dünyanın en etkili savunma sistemi olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin milli müdafaa tedbirlerinin de bu sisteme yönelik ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. NATO sisteminin yükümlülüklerinin yerine getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Hükûmetin NATO'yu klasik bir ittifak mahiyetinde gördüğünü ve bu sebeple NATO konusuna yeteri kadar özen göstermediğini ifade etmiştir. Başvekilin NATO hususunda daha titiz davranmasını söylemiştir.⁵⁷² Hükûmetin NATO'ya yaklaşımını eleştirmiş, bu mevzuda daha hassas hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir Fethi Bey, HP olarak NATO ittifakını Türkiye'nin

⁵⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 47, s.857.

⁵⁶⁹ Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsal, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası Ve Bu Politikanın Dinamiklere Etki Eden Gelişmeleri", Atatürk Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, 1 (1), Erzurum, 2012, s.305, 306.

⁵⁷⁰ Duman, Birsal, a.g.m., s.309, 310.

⁵⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 41, s.353.

⁵⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 46, s.750, 751.

güvenliğinin temeli olarak gördüklerini beyan etmiş, NATO ile etkili iş birliği içinde olunmasını belirterek şunları ifade etmiştir:

Arkadaşlar HP olarak NATO bahsinde hükümetten ayrıldığımız çok mühim nokta NATO'yu sadece klasik bir ittifak olarak görmeyişimizdir. Filhakika NATO'nun maksadı klasik ittifaklarda olduğu gibi aza memleketlerin sadece toprak bütünlükleri ve milli hükümlerinin harice karşı korunma keyfiyeti değildir. Gaye daha geniştir. NATO ittifakı garp medeniyetinin müşterek temellerini teşkil eden, insan hakları ve demokrasi prensiplerinin ifade ettiği hayat görüşünün totaliter ve diktatör zihniyete karşı korunması için kurulmuştur.⁵⁷³

Fethi Bey, 4 Aralık 1957 tarihli başka bir oturumda, Hükümet Programı'na dair görüşmelerde NATO ile alakalı konuşmalarını sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri başa geçen hükümetlerin dış politika konusunda başarılı olduklarını, dış politikadaki tutumlarının milletin menfaatlerine uygun olduğunu belirtmiştir. Menderes Hükümeti'nin de dış politika konusunda milletin menfaatlerini göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir. Ancak, dış politikanın yürütülmesinde, meselelerin ele alınış biçiminde daha sistemli olunması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin SSCB'ye karşı ortak hareket eden bir kuruluş olan NATO'ya girmesini faydalı olarak değerlendirmiştir. Paris'te NATO tarafından düzenlenecek olan ve başvekillerin katılımıyla gerçekleşecek olan konferansa da değinmiştir. Fethi Bey, başvekilin bu toplantıya mutlaka katılması, NATO toplantısından faydalanılması gerektiğini belirtmiştir. NATO'ya üye olan memleketlerin herhangi bir siyasi konuda anlaşmazlık olarak adlandırdıkları sorunların çözülmesi gerektiğini söylemiş, NATO'nun SSCB'ye karşı önemli bir birlik olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin de, bu birliğin çalışmalarını sıkı bir şekilde takip etmesi gerektiğini vurgulamıştır. NATO üyesi bazı devletlerin kendi aralarında yaşadıkları birtakım anlaşmazlıkların NATO'nun siyasi meselelerden çok askeri sorunlara verdiği önemden kaynaklandığını belirtmiştir. NATO'da askeri meseleler kadar siyasi sorunların da ele alınması görüşünü savunmuş, üye devletlerin birbirine karşı tavrının ancak siyasi meselelerle çözülebileceğini, Başvekil Adnan Menderes'in NATO lehine olan tutumunu desteklediğini belirtmiştir.⁵⁷⁴

3.2.3.2. Kıbrıs Meselesi

Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde İngiltere'den destek alacağını umarak Kıbrıs'ı yönetme yetkisini İngilizlere vermiştir. Lozan Antlaşması ile de Ada'nın İngilizlere ait olduğu resmen kabul edilmiştir. Ancak, bir süre sonra adadaki Rumlar, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama, yani ENOSİS faaliyetlerine girişmiştir. 1954'te Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etmek için BM'ye başvurması iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmış, böylece DP iktidarının

⁵⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İctima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 46, s.817.

⁵⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İctima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 10, s. 85.

ikinci döneminden itibaren Kıbrıs Meselesi dış politikada önemli bir yer edinmiştir.⁵⁷⁵ Türkiye ve Yunanistan arasında giderek gerginleşen bu meseleye çözüm bulmak amacıyla İngiltere'nin öncülüğünde Londra Konferansı'nın toplanması kabul edilmiştir. İngiltere adanın taksimine yönelik bir tez ortaya attığı için Türkiye de bu doğrultuda hareket etmiştir. 1959'da Londra Anlaşması ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğü altında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁷⁶

Kıbrıs Meselesi ile ilgili hadiseler TBMM'ye de yansımış, milletvekilleri, Kıbrıs'ın geleceğine yönelik görüşlerini beyan etmişlerdir. Fethi Bey, 25 Şubat 1957 tarihli oturumda, Hariciye Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde Kıbrıs Meselesi'ne değinmiş, meselenin dış politikada çözülmesi gereken en acil dava olduğunu söylemiştir. Kıbrıs Adasında herhangi bir sorun yaşandığında Türkiye'nin söz hakkının bulunduğunu belirtmiştir. Hükûmeti, Kıbrıs politikasının inişli çıkışlı bir vaziyet aldığını, bu sebeple de meselenin çözülemediğini vurgulayarak eleştirmiştir.⁵⁷⁷

Fethi Bey, 4 Mart 1959'da da Kıbrıs Meselesi'ne dair müzakerelerde görüşlerini belirtmiştir. Bu meseleye yönelik olarak imzalanan Londra Antlaşması'nın milli menfaatleri korumaya yeterli olup olmadığını sorgulamıştır. Hükûmeti ve Hariciye Vekâleti'ni Kıbrıs Meselesi üzerinde ciddiyetle durmadıkları gerekçesiyle eleştirmiştir. Yunanistan'ın ENOSİS'i uygulamaya koyma durumunda Türkiye'nin müdahale hakkına sahip olduğunu, Türkiye'nin bu durumda İngiltere ile ortak hareket etmesi gerektiğini, ancak bunun yapılan anlaşmalarda ihlal edildiğini söylemiştir.⁵⁷⁸ Türkiye'nin Kıbrıs Meselesi'nde geç kaldığını belirterek bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

...İhtilaf nasıl doğmuştur? Türkiye için bu konu Yunanistan bunu beynelmilel bir konu haline getirdikten sonra ortaya çıkmıştır. Evvela Yunanistan ENOSİS meselesini ortaya attı. Biz ne dedik? Bu İngiltere'nin dâhili meselesidir. Dedik. Binaenaleyh böyle diyen bir memleket ilerde bütün bu anlaşmalara rağmen fiilen yine böyle bir vaziyet ihdas ettiğinde neyi düşünmeliydi? Maalesef düşünememiş. Şunu düşünmeliydi: herhangi bir şekilde ve her ne suretle olursa olsun anlaşma ihlal edildiği takdirde, statü ihlal edildiği halde Türkiye de derhal taksim talebi üzerinde hakkını muhafaza eder. Bu yok. Bilhassa dikkat edilmiş. Ne var Türkiye için? Şu var: metinler gayet sarîh Türkiye fiili müdahale hakkıyla neyi istihsal edebilecek? Metindeki tabirle münhasıran eski vaziyetin idaresini. Bakın nasıl kaçınılmış. Münhasıran denmiş. İşte size anlaşmanın 3. Maddesini aynen okuyorum: 'İş bu anlaşma hükümlerinin ihlali halinde Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan bu hükümlere riayeti temin etmek maksadıyla lüzumlu teşebbüs ve tedbirlerin ittihazı için kendi aralarında istişare etmeyi vaz ederler. Müşterek veya danışma yolu ile bir hareketin ifasının gayrimümkün olması halinde garanti eden üç devletten her biri münhasıran iş bu anlaşma ile müesses nizamı yeniden tesis etmek gayesine matuf hareket

⁵⁷⁵ Duman, Birsnel, a.g.m., s. 310,311.

⁵⁷⁶ Mustafa Albayrak "DP Hükümetinin Politikaları", **Türkler**, Hasan Celal Güzel (ed), Yeni Türkiye Yayınları, 16, Ankara, 2002, s.873, 877.

⁵⁷⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 46, s. 186.

⁵⁷⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim 50, s. 46.

hakkını mahfuz tutarlar.’ Bu fıkra olmadan dahi teminatçılardan her biri müdahale etmek hakkını muhafaza eder.⁵⁷⁹

Fethi Bey, Kıbrıs meselesine dair imzalanan anlaşmaların BM tarafından tescil edildiğini belirtmiş, ihtilaf BM’ye ulaştığında ilk olarak anlaşmalara ve Kıbrıs meselesine dair zabıtlara bakılacağını ifade etmiştir. Zabıtlarda Hariciye Vekili’nin Kıbrıs’a bağımsızlık verilmeyeceği hakkında beyanının olduğunu belirtmiş, bu beyandan yola çıkılarak, Türkiye’nin Kıbrıs üzerindeki haklarından vazgeçtiği sonucuna ulaşılabileceğini söylemiştir. Kıbrıs’ta sükûnetin ve sulhun gerçekleşmesini mükemmel bir hadise olarak adlandırmıştır. Ancak, Türkiye’nin ilerideki menfaatlerinin korunması bakımından bazı eksiklikler üzerinde durması, anlaşmalara rağmen ENOSİS tezinin ortaya atılması halinde Türkiye’nin de taksim tezinin saklı tutulduğu hükmünü ortaya atması gerektiğini belirtmiştir. Fethi Bey; *“Müstakil bir Kıbrıs Cumhuriyetinin yaşatılmasını şayanı arzudur. Fakat Türkiye’nin elinde olmayan hadiselerle ENOSİS’in tahakkukuna çalışılırsa, ne kadar iyi niyetle hareket edersek edelim: muayyen hukuki meselelerimizde sağlam olmanın tedbirlerini bulmaya ve metinlere derç etmeye mecburuz. Bu büyük boşluğu doldurmaya hükümet gayret sarf etmelidir.”*⁵⁸⁰ ifadelerini kullanmıştır.

Fethi Bey, Türkiye’nin Kıbrıs’ın bağımsız yaşamasını arzu ettiğini, ancak, anlaşmaların ihlali halinde, hakkını fiilen alabilmesi için imkânların sağlanması, bu sebeple, Türkiye’nin Kıbrıs’ta üssü olması gerektiğini gerektiğini belirtmiştir. Kıbrıs’ın NATO’ya girmesi yönünde fikir beyan etmiş⁵⁸¹, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin NATO’nun dışında kalmasının Türkiye açısından iyi sonuçlar doğurmayacağını söylemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti’nde asıl söz sahibi olan mahfillerin İngilizler olduğunu ifade ederek burada bulunan üslerde İngiliz hâkimiyetinin kabul edildiğini, üslerin Orta Doğu memleketlerine karşı kullanılmayacağı yönünde beyanların ortaya çıktığını belirtmiştir. Kıbrıs’ın NATO üyesi olması halinde bu tarz beyanlarla karşılaşılacağına, bu yüzden Kıbrıs Cumhuriyeti’nin NATO’ya girmesini sağlamak için hükümetin çalışması gerektiğine vurgu yapmıştır.⁵⁸²

3.2.4. Basın

Fethi Bey ve arkadaşlarının DP’den ayrılış sebepleri, basına ispat hakkı verilmemesinden kaynaklanmıştır. Bu sebeple Fethi Bey basın konusunda DP milletvekilliği döneminden daha hassas davranmıştır. Basının muhalefetin çalışmalarını engellediği görüşünü savunmuş, muhalefet olarak basında herhangi bir beyanat veremediklerinden şikâyetçi olmuştur. 6 Haziran 1956

⁵⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 50, s.46.

⁵⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 50, s.47.

⁵⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 50, s.48, 49.

⁵⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 8, Birleşim: 50, s. 50.

tarihinde “*Basın Kanununun ve 6334 Sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler*” hakkındaki kanun layihalarının düzenlenmesi müzakerelerinde konuşmuştur. Kanun layihalarının değiştirilmesinin basının özgürlüğü açısından iyi sonuçlar doğurmayacağı düşüncesini savunmuştur. Değiştirilmek istenen kanun layihasının, bazı hareket ve fiilleri suç saymaya yönelik olduğunu belirtmiştir. Bu kanunla basın özgürlüğünün sınırlanacağını söylemiş, iktidarın hatalarını göstermenin basının görevi olduğunu, ancak, kusurları görmeyi arzu etmeyen iktidarın bu hataların basında yer almasını istemediğini vurgulamıştır. İktidarın, muhalefet tarafından eleştirilmeye tahammülü olmadığını ifade ederek, bunların önüne geçmek için söz konusu kanun layihasında düzenlemeye gittiğini zikretmiştir.⁵⁸³

Fethi Bey, bu kanun layihasının yürürlüğe girdiği andan itibaren vatandaşların kapalı ve açık alan toplantılarında dertlerini anlatamayacaklarını, vatandaşların devlet işlerine karşı fikir beyan etmelerini engellediğini dile getirmiştir.⁵⁸⁴ Basın Kanunu’nun müstakil bir mesele olarak ele alınamayacağını belirtmiş, vatandaşların haber alma hürriyetlerinin önemsenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kanun layihasının muhalefetin toplantılarda konuşmalarını suç sayma amacına yönelik olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁸⁵ Fethi Bey, basın özgürlüğünün kısıtlanmasının ülkenin itibarını dışarıda da zedeleyeceğini, halkın ülkede basından öğrenemediği gelişmeleri yabancı basından takip edebildiğini, bunun da Türk Milleti açısından iyi netice doğurmayacağını ifade etmiştir.⁵⁸⁶ Meclis’te yapılan konuşmaların da kısıtlandığını belirterek bunların açık bir şekilde yayınlanmamasını eleştirmiş, vatandaşın bilgilendirilmesi için Meclis konuşmalarının basında yer alması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁸⁷ Müzakerelerin ardından yapılan oylamada ise, Basın Kanunu’nun bazı maddelerinin düzenlenmesine yönelik layiha kabul edilmiş ve *Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler* hakkındaki *6334 Sayılı Kanun, Neşir Yoluyla veya Radyo yahut Toplantılarda İşlenecek Bazı Cürümler* şeklini almıştır.⁵⁸⁸

Fethi Bey, 23 Şubat 1957 tarihinde de basın hususuna değinmiştir. Hükûmetin gerekli konularda kendi görüşüne göre basına, radyoya beyanat verdiğini belirtmiştir. Ancak, muhalif milletvekillerinin görüşlerinin radyo aracılığı ile millete duyurulamadığından yakınmıştır.⁵⁸⁹ İktidarın muhalefeti hedef alan konuşmalarına karşılık veremediklerini, bunun engellendiğini dile getirmiştir. Kendilerini destekleyen vatandaşların görüşlerini bilmeye haklarının olduğunu

⁵⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s. 169, 170.

⁵⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.171.

⁵⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s.172, 205.

⁵⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s. 205, 216.

⁵⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s. 218.

⁵⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, s. 227, 232.

⁵⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 44, s. 559.

vurgulamıştır. Bu konuda Başkanlık Divanının vazifesini yerine getirmediğini belirtmiş ve şunları söylemiştir:

Hükümetin konuşmasını nizamnamenin hangi maddesine göre radyo ile yayınlamak imkânı buluyorsanız, bize de bu imkânı veriniz. Muhafif sözcülerine radyo ile seslerini duyurmak imkânı vermezseniz müzakereler esasen inkıtaa uğramış demektir. Zira vatandaş hükümeti murakabe edeceklerin sesini duyamıyor. Bu bakımdan istirham ediyoruz, vicdanlarınıza iltica ediyoruz, vatandaşların seçip gönderdiği mebusların bu murakabe vazifesini temin edecek bir karara varınız.⁵⁹⁰

3.2.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi

Fethi Çelikbaş, TBMM’yi milletin iradesinin yansıması olarak görmüş, bu sebeple Meclisin yetkisine önem vermiştir. Meclis’te parti farkı gözetilmesine karşı çıkmış, hangi partiye mensup olursa olsun bir milletvekilinin diğerine karşı herhangi bir üstünlüğünün olmadığı görüşünü savunmuştur. Meclis’te muhalefet milletvekillerinden bazılarına söz hakkının tanınmadığını her fırsatta vurgulamış, hükümetin parlamentoda tek parti varmış gibi davrandığını ifade etmiştir. Fethi Bey’in muhalefete geçtikten sonra hükümeti en çok eleştirdiği noktalardan biri, bu mesele olmuş, Meclis’in özgür çalışmadığını, muhalefet milletvekillerinin görüşlerini yeterince ifade edemediklerini dile getirmiştir.

Fethi Bey 11 Temmuz 1956’da Meclis’in işleyişine dair söz almıştır. Aydın Milletvekili Namık Gedik ve iki arkadaşının münhal mebusluklar için bu sene ara seçim yapılmaması yönündeki verdikleri taktire karşı çıkmıştır: “*Demokratik rejimle idare edilen memleketlerde ara seçimler milletin temsilcisi olan Meclis’in genel eğilimini öğrenmesi için yapılır.*” ifadesini kullanmıştır. Seçimleri, grupların sayısında bir değişiklik meydana getirmeyeceği gerekçesiyle, reddetmenin Meclis’in özüne uygun bir davranış olmadığını dile getirmiş, taktirin reddi yönünde tavır sergilemiştir.⁵⁹¹ Türk Milleti’nin yegâne ve hakiki temsilcisi sıfatıyla çalışmak vazifesiyle mükellef bulunan TBMM’nin huzurunda vatandaşların iradesinin ne istikamette olduğunun bilinmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹²

Fethi Bey, Meclis müzakerelerinin halktan gizlenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Halkın Meclis’te yaşanan hadiselerden, yaşanan müzakerelerden harfiyen haberdar olması gerektiğini ısrarla savunmuştur.⁵⁹³ Meclis’in işleyişiyle ilgili bazı eleştirilerde bulunmuştur. Aylardan beri cevap bekleyen soru önergelerinin olduğunu ve bunların gündeme alınmadığını söylemiştir.

⁵⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 44, s. 560.

⁵⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 88, s. 204.

⁵⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 13, Birleşim: 88, s. 207.

⁵⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 45, s.727.

Özellikle kara borsaya ve hayat pahalılığına yönelik vatandaşları doğrudan ilgilendiren tavrilerin ertelendiğini, haftanın bir birleşiminin sözlü sorulara ayrılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹⁴

Fethi Bey, 20 Şubat 1957 tarihli konuşmasında partilerin birbirine karşı hakaret amaçlı sözler sarf etmelerine karşı çıkmıştır. DP Başkanı ve Başvekil'in HP'ye eleştirilerinden rahatsızlık duyduğunu dile getirmiş, Meclis kürsüsünde ağızdan çıkan laflara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Meclis'in, Türk Milleti'ni temsil eden yegâne bir kurum olduğunu ifade etmiştir. HP olarak kendilerinin bu tür sözlerden kaçındıklarını belirtmiş; *“Türkiye'nin göz bebeği olan Meclis'te dertlere çare aranması ve eleştirilerin samimiyetle yapılması”* gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁹⁵ Muhalefetin Meclis'i terk etme, oturumlara katılmama gibi tavırlarına da karşı çıkmıştır. Hükûmetin kendilerine *“çete”* dedikleri anda dahi Meclis'i terk etmediklerini belirtmiştir. Hükûmetin Meclis iradesini yok saydığını, kanunları kendi grup ekseriyetine göre yorumladığını ve çıkardığını da belirtmiştir.⁵⁹⁶

Meclis'in işleyişine dair 1 Kasım 1957'de konuştuğu bir başka mesele ise, Başkanlık Divanı'na yöneliktir. Dâhili Nizamname'nin 5. maddesine göre, Başkanlık Divanı'nın sadece iktidar partisinin güdümünde olmadığını, TBMM'nin bir parçası olduğunu söylemiştir. Bu yüzden de sadece ekseriyet partisinin temsil edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Meclis'te bulunan grupların oy oranlarına göre temsil edilmelerine özen gösterilmesini istemiştir. TBMM'deki müzakerelerin sağlıklı bir şekilde yürümesi için muhalefetin de Başkanlık Divanı'nda üye bulundurması gerektiğini, *“Başkanlık Divanını Meclis müzakerelerinde hiç tereddüte mahal bırakmayacak şekilde tarafsızlık havası içinde olmalıdır.”* görüşünü savunmuştur.⁵⁹⁷

Fethi Bey'in Meclis'in işleyişiyle ilgili bir başka konuşması, 22 Şubat 1958 tarihli olup muhalif milletvekillerine verilen süreye dairdir. Meclis'te konuşma haklarının ellerinden alındığını, bu şekilde görevlerini yerine getiremeyeceklerini belirtmiştir.⁵⁹⁸ Ayrıca, soru önergelerinin adil bir şekilde sıraya konmadığını ve cevaplanmadığını ifade etmiştir. Başkanlık Divanı'nın nizamname hükümünü ihlal ettiğini, Meclis'in çalışmalarıyla ilgili bu mevzunun üzerinde ciddiyetle durulması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹⁹

Fethi Bey'in Meclisin çalışması üzerine konuştuğu başka bir mesele, yine Başkanlık Divanı'nın Meclis tahkikatı ile ilgili sunulan tavrileri dikkate almadığı yönündedir. Bu durumun

⁵⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 20, Birleşim: 84, s.422.

⁵⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, Birleşim: 41, s.442.

⁵⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 12, Birleşim: 81, s.216.

⁵⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 1, s.6, 7.

⁵⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 43, s. 385.

⁵⁹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 74, s.249.

milletvekillerinin çalışmasına engel teşkil ettiğini ifade etmiştir.⁶⁰⁰ Başkanlık Divanı'nın tahkikata yönelik tavrı, birkaç ay geçmesine rağmen hâlâ gündeme alınmadığını bu durumun milletvekillerinin hükûmeti sorgulamalarına mani olduğunu dile getirmiştir. Başkanlık Divanı'nın vazifesini yapmadığını belirtmiştir. Görevini icra etmek isteyen milletvekillerine de engel olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰¹ Meclis'in Başkanlık Divanı'nın keyfine göre çalışacak bir kurum olmadığını, tavrı gündeme almak zorunda bulunduğunu söylemiştir. Meclis Başkanı ise verdiği tavrın gündeme alınacağını belirtmiştir.⁶⁰²

Fethi Bey, 16 Şubat 1960'ta "*Meclis tahkikatına dair tavrın görüşülmesinin 30 dakika ile sınırlandırılması*"na yönelik başka bir tavrı üzerinde söz almıştır. Nizamnameye göre, tahkikat tavrına yönelik 4 milletvekilinin lehte ve aleyhte konuşması gerekirken bu süre ile bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu yönde biriken tavrın 2 yıldan fazla zamandan beri beklediğini, bunun birkaç günde çözülebilecek bir mesele olmadığını ifade etmiştir. Bu sınırlamanın amacının tahkikat önerilerini, müzakerelerde geçiştirmek maksadına yönelik olduğunu iddia etmiştir. Bu şekilde özellikle muhalefet milletvekillerine konuşma hakkı verilmeyeceğini belirtmiştir.⁶⁰³

Fethi Bey'in işleyiş ile ilgili bir başka konuşması 18 Şubat 1960 tarihli olup, "*1960 Bütçe müzakerelerinde grup sözcülerinin 20 dakika konuşması*" yönündeki tavrı dairelidir. Fethi Bey, bu tavrı karşı çıkmış ve bütçenin önemli bir konu olduğunu, dolayısıyla verilen 20 dakikalık sürenin yetersiz bulunduğunu ifade etmiştir. Grup sözcülerinin temsil ettikleri grup adına konuştuklarını hatırlatmıştır. Sözcülerin görüşlerini ifade etmelerinde 30 dakikanın bile yetersiz olduğunu, bu süre 20 dakikaya indirilirse verimli sonuç alınamayacağını söylemiştir.⁶⁰⁴

3.2.6. Hukuk

Fethi Bey, hukukun üstünlüğüne inanmış ve bunu konuşmalarında ortaya koymuştur. Teşkilat-1 Esasiye Kanunu'na bağlı olduğunu ve işleyişlerin bu anayasa doğrultusunda yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Hükûmeti zaman zaman hukuk dışına çıktığı ve kendilerine göre kanun oluşturduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. 24 Şubat 1957'deki konuşmasında hükûmeti özgürlükleri kısıtladığı gerekçesiyle tenkit etmiştir. Hâkimlerin icranın baskısı altında olduklarını dile

⁶⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 5, Birleşim: 5, s. 197.

⁶⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 7, Birleşim: 37, s.135, 136.

⁶⁰² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 2, Cilt: 9, Birleşim: 78, s. 572.

⁶⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 38, s. 946, 947.

⁶⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 11, Birleşim: 40, s. 287.

getirmiştir. Meclis müzakerelerinin anayasaya aykırı olarak yayımlanmadığını söylemiş, bunun sorumluluğunu Adalet Vekâleti'ne yüklemiştir.⁶⁰⁵

Fethi Bey, Dâhili Nizamname'nin 93. maddesinin değiştirilmesine yönelik fikir beyan etmiştir. 93. madde şöyledir:

Madde 93. Bir mebus Heyeti Umumiyyede galiz, müstehcen sözler ve elfaz-ı tahrikiye istimal edemez. Ederse reis derhal o mebusu lisan nezahetine davet eder ve Umumi Heyet kararıyla bu sözleri zabıttan çıkarır. Devamı halinde reis mebusun sözünü keser.⁶⁰⁶

Nizamnameye bu hükmün eklenmesinin anayasanın Meclis müzakerelerinin aynen neşredileceğine dair hükmüne aykırı olduğunu beyan etmiştir. Meclis görüşmelerinin açık bir şekilde yayımlanması gerekliliğini şöyle açıklamıştır:

Milletler mutlak hükümdarlara karşı kendi menfaatlerini, kendi haklarını korumak için hatta ihtilaller pahasına seçtikleri milletvekillerinin sözlerini harfî harfine öğrenmek suretiyle onlar üzerinde müessir bir murakabe vazifesi kurabilmek imkânı elde ederler.⁶⁰⁷

Fethi Bey, Meclis'teki sözlerin hepsinin zabıtlara geçmemesi uygulamasını gereksiz bulmuştur. Böyle bir hükmün milleti denetimden mahrum edeceğini savunmuştur. Bunun anayasaya aykırı olduğunu ve milli hâkimiyet prensibi ile bağdaşmadığını dile getirmiştir. Milletvekillerinin üzerindeki en etkili denetim mekanizmasının millet olduğuna, bu nedenle 93. maddenin çıkarılması gerektiğine vurgu yapmıştır.⁶⁰⁸ Fethi Bey, Teşkilat-ı Esasiye Encümeni'nin çalışma tarzını da eleştirmiştir. Bu encümenin kendisine gelen teklifleri yeterince incelemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca encümenin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na hassas davranması gerekirken içtüzük gibi önemli bir konudaki teklifte acele karar aldığından yakınmıştır.⁶⁰⁹

Fethi Bey, 24 Şubat 1958 tarihli konuşmasında hâkimlerin ödeneklerine ve sorunlarına yönelik söz almıştır. Hâkimliğin sorumluluk gerektiren bir meslek olduğunu dile getirmiştir. Hâkimlerin ihtiyaçları olan haklara kavuşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Onları mesleklerine bağlı kılmak ve bu mesleği cazip hâle getirmek için işin sadece maddi yönden ele alınmasının doğru olmadığını, hâkimlerin manevi huzura kavuşturulmaları gerektiğini belirtmiştir. Hükûmetin hâkimleri denetim altına almaya çalıştığını, öncelikle bu anlayıştan uzak durulması gerektiğini ifade etmiştir. Hâkimlerin ülkede medeni şartlar içinde yaşamalarının temin edilmesini vurgulamıştır. Hâkimlere yaptırımda bulunulmasının hukuk açısından iyi sonuçlar

⁶⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, Birleşim: 45, s. 726.

⁶⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 20, s.331.

⁶⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 20, s. 332.

⁶⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 20, s. 332, 333.

⁶⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 1, Birleşim: 19, s. 264.

doğurmayacağını belirtmiş, onların görevlerini özgürce ve kimsenin etkisi altında kalmadan en iyi şekilde yapmalarını temenni etmiştir.⁶¹⁰

Fethi Bey, suçluların affedilmesinden ziyade, alınacak tedbirlerle suçun önlenmesi gerektiğine inanmıştır. 23 Haziran 1958 tarihinde orman suçlarının affına dair müzakerelerde bu yönde görüşlerini açıklamıştır. Orman suçlarının artmasının Meclis'in sosyal bir sorunla karşı karşıya kaldığı anlamına geldiğini söylemiştir. Vatandaşların geçim kaygısı yüzünden suç işlediklerini ve bunların sayısının arttığını ifade etmiştir. Kendilerine düşen görevin insanları suç işlemekten alıkoymak olduğunu vurgulamıştır. Bu tür sorunların kanunlarla affedilmesinin meseleyi ortadan kaldırmayacağını belirtmiştir.⁶¹¹ Orman konusunda iki suçlu bulunduğunu ve bunların birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Birincisi, bir kısım vatandaşların maddi imkânsızlıktan, günlük yakacak ihtiyaçlarını temin etmek için suçu işlediklerini ifade etmiştir. Bunun için sadece affın yeterli olmadığını söylemiştir. Onları bu suça yönelten engellerin ortadan kaldırılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Buna yönelik tedbirler alındığı takdirde ilerleyen zaman zarfında suç oranlarının da azalacağını dile getirmiştir. İkincisi ise, ticaret yapmak kastıyla ormanlara zarar verenlerin bulunduğu söylemiş ve bu kimselerin söz konusu aftan faydalanmalarını doğru bulmamış, hatta bu kişilere en ağır cezaların verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶¹²

29 Şubat 1960 tarihli oturumda, kanunlar önünde herkesin eşit olduğuna dair görüşünü vurgulamıştır. Hiç kimsenin başka bir diğerinden üstün olmadığını ve bunun anayasa ile güvence altına alındığını söylemiştir. Ancak, aynı Meclis'in üyeleri olarak eşitliğe varılamadığından, konuşulan herhangi bir meselede "*ben iktidar mebusuyum, sen muhalifsin*" anlayışının var olduğundan bahsetmiştir. İktidar partisi milletvekillerinin görüşleri alınırken muhalefet partisi milletvekillerine söz hakkı verilmediğinden, onlara aynı özenin gösterilmediğinden yakınmıştır. Bunun kanunlara aykırı olduğunu beyan etmiştir. Fethi Bey, bu muameleye razı olmadıklarını, hukuk karşısında eşit muamele görmek istediklerini vurgulamıştır.⁶¹³

⁶¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 2, Birleşim: 45, s.599, 600.

⁶¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 84, s. 595.

⁶¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 1, Cilt: 4, Birleşim: 84, s.597.

⁶¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, Birleşim: 47, s. 491, 492.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır ekonomik ve siyasi bunalım, CHP'ye karşı muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamış ve çok partili hayatın önünü açmıştır. 1945 yılından sonra ilk kurulan muhalefet partisi olan Milli Kalkınma Partisi'nin yanı sıra Türk siyasi hayatına birçok parti katılmıştır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz ki, DP olmuştur. CHP'nin uyguladığı Varlık Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, parti içinde muhalefete sebep olurken zengin toprak sahipleri de bu kanuna karşı çıkmıştır. Diğer taraftan, bu dönem, savaş yıllarının getirdiği ağır ekonomik ve siyasi bunalımın olduğu yıllardır. Böyle bir ortamda CHP içinden dört milletvekili partiden ayrılarak DP'yi kurmuşlardır.

DP, kurulduğu yıllarda teşkilatlanmasını tamamlamaya çalışmıştır. 1950 genel seçimlerine kadar demokrasinin pekiştirilmesi için gerek duyulan her türlü yeniliğin yapılacağı ve Cumhuriyet'in temel değerlerinin korunacağı yönünde vaatlerde bulunmuştur. 1950 seçimleri Türk siyasi hayatında önemli bir dönüm noktası olmuş, ilk kez gizli oy, açık sayım usulü benimsenmiştir. 1950 seçimlerinde oy oranı % 50'yi geçen DP, açık bir farkla CHP'yi geride bırakmıştır. DP'nin her kesimden milletvekili Meclis'teki yerini almıştır. Bu isimlerden biri de, tez çalışmasının konusu oluşturan Fethi Çelikbaş'tır. Fethi Bey, 1950'de memleketi Burdur'dan seçimlere katılmış ve DP milletvekili olarak Meclis'teki yerini almıştır.

Fethi Bey, 1950 ve 1954 yılları arasında DP'nin kuvvetli savunucularından olmuştur. Bunda kendisinin çeşitli bakanlıklar yapmasının yanı sıra, dönemin ekonomik ve siyasi şartlarının uygun olması da önemli amillerdir. DP, 1950 ve 1954 yılları arasında ekonomide ciddi atılımlar gerçekleştirmiştir. Marshall yardımıyla alınan zirai aletler, yabancı sermayeyi teşvik yönünde çıkarılan kanun, DP'nin imajını arttırmıştır. Bu hususlar, Fethi Bey'in Meclis'teki konuşmalarına da yansımıştır. Fethi Bey, DP'nin ilk dört yılının politikalarını destekleyici yönde konuşmuştur. Kendisi, bu dönemde genellikle iktisadi konularda söz almış, ekonominin geliştiğini ve güçlendiğini vurgulamıştır. Ülkede birtakım sorunlar yer aldığını, bunun sebebinin de tek parti yönetiminden kalma meseleler olduğunu da her fırsatta ifade etmiştir.

Fethi Bey, DP saflarında milletvekilliği yaparken kanun tekliflerinin çoğunda müspet oy kullanarak partisinin yanında yer almıştır. DP'nin kuvvetle savunduğu ve Meclis'te tartışılan konulardan biri olan yabancı sermayeyi ülkeye çekme hususunda çok hassas davranmıştır. Özel sermayenin Türkiye'ye gelmesi gerektiği ve ekonominin ancak bu yolla kalkınacağı vurgusunu yapmıştır. 1954 yılına kadar mensubu olduğu partiyi desteklerken 1954'ten sonra DP ile arası

açılmaya başlamıştır. Nitekim DP'nin bahsi geçen seneden sonraki ekonomik ve siyasi alandaki tutumları, hem parti içindeki milletvekillerinin hem de muhalefetin eleştirisine yol açmıştır. Parti, ilk dört yılını ekonomik kalkınma açısından sağlıklı bir şekilde atlatırken bundan sonraki süreçte umduğunu bulamamıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, 1954'ten sonra DP içinde birtakım problemler meydana gelmiştir. Yabancı sermaye hususunda fayda sağlanamamış olması, CHP'nin mallarına el konulması, DP'nin demokrasiye aykırı davrandığı eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Adnan Menderes, kendisi için tehlike olarak gördüğü kişileri gruptan uzaklaştırmıştır. Bu yıldan sonra basına birtakım kısıtlamalar getirilmiş, bu da DP'de parti içi muhalefeti arttırmıştır. 1955 ortasına gelindiğinde iyice belirginleşen ekonomik problemler, Genel Merkez'in birtakım antidemokratik uygulamaları DP içindeki sıkıntıları arttırmıştır. Bunun gibi belli başlı problemler, Fethi Bey'in İşletmeler Vekâleti'nden istifasına ve partiden ayrılmasına neden olmuştur.

Ülkede ciddi anlamda kömür bunalımı yaşanırken, İşletmeler Vekili olan Fethi Bey, kömürün ithal edilmesi gerektiğini, başka türlü bu sorunun üstesinden gelinmeyeceğini vurgulasa da Başbakan Menderes, buna karşı çıkmıştır. Böylelikle, gerekçesi de oluşmuş olan Fethi Bey, yaklaşık bir yıldır sürdürdüğü İşletmeler Vekilliği görevinden istifa etmiştir ve bu istifa, DP'ye karşı muhalefet sürecini de hızlandırmıştır. 1955 yılında Fethi Bey için en önemli gelişme ise arkadaşlarıyla ispat hakkı yönünde sundukları teklif olmuştur. Bu teklif, basın özgürlüğüne kavuşmasına, gazetecilerin yazdıkları haberlerde serbest olmasına dairdir. Söz konusu teklifleri basının yeterince özgür olduğu gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Tekliflerini geri çekmedikleri için Fethi Bey ve arkadaşları Genel İdare Kurulu üyeliğinden çıkarılmış ve toplantılara katılmaları yasaklanmıştır. Bu durum, Fethi Bey'in partiye yolunu ayırmasına yol açmış ve Ekim 1955'te DP'den istifa etmiştir.

Fethi Bey, 1955'ten sonra DP'ye karşı muhalif bir milletvekili olarak Meclis'teki yerini almıştır. Birkaç ay müstakil olarak hareket ettikten sonra arkadaşlarıyla Hürriyet Partisi'ni (HP) kurmuştur. Partinin ömrü üç yıl ile sınırlı kalmıştır. HP, 1957'de yapılan erken seçimlere katılmışsa da, ancak % 3'lük bir başarı elde edebilmiştir. Parti sadece, Fethi Bey'in seçim bölgesi olan Burdur'dan 4 milletvekili ile Meclis'e girmiştir. Bu durum da, oyların partiden ziyade Fethi Bey'in şahsına verildiğinin bir göstergesidir. HP, 1958 yılının sonlarına doğru kendini feshederek CHP'ye katılma kararı almıştır. Bunda, HP'nin ülke çapında yeterli teşkilatı kuramamış olmasının yanında Meclis'te başka köklü ve güçlü partinin bulunmaması da etkili olmuştur.

Fethi Bey, 1955 ve 1960 yıllarındaki süreçte ilk dönemin aksine görüşlerini daha keskin bir dille ifade etmiştir. Bu dönemde oylamalardaki tutumunda dahi değişiklikler yaşanmıştır. DP milletvekili iken aynı görüşte olmadığı konularda oylamalara katılmamayı tercih ederken bu dönemde çoğunlukla ret oyu kullanmıştır. DP'den ayrıldıktan sonra DP'ye karşı gerçek anlamda

muhalefet yapmıştır. Nitekim Meclis'teki konuşmaları, genellikle DP yönetimini sorumlu tutar bir özellik göstermektedir.

Fethi Bey, muhalefet döneminde DP'nin demokrasi kurallarına uymadığını ve anayasaya aykırı davrandığını her fırsatta belirtmiştir. DP'yi özellikle demokrasi ve özgürlük alanında kısıtlamalar getirdiği gerekçesiyle eleştirmiştir. Ekonomi alanında yanlış uygulamalarda bulunmakla, yabancı sermayeye ve özel girişimciye yeterince özen göstermemekle, diğer partilere karşı hoşgörülü davranmamakla suçlamıştır. Bütün partilerin eşit şartlarda muamele görmesini istemiştir.

Fethi Bey, 1950 ve 1960 yılları arasında üç siyasi parti oluşumunun içinde yer almıştır. Mensubu olduğu partilerde söyleyeceklerini çekinmeden ifade edebilmiştir. Özellikle DP milletvekilliği döneminde bunu görmek mümkündür. Nitekim ilerleyen süreçte gidişatını beğenmediğini ifade ettiği DP'den istifa etmiştir. Yer aldığı diğer siyasi partilerde de DP'ye olan muhalefetini 1960 yılına kadar sürdürmüştür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

BCA 030 10 00 00/77.512.5.1. (26 Mayıs 1950)

BCA 030 10 00 /38. 227 13.4.5.(9 Mayıs 1957)

b. TBMM Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 7, Cilt: 17, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 25, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 2, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 3, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 4, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 5, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 6, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 8, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 9, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 12, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 13, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 14, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 15, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 16, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 20, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 21, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 22, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 23, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 24, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 9, Cilt: 25, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 10, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 11, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 12, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 11, Cilt: 13, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 12, Cilt: 1, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 18, Cilt: 33, TBMM Basımevi, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Fethi Çelikbaş'ın 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1602.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Fethi Çelikbaş'ın 10. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1602.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Mehmet Erkazancı'nın 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1603.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Mehmet Özbey'in 9. Devre TBMM Milletvekili Özlük Dosyası, sicil no: 1604.

c. Diğer Kaynaklar

“Adana’da Konuşan Prof. F. Çelikbaş Şartlar Ağırlaşıyor Önümüz Karanlık Dedi” (12 Mart 1958), **Yeni Gün**, 5.

“Aday İçin Uzlaşmam” (6 Ekim 1989), **Hürriyet**, 13.

Ağaoğlu, Samet (2013), **Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ahmad, Feroz (2015), **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul.

_____ ve Ahmad, Bedia Turgay (1976), **Türkiye’de Çok Partili Hayatın Açıklamalı Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Akın, Fehmi (2009), “12 Temmuz Beyannameyi Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7 (2), Afyonkarahisar, 92-109.

Alacı, Beral (2011), “Hürriyet Partisinin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri (1955-1958)”, **Türk Yurdu**, 31 (290), Ankara, 134-144.

Albayrak, Mustafa (2004), **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1960**, Phoenix Yayınevi, Ankara.

_____ (2008), “Hürriyet Partisinin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Türk Yurdu**, 24 (71), Ankara, 341-379.

- _____ (2002), “DP Hükümetinin Politikaları” (2002), **Türkler**, Hasan Celal Güzel(ed), Yeni Türkiye Yayınları, 16, Ankara, 855-877.
- _____ (2007), “Demokrat Parti Döneminde Milli Koruma Kanunu (1955-1960)” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 23 (67), Ankara, 219-250.
- Altınkaş, Evren (2012),“Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TCF ve SCF”, **Akademik Bakış Dergisi**, (29), Kırgızistan, 1-16.
- Anadol, Cemal (2004), **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti**, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul.
- “ANAP’ta Liberallerin Adayı Belli Oldu: Özal’a Karşı Çelikbaş”(12 Ekim 1989), **Hürriyet**, 13.
- “ANAP’lı Çelikbaş: Köşke Adayım” (13 Ekim 1989), **Cumhuriyet**, 14.
- Arslan, Zühtü (2013), **Türk Parlamento Tarihi XI. Dönem (1957-1960)**, TBMM Yayınları, 3, Ankara.
- Aşık, Süleyman (2017) ,“Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Bazı Gelişmeler”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 34 (17), İzmir, 431-465.
- Avşar, Zakir ve Emre Kaya, Elif (2012) “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İradî Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13 (2), Sivas, 113-132.
- _____ (2012), “İktidar Muhalefet İlişkilerinde Değerlendirilemeyen Bir İyileşme Şansı. Adnan Menderes’in Uçak Kazası Üzerinden Siyasi İletişim İnşa Çabaları”, **History Studies: International Journal of History**, 4 (4), 219-244.
- Aydın, Ayşe (2014), “Demokrat Parti’nin Kuruluşu’nun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu”, **Tarih Okulu Dergisi**, (19), İzmir, 269-288.
- “Bardağı Taşıran Damla” (23 Temmuz 1955), **Akis**, 5.
- Baskıcı, Murat (2009), “Mektebi Mülkiye’den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yıllık Kronolojisi”, **Mülkiye Dergisi**, 33 (265), Ankara, 249-276.
- “Başsağlığı” (4 Kasım 2009), **Hürriyet**, 27.
- Baytal, Yaşar (2007) “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, (40), Ankara, 522-552.
- “Bir Beyanat Etrafında”, (2 Ekim 1954), **Akis**, 4.
- Bozkır, Gürcan (2007),“Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 6 (15), İzmir, 275-308.

- Bozkurt, Celal (1968), **Siyaset Tarihinde CHP Dünü, Bugünü İdeolojisi**, Ankara.
- Bulut, Sedef (2009), “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı(1957-1960): Siyasal Baskılar Ve Tahkikat Komisyonu”, **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, 2 (4), Ankara, 125-145.
- “Bulutlar Dağılacak Mı?” (2 Mart 1957), **Akis**, 4.
- Burçak, Rıfık Salim (1998), **On Yılın Anıları**, Pandora Yayınları, Ankara.
- “Burdur İl Seçim Kurulu Başkanlığında”, (16 Nisan 1953), **Yeni Burdur**, 9.
- “Burdur’da Hürriyet Partisi’nin Bir Toplantısı Dağıtıldı”, (17 Mayıs 1957), **Cumhuriyet**, 1,5.
- “Burdur’da İki Milletvekili İçin Takibat (28 Ocak 1958), **Cumhuriyet**, 3.
- “Büyük Kongre Yaklaşırken”, (11 Eylül 1954), **Akis**, 6.
- “Büyük Kongre Dün Güç Birliği Fikrini Kabul Etti” (25 Kasım 1958), **Yeni Gün**, 1.
- Çakmak, Fevzi (2015) “Halkevlerinin Kapatılması Ve Cumhuriyet Halk Partisinin Mallarına El Konulması”, **History Studies: International Journal of History**, 7 (3), 1-21.
- Çankaya, Ali (1969), **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler 1859-1968**, SBF Yayınevi, 8, Ankara.
- “Çankaya’ya Layık İlk Beş” (7 Ekim 1989), **Hürriyet**, 12.
- “Çankaya 3. Tura Kaldı” (25 Ekim 1989), **Cumhuriyet**, 14.
- Çelikbaş, Fethi (1949), “Siyasal Bilgiler Okulunun 92. Yıldönümü Söylevleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 4 (1), Ankara 1949, 1-10.
- “Çelikbaş ve F.Lütfi Karaosmanoğlu DP Genel Kurulundan İskat Edildi” (14 Ekim 1955), **Yeni Burdur**, 1.
- “Çelikbaş’ın Basın Toplantısı” (25 Eylül 1957), **Cumhuriyet**, 5.
- “Çelikbaş Tarsus CHP İlçe Kongresinde Mühim Bir konuşma Yaptı”(15 Aralık 1958), **Yeni Gün**, 5.
- “Çelikbaş’ın Meclise Verdiği Soru Önergesi” (13 Ağustos 1956), **Cumhuriyet**, 1.
- “Çelikbaş: Sonuç Normal” (21 Ekim 1989), **Hürriyet**, 13.
- “CHP’nin Malları Müsadere mi Ediliyor?”(3 Ağustos 1951), **Yeni Burdur**, 1.
- Çınar, Menderes (2012), **Türk Parlamento Tarihi XIII. Dönem 1965-1969**, TBMM Yayınları, 4, Ankara.
- Çoban Karabulut, Pakize (2015), “II. Dünya Savaşı Yıllarında Milli Koruma Kanunu Ve Ege Kırsalındaki Etkileri”, **Tarih Okulu Dergisi**, (22), İzmir, 371-398.

- Çolak, Filiz (2002), “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Ve Demokrat Parti (1945-1950)”, Hasan Celal Güzel (ed), **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, 16, 774-782
- Çoker, Fahri (1998), **Türk Parlamento Tarihi – Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişi**, TBMM Yayınları, 2, Ankara.
- Demir, Şerif (2007),“Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 6 (12), 37-63.
- Demokrat Parti Programı**, (1946), TBMM Yayınları, Ankara.
- “DP Adayları”, (1 Mayıs 1950), **Akşam**, 1.
- “DP’nin İspat Hakkı Taraftarları İçin Kararı” (11 Ekim 1955), **Cumhuriyet**, 5.
- “DP Genel Kongresine Teklifler Yapılacak” (11 Ekim 1955), **Milliyet**, 1.
- “Encümen-i Danış’in İlk Başkanı Öldü”, <https://www.timeturk.com/tr/2009/11/04/encumen-i-danis-in-ilk-baskani-oldu.html>, (03.04.2019)
- Eroğul, Cem (2013),**Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul.
- Ertem, Barış (2010), “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2 (1), Ordu, 345-362.
- _____ (2009), “Türkiye- ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12 (21), Balıkesir, 377-397.
- “F.Çelikbaş’ın Önergesi” (19 Ekim 1958), **Yeni Gün**, 5.
- Fethi Çelikbaş Son Yolculuğuna Uğurlandı”, **Sabah**, https://m.sabah.com.tr/gundem/2009/11/04/fethi_celikbas_son_yolculuguna_ugurlandi (02.02. 2019)
- Güneş, Müslime (2012),“ Adnan Menderes Ve Halkevleri”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 12(25), İzmir, 141-155.
- Haytoğlu, Ercan (1997), “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri” **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, (3) Denizli, 46-56.
- Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri** (2013), İrfan Neziroğlu- Tuncer Yılmaz (Haz.), 2, Ankara.
- Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri** (2013), İrfan Neziroğlu (ed), TBMM Yayınları, 3, Ankara.
- Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı**, (1956) TBMM Yayınları, Ankara.
- “Hürriyet Partisi”, (2 Kasım 1957), **Akis**, 14.

- “Hürriyet Partisinin Neşrettiği Bir Tebliğ” (5 Kasım 1957), **Cumhuriyet**, 5.
- Hürriyet Partisi Dün 16’da Resmen Kuruldu” (21 Aralık 1955), **Cumhuriyet**, 3
- “Hürriyet Partili 4 Mebusun İktidara Hücumları” (16 Haziran 1957), **Cumhuriyet**, 5.
- “Hürriyet Partisi”, (26 Kasım 1955) **Akis**, 8.
- “İkinci Aday Fethi Çelikbaş” (19 Ekim 1989), **Cumhuriyet**, 9.
- “İlk Aday Çelikbaş” (13 Ekim 1989), **Hürriyet**, 13.
- “İktisadi Durumumuza Dair Çelikbaş’ın Basın Toplantısı” (6 Şubat 1957), **Cumhuriyet**, 5.
- “İl Başkanı Avukat Ali Bal’ın Beyanatı” (25 Nisan 1952), **Yeni Burdur**, 1.
- “İnönü’den Toplu İstifa İması” (21 Ekim 1989) **Milliyet**, 11.
- “İnönü Özal’ı Layık Görmüyor” (6 Ekim 1989), **Hürriyet**, 13.
- “İstanbul’un İmarına Dair Çelikbaş’ın Konuşması” (27 Şubat 1958), **Yeni Gün**, 5.
- İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi**, (1959) İstanbul Matbaası, 2, İstanbul.
- Karpat, Kemal (2012), **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kaya Özçelik, Pınar (2011),“Demokrat Partinin Demokrasi Söylemi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 65 (3), Ankara, 163-187.
- Kişi, Şule Sevinç (2005), “ Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası Ve Değerlendirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, (1), Ankara, 93-114.
- Koç, Altuğ (2017), “1965 Genel Seçimleri Öncesinde ‘Ortanın Solu’ Söyleminin Ortaya Çıkışı, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6 (2), Kırklareli, 36-50.
- Koçtürk, O. Murat ve Eker, Meral (2012), “Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 18 (1), İzmir, 35-42.
- Kuzucu, Hayati, “Burdur Tarihinin Son 265 Yılından Bir Kesit: Çelik Paşalar ve 1840 Burdur İhtilâli”, <http://burdurtarih.com>, (20. 02.2018), 1-11.
- “Milletvekilllerimizden Çelikbaş partiden istifa etti. Behçet Kayaalp ihraç edildi”(18 Ekim 1955), **Yeni Burdur**, 18 Ekim 1955, 1.
- “Milletvekilleri Ankara’ya Gittiler” (19 Mayıs 1950), **Yeni Burdur**, 2.
- Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi**, (1945), TBMM Yayınları, Ankara.

- Özacun, Orhan (2002), “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi” **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, (2), İstanbul, 205-233.
- “Özal Açıkladı: Adayım” (18 Ekim 1989), **Cumhuriyet**, 10.
- “Özal Cumhurbaşkanı Olursa Ülke Allak Bullak Olur” (11 Ekim 1989), **Hürriyet**, 19.
- “Özal 8. Cumhurbaşkanı Oldu”(1 Kasım 1989), **Hürriyet**, 16.
- “Özal’ın İkinci Turda Oyları Arttı”(25 Ekim 1989), **Hürriyet**, 13.
- “Özal’ın Adaylığı Uygunsuz” (29 Eylül 1989), **Hürriyet**, 13.
- Özalper, Mehmet (2014),“Bir Muhalefet Partisinin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının İlgası”, **Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2 (1) , 546-551.
- Özdemir, Nuray (2013), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, 32, 213-247.
- Özkaya Duman, Olcay ve Birsal, Haktan (2012), “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası Ve Bu Politikanın Dinamiklere Etki Eden Gelişmeleri”, **Atatürk Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi**, 1 (1), Erzurum, 299-318.
- Öztürk, Kâzım (1983), **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem, 1923-1927**, TBMM Yayınları, 3, Ankara.
- _____ (1999), **Türk Parlamento Tarihi(1950-1954) IX Dönem**, TBMM Yayınları, 7, Ankara.
- _____ (2010), **Türk Parlamento Tarihi X. Dönem (1954-1957)**, TBMM Yayınları, 2, Ankara.
- Öztürk, Temurhan (2003), **Ankara’nın Mülkiyesi**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Sarol, Mükerrerem (2014), **Bilinmeyen Menderes**, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- “Siyasal Bilgiler Okulunun Siyasal Bilgiler Fakültesi Adıyla Ankara Üniversitesine Katılması Hakkındaki Kanun”, (3 Nisan 1950), **Resmi Gazete**, 1.
- Şahin, Enis ve Tunç, Bilal (2015), “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 1 (2), Sakarya, 31-69.
- “Şeker”(23 Şubat 1957), **Akis**, 21.
- Şimşek, Derya (2007),“ Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükümeti: CHP AP Koalisyonu”, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu 38. İCANAS**, 6 (6), Ankara, 2951-2971.
- Takım, Abdullah (2012), “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 67 (2), Ankara, 157-187

- Topal, Coşkun (2009),“Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11, Trabzon, 111-121.
- Tunaya, Tarık Zafer (1995), **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, Arba Yayınları, İstanbul.
- Unat, Kadri (2017) , “Seçim Afişleri Işığında Hürriyet Partisinin 1957 Genel Seçimi Kampanyası”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 27, Ankara, 267-295.
- “Üç Muhalif Parti Lideri CMP Merkezinde Buluştu”(5 Temmuz 1957), **Cumhuriyet**, 1.
- “Üç Mebusun Dokunulmazlığının Kaldırılması Talebi Mecliste” (23 Aralık 1958), **Yeni Gün**, 1.
- “Üniversiteler Kanunu”, (18 Haziran 1946), **Resmi Gazete**, 3.
- Yaşar, Beril (2014), “Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi” **Tarih Okulu Dergisi**, (18), İzmir, 503-541.
- “Yeni Kurulacak Partinin Hazırlıkları Devam Ediyor. Fethi Çelikbaş Bodrumda Temaslara Başladı”(12 Kasım 1955), **Cumhuriyet**, 5.
- Yeşil, Ahmet (2002), “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Siyasi Kimliği”, **Türkler**, Hasan Celal Güzel (ed),(16) Ankara, 546-551.
- Yeter, Recep, (24 Haziran 2007), “37 Sene Vekillik: İki Daire” **Yenişafak**, 7.
- Yıldız, Nuran (1996), “DP İktidarı ve Basın” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 51 (1-4), Ankara, 481-505.
- Zeynalzade, Seymur (2016), “İhracatta Akreditifli Ödeme Yönteminin Değerlendirilmesi: Bir Katılım Bankası Örneği, **İşletme Bilim Dergisi**, 4 (1), Sakarya, 123-141.
- “19’lar Kurmak Ya Da Kurmamak” (12 Kasım 1955), **Akis**, 9.
- “19’lar Kuracakları Partiye Hürriyet Adını Koydular” (20 Kasım 1955), **Cumhuriyet**, 7

EKLER

Ek 1: Fethi Çelikbaş'ın 9. Dönem Özlük Dosyası

Dönem 9
Burdur
Fethi Çelikbaş
Sicil no: 1602

1602
9. Dönem

Soyadı	Burdur	İlim rütbesi	Profesör
Adı	Fethi	Mesleği ve işi gördüğü	Hukuk profesörü Ankara
Soyadı	Çelikbaş	Evlili olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	Ezeli - Bir çocuk
Bilimsel ve sanatsal adı	Şerhîm Fakihîye	Sevdiği en sevdiği sanatsal adını	Çocuklar, Üniversiteler, Sevdiği en sevdiği fakülte, Fakülte: Hukuk
Doğduğu yer	Burdur	Mevcut değilse sevginden önceki adı, durumu	
Doğduğu tarihi	1328	Evveldi dönemlerde Milletvekili seçildiği ise seçim yurdu	
Okuması	Yüksek tahsil - Hukuk Tarih	Sevdiği tarafsızlığı tarihi	16. 5. 1950
Doğduğu ülke	Fransızca	Kaç ayın Milletvekili seçildiği	32995
Sevdiği en sevdiği edebî adını	Hukuk ve Maliye, Niyazi Kızıllar	Tutmuş olduğu Kurumun kuruluş tarihi	5. 6. 1950
Yaşadığı	Hamami İktisat Fakültesi Hamami mesamilerinde Hukuk ve Maliye edebî adını	Mevcut katıldığı tarihi	22. 5. 1950

Kaynak: TBMM Arşivi, sicil no: 1602.

Ek 2: Fethi Çelikbaş'ın 9. Dönem Özlük Dosyası

1928 (1942) de Bursa'da doğdum. Okulum ailemle meşgul olmaktan. Anam ve babam vefat ettiler. İlk bu iki erkek dört kardeşim vardı.

İlk tahsilime Bursa'da başladım. Sonra İstanbul'a geçerek Galatasaray'ın ilk sınıfa girdim. İlk orta ve lise tahsilim Galatasaray'da yaparak, buradan 1934 de mezun oldum. Aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesine kaydoldum ve 1937 de buradan piyade sınıfına mezun oldum. Fakülteyi bitirdikten sonra Medet Suhay Okuluna girdim ve piyade yedek istediğim kadar 1938 mayıs ayında orduya katıldım. Her sınıfın piyade, mühür istediğim.

1938 ekim ayında tahsis olduktan, eskiden memur olarak çalıştığım Türkofon'a (Ekonomi Bakanlığı Teftiş Kurulu) raporlar hazırladım. 1939 yılında Sijansal Belgeler Okulu Hükümeti'ne Mülki İktisat grubu Müdürlüğüne atıldım. Bu okula asistan hazırladım ve gerekli şartları yerine getirdi. Sonra İktisat Bakanlığı Teftiş Kurulu'na atıldım.

1943 de doçentlik vazifesine layık olarak Sijansal Belgeler Okulu Müdürü müdürlüğüne atıldım. 1944 de Sijansal Belgeler Okulu Teftiş Kurulu'na atanmam üzerine Müdürü müdürlüğünden ayrıldım. Aralık 1944 den itibaren Sijansal Belgeler Okulu'nun Türk İktisat Teftiş Kurulu'na atıldım. Aynı den bu süre de Çay Eğitim Enstitüsünde verdim. 1947 mayısında Profesörlüğe terfi ettilim. 1948 başlarında Sijansal Belgeler Okulu Müdürlüğüne atıldım. Kasım 1950'de emekli oldum.

Kaynak: TBMM Arşivi, sicil no: 1602.

Ek 3: Fethi Çelikbaş'ın Babası İbrahim Baki Bey

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 4: 1941 Yılında Fethi Bey ve Eşi Azize Hanım'ın Düğününden

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 5: Fethi Bey ve Kızı Füsun Çelikbaş

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 6: Fethi Bey, Eşi Azize Hanım ve Büyük Kızları Canan Hanım'ın Bebekliği

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 7: Fethi Bey'in Annesi Fahriye Hanım ve eşi Azize Hanım

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 8: Fethi Bey ve İsmet İnönü

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 9: Fethi Çelikbaş

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 10: Fethi Bey ve Süleyman Demirel

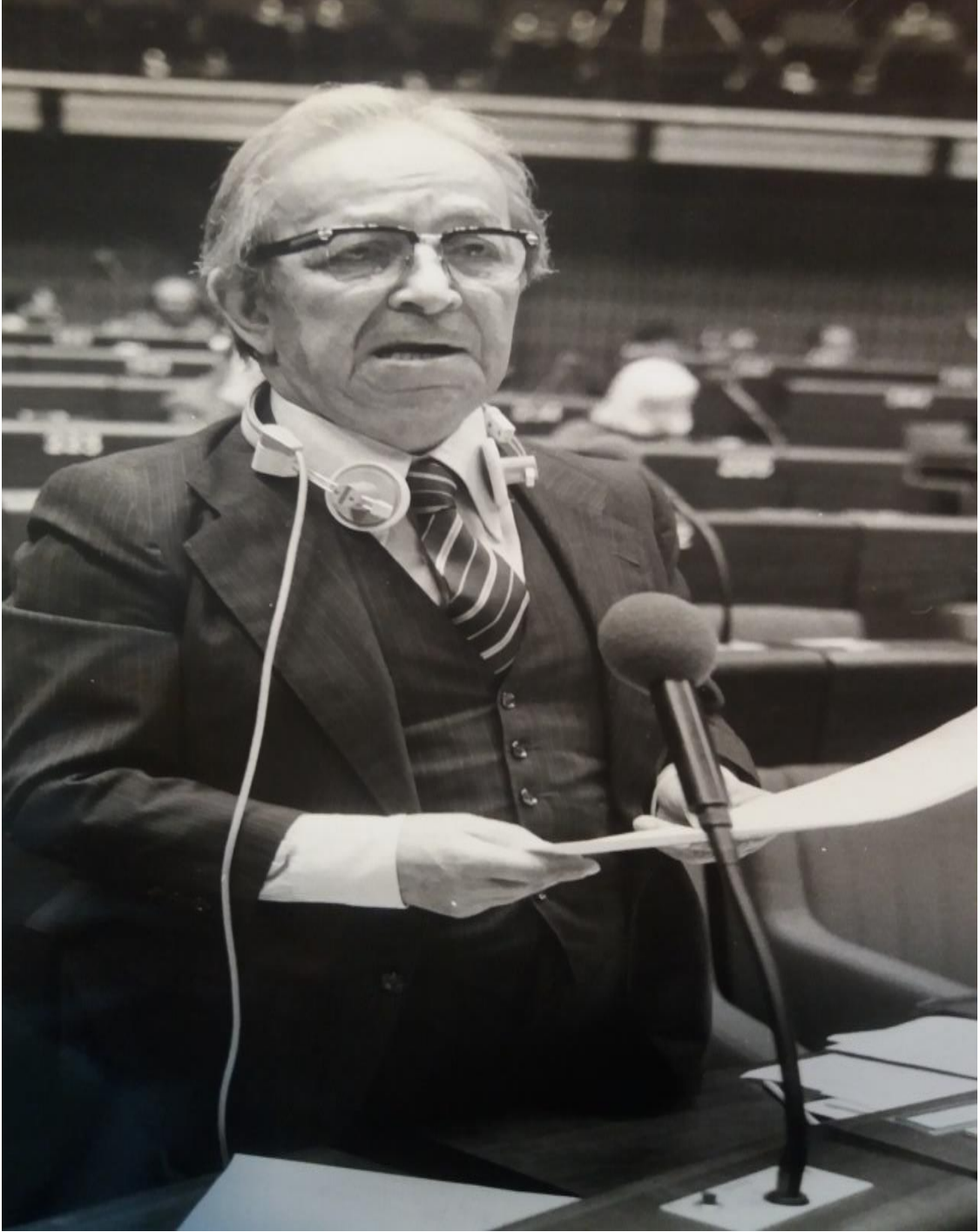
Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 11: Turgut Özal ve Fethi Çelikbaş

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek 12: Fethi Bey'in Yaşlılık Fotoğrafi

Kaynak: Füsun Çelikbaş

Ek: 13 Fethi Bey'in Aşiyan Mezarlığı'ndaki Kabri

Ek 14: Fethi Bey'in Kızı Füsun Çelikbaş

Kaynak: Füsun Çelikbaş

ÖZ GEÇMİŞ

Rukiye ÇETİN 01.05.1989 tarihinde Burdur’da doğdu. 2003 yılında Gökçebağ İlköğretim Okulu’nu, 2006 yılında Burdur Lisesi’ni tamamladı. 2013 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü bitirdi. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans programına başladı. Şu anda Konya Taşkent Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

ÇETİN, bekâr olup başlangıç seviyesinde İngilizce bilmektedir.

